

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟΝ ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΝ
ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ
ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
ΕΤΟΣ 91
ΤΕΥΧΟΣ 820
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2008

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ

Βογατσικοῦ 7, 546 22 (ἤ Τ.Θ. 10335, 541 10) Θεσσαλονίκη

ΙΔΡΥΘΗ ΕΝ ΕΤΕΙ 1917
ΥΠΟ ΤΟΥ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ (†)

ΕΚΔΟΤΗΣ-ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
κ.κ. ΑΝΘΙΜΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
Πρωτοπρεσβύτερος ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΣΤΑΜΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΣ-ΣΥΝΤΑΚΤΗΣ
ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΚΟΝΤΑΚΗΣ, Διδάκτωρ Θεολογίας

ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ
ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: 15 εὐρώ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ: 50 δολλάρια Η.Π.Α.
ΑΞΙΑ ΤΟΜΩΝ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΩΝ ΕΤΩΝ: 20 εὐρώ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ISSN 1011-3010

Ἀπόστολου Ν. Μπουρνέλη
Ἀν. Καθηγητοῦ Α.Ε.Α. Ἡρακλείου Κρήτης

*Γάμος καί Μοναχισμός στόν Ἱερό Χρυσόστομο**

1. Ὁ Θεσμοθέτης καί ἡ ἀξία τοῦ γάμου

Πρίν ἀναφερθοῦμε στό περιεχόμενο τοῦ τίτλου τῆς ἑνότητος πού προτάξαμε, θεωροῦμε καλό, νά καταθέσουμε μία σημαντική ἄποψη τοῦ φιλοθέου Πατρός, ἡ ὁποία ἀφορᾶ τόσο τό γάμο, ὅσο καί τό μοναχισμό. Ἑρμηνεύοντας τόν πρῶτο στίχο τοῦ ΡΚΖ' ψαλμοῦ τοῦ προφητάνακτος Δαυΐδ (Μακάριοι πάντες οἱ φοβούμενοι τόν Κύριον, οἱ πορευόμενοι ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ . . .), ὁ θεορρήμων Πατήρ ἐρωτᾶ· "Τίνες δέ αἱ τοῦ Θεοῦ ὁδοί, ἀλλ' ἤ ἡ κατά ἀρετήν πολιτεία;" Καί ἀφοῦ ἐπισημαίνει ὅτι μέ τήν ἀρετή μπορεῖ ὁ πιστός νά ἀνέβει εἰς τόν οὐρανό, νά βλέπει τό Θεό κατά δύναμιν, συνεχίζει ἐπικεντρώνοντας τό λόγο του στούς δρόμους πού ὁδηγοῦν στό Θεό λέγοντας· "Οἱ μέν γάρ τῶν ἀνθρώπων ἐν παρθενίᾳ λάμπουσιν, οἱ δέ ἐν γάμῳ διαπρέπουσιν, ἄλλοι χηρείᾳ κοσμοῦνται· καί οἱ μέν τά πάντα ἀπεδύσαντο, οἱ δέ τά ἡμίση· καί οἱ μέν δι' ὀρθοῦ βίου, οἱ δέ διά τῆς μετανοίας· διά γάρ τοῦτο πολλάς ἔτεμεν ὁδούς, ἵνα εὐκόλως ὁδεύῃς"[1].

Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος βλέπει τή θεσμοθέτηση τοῦ γάμου εἰς τά θεόπνευστα λόγια τοῦ συγγραφέως τῆς Γενέσεως, Μωϋσέως· "Ἕνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τόν πατέρα αὐτοῦ καί τήν μητέρα καί προσκολληθήσεται πρός τήν γυναῖκα

---

* Ἡ παροῦσα εἰσήγηση παρουσιάστηκε στό τριήμερο, Ἐπιστημονικό Θεολογικό Συμπόσιο, πού ὀργάνωσε ἡ Ἱερά Μητρόπολις Κισάμου καί Σελίνου στίς 12-14 Ὀκτωβρίου 2007 μέ ἀφορμή τή συμπλήρωση 1600 ἐτῶν ἀπό τήν κοίμηση τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου.

1. *Εἰς ψαλμόν* ΡΚΖ', 2, PG 55, 367.

2. *Γεν.* Β', 24. *Εἰς Γένεσιν* Ὁμιλ. ΛΗ', 5, PG 53, 357. *Εἰς Γένεσιν* Λόγ. ΣΤ', 2, PG 54,

αὐτοῦ, καί ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν"[2]. Ὁ ἴδιος ὁ Θεός δηλαδή καθιερώνει εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τήν ἕνωση τοῦ ἄνδρα καί τῆς γυναίκας. Σέ ἑρμηνευτική του ὁμιλία θεωρεῖ ὅτι ὁ Θεός ὄχι μόνο εἶναι ὁ δημιουργός τοῦ ἀνθρώπου ἀλλά καί ὁ θεσμοθέτης τοῦ γάμου. Διότι λέγει, δέν "ἐποίησεν ἕνα ἄνδρα καί μίαν γυναῖκα μόνον ἀλλ᾽ ὅτι καί τοῦτο ἐκέλευσεν, ὥστε τό ἕνα τῇ μιᾷ συνάπτεσθαι"[3]. Προεκτείνοντας τό λόγο του σημειώνει ὅτι ὁ τρόπος δημιουργίας ὑπαγορεύει εἰς τόν ἄνδρα καί τή γυναῖκα, νά καλλιεργοῦν τή συζυγική ἀγάπη, ἑνότητα καί συμφωνία[4].

Πέραν τῶν ἀπόψεων αὐτῶν ὁ θεοφόρος Πατήρ σέ ἄλλη συνάφεια ἐπανέρχεται λέγοντας ὅτι "δεσμός ἐστιν ὁ γάμος, δεσμός ὁρισμένος παρά Θεοῦ"[5]. Ἐπίσης σέ ἄλλη ὁμιλία του ὀνομάζει τήν ἕνωση τοῦ ἀνδρός καί τῆς γυναικός "νόμον (τόν ὁποῖον) τέθεικεν ὁ Θεός"[6] καί ὡς ἐκ τούτου ὁ ἄνδρας ὀφείλει νά ἀγαπᾶ τήν γυναῖκα, διότι εἶναι μέλος του καί δημιουργήθηκε γι᾽ αὐτόν.

Βέβαια μέσα εἰς τόν παράδεισο καί πρό τῆς πτώσεως κυριαρχεῖ ἡ παρθενία. Ὁ ἄνθρωπος γεύεται τῆς ἀθανασίας, εἶναι ἀπαθής, τό "κατ᾽ εἰκόνα" διαφυλάσσεται καθαρό, ἡ κοινωνία μέ τό Θεό εἶναι ἀδιάλειπτη. Πρίν ἀπό τήν πτώση θά ἐπισημάνει ὁ σοφός Πατήρ ὅλα τά ἀναγκαῖα πού χρειάζεται σήμερα ἡ ἀνθρώπινη φύση ἦσαν περιττά[7]. Τά ἐνδύματα, οἱ πόλεις, οἱ τέχνες καί τά ὑπόλοιπα, ἐμφανίζονται μετά τήν πτώση. Ἐάν ὁ Ἀδάμ ὑπάκουε εἰς τό Θεό, ὁ ἴδιος καί ὅλη ἡ ἀνθρωπότητα δέν θά ἀντιμετώπιζε τίς συνέπειες

---

606. Πρβλ. Βάντσου Χ., Ἀποδέσμευση ἀπό τούς γονεῖς, βασική προϋπόθεση ἐπιτυχίας τοῦ γάμου, ΕΕΘΣΑΠΘ, τόμ. ΚΣΤ', Θεσσαλονίκη 1981, σ. 17. Bovet T., "Τό συζυγικό δρᾶμα", Ἀκτῖνες 27 (1964) 59.

3. *Εἰς Ματθαῖον Ὁμιλ. ΞΒ'*, 1, PG 58, 597.

4. *Εἰς Γένεσιν Ὁμιλ. ΜΕ'*, 3, PG 54, 416 "Τοῦτο γάρ ἀληθές συνοικέσιον, ὅταν τοσαύτη ἐν αὐτοῖς πολιτεύεται συμφωνία, ὅταν τοσοῦτος ᾖ ὁ σύνδεσμος, ὅταν οὕτως ὦσι τῇ ἀγάπῃ συνεσφιγμένοι".

5. Εἰς Κολοσσαεῖς Ὁμιλ. ΙΒ', 4, PG 62, 386.

6. Περί τοῦ ποίας δεῖ ἄγεσθαι γυναῖκας 3, PG 51, 229. Βλ. καί Θεοδωρήτου Κύρρου, *Εἰς Ἐφεσίους Ὁμιλ. Ε'*, PG 82, 548. Προκοπίου Γαζαίου, *Εἰς Γένεσιν ἑρμηνεία*, PG 87, 177A. Θεοφίλου Ἀντιοχείας, *Πρός Αὐτόλυκον Β'*, 28, ΒΕΠ 5, 40. Μεθοδίου Ὀλύμπου, 11, ΒΕΠ 18, 22. Σεραπίωνος Θμούεως, *Εὐχολόγιον* 48, ΒΕΠ 43, 61. Πρβλ. καί Bainton R., *Sex, Love and Marriage, A Critical Survey*, London 1964, p. 24.

7. Περί παρθενίας ΙΕ', PG 48, 545. "Ὅτι ποτέ μέν ταῦτα περιττά, ὕστερον δέ γέγονεν ἀναγκαῖα διά τήν ἡμετέραν ἀσθένειαν καί ταῦτα καί τά ἄλλα ἅπαντα, αἱ πόλεις, αἱ τέχναι, ἡ τῶν ἱματίων περιβολή, ὁ λοιπός τῶν χρειῶν ὄχλος".Πρβλ. καί Ζήση Θ., *Θέματα Χριστιανικῆς Ἠθικῆς Α'*, Θεσσαλονίκη 1986, σ. 60. Μαντζαρίδη Γ., *Χριστιανική Ἠθική*, Θεσ/νίκη 1981, σ. 219.

τῆς παρακοῆς καί φυσικά δέν θά χρειαζόταν οὔτε τό γάμο. Ὅμως ἡ στροφή τοῦ ἀνθρώπου πρός τήν κτίση, μέ ὅλα τά συνακόλουθα, ἐπιφέρει τήν παρέμβαση τοῦ δημιουργοῦ, ὁ ὁποῖος θεσμοθετεῖ τό γάμο ὡς ἀποτέλεσμα ὑψίστης συγκαταβάσεως. Μάλιστα ὁ ἱερός Πατήρ χρησιμοποιεῖ τό παράδειγμα τῆς μητέρας καί τῶν νεοσσῶν, ἡ ὁποία ὅταν ἰδεῖ ὅτι εἶναι ἀδύναμοι καί δέν μποροῦν νά πετάξουν ἀπό τή φωλιά, παρατείνει τήν παραμονή τους σ᾽ αὐτήν, μέχρι νά γίνουν ἱκανοί. Ἔτσι ἔπραξε καί ὁ Θεός μετά τήν πτώση, "Ἀφίησιν (ἡμᾶς) ὥσπερ ἐν καλιᾷ τῷ κόσμῳ τούτῳ καί τῷ γάμῳ τρέφεσθαι χρόνον πολύν"[8].

Ἡ ἐνανθρώπηση τοῦ Κυρίου δίδει τή δυνατότητα εἰς τόν ἄνθρωπο ὄχι μόνο νά πετάξει ὑψηλότερα ἀλλά νά γίνει ἐραστής τῆς βασιλείας του, νά ἐγκαταλείψει τή "φωλεά"τοῦ κόσμου, νά ἀπαρνηθεῖ ὅλα τά γήϊνα καί νά προσανατολισθεῖ εἰς τόν οὐράνιο Πατέρα. Ταυτοχρόνως ὁ γάμος ἐξυψώνεται σέ μέγα μυστήριο[9], εὐλογεῖται ἀπό τόν ἴδιο τό νομοθέτη[10] καί δίδονται εἰς τόν ἄνθρωπο, πού ἐνσυνείδητα μετέχει σ᾽ αὐτόν, νέες διαστάσεις καί προοπτικές.

Μάλιστα ὁ θεῖος διδάσκαλος σχολιάζοντας τήν παρουσία τοῦ Χριστοῦ εἰς τό γάμο ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας λέγει· "Τί οὖν ὁ Χριστός;Ἀπό παρθένου μέν, ἀλλ᾽ εἰς γάμον παρεγένετο καί δῶρον εἰσήνεγκεν· "οὐκ ἔχουσι", γάρ φησί, "οἶνον"· καί τό ὕδωρ οἶνον ἐποίησε, τῇ παρθενίᾳ τόν γάμον τιμῶν, τῇ δωρεᾷ τό πρᾶγμα θαυμάζων, ἵνα μή βδελύσῃ τόν γάμον, ἀλλά μισῇς τήν πορνείαν"[11].

2. *Ὁ χαρακτήρας τοῦ γάμου*

Καταρχάς ὁ θεῖος μυσταγωγός καταθέτει μία σημαντικότατη μαρτυρία ἡ ὁποία σχετίζεται μέ τήν τέλεση τοῦ ἱεροῦ μυστηρίου. Θεωρεῖ ὅτι μεταξύ ἐκείνων τῶν ὁποίων ἀπαιτεῖ ὁ γάμος καί πού θά πρέπει νά φέρουν σέ πέρας οἱ γονεῖς, εἶναι ἡ προετοιμασία τῶν παιδιῶν τους ἐνόψει τοῦ μυστηρίου, τῆς ὁποίας κύριο στοιχεῖο εἶναι

---

8. *Περί Παρθενίας ΙΖ'*, PG 48, 546. Βλ. καί Μεγάλου Ἀθανασίου, *Ἑρμηνεία εἰς τόν Ν' ψαλμόν 7*, PG 27, 240C. Γρηγορίου Νύσσης, *Περί τῆς τοῦ ἀνθρώπου γενέσεως* 17, PG 44, 188 -189.

9. *Ἐφεσ*. Ε', 32. *Εἰς Ἐφεσίους Ὁμιλ. Κ'*, 4, PG 62, 140. *Περί τοῦ ποίας δεῖ ἄγεσθαι γυναῖκας* 3, PG 51, 230. Βλ. καί Μεγάλου Βασιλείου, *Εἰς Ἑξαήμερον Ὁμιλ.* 7, 5, PG 29, 160. Ἱππολύτου, *Κατά πασῶν αἱρέσεων ἔλεγχος* 9, ΒΕΠ 5, 352. Πρβλ. καί Μαντζαρίδη Γ., *Μέθεξις Θεοῦ*, Θεσσαλονίκη 1979, σσ. 190 -192. Γεωργίου Δ., "Ἡ γυναίκα καί ἡ σωτηρία τοῦ κόσμου", *Ἀκτῖνες* 28 (1965) 14, Soloviof V., *Ἔρως καί Γάμος*, Ἀθήνα 1972, σ. 41.

10. *Ἰωάν. Β'*, 1 -11.

11. *Εἰς Ἡσαΐαν Ὁμιλ. Δ'*, 3 PG 56, 123.

ἡ εὐλογία τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία παρέχεται διά τῶν ὀργάνων της. "Ἐκ προοιμίων ἐκπαιδεύειν τήν κόρην καί ἱερέας καλεῖν καί δι᾽ εὐχῶν καί εὐλογιῶν τήν ὁμόνοιαν τοῦ συνοικεσίου συσφίγγειν, ἵνα καί ὁ πόθος τοῦ νυμφίου αὔξηται καί τῆς κόρης ἡ σωφροσύνη ἐπιτείνηται"[12], λέγει.

Ἐν συνεχείᾳ, τονίζει τό μυστηριακό χαρακτήρα τοῦ γάμου υἱοθετώντας τήν Παύλεια θεολογία, σύμφωνα μέ τήν ὁποία "οὔτε ἀνήρ χωρίς γυναικός, οὔτε γυνή χωρίς ἀνδρός ἐν Κυρίῳ"[13]. Ἀκολούθως παραθέτει καί ἄλλα ἐπιχειρήματα. Ἀπό αὐτά καταγράφουμε ὁρισμένα. Πρῶτον ὁ γάμος εἶναι μυστήριο, διότι ὁ Θεός ἀπό τόν ἕνα, ἀπό τόν Ἀδάμ, δημιούργησε ἄλλον ἕνα, τήν Εὔα καί πάλι αὐτούς τούς δύο, ἀφοῦ τούς ἔκαμε ἕνα μέ τό γάμο, δημιούργησε ἕνα πρόσωπο· ὥστε καί τώρα γεννιέται ὁ ἄνθρωπος ἀπό τόν ἕνα, ἀπό τό συζυγικό ζεῦγος δηλαδή, γιατί ἡ γυναίκα καί ὁ ἄνδρας δέν εἶναι πλέον δύο ἄνθρωποι, ἀλλά ἕνας ἄνθρωπος . . . Ὁ καθένας χωριστά εἶναι ἀνεπαρκής γιά τεκνοποίηση, ὁ καθένας μόνος του εἶναι ἐλλιπής γιά τή σύσταση τοῦ παρόντος βίου . . . Τό παιδί εἶναι ἕνα εἶδος γέφυρας μεταξύ τους, μέ ἀποτέλεσμα καθώς τό παιδί συνδέει τόν καθένα ἀπό τούς δύο καί ἀπό τήν μία μεριά καί ἀπό τήν ἄλλη, νά γίνονται οἱ τρεῖς μία σάρκα[14]. Ταυτοχρόνως ὅμως ὁ ἄνδρας καί ἡ γυναίκα ἀναδεικνύονται συνεργοί τοῦ Θεοῦ στό ἔργο τῆς συνεχιζόμενης δημιουργίας.

Δεύτερον ὁ γάμος εἶναι μυστήριο ἀγάπης, διότι τόσο ὁ νέος ὅσο καί ἡ κόρη ποθοῦν σέ τέτοιο βαθμό ὁ ἕνας τόν ἄλλο, ὥστε νά βάζουν σέ δεύτερη μοῖρα ὅλους τούς ὑπολοίπους. Αὐτός ὁ πόθος, αὐτή ἡ ἕλξη εἶναι κατά τόν μέγα ἱεράρχη θεόσδοτη. "Οὐκ ἔστι τοῦτο ἀνθρώπινον, ἀλλ᾽ ὁ Θεός τούς ἔρωτας τούτους ἐγκατέσπειρε"[15], θά διακηρύξει. Ἀποτέλεσμα τούτου εἶναι ἀπό τήν μία πλευρά ὁ ἄνδρας,

---

12. *Εἰς Γένεσιν Ὁμιλ. ΜΗ'*, 6, PG 54, 443.

13. *Α' Κορ. ΙΑ'*, 11. *Εἰς Γένεσιν* Ὁμιλ. ΙΕ', 3 PG 53, 123. Πρβλ. καί Ἀδαμτζίλογλου Ἐ., *Ἡ γυναίκα στή θεολογία τοῦ Παύλου*, Θεσσαλονίκη 1989, σ. 349.

14. Εἰς Κολοσσαεῖς Ὁμιλ. ΙΒ', 4, PG 62, 387, 388. "Εἶδες τοῦ γάμου τό μυστήριον;Ἐποίησεν ἐξ ἑνός ἕνα, καί πάλιν τούς δύο τούτους ἕνα ποιήσας, οὕτω ποιεῖ ἕνα· ὥστε καί νῦν ἐξ ἑνός τίκτεται ἄνθρωπος. Γυνή γάρ καί ἀνήρ οὐκ εἰσίν ἄνθρωποι δύο, ἀλλ᾽ ἄνθρωπος εἷς . . . Ἀτελής πρός παιδοποιΐαν ἑκάτερος, ἀτελής ἐστί πρό βίου σύστασιν τοῦ παρόντος ἑκάτερος . . . Καί γέφυρα τις ἐστί παιδίον. Ὥστε οἱ τρεῖς σάρξ γίνονται μία, τοῦ παιδός ἑκατέρωθεν ἑκατέρους συνάπτοντος".

15. *Ἐγκώμιον Εἰς Μάξιμον* 3, PG 51, 230. Βλ. καί Καρδαμάκη Μ., *Ἀγάπη καί Γάμος*, ἔκδ. Ἀκρίτας, σσ. 31 -36.

16. Ἐγκώμιον *Εἰς Μάξιμον* 3, PG 51, 230.*Αὐτόθι*. "Ταύτην κακεῖνος ἀπό τῆς πρώτης ἡμέρας ἁπάντων προτίθησι, καί τῶν φίλων καί τῶν οἰκείων καί τῶν γεννησαμένων αὐτῶν".

ἀπό τήν πρώτη ἡμέρα νά προτιμᾶ[16] ἀπό ὅλους τούς φίλους, τούς οἰκείους, ἀκόμα καί τούς γονεῖς του, τό πρόσωπο μέ τό ὁποῖο διά τοῦ γάμου θά συνδεθεῖ. Ἰδιαιτέρως, ὁ χρυσορρήμων Ἰωάννης ἐπιμένει στή μυστηριακή σχέση πού δημιουργεῖται καί ἀναφερόμενος στόν ἄνδρα ὑπογραμμίζει:"Ὄντως γάρ, ὄντως μυστήριον ἐστί, καί μέγα μυστήριον, ὅτι τόν φύντα, τόν γεννησάμενον, τόν ἀναθρεψάμενον, τήν ὠδινήσασαν, τήν ταλαιπωρηθεῖσαν ἀφείς, τούς τά τοιαῦτα εὐεργετήσαντας, τούς ἐν συνηθείᾳ γενομένους, τῇ μηδέ ὀφθείσῃ, μηδέ κοινόν τι ἐχούσῃ πρός αὐτόν προσκολλᾶται καί πάντων αὐτήν προτιμᾶ"[17]. Ἀπό τήν ἄλλη πλευρά ἔτσι αἰσθάνεται καί ἡ γυναίκα. "Ἐπειδάν εἰς ὥραν ἔλθῃ γάμου, ἀθρόον ἐν μιᾷ καιροῦ ροπῇ καί τῶν μητρικῶν καί τῆς ἄλλης ἁπάσης θεραπείας καί συνηθείας καί τοῦ δεσμοῦ τῆς ἀγάπης καί πάντων ἁπαξαπλῶς καί πᾶσαν αὐτῆς τήν γνώμην μεθίστησι πρός ἐκεῖνον"[18]. Ὅμως καί οἱ γονεῖς, ἐνῶ γίνονται ὅλα αὐτά, δέν δυσανασχετοῦν, ἀλλά ἀντίθετα στενοχωροῦνται, ὅταν δέν γίνονται καί μένει ἡ κόρη ἀνύπανδρη καί ἐνῶ ξοδεύονται τόσα χρήματα καί γίνεται μεγάλη δαπάνη, αὐτοί εὐχαριστοῦνται[19].

Τρίτον ὁ γάμος εἶναι μυστήριον ἐξαιτίας τῶν θεάρεστων σκοπῶν πού ὑπηρετεῖ εἰς τούς ὁποίους θά ἀναφερθοῦμε εὐθύς ἀμέσως.

3. *Οἱ σκοποί καί οἱ καρποί τοῦ ἐν Χριστῷ γάμου*

Κατά τόν θεοφιλή ἱεράρχη δύο εἶναι οἱ κύριοι σκοποί γιά τούς ὁποίους θεσπίστηκε ὁ γάμος, ἡ σωφροσύνη καί ἡ παιδοποιΐα. Συγκρινόμενοι μεταξύ τους ὁ πρῶτος ὑπερτερεῖ τοῦ δευτέρου. "Δύο γάρ ταῦτα ἐστί, δι᾽ ἅπερ εἰσενήνεκται γάμος, ἵνα τε σωφρονῶμεν καί ἵνα πατέρες γινώμεθα, τῶν δέ δύο τούτων προηγουμένη ἡ τῆς σωφροσύνης ἐστί πρόφασις"[20]. Σέ ἄλλη ὁμιλία του ὁ ἐν Χριστῷ παιδαγωγός ἐξετάζει τό θέμα λέγοντας· "Ἐδόθη μέν οὖν καί παιδοποιΐας ἕνεκεν ὁ γάμος, πολλῷ δέ πλέον ὑπέρ τοῦ σβέσαι τήν τῆς φύσεως πύρωσιν. Καί μάρτυς ὁ Παῦλος λέγων: Διά δέ τάς πορνείας ἕκαστος τήν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω, οὐ διά τάς παιδοποιΐας"[21].

---

17. *Εἰς Ἐφεσίους Ὁμιλ. ΙΒ'*, 5, PG 62, 388-389.

18. Κατήχησις Α', 11 SC 50, 114-115. Περισσότερα βλ. Σάκκου Σ., *Τό ἀληθινό πρόσωπο τῆς γυναίκας*, ἔκδ. Χριστιανική ἐλπίς, Θεσσαλονίκη 1998, σσ. 25-100.

19. *Εἰς Ἐφεσίους Ὁμιλ. ΙΒ'*, 5, PG 62, 389.

20. *Εἰς τό "Διά δέ τάς πορνείας . . ."* 3, PG 51, 213. Πρβλ. καί Βάντσου Χ., *Ὁ Γάμος καί ἡ προετοιμασία αὐτοῦ ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου ποιμαντικῆς*, ἔκδ. Μαυρίδη, Θεσσαλονίκη 1977, σσ. 98-99.

21. *Περί παρθενίας* ΙΘ', PG 48, 547 βλ. καί *Εἰς τό "Γυνή δέδεται νόμῳ . . ."* 3, PG 51, 222. *Περί τοῦ ποίας δεῖ ἄγεσθαι γυναῖκας* 5, PG 51, 532.

Γνωρίζοντας τό άγιογραφικό χωρίο τῆς Γενέσεως, σύμφωνα μέ τό όποῖο "εἶπεν Κύριος ὁ Θεός οὐ καλόν εἶναι τόν ἄνθρωπον μόνον, ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθόν κατ᾿ αὐτόν"[22], μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι ὁ ἄνθρωπος, εἴτε ἄνδρας εἴτε γυναῖκα ὀφείλει νά κατανοήσει ὅτι δέν πλάστηκε γιά νά ἀποτελέσει δύο συγκρουόμενους κόσμους ἀλλά νά ἀναδείξει τό βαθύτερο χαρακτήρα τῆς ἀνθρώπινης φύσεως. Ἡ ἔξοδος ἀπό τό "ἐγώ"μέ χειραγωγό τήν ἀγάπη καί κατεύθυνση τό "ἐμεῖς", ἦταν καί εἶναι πρόσκληση καί πρόκληση. Ἐάν ἔχει νόημα ἡ ἀνθρώπινη ζωή αὐτό προέρχεται ἀπό τήν ἀναφορά της πρός τό Θεό καί ἀπό τήν κοινωνία τῶν προσώπων. Γι᾿ αὐτό ὁ ἔνθεος ἱεράρχης μετά παρρησίας διακηρύσσει· "Οὐ γάρ καπηλείαν, ἀλλά βίου κοινωνίαν εἶναι τόν γάμον δεῖ νομίζειν"[23].

Ἀξιοσημείωτο εἶναι ἀκόμα ὅτι οἱ ὡς ἄνω σκοποί κατά τόν μύστη τοῦ πνεύματος Ἰωάννη προσλαμβάνουν ἐσχατολογική διάσταση. Ὁ ἐν Χριστῷ γάμος δέν μπορεῖ νά μήν ἀποβλέπει στήν πρόσληψη τῆς ἀκτίστου θείας χάριτος μέ τελική ἐπιδίωξη τή σωτηρία τῶν συζύγων. Αὐτός εἶναι ὁ μέγιστος στόχος καί ὁ ἔσχατος σκοπός καί γιά τίς γυναῖκες καί γιά τούς ἄνδρες. Χαρακτηριστικό εἶναι τό παρακάτω κείμενο. "Γυναῖκες, ἵνα τοσαύτην περί τούς ἄνδρας τήν φιλοστοργίαν ἐπιδεικνύωσι καί μηδέν ἕτερον προτιμῶσι τῆς ἐκείνων σωτηρίας. Καί ἄνδρες, ἵν᾿ οὕτω πολλήν τήν περί αὐτάς εὔνοιαν ἔχωσι καί ὡς μίαν ψυχήν κεκτημένοι καί ἕν σῶμα ὄντες, οὕτω πάντα διαπράττωνται"[24]. Ἐάν ἡ ἐποχή μας διακρίνεται γιά τήν καθημερινή βία, τό στεῖρο ἀνταγωνισμό, τίς ποικίλες σκοπιμότητες, οἱ χριστιανοί σύζυγοι ἀποβλέπουν εἰς τό νά βιώνουν τή συμπόρευση, τόν ἀλληλοσεβασμό, τήν ἀμοιβαιότητα, βρίσκοντας ὁ ἕνας τόν ἑαυτό του στήν ἀνυπόκριτη ἀγάπη τοῦ ἄλλου.

Πλήν τούτων εἶναι ἀναγκαία καί ἡ πνευματική ἄσκηση. Ὁ χριστιανικός γάμος δέν ἔχει ὡς ἀποκλειστικό κίνητρο τό πάθος, οὔτε ἀποτελεῖ μόνο ἕνωση σωμάτων ἀλλά εἶναι ἐξ ὁλοκλήρου πνευματικός. Ἡ ψυχή κοινωνεῖ μετά τοῦ Θεοῦ κατά ἕνα τρόπο ἀνέφραστο,

---

22. *Γεν.* Β', 18. Πρβλ. καί Γιούλτση Β., "Ἡ κοινωνική διάσταση τοῦ γάμου καί τῆς οἰκογένειας στήν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία", ἐν Κοινωνίᾳ 33 (1990) 286-287.

23. *Ἐγκώμιον εἰς Μάξιμον* 3, PG 51, 230. Βλ. καί *Εἰς Ψαλμόν* ΡΛΒ, 2, PG 55, 385. Βλ. καί Ζήση Θ., "Ἡ περί γάμου διδασκαλία τοῦ Ἰ. Χρυσοστόμου". *Κληρονομία* 1 (1969) 301, 303. Τοῦ αὐτοῦ, *Ἄνθρωπος καί κόσμος ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τοῦ Θεοῦ κατά τόν Ἱερόν Χρυσόστομον*, Ἀνάλεκτα Βλατάδων 9, Θεσσαλονίκη.

24. *Εἰς Γένεσιν Ὁμιλ. ΜΕ'*, 2, PG 54, 416.

25. *Εἰς Ἐφεσίους Ὁμιλ. Κ'*, 5, PG 62, 141. "Ὁ γάμος οὐκ ἀπό πάθους οὐδέ σωμάτων, ἀλλά πνευματικός ὅλος, ψυχῆς πρός Θεόν συναπτομένης συνάφειαν ἄρρητον, καί μόνος οἶδεν αὐτός".

πού μόνο ὁ Θεός γνωρίζει[25]. Σέ ἐκείνους δέ πού θεωροῦν τό γάμο ἐμπόδιο γιά τήν τήρηση τῶν θείων ἐντολῶν ὁ φωτισμένος διδάσκαλος ἀπαντᾶ: "Ἔστι γάρ καί γυναῖκα ἔχοντα καί ἐν οἰκίᾳ στρεφόμενον καί εὔχεσθαι καί νηστεύειν καί κατανενύχθαι"[26]. Καί ἀλλοῦ σημειώνει· "Οὐχ ὁ γάμος ἐμπόδιον, ἀλλ᾽ ἡ προαίρεσις ἡ κακῶς χρησαμένη τῷ γάμῳ"[27]. Γιά νά ἀπορρίψει δέ τελείως τό ἀνυπόστατο αὐτό ἐπιχείρημα προσθέτει· "Ἐάν γάρ νήφωμεν, οὔτε γάμος, οὔτε ἀνατροφή, οὔτε ἕτερον τι ἐμποδίσαι ἡμῖν δυνήσεται εἰς τήν εὐαρέστησιν τήν πρός τόν Θεόν . . . Εἰ γάρ ὁ γάμος, ἀγαπητέ, καί ἡ παιδοτροφία κώλυμα ἤμελλε γίνεσθαι πρός τήν τῆς ἀρετῆς ὁδόν, οὐκ εἰσήνεγκε γάμον εἰς τόν βίον τόν ἡμέτερον ὁ τῶν ὅλων δημιουργός"[28]. Ἄρα εἶναι ἀπολύτως κατανοητό ὅτι ἡ ἐπιλογή τοῦ ἐγγάμου βίου σημαίνει ἄσκηση τῆς ἀρετῆς, ἐπιδίωξη τῆς εὐσέβειας, ἀναζήτηση τῆς ὁμοψυχίας, ἔκφραση τῆς σταυρωμένης ἀγάπης. Μόνον ἔτσι ὁ γάμος θά λειτουργήσει ὡς χῶρος ἀλληλοπεριχωρήσεως[29] τῶν προσώπων καί θά ἀποβεῖ λιμάνι τῆς σωφροσύνης[30], φάρμακο ἀναιρετικό τῆς πορνείας[31], αἰτία μυρίων ἀγαθῶν[32].

4. *Ὁ θεσμοθέτης καί ἡ ἀξία τῆς παρθενίας*

Ὁ φιλάγιος ἱεράρχης προσεγγίζοντας τόν μονήρη βίον ἐντοπίζει τήν ἀρχή τῆς παρθενίας εἰς τήν παραδείσια ζωή πρό τῆς πτώσεως. "Πλασθείς δέ ἐκεῖνος ἔμεινεν ἐν παραδείσῳ καί γάμου λόγος οὐδείς ἦν. Ἐδέησεν αὐτῷ γενέσθαι καί βοηθόν καί ἐγένετο, καί οὐδέ οὕτως ὁ γάμος ἀναγκαῖος εἶναι ἐδόκει. Ἀλλ᾽ οὐδέ ἐφαίνετό που, ἀλλ᾽ ἔμενον ἐκεῖνοι τούτου χωρίς καθάπερ ἐν οὐρανῷ, τῷ παραδείσῳ διαιτώμενοι καί ἐντρυφῶντες τῇ πρός Θεόν ὁμιλίᾳ. Μίξεως δέ ἐπιθυμία καί σύλληψις καί ὠδῖνες καί τόκοι καί πᾶν εἶδος φθορᾶς ἐξώριστο τῆς ἐκείνων ψυχῆς. Ὥσπερ δέ ρεῖθρον ἐκ καθαρᾶς πηγῆς προϊόν, οὕτως

---

26. *Εἰς Ματθαῖον Ὁμιλ. ΝΕ'*, 6, PG 58, 548.

27. *Εἰς Ἑβραίους Ὁμιλ. Ζ'*, 4, PG 63, 68.

28. *Εἰς Γένεσιν Ὁμιλ. ΚΑ'*, 5, PG 53, 180. Βλ. καί Στάμου Π., *Αἱ περί γάμου καί συζυγίας ὁμιλίαι τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου Χρυσοστόμου* ἔκδ. Πάτμος, Ἀθήνα 1983, σσ. 7-8.

29. *Εἰς Ἰωάννην Ὁμιλ. ΙΘ'*, 1, PG 59, 120.

30. *Περί παρθενίας Θ'*, 1, PG 48, 539. "Λιμήν γάρ ἐστί σωφροσύνης τοῖς βουλομένοις αὐτῷ χρῆσθαι καλῶς".

31. *Εἰς τό "Διά δέ τάς πορνείας ..."*, 2, PG 51, 510. "Οὐ γάρ πονηρόν ὁ γάμος πρᾶγμα, ἀλλά πονηρόν ἡ μοιχεία, πονηρόν ἡ πορνεία· γάμος δέ πορνείας ἀναιρετικόν φάρμακον".

32. *Εἰς Α' Κορινθίους Ὁμιλ. ΙΒ'*, 6, PG 61, 104. "Ὁ γάμος πρᾶγμα ἐστί σεμνόν καί τό γένος ἡμῶν συγκροτοῦν καί πολλῶν αἴτιον ἀγαθῶν".

33. *Περί παρθενίας ΙΔ'*, PG 48, 543. Βλ. καί Ζήση Θ., *Τέχνη παρθενίας*, Ἀνάλεκτα

ἦσαν ἐν ἐκείνῳ τῷ χωρίῳ τῇ παρθενίᾳ κοσμούμενοι"[33]. Σύμφωνα μέ τά προαναφερθέντα ἡ παρθενία προηγεῖται[34] τοῦ γάμου καί θεωρεῖται ἀνώτερη ἀπό τόν ἱερό Πατέρα. Ὁ ἴδιος ἐξάλλου ὁμολογεῖ "Πείθομαι πολλῷ τιμιωτέραν εἶναι τοῦ γάμου τήν παρθενίαν"[35] καί λίγο παρακάτω· "καλόν ὁ γάμος; Οὐκοῦν διά τοῦτο ἡ παρθενία θαυμαστόν, ὅτι καλοῦ κρείττων ἐστί καί τοσούτῳ κρείττων, ὅσῳ τῶν ναυτῶν ὁ κυβερνήτης καί τῶν στρατιωτῶν ὁ στρατηγός"[36].

Ὅμως ὁ μοναχικός βίος, ὡς πολιτεία ἔνθεος ὑπερέχει τοῦ γάμου ἐξαιτίας καί τοῦ θεμελιωτοῦ του, τοῦ πρώτου, ἀρχιπαρθένου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὁ φωστήρ τῆς Ἀντιοχείας σέ ἐπιστολή του πρός τήν Ὀλυμπιάδα λέγει· "Τοσοῦτον γάρ ἐστίν ἡ παρθενία πρᾶγμα, καί τοσούτου δεῖται τοῦ πόνου, ὅτι κατελθών ὁ Χριστός ἐξ οὐρανοῦ, ἵνα τούς ἀνθρώπους ἀγγέλους ποιήσῃ καί τήν ἄνω πολιτείαν ἐνταῦθα καταφυτεύσῃ"[37]. Ὁ σοφός Πατήρ δέν ἀρκεῖται μόνο σ᾽ αὐτή τή θέση. Ἀποδίδει στό μοναχισμό διάφορα ὀνόματα, διά τῶν ὁποίων ἐξαίρει τή σημασία του. Ἑρμηνεύοντας τό χωρίο τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου, σύμφωνα μέ τό ὁποῖο ὁ ἐνανθρωπήσας Κύριος ἀπευθυνόμενος εἰς τούς μαθητάς του λέγει, "οὐ πάντες χωροῦσιν τόν λόγον τοῦτον, ἀλλα οἷς δέδοται"[38], ὀνομάζει τόν παρθενικό βίο "μέγα ἄθλο"[39], θέλοντας νά δείξει, ὅτι χρειάζεται μεγάλη ἀρωγή ἀπό ἄνωθεν, ἡ ὁποία ὅμως εἶναι βεβαία, σέ ὅσους ἐπιλέξουν αὐτή τήν ὁδό. Σέ ὁμιλία του εἰς τήν Γένεσιν, ὀνομάζει τόν μοναχικό βίο "ἀξίωμα ὑψηλόν" καί "μέγα χρῆμα"[40], δηλαδή ἀγαθό πού ξεπερνάει τήν ἀνθρώπινη φύση. Ἐπίσης σέ ἄλλη περίσταση θά ἐπαναλάβει· "Ἀνωτέρω τῆς φύσεως εἶναι τό κατόρθωμα καί οὐκ ἀνθρώπινον"[41]. Μία τέταρτη ὀνομασία, εἶναι καί ἡ φράση "ἀληθής φιλοσοφία"[42], τήν ὁποία συναντοῦμε εἰς τήν ἐπιστολή του πρός τόν αὐλικό ἀξιωματοῦχο Θεόδοτο. Ὁ ὅρος "φιλοσοφία" χρησιμοποιεῖται ἀκόμη στίς τρεῖς ὁμιλίες πού ἐκφώνησε ὁ ἱερός Χρυσόστομος, πρός ἐκείνους πού πολεμοῦσαν

Βλατάδων 15, Θεσσαλονίκη 1973, σσ. 112, 127.

34. *Περί Παρθενίας ΙΖ'*, 5, PG 48, 546. "Ἡ παρθενία μέν ἐξ ἀρχῆς καί τοῦ γάμου προτέρα ἡμῖν ἐφάνη". Πρβλ. καί Μαντζαρίδη Γ., *Μέθεξις Θεοῦ*, ἐνθ᾽ ἀνωτ... σ. 198.

35. *Περί Παρθενίας Θ'*, 1, PG 48, 539. Βλ. καί Καρμίρη Ἰ. "Γάμος", ΘΗΕ 4, 209.

36. *Περί Παρθενίας Ι'*, 1, PG 48, 540.

37. *Εἰς Ὀλυμπιάδα Ἐπιστολή Η'*, 6, PG 52, 559.

38. *Ματθ. ΙΘ'*, 11.

39. *Εἰς Ματθαῖον Ὁμιλ. ΞΒ'*, 4, PG 58, 600 -601.

40. *Εἰς Γένεσιν Ὁμιλ. ΙΗ"*, 4, PG 53, 153. Βλ. καί Νικοδήμου Ἁγιορείτου, *Περί γάμου*, τεκνογονίας καί παρθενίας, Ἀθήνα 1971, σ. 21.

41. *Περί τοῦ τάς κανονικάς μή συνοικεῖν ἀνδράσιν* 1, PG 47, 514.

42. *Θεοδότῳ ἀπό Κονσουλαρίων, Ἐπιστολή ΞΑ'* , 1, PG 52, 642.

τόν μοναχικό βίο. Μάλιστα ὑποστηρίζει ὅτι, ἐάν κάποιος πρός τό τέλος τῆς ζωῆς του ἀποδεχθεῖ αὐτή τήν ὁδό, αὐτή τή "φιλοσοφία", τότε ἐξοδεύει ὅλο τό χρόνο του γιά νά μπορέσει νά ἀποπλύνει τά ἁμαρτήματα πού διέπραξε πρό τῆς εἰσόδου του εἰς τίς τάξεις τῶν μοναχῶν[43].

5. Ἡ ἐπιλογή τῆς παρθενίας ὡς ἔκφραση ἐλευθερίας

Παρά τό γεγονός ὅτι ὁ ἐκφραστής τοῦ ἀγάμου βίου εἶναι ὁ Κύριος, παρά τά τόσα ὀνόματα πού ἀποδίδονται στόν μοναχισμό, ἡ ἐπιλογή τοῦ ἑνός ἤ τοῦ ἄλλου δρόμου εἶναι ὑπόθεση τοῦ ἀνθρώπου. Ἐκεῖνος θά διαπιστώσει τήν κλίση καί τήν κλήση πού ἔχει καί ἐντελῶς ἐλεύθερα θά ἀποφασίσει. Ἐξάλλου ἡ ἐπιλογή τοῦ παρθενικοῦ βίου δέν ἔρχεται σέ ἀντίθεση μέ τήν ἀνθρώπινη φύση, οὔτε μπορεῖ νά χαρακτηρισθεῖ ὡς ἀντικοινωνικό φαινόμενο.

Ὁ φωτισμένος Πατήρ πολλές φορές εἰς τά ἔργα του, ἀναφέρεται εἰς τή διδασκαλία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ἡ ὁποία καταχωρεῖται εἰς τήν Α' πρός Κορινθίους ἐπιστολή[44] καί ἀφορᾶ τό γάμο, τό μοναχισμό, τή χηρεία. Ταυτοχρόνως ὅμως μᾶς πλουτίζει μέ τή θεολογία του λέγοντας· "Τί οὖν ἡμεῖς οὐ κωλύομεν, φησί, γαμεῖν; Οὐ κωλύομεν μή γένοιτο βουλομένους, ἀλλά τούς μή βουλομένους γαμεῖν προτρέπομεν ἐπί τήν παρθενίαν. Ἕτερον ἐστί κωλῦσαι καί ἕτερον κύριον ἀφεῖναι τῆς προαιρέσεως"[45]. Ὅσοι λοιπόν ποθοῦν τήν ὁδό τῆς ἀληθινῆς φιλοθεΐας μποροῦν ἐλεύθερα νά τήν ἀκολουθήσουν καί νά ἑνωθοῦν προσωπικά μέ τόν στεφανοθέτη Θεό. Καί στό ἔργο του "περί Παρθενίας", ἀφοῦ σημειώνει "τούς μέν ἑκόντας καί μετά προαιρέσεως δεχομένους αὐτήν τοῖς οἰκείοις ἀμείβεται καλοῖς, τόν φαιδρόν καί εὐανθῆ στέφανον περιτιθεῖσα αὐτῶν τῇ κεφαλῇ, τούς δέ παραιτουμένους αὐτήν καί οὐκ ἐθέλοντας προσίεσθαι, οὔτε κολάζει, οὔτε ἄκοντας ἀναγκάζει τοῦτο ποιεῖν"[46]. Ἐξάλλου εἶναι γνωστό ὅτι κάθε ἀρετή πού πραγματοποιεῖται μέ τήν ἄσκηση βίας, δέν ἔχει καμία ἀπολύτως ἀξία. Πλήν τούτων ὁ Ἱερός Χρυσόστομος, ἐνῶ ἐπαινεῖ ὅσους ἀκολουθοῦν τόν μονήρη βίον, ταυτοχρόνως διακηρύσσει τοῖς πᾶσι ὅτι ὁ Χριστός "παρθενεύειν οὐκ ἐνομοθέτησεν"[47]. Αὐτό δέν σημαίνει ὅτι ἡ πνευματική ἄσκηση δέν εἶναι κοινός στόχος καί προσανατολισμός. Ἀντιθέτως ἀποτελεῖ τήν καλύτερη ἀπάντηση

---

43. Πρός τούς πολεμοῦντας τοῖς ἐπί τό μονάζειν ἐνάγουσιν Γ', 18, PG 47, 380.
44. *Α' Κορ. Ζ', 8-9, 25-40. Εἰς Κορινθίους Ὁμιλ.* ΙΘ', PG 61, 151-159.
45. *Εἰς Α' Τιμόθεον Ὁμιλ.* ΙΒ', 1 PG 62, 559.
46. *Περί παρθενίας ΜΑ'*, 7, PG 48, 565.
47. *Εἰς Ὀλυμπιάδα Ἐπιστολή Η'*, 6, PG 52, 560.

εἰς τόν ἀτομισμό καί τήν αὐθαιρεσία, θεωρεῖται ὁ προσφορότερος τρόπος βιώσεως τῆς ἀμέτρου θείας εὐσπλαχνίας.

6. Χαρακτηριστικά γνωρίσματα τοῦ μοναχισμοῦ

Ἐξετάζοντας τόν μοναχικό βίο ὁ θεῖος Πατήρ δέν μπορεῖ νά μήν ἀναφερθεῖ εἰς τά γνωρίσματα τά ὁποῖα ἀποτελοῦν τίς βάσεις τοῦ ὅλου οἰκοδομήματος. Ἀκόμα καί σήμερα, ὁρισμένοι πιστεύουν ὅτι ἡ παρθενία ἐξαντλεῖται εἰς τήν ἀποχή ἀπό τό συζυγικό δεσμό καί εἰς τήν καθαρότητα τοῦ σώματος. Ἀναμφισβήτητα ἡ ἐπιλογή τοῦ ἀγάμου βίου, εἶναι πράξη θεάρεστη, χωρίς ὅμως τίς ἄλλες ἀρετές ἀποβαίνει ἀνωφελής. Κατά τόν Ἱερό Χρυσόστομο "Παρθενίας γάρ ἀξίωμα οὐκ ἀποσχέσθαι γάμων μόνον, ἀλλά τό φιλάδελφον καί συμπαθητικόν. Τί γάρ ὄφελος παρθενία μετά ὠμότητος; τί δέ κέρδος σωφροσύνη μετά ἀπανθρωπίας;"[48]. Ἀναφερόμενος εἰς τόν ἀποκλεισμό ἀπό τό νυμφῶνα τῶν πέντε μωρῶν παρθένων λέγει ὅτι αὐτό συνέβη ἐξαιτίας τῆς ὠμότητος καί τῆς ἀπανθρωπιᾶς τους. "Παρθενία χωρίς ἐλεημοσύνης οὐκ ἴσχυσεν οὐδέ μέχρι τῶν προθύρων τοῦ νυμφῶνος ἀγαγεῖν"[49]. Γι᾽ αὐτό τό λόγο συνιστᾶ ἀγάπη καί εὐσπλαχνία πρός τήν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ τόν ἄνθρωπο. Σέ ἄλλη περίσταση μέ σθένος θά ὑπογραμμίσει· "Οὐδέν γάρ ἀμαυρότερον παρθενίας ἔλεον μή ἐχούσης"[51].

Πλήν τῶν ἀνωτέρω ὁ σεπτός ἱεράρχης θεωρεῖ ὅτι ὁ μοναχικός βίος δέν ἐξαντλεῖται "ἐν τοῖς ἱματίοις, οὐδέ ἐν τοῖς χρώμασιν, ἀλλά ἐν τῇ ψυχῇ"[52]. Πρωταρχικό μέλημα τῶν ἀφιερωμένων εἰς τόν Κύριο εἶναι ἡ καλλιέργεια τῆς ψυχῆς, ἡ πρόσληψη τῆς θείας χάριτος. Δέν νοεῖται μοναχός ἤ μοναχή νά ἀναλίσκεται εἰς τά ἐγκόσμια. Κύριος σκοπός εἶναι ἡ ἐνάρετη πολιτεία, ἡ ὁποία κοσμεῖται ἀπό τήν ἐπιείκεια, τήν πραότητα, τήν ὑπακοή. Ἕνας τέτοιος ἄνθρωπος ἀκόμα καί ἐάν δέν εἶναι μοναχός, εἶναι χρήσιμος. Ἑρμηνεύοντας τήν πρός Τῖτον ἐπιστολή τοῦ Ἀπ. Παύλου θά σχολιάσει· "Οὐδέν γάρ ἐμμελέστερον τρόπων, οὐδέν ἡδύτερον, οὐδέν γλυκύτερον ἐπιεικείας καί πραότητος καί ὑπακοῆς πᾶσίν ἐστιν ἐπιτήδειος ὁ τοιοῦτος"[53]. Ἐπιπροσθέτως ὁ φιλάγιος Πατήρ παρουσιάζοντας τή συμπεριφορά τῶν ὄντως παρθένων γυναικῶν τήν ἀντιπαραβάλλει

---

48. *Εἰς τό "ἔχοντες δέ τό αὐτό πνεῦμα ..."* Ὁμιλ. Α', 7, PG 51, 278.

49. *Πρός τούς πολεμοῦντας τοῖς ἐπί τό μονάζειν ἐνάγουσιν* Α', 6, PG 47, 328. Βλ. καί τοῦ αὐτοῦ, *Εἰς Ὀλυμπιάδα Ἐπιστολή Η'*, 6, PG 52, 559.

50. *Εἰς τό "ἔχοντες δέ τό αὐτό πνεῦμα ..."*Ὁμιλ. Α', 6, PG 51, 277.

51. *Εἰς Ματθαῖον* Ὁμιλ. ΟΗ', 2, PG 58, 713.

52. *Περί παρθενίας Ζ'*, PG 48, 537.

53. *Εἰς Τῖτον Ὁμιλ. Δ'*, 5 PG 62, 688.

μέ ἐκείνη τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων Χερουβείμ, τά ὁποῖα ἑλκύουν τήν προσοχή τῶν ἀνθρώπων, ἐξαιτίας τοῦ ἔργου πού ἐπιτελοῦν. Ἀναλόγως συμβαίνει καί μέ τήν μονάζουσα γυναίκα λόγω τῆς ἁγιωσύνης της[54].

7. *Καρποί τοῦ ἀγάμου βίου*

Ὁ ἀγώνας αὐτός τῶν ἀκολούθων τοῦ μοναχικοῦ βίου δέν μπορεῖ νά εἶναι ἄκαρπος ἀλλά πολύκαρπος. Ἡ ἀπομάκρυνση ἀπό τήν πόλη, τήν ἀγορά καί τό θόρυβο, ἡ ἑκούσια ἀπάρνηση τῶν βιοτικῶν φροντίδων, ἡ προσπάθεια γιά τήν ἀποκοπή τῶν παθῶν, ἡ ἄρση τοῦ σταυροῦ ὁδηγοῦν στήν μετοχή τοῦ παναγίου Πνεύματος. Κατά τόν ἐν Θεῷ διδάσκαλο "Ἡ δέ παρθένος ἐσταυρωμένη καί τῶν παρόντων ἀπαλλαγεῖσα καί τῶν βιοτικῶν φροντίδαν ἀνωτέρα γενομένη . . . ἀπολαύει τῆς χαρᾶς τοῦ Πνεύματος, ἐντρυφᾷ τῇ ἀγαλλιάσει"[55].

Ὁ χῶρος ἀσκήσεως μετατρέπεται σέ στίβο ἀρετῆς καί τά μοναστήρια διδασκαλεῖα ἁγιότητος. Οἱ μοναχοί σύμφωνα μέ τόν θεῖο Πατέρα ἀναδεικνύονται "Λύχνοι πανταχοῦ τῆς γῆς εἰσίν οὗτοι λάμποντες· τείχη ταῖς πόλεσι περικάθηνται. Διά ταῦτα τάς ἐρημίας κατέλαβον, ἵνα καί σέ παιδεύσωσι τῶν ἐν τῷ μέσῳ θορύβων καταφρονεῖν. . . Βάδιζε τοίνυν ἐκεῖ συνεχῶς, ἵνα τήν διηνεκῆ κηλῖδα καθάρας ταῖς ἐκείνων εὐχαῖς καί παραινέσεσι, καί τόν ἐνταῦθα ἄριστα διαγάγῃς βίον καί τῶν μελλόντων ἐπιτύχῃς ἀγαθῶν"[56].

Καί ἀλλοῦ θά συστήσει εἰς τούς πιστούς τήν ἐπίσκεψη ἁγίων μοναχῶν καί ἐρημιτῶν, προκειμένου νά διδαχθοῦν ἀπό τήν ἔνθεη πολιτεία τους καί νά ἀποκομίσουν τήν πολυπόθητη ψυχική εἰρήνη καί γαλήνη. Κοντά σ᾽ αὐτούς λέγει, "Οὐκ ἔστι θόρυβος ψυχῆς ἐκεῖ, οὐκ ἔστιν ὀργή· πάντα γαλήνη, πάντα εἰρήνη"[57]. Ἐπιπροσθέτως σέ ἄλλη περίσταση θά παρομοιάσει τούς ἐραστές τῆς ἐρήμου μέ φάρους οἱ ὁποῖοι εὑρίσκονται εἰς τά λιμάνια καί φωτίζουν ἀπό ψηλά ὅσους πλησιάζουν, ἀποτρέποντας τό ναυάγιο. "Ὥσπερ λαμπτῆρες εἰσίν ἀφ᾽ ὑψηλοῦ τοῖς πόρωθεν ἐπιβαίνουσι φαίνοντες, ἐπί λιμένος καθήμενοι καί πρός γαλήνην τήν αὐτῶν ἅπαντας ἕλκοντες, οὐκ ἐῶντες γενέσθαι ναυάγια τοῖς εἰς αὐτούς ὁρῶσιν"[58].

Ὁλοκληρώνοντας τήν εἰσήγησή μας θά λέγαμε ὅτι ὁ ἔγγαμος

---

54. *Περί τοῦ τάς κανονικάς μή συνοικεῖν ἀνδράσιν* 7, PG 47, 527.
55. *Εἰς Ψαλμόν ΜΔ΄*, 12, PG 55, 202.
56. *Εἰς Ματθαῖον Ὁμιλ.* ΟΒ΄, 4, PG 58, 672-673.
57. *Εἰς Ματθαῖον Ὁμιλ.* Ο΄, 5, PG 58, 662.
58. *Εἰς Τῖτον Ὁμιλ. ΙΔ΄*, 3, PG 62, 574.

ζεῖ τό μυστήριο τοῦ γάμου καί ὁ ἄγαμος βιώνει τό μυστήριο τῆς ἀγαμίας του, ἀλλά καί οἱ δύο σταυρώνονται, μαρτυροῦν, ἀνασταίνονται εἰς τό χῶρο πού τούς κάλεσε ὁ Θεός νά ἀναλώσουν τή ζωή τους. Ὡς κατακλεῖδα καταθέτουμε ἕνα ἀπόσπασμα ἀπό τόν ἱερό Πατέρα, τό ὁποῖο λόγῳ τῆς ἐκτάσεώς του παραθέτουμε σέ μετάφραση: Ἐπειδή λοιπόν γνώριζε ὁ Κύριός μας, ὅτι, ἄν χαράξει ἕνα δρόμο, πολλοί μπορεῖ νά διστάσουν, χάραξε διαφορετικούς δρόμους. Δέν μπορεῖς νά μπεῖς μέ τήν παρθενία; Μπές μέ ἕνα μόνο γάμο. Δέν μπορεῖς μέ ἕνα μόνο γάμο; Τουλάχιστο μέ δεύτερο γάμο. Δέν μπορεῖς νά μπεῖς μέ τήν ἐγκράτεια; Μπές μέ τήν ἐλεημοσύνη. Δέν μπορεῖς μέ τήν ἐλεημοσύνη; Μπές μέ τή νηστεία. Δέν μπορεῖς μ᾽ αὐτό τό δρόμο; Ἔλα μ᾽ ἐκεῖνον. Δέν μπορεῖς μ᾽ ἐκεῖνον; Ἔλα μ᾽ αὐτόν . . . Δέν μπορεῖς νά εἶσαι ἥλιος; Γίνε σελήνη. Δέν μπορεῖς νά εἶσαι σελήνη; Γίνε ἀστέρι. Δέν μπορεῖς νά εἶσαι ἀστέρι; Γίνε τουλάχιστον μικρό, μόνο νά εἶσαι στόν οὐρανό.

Δέν μπορεῖς νά εἶσαι παρθένος; Παντρέψου μέ σωφροσύνη, μόνο μέσα στήν Ἐκκλησία. Δέν μπορεῖς νά εἶσαι ἀκτήμονας; Κάμε ἐλεημοσύνη, μόνο μέσα στήν Ἐκκλησία. . . Γιατί ἐδῶ ἄλλοι εἶναι μοναχοί, ἄλλοι ζοῦν γάμο σεμνό, χωρίς νά ὑστεροῦν πολύ ἀπό ἐκείνους καί ἄλλοι μ᾽ ἕνα γάμο, ἄλλες εἶναι χῆρες στό ἄνθος τῆς ἡλικίας τους. Γιατί παράδεισος; γιατί ποικίλος; Ἐπειδή ἔχει ἄνθη διάφορα καί δένδρα καί πολλά μαργαριτάρια. Πολλά εἶναι τά ἀστέρια, ἀλλά ἕνας ὁ ἥλιος. Πολλοί οἱ τρόποι ζωῆς, ἀλλά ἕνας ὁ παράδεισος[59].

---

59. *Εἰς Εὐτρόπιον Ὁμιλ. Β'*, PG 52, 410.

Kyriakos Stavrianos
Université de Crète

*Le symbolisme de l'église et de ses espaces chez Germain 1er de Constantinople**

Introduction

L'*Histoire ecclésiastique et contemplation mystique* de Germain de Constantinople était l'un des plus populaire et bien connu traité liturgique parmi les Orthodoxes pendant le Moyen Age. Cela témoignent la tradition manuscrite et le fait qu'il se comprend aux premiers éditions des liturgies byzantines au 16eme siècle[1]. On trouve ici non seulement des catéchèses destinées à l'instruction des catéchumènes et des néophytes, mais des commentaires plus approfondies sur l'ordination sacerdotale ou la consécration d'une église. Il s'adresse au clergé et aux fidèles[2]. Bornert estime que la Mystagogie de saint Maxime est « *la plus doctrinale des explications de la liturgie* » et le traité de Germain « *une explication littérale* »[3].

Le nouveau qui introduit Germain à son explication liturgique est qu'il entretient la tradition byzantine, mais sa perspective est Antiochienne et non Alexandrine comme celle de Denys d'Aréopagite et de saint Maxime[4]. Il fait observer l'historicité et la nature humaine du Christ.

---

*Exposé à la Séminaire liturgique en 2005 à l' Institut de Théologie Orthodoxe du Saint Serge à Paris (France).

1. Bornert R., p.125. Parsons S., p.5-6.

2. Bornert R., p.30.

3. Bornert R., p.125.

4. Saint Maxime s'adresse aux moins. Il desire de montrer l'importance de la liturgie en vie monastique. Il approche la liturgie en deux niveau: généralement, c-a-d- le salut du monde entier et particulièrement, c-a-d le salut de chaque individu. Meyendorff P., p.36-39.

Le principe de symbolisme chez Germain est que le mystère chrétien n'est pas seulement accessible à la foi par l'ouie, mais aussi à l'esprit par la représentation[5]. Le symbolisme des espaces de l'église et de la liturgie est lies du symbolisme des icônes, dont saint Germain a défendu la vénération.

On va présenter alors ce symbolisme des espaces de l'église selon le traite liturgique de saint Germain de Constantinople *Histoire ecclésiastique et contemplation mystique*. Au premier chapitre on présente des éléments de la vie de Germain et les caractéristiques de son ère. Ay deuxième chapitre on présente le problème d'histoire littéraire de son traité. Au troisième chapitre on donne la signification de l'histoire, de la théorie et du symbolisme selon la pensée patristique et au quatrième chapitre on expose le symbolisme des espaces de l'église chez Germain.

1. Saint Germain et son ère

Saint Germain le Confesseur, Patriarche de Constantinople en 8ème siècle joue un rôle très important aux affaires ecclésiastiques et aux controverses théologiques de son ère. Il est né en 650 à Constantinople et il est mort en 740. Il était descendant d'une famille riche. Son père était patrice aux années d'empereur Héraclius et il a été exécuté d'après un ordre de Constantin 4ème pour l'assassinat de son père empereur Constans. Germain en même temps a été castré et ensuite il s'engage au clergé de l'Eglise de Constantinople[6]. En 705 s'ordonne évêque de Cyzique par le Patriarche Cyrus. La participation de Germain au synode de 712 que l'empereur Vardanis Philippique a convoqué pour condamner les décisions du 6ème Concile Œcuménique et son admission en ceux qui sont mis en rang au Monothélisme en ce Concile, est erronée. Théophane en présente dans son Chronographie et il a évidement comme source l'accusation attribuée au Germain par le concile des Iconoclastes en Hiéreia en 754, où ses ennemies l'ont stigmatisé donnant l'épithète duplice. Il n'était pas possible que Germain soit élu Patriarche de Constantinople, quand tous ceux qui étaient en faveur de Monothélisme s'éloignent de leur poste par le nouveau empereur Anastase le 2ème[7].

Germain a été élevé au trône patriarcal en 715 après de l'approbation du clergé, du sénat et du peuple. Il est resté célèbre pour sa défense aux icônes, contre la décision de l'empereur Léon III l'Isaurien á détruire les icônes saintes. La

---

5. Germain, P.G. 98, 173C.

6. Théophane, P.G. 108,717A. Cédrenus G., P.G. 121, 836A. Zonaras J., P.G. 134, 1293A. Gédeon M., p. 104. Papadopoulos-Kerameas A., p.2. Lamza L., p.202. Gritsopoulos T., p.378. Stavrianos K., p. 23-24. Meyendorff P., p.14.

7. Théophane, P.G. 108,773BC. Cédrenus G., P.G. 121, 860BC. Zonaras J., P.G. 134,1309C. Gritsopoulos T., p.378. Christou P.,5, p. 346. Stavrianos K., p.26-28.

controverse entre les défenseurs des icônes, chef desquels étaient le patriarche Germain et les Iconoclastes de Léon aboutit à la démission du patriarche. Cette démission a été faite de la part de Germain pour la pacification entre l'Eglise et l'Etat. Le patriarche ayant demissioné se réfugia dans Platonion, un domaine appartenant à sa famille, où il s'est occupé de la rédaction des traités.

Il est resté connu outre ses épîtres dans lesquelles il présente un enseignement original sur les icônes et leur existence dans l'Eglise et de ses traites sur les hérésies et les limites précises de la vie de l'homme. Ses homélies mariales sont également admirables et importantes au suzet de la doctrine sur Theotokos.

L'huitième siècle pour ta littérature patristique est une période de la récapitulation du trésor théologique et spirituel des auteurs chrétiens. On observe une hésitation à développer une pensée originale théologique. La peur des hérésies conduit à l'enregistrement de la tradition des Pères de l'Eglises des années précédentes et aussi à sa classification et importance. Les Iconoclastes, d'ailleurs, avaient détruit une grande part des textes rédigés par les auteurs Iconophiles. Malgré tout ça la pensée patristique ne reste statique, mais on développe la doctrine des icônes et de la Theotokos, l'hymnographie et l'ordre définitif des services du culte orthodoxe surtout aux monastères, comme p.e. le monastère de Saint Save à Palestine et des Studites à Constantinople[8].

2. Son traité « Histoire ecclésiastique et contemplation mystique »

Il y a certains recherchistes qui sont en doute si le traité de saint Germain de Constantinople « *Histoire ecclésiastique et contemplation mystique* » est original de Germain pour deux évidents motifs : a) car la recherche moderne l'adopte en circonspection comme œuvre de saint Germain et b) car le texte en Patrologie de Migne a reçu certain additions, mais d' autre part il se rapporte au Patriarche Germain[9]. Imprimé pour la première fois en 1526 par le Crétois Demetrius Doukas avec l'approbation de pape Clément VII. Sept éditions suivront après la première édition. La dernière de N.Krasnoselscev en Kazan le 1885[10].

F.E.Brightman après une recherche détaillée des manuscrits le classifie á quatre types, par rapport á l'auteur de chaque part. Le type K, où Cyrille de Jérusalem se considère comme auteur. Les types Bi et Bii, où Basile le Grand se considère comme auteur. Le Bii constitue un développement de Bi. Au debout au type Γ auteur est Germain et également il y a des manuscrits

8. Christou P, 1, p.215-216.

9. Brightman F., p.251.

10. Stavrianos K., p.110.

sans écrivains. Il aboutit enfin á la conclusion que le texte grec où Anastase le Bibliothécaire (869-870) avait dans ses mains pour faire la traduction latine concerne Basile le Grand[11].

S.Petrides s'occupe d'une édition de Cardinal Pitra. Pitra a trouvé un manuscrit contenant la traduction par Anastase le bibliothécaire d'un résume de la Mystagogie de Maxime et d'un commentaire liturgique sous le titre Μυστική θεωρία, dont les traductions se sont faites á Constantinople en 869-870. Pitra ne nous fait pas connaître la source du manuscrit. Anastase indique l'attribution de la Μυστική θεωρία à Germain de Constantinople comme une tradition répandue chez les Grecs de son temps. S.Petrides accepte cet aspect mais il admet aussi que les chapitres 55, 56, 57, 61, 62 sont empruntés à saint Maxime. Malgré tout Anastase n'avait pas à ses mains le texte authentique, mais un résumé d'*Histoire mystique*[12].

L'étude de R.Bornert est celle qui éclaircit les deux problèmes c à d celui de l'auteur et celui de l'intégrité du texte. Il fait preuve que le texte a passé trois faces de développement jusqu'à la première édition par D.Doucas le 1526. Germain avait en vue d'anciens textes d'interprétation et des commentaires de la divine liturgie, d'en où il puisait assez aspects, mais il a rédigé son oeuvre utilisant son propre style et parole. Bornert découvre aussi des innovations introduites dans l'accomplissement de l'eucharistie au début de 8ème siècle comme p.e. les termes de prothèse et de proscomidie qui avaient une signification distincte. L'emprunt des textes antérieurs et l'utilisation de ce que Germain avait présenté dans son texte par des auteurs postérieurs a provoqué confusion et méprise dans les conclusions des recherchistes. La conséquence était que l'« *Histoire ecclésiastique et la contemplation mystique* » s'est considérée comme un œuvre douteux de Germain. Mais tandis que selon la tradition manuscrite au Basile le Grand est favorisée comme rédacteur de la traité, si on l'en examine sous le prisme des sources historiques, des faits liturgiques, du contenu, du style et du vocabulaire, la paternité de cela traité appartient á Germain de Constantinople[13].

3. La signification d'histoire et de la théorie.

Le contenu de l'« *Histoire ecclésiastique et la contemplation mystique* » est l'interprétation du symbolisme de l'Église, de ses sacrements, de ses espaces, des vêtements du clergé et du contenu de la liturgie. Germain donne le titre de l'histoire ecclésiastique, parce qu'il veut montrer que la liaison entre Dieu et l'homme est l'Église et que l'existence de l'Église commence au but

---

11. Brightman, p.252.254.267.387-397.

12. Petridés S., p.295.

13. Bornert R., p.142-160.

de la création jusqu'à l'éternité. Dieu intervient dans l'histoire du monde sans priver la liberté d'homme. Le fait principal est l'Incarnation. Toute les espaces de l'Eglise et le contenu de la liturgie divine symbolisent des faits que prépare l'arrivée de Dieu au monde et aussi de sa présentation terrestre en nature humaine. La signification a la pensée patristique « *désigne le sens littéral de l'Ecriture* »[14].

La théorie mystique a comme signification la contemplation, la vision. Il n'y a pas un accord entre les interprètes sur le sens de ce concept. « T*héorie est un événement de l'histoire d'Israël et cet événement est figure d'une réalité messianique*» chez l'école d'Antioche et ainsi explique le type et l'antitype[15]. Chez Grégoire de Nysse l'objet de la théorie est quelquefois de dépasser les événements historiques et de saisir l'enseignement spirituel et quelquefois « *nous introduit a l'historicité de l'être crée et de son déploiement par Dieu dans une histoire ordonnée, dans une akolouthia* »[16]. Pour Germain, il y avait la nécessité, qu'il fasse observer que l'Incarnation était un événement réel et historique, dont le symbolisme il y a dans l'Eglise et la divine liturgie.

Le symbolisme représente la vie terrestre du Christ et l'économie redescente. Deuxièmement, il se rapporte aux préfigurations du sacrifice eucharistique annonce par les sacrifices de l'ancienne Loi. Troisièmement, aux figures et faits de l'Ancien Testament[17] Les préfigurations, les antitypes et les types donnent l'image toute l'histoire de l'Eglise et du plan du salut de l'homme par Dieu.

4. Le symbolisme de l'église et de ses espaces

Le patriarche Germain 1er le Confesseur donne à travers l'« *Histoire ecclésiastique et contemplation mystique* » une autre dimension de l'espace de l'église, des mystères et de ce qui arrive pendant la durée de la divine liturgie. Représentant de l'explication symbolique joint Christologie et Ecclésiologie à Liturgique. L'Église selon Germain n'est pas seulement un espace terrestre, mais aussi céleste. Il n'est pas défini d'un sens seulement. Il a été construit afin qu'on lie le présent avec le futur, le céleste avec la terrestre et de ce point de vue il l'appelle « *ciel sur la terre ou le Dieu du ciel demeure en elle et il est présent en elle* ». C'est la place où les fidèles sont réunis à prier et à se repentir. L'église est « *le corps et la nymphe du Christ* », puisque le Christ est le chef et le fondateur de l'église et il se joint avec ses membres, les Chrétiens baptisés, à une union corporelle[18].

---

14. Bornert R., p.170, n.1,III.

15. De Margerie B., p.189.

16. De Margerie B., p.245-246.

17. Bornert R., p.175.

18. Germain, P.G. 98,381B. Stavrianos K., p.143.

L'église symbolise la crucifixion, l'enterrement et la résurrection du Christ. L'église a été préfiguré par des paroles des Patriarches de l'Ancien Testament, a été déclarée par les prophètes, a été fondée par les Apôtres, a été décorée par les personnalités des hiérarques, s'est accomplie par des martyrs du Christianisme et s'est installée commodément aux reliques saintes[19]. La préfiguration existait donc avant que le Christ ne vienne au monde et elle soit devenue réalité depuis qu'elle a été fondée par le Dieu incarné. Dieu indicible et illimité a été situé dans un espace terrestre. Il donne une image de l'église en la présentant comme le corps du Christ et de sa nymphe. Le visible et l'invisible, le céleste et le terrestre coexistent et le sacrement du baptême donne la possibilité de cette coexistence.

Le simandre (ou le timbre) a un symbolisme double : a) les clous avec lesquels on a cloue le Christ sur la croix et b) les trompettes des anges. Leur son appelle les chrétiens en guerre contre les ennemis invisibles. C'est le trône du Dieu sur lequel il est transporté par les chérubins et s' y repose après l'Assomption[20].

La conque symbolise la grotte de Bethléem, où le Christ a été engendré, mais aussi la grotte, où il s'est enseveli.
Le sanctuaire est le lieu d'enterrement du Christ auquel il a été placé le véritable et en même temps le céleste pain et devient sacrifice secret et sans effusion de sang. On symbolise également la Cène, ou le Christ a livré le sacrement d'Eucharistie. Préfiguration de ce sacrement existe dans l'Ancien Testament avec son offre de la manne, ce qui s'est écroulé du ciel, pour que les Juives se nourrissent. L'offre de la manne préfigure aussi l'entrée du Christ au monde. Le sanctuaire secrètement découvre aussi la table commune où le Christ coexiste avec les fidèles[21].

Le kivorion symbolise le lieu de la crucifixion du Christ, c'est-à-dire le Golgotha. Il est placé sur le sanctuaire, pour qu'il signifie ainsi la distance proche entre le lieu de crucifixion et ce de l'enterrement. Il symbolise encore l'arche du testament, laquelle se nomme les saints des saints. L'appellation kivorion provient des noms des deux chérubins qui avaient été tournés à la base de l'arche. Le Kiv, qui signifie arche et Orion, que signifie l'illumination du Seigneur ou la lumière de Dieu. On est nommé aussi orofion parce qu'on symbolise le ciel[22].

L'autel déclare l'espace où il est défendu d'entrer en dépit d'un autel sacre, c'est-à-dire quelque chose d'identique avec le sanctuaire. Il symbolise le saint sépulcre du Christ, où il a offert lui- même comme sacrifice au dieu

---

19. Germain, P.G. 98, 385 AB. Stavrianos K., p.144.
20. Germain, P.G. 98, 385BC. Stavrianos K., p. 144.
21. Germain, P.G. 98, 388D-389A. Stavrianos K., p.145.
22. Germain, P.G. 98, 421A. Stavrianos K., p.145.

et père de lui, comme « *un agneau qui est sacrifié*». Comme prélat et fils de l'homme, le Christ a offert et il s'est offert à un sacrifice secret et sans effusion de sang et il a livré aux fidèles le culte logique avec lequel nous sommes devenus participants á la vie éternelle et immortelle[23]. L'autel est la crèche et le sépulcre du Christ, l'autel céleste et spirituel en ce qui les prêtres représentent les anges. Les prêtres participent comme terrestres et corporels ministres de Dieu, et c'est pourquoi il faut qu'ils ressemblent aux anges, qu'ils adorent et chantent des hymnes au Seigneur.

Le sanctuaire (ieron vima) est le trône sur lequel le Christ et les Apôtres vont s'asseoir pendant le jugement dernier. Il symbolise le Saint des saints et seulement les prêtres avec leurs assistants avaient le droit d'y entrer[24].
Le cosmète était le décor qui existait au dessus du sanctuaire. On symbolise le crucifix orné avec la Croix[25].

Les colonnettes séparent le sanctuaire du reste du temple. A cette place, c à d en dehors de sanctuaire, les séculiers se joignent à prière. Au dessus des colonnettes il y avait un rideau comme celui-ci du théâtre. Chez Germain quand les portes de sanctuaire fermaient et on faisait descendre le rideau, ceci symbolise la nuit au moment où s'est fait la trahison de Judas. Quand les portes ouvraient et on faisait monter le rideau, ceci symbolise le matin quand les Juifs ont conduits le Christ devant Ponce Pilate[26].

Les grilles ont pareille utilisation comme les colonnettes. Il arrive comme au très -saint sépulcre, de façon que personne n'y entre[27].

Le jubé symbolise la forme de la pierre avec laquelle a fermé le très -saint sépulcre. L'ange l'a fait rouler et il a annoncé la Résurrection du Christ aux femmes qui ont apporté de l'essence (Myrophores). D'après les paroles du prophète Ésaie 58,1 : *Crie a plein gosier, ne te retiens pas, élève la voix comme une trompette*, d'où se fait la lecture de l'Evangile[28].

La proscomidie qui aux années de Germain s'est fait à la sacristie et symbolise la place du Crâne, où les Juifs ont crucifié le Christ. Il y avait le crâne d'ancêtre Adam. On avait dans l'Ancien Testament la préfiguration de la place du Crâne et de l'exemple du Christ qui s'est donne lui-même pour nous comme un sacrifice. Dieu ordonne Abraham pour qu'il offre en holocauste son fils unique, Isaac, sur une montagne, au pays des Amoriennes. Abraham y a construit l'autel, disposa le bois et mit son fils sur l'autel. Mais finalement Dieu récompense la foi d'Abraham et un bélier a été offert en holocauste à

---

23. Parsons S., p.15-16. Stavrianos K., p.146.
24. Germain, P.G. 98, 389B. Stavrianos K., p.146.
25 Parsons S., p.16.
26. Germain, P.G. 98, 388D-392A. Stavrianos K., p.147.
27. Kallinikos K., p.108. Stavrianos K., p.147.
28. Germain, P.G. 98, 392A. Stavrianos K., p.147.

la place d'Isaac. Pareillement Dieu enverra après des siècles son fils unique. Il sera incarné de la Theotokos et il s'offrira lui-même pour nous comme un sacrifice. Son sacrifice n'avait une issue faste comme cela d'Isaac. Il portera la croix de son supplice et aucun animal ne prendra pas la place de Jésus. La proscomide, alors, symbolise le corps de Seigneur, qu'on avait mis en croix et s'était crucifié pour nous[29].

L' Est est la direction où le prêtre prie. De l'Est où le soleil se lève, apparut le Soleil de la Justice, le Christ, et il v'y apparaître pendant le Jugement dernier[30].

Dans certaines églises aux quatre coins qui appuient le dôme il y a la figure des quatre Evangélistes. Ils se représentent habituellement de leurs symboles. Germain interprète ce symbolisme. Matthieu signifie le miel et la figure d'homme est son symbole, puisque son Evangile commence de la Nativité, quand Dieu devient homme. Il se nomme aussi *anthropomorphe* et s'associe au mystère de l'Incarnation. Marc signifie le vin et sa représentation est le lion, parce que son Evangile commence comme un témoignage prophétique. Il symbolise la dignité royale du Christ. Luc signifie le lait. Le taureau est son animal-symbole car son Evangile symbolise la classe sacerdotale. Jean signifie l'huile et l'aigle est son attribut parce qu'il commence à raconter la naissance de Logos par le Père. Son Evangile joint avec la présence permanente de Saint Esprit, qu'il s'envole au dessus du monde[31].

4. Conclusion

Germain emprunte les aspects des auteurs précédents du 1er siècle (comme p.e. l'image de l'église comme Clément de Rome présent a son deuxième épître aux Corinthiens ou le symbolisme de l'autel aux Constitutions Apostoliques) et ensuite de 4ème siècle (Cyrille de Jérusalem, Basile le Grand et Grégoire le Théologien) à rédiger son traité sur le symbolisme de l'église, de ses espaces et de la liturgie divine. Il joint le symbolisme avec le sacrement d'Eucharistie, comme réminiscence de notre participation à la mort et la résurrection du Christ. On trouve une pareille référence au 17ème Homélie de Grégoire de Nazianze et aux autres auteurs après le 4ème siècle. Il ne donne pas un seul signification de l'église, mais il arrive de la signification propre de Saint Paul (Église – Corps du Christ/Temple du Dieu) et il continue á présenter aussi autres

---

29. Germain, P.G. 98, 396BC. Kallinikos K., p.133. Stavrianos K., p.149.

30. Germain, P.G. 98, 393BD. Stavrianos K., p.147.

31. Germain, P.G. 98, 413D-416A. Stavrianos K., p.153. Bornert considère comme interpolations ce symbolisme selon les données archéologiques. En Cappadoce, il dit, au 10e siècle on avait le coutume de représenter dans l' abside des églises le Christ et autour de Lui les quatre animaux.

significations qui montrent la succession apostolique et la démarche glorieuse et historique de l'église. Il joint aussi le céleste avec le terrestre et tout ce qui se fait en liturgie eucharistique avec la liturgie céleste. On trouve aussi même des préfigurations de l'Ancien Testament sur la mort et la résurrection du Christ avec le symbolisme des espaces liturgiques. Germain ne présente pas un traité liturgique avec des nouveaux aspects sur l'interprétation et le symbolisme de l'église, mais on peut dire qu'il présente une image de concentration des huit premiers siècles en admettant les modifications de l'ordre de la liturgie.

Il a comme but de constater l'historicité des faits de l'Incarnation du Jésus Christ et la liaison de l'Église avec Jésus incarné. Le motif et la raison de son but sont la controverse pour la vénération des icons dans l'Église. Germain veut constater que la divine liturgie est devenu la réminiscence de la présentation de Dieu dans l'histoire humaine. Jésus Christ est le centre de notre salvation. Les espaces de l'Église et le culte, symbolisent toute l'histoire de l'Ancien et de Nouveau Testament de même que la démarche terrestre de Jésus.

BIBLIOGRAPHIE

1.Borgia N., *La Ἐξήγησις di S.Germano e la versione Latina di Anastasio Bibliotecario*, Revue d' Orient 9 (1911) 144-156, 219-118, 186-196, 346-354.

2.Bornert R., *Les commentaires Byzantines de la divine liturgie du VIIe au XVe siècle,* Paris 1966.

3.Brightman F.E., *The Historia Mystagogica on the byzantine liturgy*, Journal of Theological Studies 9 (1908) 248-267

4. Cédrenus G., *Abréviation des histoires*, P.G. 121, 23-1166.

5. Christou P., *Ἑλληνική Πατρολογία*, t.1, Thessalonique 1994.

6. Christou P., *Ἑλληνική Πατρολογία*, t.5, Thessalonique 1992.

7. Doukas D., *Αἱ θεῖαι λειτουργίαι,* Rome 1526.

8. Gédéon M., *Βυζαντινόν Ἑορτολόγιον*, Constantinople 1899.

9. Germain I de Constantinople, *Epître á Thomas de Claudiopole*, P.G. 98, 164-188.

10.Germain I de Constantinople, *Histoire ecclésiastique et contemplation mystique*, P.G. 98, 381-453.

11. Gritsopoulos T., *Γερμανός Α', Ὁ Ὁμολογητής*, Θ.Η.Ε. 3, 378-379.

12. Kallinikos K., *Ὁ χριστιανικός ναός,* ed. Grigori, Athènes 1995.

13. Lamza L., *Patriarch Germanos I von Konstantinopel*, Neue Folge, Heft 27, Wurzburg 1975.

14. Margerie de B., *Introduction à l'histoire de l'exégèse*, éd. du Cerf, Paris 1980.

15. Meyendorff P., *St Germanus of Constantinople, On the Divine Liturgy*, St Vladimir's Seminary Press, New York 1999.

16. Papadopoulos-Kerameas A., *Ἀδήλου συγγραφέως, Βίος καί πολιτεία καί μερική θαυμάτων διήγησις τοῦ ἐν ἁγίοις πατρός ἡμῶν Γερμανοῦ, ἀρχιεπισκόπου Κων/πόλεως τοῦ ὁμολογητοῦ*, Constantinople 1884.

17. Parsons St., *The Historia Ecclesiastica of Germanus I of Constantinople : a study in Greek liturgical symbolism*, Church and Theology 3 (1982) 5-66.

18. Pétridés S., *Traités liturgiques de saint Maxime et de saint Germain traduits par Anastase le Bibliothécaire*, Revue d' Orient Chrétien 10 (1905) 289-313, 350-363.

19. Stavrianos K., *Ὁ ἅγιος Γερμανός Α' ὁ Ὁμολογητής*, ed. Grigori, Athènes 2003.

20. Théophane, *Chronographie*, P.G. 108, 55-1164.

21. Zonaras J., *Chronique*, P.G. 134, 39-1414.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ὁ Πατριάρχης Γερμανός ὁ Α′ ὁ Ὁμολογητής εἶναι μία σημαντική ἐκκλησιαστική προσωπικότητα τοῦ 8ου αἰ. Πρωτοστάτησε στήν διαμάχη γιά τήν κατάργηση τῶν εἰκόνων. Στό παρόν ἄρθρο ἐξετάζουμε τά ὅσα ἀναφέρει σχετικά μέ τόν συμβολισμό τῶν χώρων τῆς Ἐκκλησίας στήν πραγματεία του *Ἱστορία ἐκκλησιαστική καί θεωρία μυστική*. Ἡ πραγματεία αὐτή, ἄν καί ἡ σύγχρονη ἔρευνα θεωρεῖ ὅτι ἔχει προσθῆκες μεταγενέστερες τοῦ 8ου αἰ., ἐντούτοις ἀποδίδεται στόν Γερμανό τόν Α′.

Ὁ ἅγιος Γερμανός δίνει τόν τίτλο *Ἱστορία ἐκκλησιαστική* γιατί θέλει νά δείξει ὅτι ἡ σύνδεση τοῦ Θεοῦ μέ τόν ἄνθρωπο ἡ Ἐκκλησία καί ὅτι ἡ ὕπαρξη τῆς Ἐκκλησίας ξεκινάει ἀπό τήν ἀρχή τῆς δημιουργίας ἕως τήν αἰωνιότητα. Μέ τήν *μυστική θεωρία* θέλει νά δηλώσει ὅτι ἡ ἐνανθρώπηση ἦταν ἕνα ἱστορικό γεγονός πού ὁ συμβολισμός της ὑπάρχει μέσα στήν Ἐκκλησία καί τή θεία λειτουργία.

Ὁ συμβολισμός τῆς Ἐκκλησίας καί τῶν χώρων της ἔχουν νά κάνουν μέ γεγονότα τῆς Παλαιᾶς καί τῆς Καινῆς Διαθήκης. Τό οὐράνιο καί τό ἐπίγειο ἑνώνονται. Παρουσιάζονται συγκεκριμένα στοιχεῖα γιά τόν συμβολισμό τῶν χώρων τῆς Ἐκκλησίας, μερικά ἀπό τά ὁποῖα προέρχονται ἀπό παλαιότερα κείμενα. Ἡ Εἰκονομαχία ἐπίσης εἶναι ἐπιπλέον ἡ αἰτία πού πρέπει νά τονίζεται τό γεγονός τῆς Ἐνανθρώπησης στή θεία λειτουργία, δηλ. ἡ ἐπίγεια παρουσία καί ἡ ἱστορική πορεία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἀρχιμανδρίτου Γρηγορίου Κωνσταντίνου, Δρ. Θ.

Ἡ Ἐπιστημολογική "Ἐκκλησία" (ΣΑΗΕΝΤΟΛΟΤΖΥ)

Εἰσαγωγικά

Μία ἀπό τίς μεγαλύτερες μάστιγες καί ἀπειλές πού πλήττουν τή σύγχρονη ἑλληνική μας κοινωνία, καί ἰδιαίτερα τόν κάθε θρησκευόμενο ἄνθρωπο εἶναι ἡ ἄκριτη εἰσροή τῶν ὅλο καί περισσοτέρων νέων θρησκευτικῶν ἀντιλήψεων, οἱ ὁποῖες φέρουν τό ὄνομα (παραθρησκευτικές ὁμάδες καί καταστροφικές λατρεῖες). Αὐτές ὅλες οἱ "θρησκευτικές κινήσεις" ἐκπροσωποῦν μία διαστρεβλωμένη χριστιανική πίστη, καί μία παράφρονα ἀφοσίωση στόν θρησκευτικό τους ἡγέτη πού τίς ἐκπροσωπεῖ. Προσφέρουν στούς ἀκολουθοῦντες αὐτές ἕνα ἰδιότυπο μοντέλο λατρείας, πού στοχεύει στήν ὁλοκληρωτική προσήλωση καί ὑποταγή τους, ἰδιαίτερα δέ στόν ἡγέτη τῆς ὀργάνωσης, ὁ ὁποῖος ἐκπροσωπεῖ τόν Θεό ἐπί τῆς γῆς.

Ἡ διδασκαλία αὐτῶν τῶν αἱρετικῶν ὀργανώσεων διαμορφώνεται ἀπό τόν ἴδιο τόν ἱδρυτή τῆς ὀργάνωσης, ἀπό τόν ὁποῖο καί ἐξαρτῶνται ὅλοι αὐτοί πού βρίσκονται γύρω του, κατά ἕναν ἀπόλυτο τρόπο. Οἱ κινήσεις αὐτές ὑπόσχονται στούς ὀπαδούς τους μία ἀπόκρυφη γνώση προορισμένη μόνο γι᾽ αὐτούς, ἡ ὁποία ὑποθετικά θά τους καταστήσει ἱκανούς γιά τήν κατάκτηση τῆς ψυχοπνευματικῆς τους σωτηρίας. Ἕνα ἀκόμη χαρακτηριστικό τῶν αἱρετικῶν αὐτῶν ὀργανώσεων εἶναι ἡ ἄνευ ὅρων πίστη τῶν ὀπαδῶν τους στόν ἡγέτη τῆς κίνησης, καθώς ἐπίσης καί στά αἱρετικά καί ἐπικίνδυνα ἀποφθέγματά του.

Μιά τέτοια αἱρετική, καί ἐπικίνδυνη ὀργάνωση ἔκανε τήν ἐμφάνισή της ἐδῶ καί ἀρκετά χρόνια στήν ἑλληνική ἐπικράτεια, ἡ

γνωστή σέ πολλούς ἀπό ἐμᾶς ὡς "Ἐκκλησία τῆς Σαηεντολογίας" (Church of Scientology), ἤ "Ἐπιστημολογική Ἐκκλησία" ἤ Scientology[1], ὅπως συνηθίζεται νά αὐτοαποκαλεῖται, καί μέ τήν ὁποία θά ἀσχοληθοῦμε στήν παροῦσα μελέτη. Στήν Ἑλλάδα ἐμφανίσθηκε μέ τό ὄνομα (Κ.Ε.Φ.Ε.) "Κέντρο Ἐφηρμοσμένης Φιλοσοφίας Ἑλλάδος". Μέ τήν ὀνομασία της αὐτή ἀνέπτυξε δράση τόσο μέσα ἀπό τό "Φιλοσοφικό Κέντρο Ἀθηνᾶ"[2] ὅσο καί ἀπό ἄλλες ὀργανώσεις ἐμπλεκόμενες μέ αὐτήν. Ἐπιγραμματικά ἀναφέρουμε τίς Citizens Commission on Human Rights, Ε.Π.ΑΝ.ΔΙ.(Ἐπιτροπή Πολιτῶν γιά τά Ἀνθρώπινα Δικαιώματα)[3] κ ἄ. Βασική ἐπιδίωξή της ἦταν ἡ δημιουργία ἑνός κοινωφελοῦς σωματείου μέ ἕδρα τήν Ἀθήνα ἀποβλέποντας στήν εὔκολη ἐξαπάτηση τῆς κοινῆς γνώμης. Τίς ἐπιδιώξεις ὅμως καί τούς σκοπούς τῆς ὁμάδας αὐτῆς διέκοψε ἡ ἀπόφαση τοῦ Πρωτοδικείου Ἀθηνῶν (7380/1996), ὁδηγώντας τή Σαηεντολογία σέ διάλυση. Ἡ γνωμάτευση τοῦ δικαστηρίου εἶναι ἄκρως ἀποκαλυπτική[4]. Καταδικασμένη πλέον ἀπό τήν Ἑλληνική δικαιοσύνη[5], (ὅπως ἔχει συμβεῖ καί σέ ἄλλες χῶρες), ἐπανῆλθε

---

1. Βλ. π. Ἀντώνιος Ἀλεβιζόπουλος, "*Νεοφανεῖς Αἱρέσεις Καταστροφικές Λατρεῖες*", Ἀθήνα 1995, σ.105. "Scientology εἶναι ὁ ὅρος πού προσδιορίζει μιά "ἐπιστήμη", "φιλοσοφία", "θρησκεία" εἶναι κατασκεύασμα τοῦ ἱδρυτῆ τῆς κίνησης καί προέρχεται ἀπό τό λατινικό Scio, δηλαδή γνωρίζω καί τό ἑλληνικό "λόγος".

2. Βλ. π. Ἀντώνιος Ἀλεβιζόπουλος, *ὅ.π.*, σ.105.

3. Πρβλ. Μον. Ἀρσένιος Βλιαγκόφτης, "*Σύγχρονες Αἱρέσεις, μιά πραγματική ἀπειλή*", Θεσσαλονίκη 2004, σ. 48. "Σύμφωνα μέ τήν ἀναφορά τοῦ ἀντιεισαγγελέως Πρωτοδικῶν Ἀθηνῶν κ. Ἰωάννου Ἀγγελῆ πρός τόν προϊστάμενό του μέ ἡμερομηνία 17.06.1996 καί οἱ ὀργανώσεις Ε.Π.ΑΝ.ΔΙ. καί ΠΑ.Ν.Ι.Φ.Ε. (ἡ τελευταία τῶν σούφι Τάκη Ἀλεξίου) εἶναι δορυφορικές ὀργανώσεις τοῦ Κ.Ε.Φ.Ε.".

4. Βλ. π. Χριστοφόρου Τσιάκα, "*Ἐγκυκλοπαιδικό Λεξικό*", Κύπρος 2002 σ. 897. Ἡ ἀπόφαση αὐτή ἐπισημαίνει, ὅτι "πρόκειται γιά μίαν ὀργάνωση μέ ὁλοκληρωτικές δομές καί τάσεις, πού περιφρονεῖ στήν οὐσία τόν ἄνθρωπο". Τά μέλη, τά ὁποία προσελκύει μέ διάφορες ψευδεῖς παραστάσεις, ὑφίστανται πλύση ἐγκεφάλου "ἀποσκοπῶντας στή δημιουργία κατευθυνόμενου τρόπου σκέψης καί στήν ἐλαχιστοποίηση τῶν ἀντιρρήσεων, ὥστε νά βρισκόμαστε πλέον ἐνώπιον ἄβουλων ὄντων, τά ὁποία ἔχουν χάσει τή δυνατότητα λήψης ἀποφάσεων ὡς προϊόντων τῆς ἐλεύθερης βούλησής τους".

5. Βλ. Ἀπόφαση Πρωτοδικείου Ἀθηνῶν ὑπ' ἀριθμ. 7380/'96 καί τοῦ Ἐφετείου Ἀθηνῶν ὑπ' ἀριθμ. 10493/'97 χαρακτηρισθεῖσα ὡς "μία ὀργάνωση μέ ὁλοκληρωτικές δομές καί τάσεις πού στήν οὐσία περιφρονεῖ τόν ἄνθρωπο, ἐνῶ ἐνεργεῖ ἐλεύθερα καί μόνον κατ' ἐπίφαση προκειμένου καί ἀποκλειστικά νά προσελκύσει μέλη τά ὁποῖα στή συνέχεια ὑφίστανται ... πλύση ἐγκεφάλου, μέ ἀπώτερο σκοπό τήν δημιουργία κατευθυνόμενου τρόπου σκέψης ... καί πού ἀπό ἐτῶν ἐτράπηκε σέ ἀπαγορευμένη κερδοσκοπική δραστηριότητα..."

στόν ἑλλαδικό χῶρο μέ τήν ὀνομασία "διανοητική ἑταιρεία". Ἡ δραστηριότητά της στή φάση αὐτή συνεχίζεται μέσα ἀπό διάφορα ἐρωτηματολόγια καί ἐπιστημονικές διαλέξεις[6].

Ὁ ἐμπνευστής καί δημιουργός αὐτῆς τῆς παραθρησκευτικῆς ὁμάδας καί καταστροφικῆς λατρείας, ἦταν σύμφωνα μέ τήν ἐφημερίδα τους "Ἐλευθερία ἔκφρασης", ὁ αὐτοαποκαλούμενος ὡς "ἀτομικός φυσικός" Δόκτωρ Lafayette Pon Hubbard (1911-1986), ἀγγλικῆς καταγωγῆς[7], ὁ ὁποῖος τό μεγαλύτερο μέρος τῆς ζωῆς του τό πέρασε στήν Ἀμερική. Ἡ κίνησή του ξεκίνησε τό 1968 ὡς "Ναυτιλιακή ὀργάνωση" στή συνέχεια ὅμως τήν ὀνόμασε "τεχνολογία πνευματικῆς θεραπείας, Διανοητική"[8]. Ἀπό τούς Σαηεντολόγους ὀπαδούς του, ὁ Hubbard προβάλλεται ὡς ἕνα ἄτομο πάνσοφο καί πανεπιστήμων. Κατέχει σύμφωνα μέ τούς ἰσχυρισμούς τους πτυχία 34 κατηγοριῶν! Αὐτοί ὅλοι ὅμως οἱ ἐπιστημονικοί τίτλοι πού κατέχει δημιουργοῦν πολλές ἀμφιβολίες, καί μεγάλα ἐρωτηματικά[9]. Ὁ ἴδιος εἶχε ἀνακηρύξει τόν ἑαυτό του ὡς ἕνα σύγχρονο Μεσσία, προφητεύοντας συγχρόνως τήν κήρυξη τοῦ Τρίτου Παγκοσμίου Πολέμου πού θά γινόταν τό 1985 καθώς καί τή συντέλεια τοῦ κόσμου[10].

Ὁ Hubbard πρίν προχωρήσει στήν ἵδρυση τῆς δικῆς του θρησκείας, μελέτησε διεξοδικά ὅλες τίς ἀνατολικές θρησκεῖες, ἀπό τίς ὁποῖες καί ἐπηρεάσθηκε. Ὡς "ἀτομικός φυσικός", ὅπως ὁ ἴδιος δηλώνει, χωρίς νά εἶναι γνωστό ἀπό πιό πανεπιστήμιο ἀπεφοίτησε, ἰσχυρίζεται, ὅτι ἁρπάχθηκε στόν οὐρανό δύο φορές. Στήν πρώτη οὐράνια ἐπίσκεψή του παρέμεινε 43.891.832.611. 177

---

6. Πρβλ. Κυριάκου Κυριαζοπούλου, *Σαηεντολογία, Γνωστή θρησκεία ἤ Ψευδοθρησκεία;* Ἀθήνα 2003, σ. 35-39.

7. Πρβλ. Νίκου Σιγανοῦ, *Σύγχρονες Παραθρησκευτικές Ὀργανώσεις,* Ἡ "Ἐπιστημολογική Ἐκκλησία" (ΣΑΗΕΝΤΟΛΟΤΖΥ), περιοδικό Χειραψία, τ. 42, Κρήτη 1984 σ. 432. "Ἐνῶ αὐτοαποκαλεῖται "δόκτορας", "ἀτομικός φυσικός" καί χρησιμοποιεῖ πολλούς παράνομους τίτλους, οἱ εἰδικοί ἐπιστήμονες δέν βρῆκαν κανένα γνωστό Πανεπιστήμιο, ἀπό τό ὁποῖο νά ἔχει ἀποφοιτήσει. Ἀμφιβάλλουν μάλιστα καί γιά τήν πνευματική του ὑγεία".

8. Βλ. Νίκου Σιγανοῦ, *ὅ. π.* σ. 432. "Τήν κίνηση ἵδρυσε τό 1968, ὡς "Ναυτιλιακή ὀργάνωση", μέ ἀρχικό κεφάλαιο 20,000 δολάρια καί 100 μετόχους. Τριγυρνώντας στίς πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς, προσείλκυσε ἀφελεῖς μέ τά κηρύγματά του. Σέ λίγα χρόνια ἀπόκτησε ἑκατομμύρια ὀπαδούς σέ ὅλο τόν κόσμο".

9. Πρβλ. Ἀντώνιου Παπαδόπουλου, "*Σύγχρονες Αἱρέσεις "Θρησκευτικά" Κινήματα* Νέα Ἐποχή", Β' ἐκδ. Θεσσαλονίκη 1996, σ. 273.

10. Βλ. Δημήτρης Χαλιβελάκης, "*Αἱρέσεις καί Δόγματα*", ἐκδ. Ἰω. Φλώρου, Ἀθήνα σ. 224.

χρόνια, 334 ἡμερες, 10 ὧρες, 20 λεπτά καί 40 δευτερολεπτα τῆς ὥρας τοῦ φωτεινοῦ ἡλιακοῦ χρονου, τῆς 9ης Μαΐου 1963[11]. Συμφωνα λοιπον με τούς ἰσχυρισμους τῶν Σαηεντολόγων, ὁ ἀρχηγος τους *"ἀνηκει σε μια κατηγορια σχεδον ὑπερφυσικῶν ὀντων"*. Αὐτό ὅμως το "σχεδόν" πού χρησιμοποιοῦν καί πού τόν μειώνει, ὡς πρόσωπο καί ἡγέτη δεν μᾶς το ἐπεξηγοῦν. Ὑπερφυσικο ὀν εἶναι ὁ Hubbard. Ἡ προσωπολατρία αὐτη ἀποτελεῖ ἕνα ἁπλό δεῖγμα τοῦ πνευματικοῦ ἐπιπεδου, στό ὁποῖο ὑποβιβαζει τά μέλη της ἡ ὀργανωση. Συνεχίζοντας οἱ Σαηεντολόγοι ἐπιμένουν ὅτι ὁ ἀρχηγός τους εἶναι *"σχεδον ὑπερφυσικο ὀν"*. Γιατί; Διότι πολύ ἁπλά, δέχεται στήν ὀργανωσή του ἀνθρωπους ἐλευθερους καί μέ τίς "τεχνικές" καί τά *"βοηθηματα"* του, τούς μετατρέπει σέ ἀβουλα ὄργανά του! Ἔχει ὄντως *"ὑπερφυσικες"* ἱκανοτητες; Μέ αὐτή τή θεραπευτική μεθοδο πού χρησιμοποιεῖ, τό ἄτομο κατά τήν ἄποψή του ὁδηγεῖται στήν ἐπίγνωση ὅλων τῶν πραγμάτων καί τῶν λαθῶν, ἐνῶ τοῦ παρέχεται καλύτερη ὑγεία, εὐτυχία, καί μακροζωία. Ἀφοῦ, λοιπόν, ἔχει τόσα θαυμαστά ἀποτελέσματα εἶναι ἱερό καθῆκον τοῦ κάθε ἀνθρωπου νά δοκιμάσει και στή συνέχεια νά συμβάλει στή διάδοση τῆς ἐπιστήμης τοῦ Hubbard μέ κάθε θυσία, ἐάν ὅλα αὐτά πού ἰσχυρίζεται ἀνταποκρίνονται στήν πράξη!

Ἵδρυση καί ἐξάπλωση

Ἡ αἵρεση αὐτή ξεκίνησε τό 1954 ἀπό τόν Lafayette Ron Hubbard, ὅπως προαναφέραμε, μέ τήν ἐπωνυμία "Ἐπιστημολογική Ἐκκλησία" ἤ "Ἐκκλησία τῆς Σαηεντολίας", (Church of Scientology). Ἀναπτύχθηκε μέ διάφορα προσωπεῖα, καί ποικίλες θυγατρικές ὀργανώσεις, τά ὀνόματα τῶν ὁποίων ἀρχικά δέν προκάλεσαν καμιά ἀπολύτως ὑποψία. Ἡ ἀνοχή ὅμως αὐτή καθώς καί οἱ ψευδώνυμες καί παραπλανητικές ἐπωνυμίες πού χρησιμοποιεῖ, τῆς δίνουν τή δυνατότητα νά εἰσέρχεται σέ ὅλους τούς χώρους τῆς κοινωνικῆς μας ζωῆς, μή ἐξαιρώντας ἀκόμη καί αὐτόν τῆς πολιτικῆς καί τῆς οἰκονομίας.

Ἡ Σαηεντολογία στή συνέχεια μέ τήν πάροδο τοῦ χρόνου ἐξελίχθηκε σ᾽ ἕνα ἰσχυρό παγκόσμιο δίκτυο μέ βιτρίνα τό δῆθεν "κοινωφελές ἀνθρωπιστικό ἔργο" πού ἐπιτελοῦσε ἀποκομίζοντας ἑκατομμύρια δολάρια, μέσω τῶν ἐπιχειρήσεων πού εἶχε καί ἔχει εἰσπράττοντας τίς ἀνελλιπεῖς εἰσφορές τῶν μελῶν της. Ἡ δραστηριότητά της αὐτή τῆς ἐπιτρέπει νά εἰσχωρεῖ σέ ὅλους τούς χώρους τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, καί ἰδιαίτερα στό πορτοφόλι τῶν

---

11. Βλ. Νίκου Σιγανοῦ *ὁ. π. σ.* 432. "Ὁ ἴδιος ἰσχυρίζεται πώς ... ἀναλήφθηκε στον οὐρανό δυό φορές, ὅπου παρέμεινε γιά τρισεκατομμύρια ἔτη!".

ὀπαδῶν της. Ἀστραφτερό περιτύλιγμα καί καλύτεροι πρεσβευτές της ἦταν καί εἶναι οἱ διάσημοι ἠθοποιοί τοῦ Χόλυγουντ, ὁ Τζόν Τραβόλτ, ἡ Λίζα-Μαρί Πρίσλεϊ[12], μέ κυριότερο ἐκπρόσωπο τόν Τόμ Κρούζ, ὁ ὁποῖος δώρισε στήν αἵρεση 500.000 δολάρια τό 2004, καί πολλούς ἄλλους ἐπωνύμους καί ἀνωνύμους[13]. Τά ἐτήσια κέρδη τῆς ὀργάνωσης στίς ΗΠΑ ὑπολογίζονται σέ 300.000.000 δολάρια! Τό ἀνώτατο συμβούλιο ἰσχυρίζεται ὅτι ἀριθμεῖ ἀνά τόν κόσμο 11.000.000 ὀπαδούς, ὡστόσο ὅμως ὁ πραγματικός τους ἀριθμός ἐκτιμᾶται σέ μερικές δεκάδες χιλιάδες. Οἱ ἱεραποστολικές της ὁμάδες πού χρησιμοποιεῖ γιά τή διάδοση τῶν αἱρετικῶν δοξασιών της ὑπερβαίνουν τίς 500, ἀπό τίς ὁποῖες οἱ 150 δραστηριοποιοῦνται στίς ΗΠΑ[14].

Ἔτσι ὅπως ἱδρύθηκε ἡ ὀργάνωση αὐτή μέ τήν ὀνομασία πού προαναφέραμε προσφέρει στούς ἀνύποπτους ὀπαδούς της "βάσιμη ἐπιστήμη", χρησιμοποιώντας τίς θεωρίες ἑνός ἐγχειριδίου τῆς ἰατρικῆς φαντασίας, οἱ ὁποῖες βελτιώνουν τή νοημοσύνη, τήν ἱκανότητα, τή συμπεριφορά, τήν ἐπιδεξιότητα καί τήν ἐμφάνιση τοῦ ἀνθρώπου κατά τήν ἄποψή τους. Θεραπεύει τό 70% τῶν ἀσθενειῶν καί ἐξαφανίζει ἐγκαύματα ἀπό ἀτομικές βόμβες[15]. Μέ αὐτή τή θεραπευτική μέθοδο τῶν Σαηεντολόγων, τό ἄτομο ὁδηγεῖται στήν ἐπίγνωση ὅλων τῶν πραγμάτων καί

---

12. Βλ. Δημήτρης Χαλιβελάκης, *ὅ. π.* σ. 224. "Σάλος ἔγινε, ὅταν μαθεύτηκε ὅτι μέλος της εἶχε γίνει καί ἡ Λίζα-Μαρί, κόρη τοῦ βασιλιᾶ τοῦ Ρόκ ἐντ Ρόλ Ἔλβις Πρίσλεϊ (1935-1977)".

13. Πρβλ. Περιοδικό *Popular Science*, Ἑλληνική ἔκδοση, Ἰουνίου 2007, σ. 63." Ἐκτός ἀπό τά πασίγνωστα πρόσωπα τοῦ θεάματος, πού εἶναι μέλη της, καί πού ἡ Σαηεντολογία χρησιμοποιεῖ γιά "κράχτη" τῆς ὁμάδας, (Τραβόλτα, Τόμ Κρουζ, κ.λ.π), κατά τό μεγαλύτερο μέρος της, ἡ ψευδοεπιστημονική αὐτή ὁμάδα, χρησιμοποιεῖ εὐρέως διαδεδομένες ἀπάτες, ὡς διαφημιστικό κόλπο, μέσω τοῦ ὁποίου ἐγκλωβίζει ἀφελεῖς".

14. Πρβλ. Ρένος Κωνσταντίνου - Μάριος Καρᾶς, "*Σαηεντολογία*", *Πνευματική Ἔπαλξη*, ἔτος ΙΑ' τ. 64ο, Λευκωσία 2006, σ. 237.

15. Πρβλ. Μητρ. Δημητριάδος Χριστοδούλου, "*Καταστροφικές Λατρεῖες*" *Μιά ἀπειλή γιά τόν ἄνθρωπο, τήν Κοινωνία καί τόν Πολιτισμό μας*, ἔκδ. Ἀποστολική Διακονία, Ἀθήνα 1994, σ. 7. "Τό 1954 ὁ Λαφαγιέτ Ρόν Χάμπαρτ ἄρχισε νά πραγματοποιεῖ μιά "ἰδιοφυῆ" ἰδέα νά συνδέσει ἐπιδέξια ἐπιστήμη καί ἀποκρυφισμό. Ἄρχισε νά ἐφαρμόζει τίς θεωρίες ἑνός ἐγχειριδίου του ἰατρικῆς φαντασίας, ὀνομαζόμενο "Διανετική". Προσκρούει ὅμως σέ δυό ἐμπόδια: στούς γιατρούς καί κυρίως στήν ἐφορία. Ἔτσι ἵδρυσε μιά "Ἐκκλησία" γιά νά λύσει αὐτά τά προβλήματα. Ὅραμά του, "μιά κοινωνία χωρίς τρέλα, χωρίς ἐγκληματίες καί χωρίς πολέμους". Εἶναι ἀπό τίς πιό ἐπικίνδυνες. Δηλώνει: "Μποροῦμε νά κάνουμε πλύση ἐγκεφάλου γρηγορότερα ἀπό τούς Ρώσους, σέ 20 δευτερόλεπτα ἐπιτυγχάνουμε πλήρη ἀμνησία"".

τῶν σφαλμάτων, προσφέροντας στόν ἑαυτό του καλύτερη ὑγεία, εὐτυχία, καί μακροζωία, ὅπως οἱ ἴδιοι πιστεύουν[16].

Ἡ Σαηεντολογία ὡς καταστροφική λατρεία

Τί εἶναι ὅμως στήν πραγματικότητα ἡ αἱρετική ὀργάνωση τῆς Σαηεντολογίας; Τήν ἀπάντηση μᾶς τήν δίνει ἡ ἀπόφαση τοῦ Εὐρωκοινοβουλίου μέ τό (ψήφισμα τοῦ Φεβρουαρίου 1996)[17], ὅπου σ᾽ αὐτό χαρακτηρίζεται ὡς καταστροφική λατρεία. Καταστροφικές λατρεῖες ἀποκαλοῦνται, οἱ αἱρέσεις καί παραθρησκευτικές ὁμάδες πού χρησιμοποιοῦν μεθόδους καί τεχνικές προξενώντας πνευματική καί σωματική καταστροφή τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου καί τῆς κοινωνίας γενικότερα[18]. Ἐπιπλέον ἡ κάθε "Καταστροφική λατρεία" εἶναι μία κλειστή ὀργάνωση, τῆς ὁποίας τά μέλη στρατολογοῦν μέ ἀνήθικες καί παραπλανητικές προτάσεις, πού στή συνέχεια παραποιούμενες, ἐπηρεάζουν τή σκέψη καί τήν προσωπικότητα τοῦ κάθε ὀπαδοῦ τους.

Αὐτό τό σύστημα ἀρχῶν καί ζωῆς ἐπιβάλλεται χωρίς προηγούμενη ἐνημέρωση καί συναίνεση τοῦ στρατολογημένου,

---

16. Πρβλ. *Περιοδικό Popular, ὅ. π.* "Ἐπίσης καί στήν Ἑλλάδα, τά τελευταῖα χρόνια, κατά καιρούς κυκλοφοροῦν φυλλάδια τῆς ὁμάδας αὐτῆς, (μέ τήν ὑπογραφή "Ἐκκλησία τῆς Σαηεντολογίας στό τέλος μέ ψιλά γράμματα). Τό εὐρύτερα γνωστό ἀπ᾽ αὐτά, δείχνει σέ μιά φωτογραφία τόν Ἀϊνστάιν, καί λέει, ὅτι "ὁ ἄνθρωπος χρησιμοποιεῖ τό 10% τοῦ ἐγκεφάλου του". Καί καταλήγει, ὅτι μέ τή βοήθεια τοῦ τάδε βιβλίου, μπορεῖ νά μᾶς βοηθήσει ἡ ὁμάδα αὐτή, νά χρησιμοποιήσουμε καί τό ὑπόλοιπο 90% τοῦ ἐγκεφάλου μας. Καί οἱ ἀφελεῖς σπεύδουν νά ἀγοράσουν τό βιβλίο, καί ἀνοίγουν παρτίδες μέ αὐτή τήν αἵρεση, γιά νά ... χρησιμοποιήσουν τό ὑπόλοιπο 90%, (γιατί πράγματι πρέπει νά ἔχει κάποιος τέτοια ἔλλειψη νόησης, γιά ἄν καταφεύγει σέ αὐτές τίς ὁμάδες).

17. Βλ. Ἐπίσημη Ἐφημερίδα τῶν Εὐρωπαϊκῶν Κοινοτήτων, Ἀριθ. C172/41-43. Ἡμερομηνία συζήτησης 22.05.1984 καί ἡμερομηνία ἐκτυπώσεως 02.07.1984. Γιά περισσότερη ἐνημέρωση βλ. Ἀρχ. Γρηγορίου Κωνσταντίνου, "Οἱ νέες θρησκευτικές κινήσεις" ἡ ἀντιμετώπιση καί ἡ καταδίκη τους ἀπό τό εὐρωπαϊκό κοινοβούλιο, ἄρθρο στό περιοδικό "*Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς*", Θεσσαλονίκη, τεῦχος 812, Μάιος-Αὔγουστος 2006, σ. 25-29.

18. Πρβλ. π. Χριστόφορου Τσιάκα, *ὅ. π.* σ. 462. " Οἱ καταστροφικές Λατρεῖες χρησιμοποιοῦν ψυχοτεχνικές, οἱ ὁποῖες ἀποσκοποῦν στήν ἀλλοίωση τῆς προσωπικότητας τῶν θυμάτων καί στήν ὁλοκληρωτική ἐξάρτησή τους ἀπό τήν ὀργάνωση ἤ τόν ἀρχηγό. Οἱ ψυχοτεχνικές αὐτές ἀποσκοποῦν στήν ἐξασθένηση τῆς προσωπικῆς ἐλεύθερης ἀντίστασης τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε ἡ ἀπόλυτη ὑποταγή στά "πιστεύω τῆς ὁμάδας καί στή θεϊκή αὐθεντία τοῦ ἑκάστοτε ἀρχηγοῦ νά εἶναι ἄμεση καί καθοριστική γιά τή μετέπειτα ἐξέλιξή του μέσα στόν χῶρον αὐτό.

σχεδιασμένο, γιά νά ἐπιφέρει ἀλλαγή στό χαρακτήρα, καί στή συμπεριφορά του. Χρησιμοποιοῦν φιλόδοξους καί πομπώδεις τίτλους, ὅπως π.χ. περί ἀλλαγῆς τῆς κοινωνίας, περί ἐξωγήινων πραγματικοτήτων, περί μιᾶς νέας ἐποχῆς, τῆς ἐποχῆς τοῦ Ὑδροχόου, καί στηρίζονται στό θρησκευτικό συγκρητισμό, δηλαδή στήν ἀνάμειξη στοιχείων ἀπό πολλές ἤ ὅλες τίς θρησκεῖες[19]. Καί τοῦτο, γιατί τό ὅλο τους σύστημα ἀσκεῖ ἀπόλυτη κυριαρχία στά μέλη-θύματά τους, τά ὁποῖα μετατρέπονται σέ ἕνα εἶδος ρομπότ, δημιουργώντας ἔτσι μία ψυχοβιομηχανία, ἐξυπηρετώντας τά ἄνομα συμφέροντά τους. Οἱ ψυχοτεχνικές πού συνήθως μεταχειρίζονται αὐτές οἱ παραθρησκευτικές ὁμάδες καθώς καί ἡ Σαηεντολογία εἶναι ὁ διαλογισμός, ἡ ὕπνωση τό λεγόμενο auditing[20], τό εἰδικό διαιτολόγιο, ὁ ἀνεπαρκής ὕπνος, ἡ συνεχής ἀπασχόληση στήν ὑπηρεσία τῆς ὁμάδας, ἡ συνεχής ἐπανάληψη ἀκατανόητων διαλογιστικῶν συλλαβῶν (μάντρα)[21], ὕμνων, ὁ ἔλεγχος τοῦ ὕπνου, οἱ συνταγές ἰατρικῆς ἤ ὑγιεινῆς φύσεως μέ τήν πρόταση ὅτι, ἐάν κάποιος τίς ἀκολουθήσει, θά γίνει τελείως καλά καί θά τύχει μακροζωίας[22]. Αὐτές ὅλες οἱ ψυχοτεχνικές πού ἐκθέσαμε καί πού ἀσκοῦν στούς ὀπαδούς των ἐνισχύονται μέ ἕνα εἰδικό ὄργανο τό λεγόμενο "Ἠλεκτροψυχόμετρο"[23].

Αὐτές ὅλες τίς παρανομίες τῶν ὁμάδων αὐτῶν πού ἀναφέραμε, μνημονεύει καί τό σχετικό ψήφισμα τοῦ Εὐρωκοινοβουλίου, τονίζοντας ὅτι αἱρέσεις καί παραθρησκευτικές ὁμάδες, μεταξύ

---

19. Πρβλ. Μητρ. Δημητριάδος Χριστοδούλου, *ὅ. π. σ.* 5.

20. Πρβλ. π. Χριστόφορου Τσιάκα, *ὅ. π. σ.* 732. " Ὁ ὅρος αὐτός στή διδασκαλία τῆς Scientology χρησιμοποιεῖται ἀντί τοῦ ὅρου διαλογισμός ἤ προσευχή γιά νά δηλώσει τήν πράξη - ἐνέργεια κάθαρσης καί ἐνδυνάμωσης τοῦ ἀτόμου, πού γίνεται μέ τή βοήθεια τοῦ Ὄτιτορ (auditor)=Ἱερέας, ὁ ὁποῖος χειρίζεται τήν "τεχνολογία τῆς Σαηεντολογίας". Κατά τή διαδικασία τοῦ Auditing γίνεται λόγος γιά τό ὀνομαζόμενο Postulate, τό ὁποῖο ταυτίζεται περίπου μέ τήν "προσευχή".

21. Πρβλ. π. Χριστόφορου Τσιάκα, *ὅ. π. σ.* 562. " Τά μάντρα εἶναι διαλογιστικές συλλαβές πού δίδονται γιά τίς ἀσκήσεις τῆς Γιόγκα ἤ γιά νά ἐξασκήσει κάποιος τόν διαλογισμό. Ἡ λέξη Mantra εἶναι σανσκριτική καί προέρχεται ἀπό τό MAN, πού σημαίνει σκέπτομαι καί τό TRA, πού σημαίνει ἀπελευθέρωση.

22. Πρβλ. *"Ἐφημερίδα Καθημερινή"*, 19.05.91. "Κατεστραμμένες ζωές, χαμένες περιουσίες καί ἐγκλήματα ἔχει στό ἐνεργητικό της ἡ "ἡ Ἐκκλησία τῆς SCIENTOLOGY", ἡ ὀργάνωση πού αὐτοπαρουσιάζεται ὡς θρησκεία, ἀλλά στήν πραγματικότητα δέν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπό μιά παγκόσμια μηχανορραφία, πού ἔχει στόχο νά κατακτήσει ὅλο τόν κόσμο".

23. (Ἠλεκτρο-ψυχόμετρο, ἀπό τό ἠλεκτρόμετρο: μιά διαβαθμισμένη συσκευή χρησιμοποιούμενη γιά νά μετρήσει ἐπακριβῶς χαμηλές τάσεις καί τήν ψυχή: τό ἀνθρώπινο πνεῦμα, ψυχή ἤ νοῦ.)

ἄλλων, "ἐπιδίδονται σέ παράνομες ἤ ἐγκληματικές δραστηριότητες ... σέ κακομεταχειρίσεις, σεξουαλική βία, ἐγκλεισμό, σωματεμπόριο, προπαγάνδα ρατσιστικῶν ἰδεολογιῶν, φορολογικές ἀπάτες, μεταφορές κεφαλαίων, ἐμπόριο ὅπλων, διακίνηση ναρκωτικῶν, παραβίαση τοῦ δικαιώματος ἐργασίας ἤ σέ παράνομη ἄσκηση ἰατρικῆς ..."[24].

Διδασκαλία τῆς αἵρεσης

Ἡ διδασκαλία τῆς Σαηεντολογίας ἀναφέρεται στήν ὕπαρξη πολλῶν θεῶν ἀνωτέρων καί κατωτέρων. Ὁ Χριστός ἰσχυρίζονται ὅτι εἶναι ἕνας "θρῦλος", ὑπῆρχε στούς πρό-καθαρούς ἕνα ἑκατομμύριο χρόνια πρίν. Ὁ Βούδας καί ὁ Χριστός ἦταν λίγο παραπάνω ἀπό καθαροί καί ὄχι ὅμως "Operating Thetans" πού εἶναι τό σπουδαιότερο ἐπίπεδο τῆς Σαηεντολογίας. Ἁμαρτία δέν ὑπάρχει καί ἡ κόλαση εἶναι ἕνας μῦθος κάνοντας τούς ἀνθρώπους δυστυχισμένους.

Βασικούς ὅρους πού χρησιμοποιεῖ ἡ αἱρετική ὀργάνωση εἶναι ὁ ὅρος "Scientology" Σαηεντολογία καί ὁ ὅρος "Dianetik" Διανοητική. Τούς ὅρους αὐτούς ὁ ἴδιος ὁ Hubbard τούς ἑρμηνεύει ὡς ἑξῆς: Στό βιβλίο του μέ τήν ὀνομασία, "Τό ἐγχειρίδιο γιά τόν ἐπίτιμο κληρικό", ἀναφέρεται ὁ ὅρος "Scientology", μέ τήν ἔννοια τῆς "ἐφαρμοσμένης θρησκευτικῆς φιλοσοφίας ἤ διδασκαλίας γιά τό πνευματικό ὄν καί τήν προώθηση τοῦ πνευματικοῦ ὄντος στίς σχέσεις του μέ τόν ἑαυτό του, μέ τό σύμπαν καί μέ τά λοιπά ὄντα"[25]. Στήν οὐσία ὅμως ὁ ὅρος "Scientology" προσδιορίζει περισσότερο μία "ἐπιστήμη", "φιλοσοφία", ἤ "θρησκεία". Στήν περίπτωση ὅμως ἐδῶ ὁ συγκεκριμένος ὅρος εἶναι δημιούργημα τοῦ ἰδίου τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς αἵρεσης καί προέρχεται ἀπό τό λατινικό "Scio" γνωρίζω, καί τό ἑλληνικό "λόγος". Λογίζεται δηλαδή ὡς μία "θρησκεία" ἤ "φιλοσοφία" αὐτοεξέλιξης τοῦ ἀνθρώπου. Ἐπιπλέον ἔχοντας ὡς σκοπό τήν "ἀνάδειξη" τοῦ ἀνθρώπου, καταλήγει στό πρότυπο τοῦ "ὑπεράνθρωπου" τοῦ Νίτσε[26].

---

24. Βλ. Ἀρχ. Γρηγορίου Κωνσταντίνου, "Οἱ νέες θρησκευτικές κινήσεις" ἡ ἀντιμετώπιση καί ἡ καταδίκη τους ἀπό τό εὐρωπαϊκό κοινοβούλιο, ἄρθρο στό περιοδικό "Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς", Θεσσαλονίκη, τεῦχος 812, Μάιος-Αὔγουστος 2006, σ. 25-29.

25. Βλ. L. Ron Hubbard, *Das Handbuch, fur den ehrenamtlichen Geistlichen*, New Era Publications, Kopenhagen 1983.

26. Πρβλ. Δημήτρης Χαλιβελάκης, ὅ.π. σ. 550. "Γερμανός φιλόσοφος καί ποιητής (1844-1900). Ὁ Νίτσε θεωρεῖται ὁ γνήσιος ἐκπρόσωπος τοῦ Ἀνορθολογισμοῦ καί τῆς Βουλησιαρχίας. Ὁ ἴδιος λάτρευε τόν ὑπεράνθρωπο, τόν κυρίαρχο τοῦ μέλλοντος, γιατί πίστευε ὅτι πλησιάζει ἡ ἡμέρα πού θά τόν προσκυνήσουν ὅλοι

Ἡ αἵρεση αὐτή μεταχειρίζεται ἐπιπροσθέτως στή διδασκαλία της καί ἄλλους δυό περίεργους ὅρους ἀπό ἐκείνους πού ἀναφέραμε. Αὐτοί εἶναι τό Thetan καί Clear. Thetan (θήταν) ἀπό τό ἑλληνικό ἀλφάβητο θῆτα, πού σημαίνει κατά τή γνώμη τοῦ Hubbard "τήν πηγή τῆς ζωῆς καί τήν ἴδια τή ζωή", ἀλλά συγχρόνως καί τή "ζῶσα μονάδα". Τό Clear ἔχει τήν ἔννοια τοῦ καθαρός. Εἶναι "ἕνας θήταν πού μπορεῖ νά εἶναι αἰτία ἐνσυνείδητα καί κατά βούληση ὑπεράνω διανοητικῆς μάζας, ἐνέργειας, χώρου καί χρόνου, ὅσον ἀφορᾶ τό πρῶτο Δυναμικό (ἐπιβίωση τοῦ ἐγώ)"[27]. Ἀπ' ὅλα αὐτά καί πολλά ἄλλα ἀντιλαμβανόμεθα πώς ἐπιδίωξη τῆς ὀργάνωσης εἶναι ἡ δημιουργία καί ἡ προβολή τοῦ ὑπεράνθρωπου!

Ὁ "ὑπεράνθρωπος" κατά τή "Scientology", βρίσκεται, μέσα στόν ἄνθρωπο καί μπορεῖ νά "ἐλευθερωθεῖ" μέ τήν τεχνική τῆς κίνησης, τήν ἐπονομαζόμενη "Dianetik". Στό Ἐγχειρίδιο τοῦ Hubbard πού μνημονεύσαμε, γίνεται ἐπίσης λόγος γιά τήν Dianetik. Τί σημαίνει ὅμως ὁ ὅρος αὐτός; Τήν ἀπάντηση μᾶς τή δίνει ὁ ἴδιος μέσα ἀπό τό βιβλίο του: "Εἶναι ἡ τεχνολογία τῆς ἀπελευθέρωσης τοῦ πνευματικοῦ ὄντος"· "ἡ διδασκαλία γιά τό πνευματικό ὄν στίς σχέσεις του μέ τό σῶμα, καί ἡ προώθηση τοῦ ὄντος σ᾽ αὐτές τίς σχέσεις". Οἱ "ὑπεράνθρωποι" τῆς "νέας φυλῆς", πού κατασκευάζει ἡ "Scientology" ἀναμένεται νά μεταβάλουν τήν τύχη τοῦ πλανήτη μας καί νά ἐξασφαλίσουν τήν ἐπιβολή ἑνός νέου πολιτισμοῦ, ποῦ θά λειτουργεῖ χωρίς κανένα πρόβλημα. Ἡ αἵρεση γιά τήν κατανόηση αὐτῶν τῶν ὅρων πραγματοποιεῖ σειρά σεμιναρίων[28]. Βασικός

καί θά τόν ἀποδεχθοῦν. Ὁ ἱδρυτής τοῦ Νιτσεϊσμοῦ ἐχθρευόταν τό χριστιανισμό καί τόνιζε πώς "ὅλοι οἱ θεοί εἶναι νεκροί, μόνο ὁ ὑπεράνθρωπος πρέπει νά ζήσει", προσθέτοντας: "Ὁ τρόπος, κατά τόν ὁποῖο γεννήθηκε ἡ πίστη στόν Θεό ἀποδεικνύει ὅτι δέν ὑπάρχει Θεός"".

27. Βλ. Λ. Ρόν Hubbard, *Σαηεντολογία - Τά βασικά στοιχεῖα τῆς σκέψης*, ἀρχική μετάφραση Δ. Ι. Χρόνη, ἀναθεωρημένη Γ. Σ. Καραμπάγια, 1980 σ. 194.

28. Πρβλ. Μαρία Ἀντωνιάδου, περιοδικό "Διάλογος" τ. 32. Ἀπρίλιος-Ἰούνιος 2003. "Πολλές σύγχρονες ἐπιχειρήσεις ἀγοράζουν κατά καιρούς σεμινάρια πωλήσεων, τά ὁποῖα παρακολουθοῦν οἱ ἐργαζόμενοι σ᾽ αὐτές μέ στόχο τήν αὔξηση τῆς ἀπόδοσής τους. Κατά κανόνα, τούς ἐργαζόμενους ἀναλαμβάνουν νά διδάξουν μυστικά τῶν πωλήσεων καί τῆς ἐπικοινωνίας μέ τόν ὑποψήφιο πελάτη οἱ λεγόμενοι "Σύμβουλοι Ἐπιχειρήσεων", ἄνθρωποι μέ τίτλους σπουδῶν, καί συχνά, μέ μεγάλη προσωπική ἐμπειρία στό χῶρο τῶν πωλήσεων. Τέτοια σεμινάρια παρέχει καί ἡ U-MAN Hellas, ἡ ὁποία "χρησιμοποιεῖ τήν τεχνολογία τοῦ Λ. Ρ. Hubbard". Ἡ ἑταιρεία ἀποτελεῖ ἐπιχείρηση οἰκογένειας Σαηεντολόγων. Αὐτό δέν εἶναι παράξενο, γιατί γενικά τά ἀνά τόν κόσμο παραρτήματα τῆς U-MAN INTERNATIONAL ἀποτελοῦν ἐπιχειρήσεις Σαηεντολόγων".

σκοπος αὐτῶν εἶναι ἡ "ἀπελευθέρωση" τοῦ "ὑπεράνθρωπου" που ὑπαρχει μεσα στὸν καθε ἄνθρωπο κάνοντας ἔτσι ὁλοκληρο τον κοσμο Clear (καθαρο) ἐγκαινιάζοντας συγχρόνως μία "Νέα Ἐποχη". Βρισκομενος λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος στὴν κατάσταση αὐτή, ὅπως μᾶς την περιγράφει ὁ Hubbard, θά ἀποκτήσει ἀπεριόριστη δύναμη, ὅπως ὁ ἴδιος πιστεύει.

Δυστυχῶς τα σεμιναρια αὐτά πού προσφέρει ἡ ὀργάνωση, ἔχουν κανει τὴν ἐμφανισή τους ἐδῶ καί μερικά χρόνια σέ ἀρκετές περιοχές τῆς ἑλληνικῆς ἐπικρατειας. Ἐπισης παρόμοια σεμινάρια μέ αὐτα τῆς "Scientology" προσφερει καί ἡ καμουφλαρισμένη ἑταιρεία U-MAN Hellas, ἡ ὁποια χρησιμοποιεῖ σέ αὐτά τήν μεθοδολογία τοῦ Hubbard. Ὁ μαθητευομενος τά ὅσα διδάσκεται στά σεμινάρια τῆς U-MAN Hellas εἶναι σέ γενικές γραμμές τά ἴδια μέ αὐτά τῶν σεμιναριων τῆς Σαηεντολογίας. Τό βασικότερο ἀλλά συγχρόνως καί ἐπικινδυνο εἶναι ὅτι, ἐκτος ἀπό τίς βασικές γνώσεις πού παρέχονται στους ἐκπαιδευομενους, συμβαίνουν κι ἄλλα ὕποπτα περιστατικά στην ὡς ἄνω συγκεκριμένη ἑταιρεία: καταρχήν, οἱ συμμετέχοντες σ᾽ αὐτα οφειλουν να λαβουν μερος σ᾽ ἕνα τέστ, μέσω τοῦ ὁποίου ἐμφανίζεται ἡ Σαηεντολογία - πού πλέον αὐτοαποκαλεῖται "Ἐκκλησία" - ἔχοντας ὡς στόχο τήν ἀπόκτηση νέων μελῶν[29].

Τα παντα ξεκινοῦν μέ ἕνα "ἀθῶο" τέστ προσωπικότητας, τό ὁποῖο βρισκει ὁ ἁπλός πολίτης στό Ἰντερνετ ἤ ἀνάμεσα στά δεκάδες διαφημιστικά στην καθημερινή του ἀλληλογραφία. Ἀπό τή στιγμη ὁμως πού ὁ ἀναγνώστης κάνει τό λάθος καί συμπληρώσει τό ἐρωτηματολογιο, προσκαλεῖται χωρίς χρονοτριβή, νά ἐπικοινωνήσει μέ κάποιο ἀπό τά κέντρα τῆς Σαηεντολογίας, ὅπου ἐκεῖ θά τοῦ ἀναλυθοῦν τά ἀποτελέσματα. Κατα κανόνα οἱ "εἰδικοί" ἐντοπίζουν ἐνδεχομενως καποιο φανταστικό "πρόβλημα" καί προσκαλοῦν τό ἀνυποψίαστο θῦμα τους γιά νά τό διορθώσει, ἀκολουθώντας τά ειδικα προγράμματα τῆς ὀργάνωσης πού τοῦ προσφέρουν. Στήν

---

29. Πρβλ. Μαρια Αντωνιαδου, ὅ. π. "Τό τέστ εἶναι ειδικά σχεδιασμένο γιά νά ανακαλυπτει αδυναμιες τῆς προσωπικότητας, στίς ὁποῖες ὁ Σαηεντολόγος πωλητής θα πατησει για να πουλησει τη "θρησκευτική τεχνολογία" τῆς οργάνωσης ἡ ὁποία θά θεραπευσει δῆθεν τις αδυναμιες. Οἱ απαντησεις τῶν ἐργαζομένων αποστέλλονται στον ηλεκτρονικο ὑπολογιστη γιά να βγοῦν τά αποτελέσματα, τά ὁποῖα σχολιάζουν οἱ ὑπευθυνοι τῆς U-MAN. Περαν τοῦ ὅτι αυτό θυμίζει ηλεκτρονικό φακέλωμα, οἱ γραπτες παρατηρησεις τῶν Συμβουλων διανθιζονται μέ ὅρους πού εκφράζουν τά απιστευτα "πιστευω" τῆς οργανωσης, καί τό χειρότερο, οἱ εργαζόμενοι καλοῦνται, εαν θελουν νά μάθουν περισσοτερα γιά τόν ἑαυτό τους καί τή βελτίωση τῆς προσωπικοτητας τους να απευθυνθοῦν στή U-MAN, ἡ ὁποία μπορεῖ νά τούς βοηθησει (βαση τῆς τεχνολογιας τοῦ Hubbard βέβαια, καί μέ τό αζημίωτο φυσικά).

ἀρχή τό κόστος εἶναι χαμηλό, ὅσο ὅμως προχωρᾶ πρός τίς ἀνώτερες βαθμίδες καταλήγει νά ξοδεύει ὁλόκληρη περιουσία[30]. Παρόμοια διανθισμένα προφορικά σεμινάρια μέ θεωρίες τῆς αἵρεσης περί "ἐγγραμμάτων", "Θήτανς" κ.ἄ., τά ὁποῖα ὁ Hubbard ἀνακάλυψε ὡς θεμέλιο τῆς νέας θρησκείας του, εἶναι διασκορπισμένα παντοῦ. Μέ τό τέλος τοῦ σεμιναρίου ὁ καθένας πού συμμετεῖχε σ᾽ αὐτό παίρνει ὡς δῶρο ἕνα βιβλίο τοῦ Hubbard[31]. Τέλος, τό εἶδος αὐτό τῶν σεμιναρίων πού προσφέρει ἡ Σαιεντολογία εἶναι μιά μορφή ἐκμετάλλευσης πρός τούς ἀθώους πολῖτες καί δυστυχῶς μέ πάρα πολλά θύματα[32].

---

30. Πρβλ. Δήμητρα Ράγια, *Μπίζνες μέ τή Σαηεντολογία*, ἄρθρο στήν ἐφημερίδα Ἔθνος 11.02.07. "Ἕνα πρόγραμμα σωματικοῦ καί πνευματικοῦ ἐξαγνισμοῦ κοστίζει 2.400 εὐρῶ. Περιλαμβάνει ἀποτοξίνωση, σάουνα, βιταμῖνες, συνεδρίες. Μεταξύ τῶν ἐργαλείων μέ τά ὁποῖα ἡ σαϊεντολογία διατείνεται ὅτι ἐντοπίζει τίς ἀλλαγές στήν πνευματική κατάσταση τοῦ ἀτόμου εἶναι ὁ διαβόητος ἠλεκτρομετρητής, μηχάνημα ἀνάλογο τοῦ ἀνιχνευτῆ ψεύδους, πού φυσικά δέν τυγχάνει καμίας ἐπιστημονικῆς ἀναγνώρισης. Ἄλλες πιό ὕπουλες μέθοδοι μέ τίς ὁποῖες ἡ αἵρεση εἰσχωρεῖ βαθύτερα στόν κοινωνικό ἱστό εἶναι πολυδιαφημισμένα προγράμματα ὅπως τό "Narconon" κατά τῶν ναρκωτικῶν πού, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπό καταγγελίες, ἀποτελεῖ πρόφαση μέ ἀπώτερο στόχο τόν ἔμμεσο προσηλυτισμό ἀκόμη καί μαθητῶν".

31. Πρβλ. Μαρία Ἀντωνιάδου, *ὅ.π.* "Τά ἴδια τά προφορικά σεμινάρια διανθίζονται μέ σαηεντολογικές θεωρίες περί "ἐγγραμμάτων", "Θήτανς" κ.ἄ., τά ὁποῖα ὁ συγγραφέας ἐπιστημονικῆς φαντασίας Hubbard ἐπινόησε ὡς ὑπόβαθρο τῆς νέας θρησκείας του. Στό τέλος τῶν σεμιναρίων δωρίζεται στόν καθένα πού παρακολούθησε ἕνα βιβλίο τοῦ Λ.Ρ. Hubbard, ὅπως τό "Αὐτοανάλυση", στήν πρώτη σελίδα τοῦ ὁποίου διαβάζει κανείς τά καταπληκτικά: "Ἡ Αὐτοανάλυση δέν θά ἀδειάσει τά ψυχιατρεῖα οὔτε θά σταματήσει τούς πολέμους. Αὐτά εἶναι καθήκοντα τοῦ ὅτιτορ τῆς Διανοητικῆς καί τοῦ τεχνικοῦ τῆς Διανοητικῆς γιά ὁμάδες".

32. Πρβλ. Μαρία Ἀντωνιάδου, *ὅ. π.* "Τέτοιου εἴδους σεμινάρια μποροῦν νά παρακινήσουν τόν ἐργαζόμενο πού τά παρακολούθησε ὑποχρεωτικά, χωρίς νά τά ἐπιλέξει, νά ἀσχοληθεῖ περαιτέρω μέ τή Σαηεντολογία, καί νά πέσει θῦμα ἐκμετάλλευσης αὐτῆς τῆς ἀπατηλῆς φασιστικῆς ὀργάνωσης, γιά νά ἀνακαλύψει τελικά, μετά ἀπό χρόνια, ὅτι ὁ θησαυρός ἦταν ἄνθρακες - ἄν τό ἀνακαλύψει... Γιά ὅποιον δέν γνωρίζει, νά ποιά εἶναι τά κρυφά "πιστεύω" τῆς Σαηεντολογίας, πού ἀποκαλύπτονται μόνο στά μυστικά "ἀνώτερα" ἐπίπεδα τῆς ὀργάνωσης, τά ὁποῖα μπορεῖ κάποιος νά χρειαστεῖ χρόνια καί πολύ χρῆμα (ἤ ἀπλήρωτη ἐργασία) μέχρι νά φτάσει, ἄν βέβαια δέν παραμείνει στά κατώτερα ἐπίπεδα παρά τό χρῆμα καί τήν ἐργασία πού θά διαθέσει". Ἐπίσης Βλ. Δήμητρα Ράγια, *ὅ. π.* "Τα ἔξοδα ἑνός σαϊεντολόγου εἶναι τόσο ὑψηλά πού κάποια μέλη ἀποφάσισαν νά πάρουν δάνεια, ἐνῶ ἄλλοι πούλησαν ὅλα τους τά ὑπάρχοντα γιά νά ἐνταχθοῦν στό ὑπαλληλικό προσωπικό τῆς αἵρεσης μέ μηδαμινές ἀπολαβές".

Ἐπιπροσθέτως ἡ κίνηση ὑποστηρίζει ὅτι "τό ἄτομο εἶναι ἕνα πνεῦμα, πού ἐλέγχει ἕνα σῶμα, μέ τό μέσο μιᾶς διάνοιας".Τό πνεῦμα ὅπως ἀναφέραμε τό ἀποκαλοῦν ΘΗΤΑΝ. Ὅταν τό σῶμα πεθάνει, ὁ θήταν πηγαίνει σ᾽ ἕναν πλανήτη καί προμηθεύεται ἄλλο σῶμα, ἴδιου τύπου, φυλῆς καί ράτσας. Ὁ θήταν εἶναι ἱκανός νά φτιάχνει χῶρο, ἐνέργεια, μᾶζα, χρόνο. Τό πνεῦμα τό ἀποκαλοῦν "Θήταν" καί εἶναι τό "πρόσωπο", ὅπως ἀναφέρει ἡ ὀργάνωση. Ἔτσι τό σύνολο τῆς ἀκινητοποίησης, διανοητικῆς διαταραχῆς, ἐπιπλέον καί ἡ κάκωση, βλάβη καί χτύπημα, πόνος δριμύς καί μαρτύριο, εἶναι συλλογισμοί καί σκέψεις πού ἕνας "Θήταν" κάνει καί τά κρατεῖ τώρα στόν παρόντα χρόνο. Ἀπ᾽ ὅλα αὐτά ὁ ἄνθρωπος ἐπιβάλλεται νά ἐλευθερωθεί[33]. Μέ τήν ἐφαρμογή τῆς θεωρίας αὐτῆς τῆς Scientology ὁ ἄνθρωπος ἔχει τή δυνατότητα νά διαγράψει ὅλες τίς δυσκολίες καί τά προβλήματά του χωρίς νά ἀνατρέξει σέ ἄλλα πρόσωπα καί συμβουλές.

Ἀρχικά ἀναφερθήκαμε ἐπιγραμματικά στόν ὅρο "Dianetik". Τώρα ὅμως θά ἀσχοληθοῦμε διεξοδικώτερα, μαθαίνοντας τά σχετικά μέ αὐτή τή θεραπευτική μέθοδο τῶν Σαηεντολόγων. Ἡ "Dianetik", ἤ "τεχνολογία τῆς πνευματικῆς θεραπείας", εἶναι, πάντα κατά τήν ἄποψή των, ἡ πιό προχωρημένη σχολή τοῦ ἀνθρώπου γιά τή διάνοια. Εἶναι ἡ μελέτη καί ὁ χειρισμός τοῦ πνεύματος, στή σχέση του μέ τό σῶμα. Τά βασικά στοιχεῖα τῆς "Dianetik" εἶναι ἡ Ἀναλυτική καί ἡ Ἀντιδραστική διάνοια. Ὅλα τά προβλήματά του ὁ ἄνθρωπος τά ὀφείλει στή δεύτερη, ἡ ὁποία ἀποτελεῖται ἀπό τρία εἴδη διανοητικῶν εἰκόνων:

α) Τό "ἔγγραμμο", πού εἶναι ἡ εἰκόνα καί πού καταγράφει τόν στιγμιαῖο σωματικό πόνο.

β) Τό "δευτερεῦον", εἶναι ἡ εἰκόνα μιᾶς στιγμῆς πού περιέχει δυσάρεστα συναισθήματα.

γ) Τό "λόκ", τό ὁποῖο εἶναι καί αὐτό εἰκόνα μιᾶς ἐμπειρίας, κατά τήν ὁποία ἔρχεται στή μνήμη του ἕνα ἔγγραμμο ἤ ἕνα δευτερεῦον.

Ὁ τρόπος μέ τόν ὁποῖο χειρίζεται ὁ ἄνθρωπος τά ἔγγραμμα, τά δευτερεύοντα καί τά λόκ, εἶναι τό "Auditing" ὤντιτινγκ τῆς διανοητικῆς.

Τό Ὤντιτινγκ ἐλευθερώνει τό ἄτομο ἀπό τήν ἀντιδραστική του διάνοια καί τοῦ δίνεται ἀπό ἕναν "Ὤντιτορ". (τί εἶναι αὐτός;) Ὤντιτορ εἶναι ἕνας πνευματικός σύμβουλος, ἐκπαιδευμένος νά βοηθάει τούς ἀνθρώπους νά γίνουν ὑγιεῖς καί εὐτυχισμένοι μέσα ἀπό τίς διαδικασίες τῆς "διανοητικῆς". Συνεργάτη στή δουλειά του, ἔχει καί τό πνευματικό ἐργαλεῖο, Η-Μετρο[34]. Αὐτό εἶναι ἕνα ἠλεκτρονικό

---

33. Πρβλ. Ἀντώνιου Παπαδόπουλου, *ὅ. π. σ.* 274.

34. Πρβλ. Νίκου Σιγανοῦ, *ὅ π. σ.* 433. "Οἱ τρομερές ἀπάτες ἄρχισαν ν'

ἐργαλεῖο, τό ὁποῖο μετρᾶ τήν πραγματικότητα τοῦ ἀτόμου, σχετικά μέ τή φυσική του κατάσταση. Δηλαδή μέ αὐτό κάνει τό τέστ τῆς ἀλήθειας ἄν λεχθοῦν ψέματα, ἤ ἄν λεχθεῖ κάτι πού δέν ἀρέσει στόν πνευματικό. Ἀμέσως τότε θά τοῦ διοχετεύσει στό σῶμα του μερικά volt, μέ τή μορφή ἑνός συμπαθητικοῦ τύπου ἠλεκτροσόκ, μέ τήν προτροπή, "ἄλλη φορά νά εἶσαι καλύτερο παιδάκι". Μετά ἀπό ὅλα αὐτά ἀναρωτιέται κανείς, πόσο πνευματικό μπορεῖ νά εἶναι ἕνα ἠλεκτρονικό ὄργανο; Ἤ πόσο πνευματικός μπορεῖ νά θεωρηθεῖ ἕνας τέτοιος ἐξομολόγος;

Συνεχίζοντας, ἀντιλαμβανόμεθα πώς, ἡ κίνηση χρησιμοποιεῖ καί τή σύγχρονη τεχνολογία στήν ἄσκηση τοῦ ἔργου τῆς "ἐξομολόγησης". Μεταχειρίζεται τό μαγικό κουτί Η-Μέτρο, τό ὁποῖο πουλιέται σέ κάποια ἀξιόλογη τιμή καί πού εἶναι ὅπως ἀναφέραμε ὁ "παρουσιαστής τοῦ ψεύδους" μετρώντας τίς ἀντιδράσεις τοῦ δέρματος κατά τήν ἐξομολόγηση-ἀνάκριση.

Ἐνῶ ἡ κίνηση ὑποστηρίζει ὅτι εἶναι ἡ μεγαλύτερη ὀργάνωση στόν κόσμο γιά τήν ψυχοπνευματική ὑγεία, εἰδικοί ἐπιστήμονες πού τήν ἔλεγξαν εἶπαν ὅτι πρόκειται γιά τή μεγαλύτερη ὀργάνωση ἀνειδίκευτων ἀνθρώπων, πού ἀσχολοῦνται μέ ἐπικίνδυνες μεθόδους, τὶς ὁποῖες προσφέρουν σάν ψυχοπνευματική θεραπεία. Ἐπιπλέον γιά τό Μαγικό Κουτί μετά ἀπό ἔρευνες, ὁδηγήθηκαν στό συμπέρασμα ὅτι δέν μπορεῖ νά ἐξάγει κανένα συμπέρασμα, καί ὅτι ἐκτός ἀπό ἄχρηστο εἶναι καί ἐπικίνδυνο.

Στό περιοδικό Advance (τ. 94, σ. 1) ἡ κίνηση ὑποστηρίζει πώς οἱ Σαηεντολόγοι σάν σύνολο μποροῦν νά ἀντιμετωπίσουν τήν "κατάσταση Γῆ" καί νά κατορθώσουν νά δημιουργήσουν ἕναν Καθαρό Πλανήτη καί ἕνα Νέο Πολιτισμό. Πλησίασε και θά ἀντιληφθεῖς, λέγει ὁ Hubbard πρός τούς ἀνυποψίαστους ὀπαδούς του. "Ὅταν κάποιος ἀρχίσει ν᾿ ἀνέρχεται, δέν ἐπιθυμεῖ πιά νά σταματήσει. Ἡ ὀσμή τῆς ἐλευθερίας καί ἡ ἀπόλυτη ἀλήθεια εἶναι πολύ δυνατή. Σήμερα τά ἔχουμε ὅλα αὐτά μέ τή Σαηεντόλοτζυ". (Advance τ. 94, σ. 3). Ἐπιπλέον ὑποστηρίζει πώς βρῆκε τό μυστικό τοῦ ἀνθρώπου καί τοῦ σύμπαντος κηρύττοντας, ὅτι ἡ διδασκαλία του εἶναι ἡ μόνη θρησκευτική ἀλήθεια. Αὐτό ἐξάλλου φαίνεται καί ἀπό τό χῶρο στόν ὁποῖο κινεῖται, ἀνεξάρτητα ἄν οἱ μεθοδολογίες πού χρησιμοποιεῖ στό τέλος διαβρώνουν καί διασύρουν τό ἀνθρώπινο πρόσωπο. Ἄλλωστε στόχος τῆς αἵρεσης αὐτῆς, εἶναι νά ὑποτάξει μέ τόν πιό τραγικό τρόπο τό ἀνθρώπινο πρόσωπο ἐντάσσοντας αὐτό στήν ἐξυπηρέτηση τῶν σκοπῶν τῆς κίνησης, πού εἶναι ἡ ἐκ

ἀποκαλύπτονται σιγά-σιγά. Καθηγητές τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Τυβιγγης ἀπορρίπτουν τή "θεραπευτική μέθοδο" καί χαρακτηρίζουν "ἐπικίνδυνο" τό "μαγικό κουτί" τῶν Σαηεντολόγων".

τῶν ἔνδον ἅλωση τῶν πολιτικῶν, οἰκονομικῶν καί κοινωνικῶν δεδομένων κάθε χώρας, πρός ὄφελος ὅλων αὐτῶν πού κρύβονται πίσω ἀπό αὐτήν. Τήν ἀλήθεια ὅλων αὐτῶν φανερώνουν ὁ τρόπος λειτουργίας καί ἡ ἐπιλεκτική στρατολόγηση μελῶν της, τά ὁποῖα κατέχουν καίριες θέσεις μέσα στό κοινωνικό σύνολο.

Τρόποι προσέλκυσης ὀπαδῶν

Μιά μικρή ἀναφορά στόν προσηλυτισμό τῆς "Ἐκκλησίας τῆς Σαηεντολίας" θά μᾶς βοηθοῦσε νά καταλάβουμε πώς αὐτή προσπαθεῖ νά ἐγκλωβίσει στά δίχτυα τά ἀθῶα θύματα τῆς σύγχρονης κοινωνίας μας. Ὅλα βέβαια ἀρχίζουν μέ ἕνα "ἀθῶο" τέστ προσωπικότητας, πού μπορεῖ νά βρεῖ ὁ ἀναγνώστης στό Ἴντερνετ ἤ ἀνάμεσα στά πολλά διαφημιστικά προγράμματα πού λαμβάνει στήν καθημερινή του ἀλληλογραφία. Ἄν ὅμως ἀπό περιέργεια τά μελετήσει καί συμπληρώσει τό σχετικό ἐρωτηματολόγιο, τότε τό ὑποψήφιο θῦμα, καλεῖται χωρίς καθυστέρηση νά ἐπικοινωνήσει μέ κάποιο ἀπό τά κέντρα τῆς Σαηεντολογίας, ὅπου ἐκεῖ θά ἀναλυθοῦν τά ἀποτελέσματα τῶν ἀπαντήσεών του. Κατά κανόνα, οἱ "εἰδικοί", τῆς αἵρεσης ἐντοπίζουν κάποιο φανταστικό "πρόβλημα" καί στή συνέχεια καλοῦν τό ὑποψήφιο θῦμα τους γιά νά τό διορθώσει, ἀκολουθώντας "εἰδικά" ὑποδεικνυόμενα προγράμματα τῆς ὀργάνωσης. Στήν ἀρχή τό κόστος σ᾽ αὐτή τή συνεργασία εἶναι χαμηλό, ὅσο ὅμως προχωρᾶ κανείς πρός τά ἐνδότερα τῆς μύησης, μπορεῖ στό τέλος νά καταλήξει νά χάσει ὁλόκληρη τήν περιουσία του. Ἡ ἀφήγηση ἑνός ὑποψηφίου θύματος ἀπό ἕνα τέτοιο τέστ πού ἀφελῶς συμμετεῖχε, ἀποδεικνύει ὅτι τά ἀποτελέσματα ἦταν καταστροφικά[35].

Ἄλλες πιό ὕπουλες μέθοδοι, μέ τίς ὁποῖες ἡ αἵρεση εἰσχωρεῖ βαθύτερα στόν κοινωνικό ἱστό, καί ὄχι μόνο, εἶναι τά πολυδιαφημισμένα προγράμματα, ὅπως τό "Narconon", κατά τῶν

---

35. Πρβλ. Μητρ. Δημητριάδος Χριστοδούλου, ὅ. π. σ. 7. " Τό Δεκέμβριο τοῦ 1990 συμπλήρωσα τό Τέστ Ὀξφόρδης γιά τήν Ἀνάλυση Ἱκανοτήτων καί ἀπό τό Κ.Ε.Φ.Ε., ὅπου τό παρέδωσα, μοῦ εἶπαν ὅτι χρειαζόταν νά παρακολουθήσω σεμινάρια ἐπικοινωνίας καί νά περάσω ἀπό Ὄντιτινγκ (ἡ "Σαϊεντολογική ἐξομολόγηση").

Πρίν λάβω αὐτές τίς ὑπηρεσίες, ἔπρεπε νά ἀπαντήσω "σέ ἐρωτήσεις πού τίς ὑποβάλλουμε σέ ὅσους λαμβάνουν ὑπηρεσίες γιά πρώτη φορά". Μετά ἀπό τίς συνηθισμένες ἐρωτήσεις ἡ ἀξιωματικός ἠθικῆς ἄρχισε νά μέ ρωτάει ἄν ἀνήκω σέ ὁμάδα πού ἀντιτίθεται στὴν Σαϊεντολογία, ἄν μέ ἐμπόδισε κάποιος νά πάω στό Κ.Ε.Φ.Ε., ἀκόμη καί ἄν εἶμαι πράκτορας Μυστικῶν Ὑπηρεσιῶν. Ἀπό ἐδῶ ἄρχισαν οἱ ἐπιφυλάξεις γιά τήν πραγματική ταυτότητα τῆς Σαιεντολογίας".

ναρκωτικῶν πού, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπό καταγγελίες, ἀποτελεῖ πρόσχημα μέ ἀπώτερο στόχο τόν ἔμμεσο προσηλυτισμό νέων μαθητῶν. Σύμφωνα μέ πληροφορίες τά τελευταία χρόνια ὁμάδα τῶν Σαηεντολόγων μέ πρόσχημα τά ναρκωτικά ξεκίνησε μιά νέα δραστηριότητα πρός ἄγρα νέων ὀπαδῶν. Ἡ ὁμάδα αὐτή φέρει τό ὄνομα, κίνηση κατά τῶν ναρκωτικῶν. "Ὄχι στά ναρκωτικά, ναί στή ζωή" διακηρύσσουν τά μέλη της σέ ὅλα σχεδόν τά κράτη τῆς Εὐρωπαϊκῆς Κοινότητος. Αὐτό ὅμως εἶναι ἕνα δόλωμα πού χρησιμοποιεῖ ἡ ὀργάνωση στοχεύοντας στή στρατολόγηση τῶν νέων, προτείνοντας στούς χρῆστες θεραπεῖες ἀποτοξίνωσης στά δικά της κέντρα τά ὁποῖα διαχειρίζεται ἡ σέκτα. Ἡ ἀπεξάρτηση ὅμως αὐτή ἔρχεται νά δημιουργήσει ἄλλη ἐξάρτηση χειρότερη ἀπό τήν πρώτη. Μιά παρόμοια ἐκδήλωση κατά τῶν ναρκωτικῶν προσπάθησε ἡ Σαηεντολογία νά ὑλοποιήσει στό Λονδῖνο, ἡ ὁποία δέν ἔγινε ποτέ λόγῳ τῆς σθεναρῆς ἄρνησης τοῦ δημάρχου[36]. Τέλος ὁ Hubbard μέ τήν ἀπερίγραπτη ἀσέβειά του, δέ δίστασε νά προχωρήσει καί πιό πέρα προσδίδοντας στό κίνημά του θρησκευτικό χαρακτήρα. Ἔτσι, λοιπόν τόλμησε νά χρησιμοποιήσει σύμβολα καί σχήματα χριστιανικά - ὅπως τό Σταυρό - καί νά παρουσιάζεται ὡς "Ἐκκλησία". Στή δύση ὑποχρέωνε τούς ὀπαδούς του νά φοροῦν τήν ἀμφίεση τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν κληρικῶν. Ὁ ἴδιος ἐξηγώντας τήν κίνησή του αὐτή ἔλεγε: "Οἱ κληρικοί ἔχουν σέ πολλά μέρη τοῦ κόσμου ἰδιαίτερα προνόμια...Ἦταν ἕνα μακρύ, σκληρό ἔργο, νά δημιουργηθεῖ...καλή κοινωνική μορφή, ὥστε νά μποροῦμε νά μεταφέρουμε τά κέρδη"[37]. Ὅλα αὐτά βέβαια πού ἀναφέραμε ἔχουν ἕνα καί μοναδικό στόχο. Τήν προσέλκυση ὅλο καί περισσοτέρων ὀπαδῶν.

Δράση καί προσέλκυση ὀπαδῶν τῆς Σαηεντολογίας στήν Ἑλλάδα

Στήν Ἑλλάδα ἡ αἵρεση ἐκινεῖτο πίσω ἀπό τό προσωπεῖο πού

---

36 Πρβλ. *Περιοδικό Bullles* No 72, ἔκδ. ἕνωσης Γονέων Γαλλίας (ADFI). "Τήν ἴδια ὅμως "ἐκστρατεία" προσπάθησε νά πραγματοποιήσει ἡ Σαηεντολογία καί στό Λονδῖνο στήν Trafalgar Square, ἀλλά ὁ Λόρδος Δήμαρχος τοῦ Λονδίνου ἀπαγόρευσε τή σχετική ἐκδήλωση τῆς ὀργάνωσης πού θά περιελάμβανε μουσική καί μαρτυρίες ἀνθρώπων πού ὑποτίθεται, ὅπως λέγει ἡ εἴδηση, ὅτι θεραπεύτηκαν ἀπό τίς μεθόδους τοῦ Hubbard. Ὁ Δήμαρχος δήλωσε, ὅτι αὐτή ἡ ἐκδήλωση δέν ἦταν παρά μιά κυνική μέθοδος γιά τήν προώθηση τῆς Σαηεντολογίας. "Θά ἤθελα νά ἐπιμείνω, ὥστε οἱ Λονδρέζοι νά μήν ἐξαπατηθοῦν ἀπό τήν πολυδάπανη ἐκστρατεία της" ἐπανέλαβε μεταξύ τῶν ἄλλων ὁ Δήμαρχος πρός προστασίαν τῶν πολιτῶν του. (Evening Standard 31-8-01).

37. Βλ. π. Ἀντ, Ἀλεβιζόπουλου, *"Ψυχοναρκωτικά"*. σ. 42.

ἔφερε τήν ὀνομασία "Κέντρο Ἐφηρμοσμένης Φιλοσοφίας Ἑλλάδος" τό γνωστό σέ πολλούς ὡς (Κ.Ε.Φ.Ἑ.). Ὁ Ἀντιεισαγγελέας Ἀθηνῶν Ἰωάννης Ἀγγελῆς σέ ἔρευνά του στά γραφεῖα τῆς ὀργάνωσης στήν Ἀθήνα, ἀναφέρει μεταξύ ἄλλων: "Ἐπί πλέον δέ ὅτι ἀσκεῖ τό (Κ.Ε.Φ.Ε.) στήν Ἑλλάδα ἔργο προσηλυτισμοῦ, καθότι ἀποτελεῖ παρακλάδι τῆς διεθνοῦς ὀργάνωσης "Ἐκκλησία τῆς Σαηεντολογίας" (Church of Scientology), εἶναι βέβαιο καθότι στρατολογεῖ νέα, κατά κανόνα ἄτομα, τά ὁποῖα, ἀφοῦ ἀπομακρύνει ἀπό τίς οἰκογένειές τους, τά ἀποστέλλει - εἴτε ἐκβιάζοντάς τα, εἴτε κάνοντάς τους "πλύση ἐγκεφάλου" χορηγώντας τους διάφορες οὐσίες - στό ἐξωτερικό, συνήθως στή Δανία, στήν Ἀμερική ἤ στή λεγόμενη "θαλάσσια ὀργάνωση" (Sea Organization-Sea Org), ἡ ὁποία διαθέτει πλοῖο πού μετακινεῖται συνεχῶς, ὅπου ἐργάζονται χωρίς ἀμοιβή κ.λ.π". Ἡ ἔρευνα αὐτή τοῦ Ἀντιεισαγγελέα, καθώς καί οἱ καταγγελίες γονέων καί συγγενῶν τῶν θυμάτων τῆς ὀργάνωσης, εἶχαν σάν ἀποτέλεσμα ἡ ἰδία ἡ Νομαρχία Ἀθηνῶν νά καταθέσει ἀγωγή ἐναντίον της καί νά ζητᾶ τή διάλυσή της. Τελικά τό Πρωτοδικεῖο τῆς Ἀθήνας μέ ἀπόφασή του (7380/1996) διατάσσει τή διάλυση τοῦ σωματείου αὐτοῦ. Παρά ταῦτα ὅμως ἡ ὀργάνωση συνεχίζει τή δράση της μέσω ἄλλων προσώπων καί ὀργανισμῶν.

Σέ ἄλλες χῶρες τῆς Εὐρώπης ὅπως ἡ Ἀγγλία, Γαλλία, Γερμανία κ. ἄ. ἡ κίνηση εἶναι ἀπαγορευμένη. Στήν Ἑλλάδα ὁ ἀρχηγός τῆς κίνησης τῶν Σαηεντολόγων ἔχει ἄλλη ἄποψη, καί γιά παραπλάνηση ὑποστηρίζει ὅτι ἡ κίνηση στήν Ἀγγλία δικαιώθηκε πλήρως. Στή Χώρα μας ἡ κίνηση παρουσιάζεται ὡς θρησκεία μέ σύμβολό της τό Σταυρό. Ἐπίσης γιά νά ἐξαπατᾶ τούς Ἕλληνες πολῖτες ἡ ἡγεσία ἀποφεύγει ν᾿ ἀναφέρει τήν πραγματική της ὀνομασία, μιλῶντας γιά "Νέα Ἐπιστήμη" καί γιά "Ἑλληνική Ἐκκλησία Σαηεντόλοτζυ", παρότι χρησιμοποιοῦν τά βιβλία τοῦ Hubbard, καί τῆς "ἐπιστημολογικῆς ἐκκλησίας". Στή πατρίδα μας ἡ Σαηεντολογία ἐκπροσωπεῖται: α) Ἀπό τό Κ.Ε.Φ.Ε. (Κέντρο Εφηρμοσμένης Φιλοσοφίας Ἑλλάδος), πού βρίσκεται στήν ὁδό Πατησίων -χχχ-. β) Ἀπό τό ΦΙΛΚΕΝΑ (Φιλοσοφικό Κέντρο Ἀθήνας) στόν Κολωνό. Ἡ συγκεκριμένη ὀργάνωση Κ.Ε.Φ.Ε. λειτουργεῖ μέ ὁρισμένα δεδομένα, τά ὁποῖα εἶναι μιά σειρά ἐρωτήσεων πού χρησιμοποιεῖ γιά τό τέστ ψαρέματος τῶν νέων ὀπαδῶν της. Μέ τίς ἐρωτήσεις πού κάνουν μπορει εὔκολα ὁ ἀναγνώστης νά καταλάβει σέ τί ἀποβλέπει ἡ κάθε μία ἀπό αὐτές. Καί γιά πληρέστερη κατανόηση ἀναφέρουμε μερικές ἀπό αὐτές. "7)Θά προτιμοῦσα μιά θέση, χωρίς εὐθύνες ἀποφάσεων; 8)Οἱ πράξεις μου θεωροῦνται ἀπρόβλεπτες ἀπό τούς ἄλλους; 31)θά μποροῦσα νά συμφωνήσω στήν αὐστηρή πειθαρχία; 59) Θεωρῶ τό μοντέρνο σύστημα τῶν φυλακῶν, χωρίς σίδερα, καταδικασμένο σέ ἀποτυχία; 98) Θά χρησιμοποιοῦσα σωματική τιμωρία σέ ἕνα παιδί 10 χρονῶν

ἄν ἀρνιόταν νά μέ ὑπακούσει; 99) Προτιμῶ νά ἔχω παθητικό ρόλο σέ ὀργανώσεις καί συλλόγους πού ἀνήκω;129) Εὐνοῶ τίς φυλετικές καί ταξικές διακρίσεις; 177) Μπορῶ νά ἀναλάβω ἕνα ὑπολογισμένο κίνδυνο χωρίς ἀνησυχία; 37) Θεωρῶ ὅτι ὑπάρχουν ἄνθρωποι πού μέ ἐχθρεύονται καί δροῦν ἐναντίον μου; 40) Εἶμαι σπάνια χαρούμενος, ἐκτός κι ἄν ἔχω εἰδικό λόγο; 45) Αἰσθάνομαι συχνά ὅτι οἱ ἄλλοι μέ κοιτάζουν, ἤ μιλᾶνε γιά μένα πίσω ἀπό τήν πλάτη μου; 47) Ἔχω ἕνα εἰδικό μῖσος ἤ φόβο; 64) θεωροῦμαι συνήθως ψυχρός; 71) Κάθομαι καί σκέπτομαι συχνά γιά τό θάνατο, τήν ἀρρώστια, τόν πόνο καί τή λύπη; 72) Μέ ἀνησυχεῖ ἡ ἰδέα, νὰ χάσω τήν ἀξιοπρέπεια; 82) Ἔχω τήν τάση νά ζηλεύω; 113) Θά χρειαζόταν μία ξεκάθαρη προσπάθεια ἀπό μέρους μου, γιά νά σκεφτῶ τό θέμα τῆς αὐτοκτονίας;141) Σκέφτομαι συχνά τίς περασμένες μου ἀσθένειες ἤ ἐπίπονες ἐμπειρίες;148) Αἰσθάνομαι συχνά ἀπελπισμένος;150) Ἀπογοητεύομαι ὅταν δέν εἶμαι ἱκανός νά κάνω κάτι, ἀντί νά βρῶ μία ἐναλλακτική δραστηριότητα; 151) Μερικές φορές εἶμαι ἐντελῶς ἀνίκανος, νά μπῶ στό πνεῦμα τῶν πραγμάτων; 165) Μετανιώνω εὔκολα γιά περασμένες ἀτυχίες καί ἀποτυχίες;179) Οἱ ἄλλοι μέ κάνουν ὅ,τι θέλουν; 181) Συλλογίζομαι συχνά τήν κατωτερότητά μου; 188) Ἡ ἰδέα τοῦ Θανάτου, ἤ καί αὐτά πού θυμίζουν θάνατο, μοῦ εἶναι ἀποτρόπαια; 196) Αἰσθάνομαι ὅτι μερικές φορές ἡ ἡλικία μου εἶναι ἐναντίον μου;197) Ὑπάρχουν περίοδοι κατά τίς ὁποῖες εἶμαι θλιμμένος γιά ὄχι ἐμφανῆ λόγο;"[38].

Αὐτά ὅλα λοιπόν τά ἐρωτήματα καί πολλά ἄλλα πηγαίνουν στά κεντρικά γραφεῖα τῆς ὀργάνωσης ὅπου ἐκεῖ τά ἐπεξεργάζονται ὡραῖες κοπέλες, ὁρισμένες μᾶλλον ἀλλοδαπές, ἄν κρίνουμε ἀπό τά σπασμένα ἑλληνικά τους. Μέ τίς κοπέλες αὐτές ὁ ὑποψήφιος συζητᾶ φιλικά πάνω στήν ἀνάλυση τοῦ συγκεκριμένου τέστ, ὅπου φανερώνει, ὑποτίθεται, τίς ἱκανότητες καί τά χαρακτηριστικά τῆς προσωπικότητάς του. Τό δοκιμαστικό αὐτό τέστ πηγαίνει σέ χέρια χιλιάδων ἀνθρώπων, ἀφοῦ μοιράζεται δωρεάν στούς δρόμους. Εἶναι σάν παιχνίδι καί μᾶς εὔχεται καί καλή διασκέδαση. Εἶναι τά λόγια ἑνός νέου πού ἀπό περιέργεια ὁδηγήθηκε στήν ὀργάνωση μέ ἀπερίγραπτες συνέπειες[39]. Ἐπιπροσθέτως τά τραγικά ἐπακόλουθα

38 Βλ. Γιώργου Κασφίκη, "*Λίγο πρίν ...μιά συνομωσία ἐνάντια στόν ἄνθρωπο*", ἐκ. Γρηγόρη, Ἀθήνα.

39. Μοῦ κεντρίζει τήν περιέργεια, μοῦ ἀρέσουν τά κουτάκια ἀπαντήσεων, Ναί, Ὄχι, Ἴσως. Βρίσκω λίγο ἐλεύθερο χρόνο καί ἀπαντῶ στίς 200 ἐρωτήσεις. Τό στέλνω στή διεύθυνση πού γράφει καί περιμένω νά δῶ τί εἶναι αὐτό τό Κ.Ε.Φ.Ε. καί τί προσπαθεῖ νά πουλήσει. Σέ μερικές μέρες μιά γλυκιά φωνή μοῦ κανονίζει ραντεβοῦ στά γραφεῖα τοῦ Κ.Ε.Φ.Ε.. Τάδε μέρα καί ὥρα βρίσκομαι μαζί μέ τήν

ἀπό μιά τέτοια συνάντηση μέ ἕνα μέλος τῆς ὀργάνωσης ἀποκαλύπτει καί τό κατατοπιστικό ρεπορτάζ τῆς κ. Ντακουνάκη γιά τό Κ.Ε.Φ.Ε., τό ὁποῖο καί παρουσιάσθηκε στίς 26-2-96 σέ τηλεοπτικό κανάλι τῆς Ἀθήνας, μέσω τοῦ ὁποίου ὁ Ἕλληνας ἀκροατής διαπίστωσε τίς φοβερές παρεκτροπές πού συμβαίνουν στήν ὀργάνωση καθώς καί

ἀναλύτρια στό γραφεῖο της. Μοῦ δείχνει τό σχεδιάγραμμα -ἀποτέλεσμα τοῦ τέστ- καί μέ σκιαγράφησε, μοῦ εἶπε ποιός εἶμαι {λές καί τῆς εἶπε κανείς ὅτι πάσχω ἀπό ἀπώλεια προσωπικότητας}. Τελικά, κατέληξε στό συμπέρασμα ὅτι γιά νά διορθωθῶ, σέ ὁρισμένα θέματα καί γενικότερα νά τελειοποιηθῶ, θά πρέπει:

- Νά παρακολουθήσω ὁρισμένα σεμινάρια, ἐπί πληρωμῇ φυσικά {συμβολική}.
- Νά διαβάσω ὁρισμένα βιβλία τοῦ Ρόν Hubbard, ἐπί πληρωμῇ...
- Νά ...τελειοποιηθῶ, ἐπί πληρωμῇ.

Νά, λοιπόν, τί πουλᾶνε. Ἀέρα. κι ὅσο περνάει ὁ καιρός ὁ ἀέρας ἀποδεικνύεται καί ἐπικίνδυνος. Μετά ἀπό λίγο καιρό, νά' σου καί τό Κ.Ε.Φ.Ε. τό γνωστό, γιατί ἐμφανίζονται στήν τηλεόραση δημοσιογράφοι ὅπως ὁ κ. Ραφαηλίδης, νά τό ὑπερασπίζονται ἀπό κατηγορίες μερικῶν ἀτόμων, γνωστῶν καί ἀγνώστων, πού καταγγέλλουν γιά ὁρισμένα περιστατικά τό Κ.Ε.Φ.Ε..

Περνᾶνε δυό, τρεῖς μῆνες καί νά τό πάλι τό Κ.Ε.Φ.Ε. στήν τηλεόραση, πάλι κατηγορούμενο. Ἡ δημοσιογράφος κα Ντακουνάκη στίς 26-2-96, στό STAR CHANNEL, μιά καί ἦταν καί Καθαρά Δευτέρα, προσπαθεῖ νά ξεκαθαρίσει ὁρισμένα ὁμιχλώδη θέματα, γιά τό Κ.Ε.Φ.Ε. Ἔχει καλεσμένους στήν ἐκπομπή ἕνα δημοσιογράφο, πρώην μέλος τοῦ Κ.Ε.Φ.Ε., καί τόν ἀπογοητευμένο καί πανικόβλητο πατέρα ἑνός μέλους, ἐν ἐνεργεία. Καλεσμένη τῆς ἐκπομπῆς ἦταν ἐπίσης καί ἡ κα Διαμαντάρα.

Εἶχε ἑτοιμάσει ἕνα ἀρκετά κατατοπιστικό ρεπορτάζ, στό ὁποῖο ἀκούγονται καί παρουσιάζονται στοιχεῖα πού ἐμφανίζουν τό Κ.Ε.Φ.Ε. ὄχι καί πολύ ἀθῶο, ἀλλά μᾶλλον πολύ ἔνοχο.

40. Μᾶς λέει λοιπόν τό ρεπορτάζ ὅτι: Στά μέλη τους ἐμφανίζονται τάσεις αὐτοκτονίας. Τά μέλη ὑπογράφουν ὑπεύθυνη δήλωση ὅτι τό Κ.Ε.Φ.Ε. δέ φέρει καμία εὐθύνη γιά τυχόν αὐτοκτονία τους. Τά μέλη ὑπογράφουν συμφωνητικό προσφορᾶς - ἀποδοχῆς ἐθελοντικῆς μή ἀμειβόμενης ἐργασίας, μέ χρονική διάρκεια λήξης, μέ σκοπό τή διάδοση τῶν ἀρχῶν τοῦ Κ.Ε.Φ.Ε. καί τῶν ἐπιδιωκομένων στόχων του. Ἡ ὀργάνωση χορηγεῖ στά μέλη της τό φάρμακο "νιασίνη", μέ πολλές καί ποικίλες παρενέργειες προκαλώντας βλάβες, στήν ὑπερβολική δόση τῶν 5000 mg, τή στιγμή πού τό φάρμακο αὐτό χορηγεῖται μόνο ἀπό γιατρούς σέ δόσεις τῶν 15 καί 20 mg καί σέ ἐξαιρετικές περιπτώσεις 60 mg. Αὐτό τό φάρμακο σέ συνδυασμό μέ βιταμῖνες, τζόκινκ καί σάουνα, ὅλα ἐλεγχόμενα ποσοτικά ἀπό τό κέντρο (ἀκόμα καί πόσα ποτήρια νερό θά πίνουν), εἶναι τά ἀπαιτούμενα βήματα γιά τήν ἀποκάθαρση. Τό κέντρο ἐπηρεάζει τήν προσωπικότητα τῶν μελῶν του καί τούς ἀπαγορεύει ἀκόμα καί νά ἔχουν ἐπαφές μέ τούς γονεῖς τους. Ἄν τό Κ.Ε.Φ.Ε. κρίνει σκόπιμη μία ἐπαφή μέ τούς γονεῖς, τότε δίνονται συγκεκριμένες ὁδηγίες στό μέλος, γιά τό πῶς καί πού θά τούς συναντήσει, τί καί μέ ποιό ὕφος θά τούς πεῖ, ὅ,τι ἔχει συμφωνηθεῖ ἐκ

τήν παραβίαση τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων[40].

Δέν εἶναι σπάνιες οἱ περιπτώσεις στίς ὁποῖες ἡ ὀργάνωση ἐξαπολύει καλυμμένες ἐπιθέσεις λασπολογίας μέσω τοῦ τύπου, τοῦ ἠλεκτρονικοῦ ταχυδρομείου καί μή. Παράδειγμα λασπολυγίας, ἦταν καί ἕνα τέτοιο ἔγγραφο τό ὁποῖο κατευθυνόταν ἀπό τά χαμηλά κλιμάκια προκειμένου νά κανονίσουν νά βγεῖ ἕνα ἄρθρο στόν τύπο ἀπό διακεκριμένο δημοσιογράφο στό ὁποῖο νά κατηγορεῖται ὁ μακαριστός π. Ἀντώνιος Ἀλεβιζόπουλο, (ὑπεύθυνος ἐπί τῶν αἱρέσεων τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν), ὅτι κάνει πλύση ἐγκεφάλου. Τά ἔγγραφα καί οἱ ἀναφορές τοῦ Κ.Ε.Φ.Ε., καθώς καί τά ἔντυπα ἐπικοινωνίας μέ τά μέλη εἶναι πλημμυρισμένα μέ διάφορους κωδικούς χαρακτῆρες καί λέξεις, τά ὁποῖα ἀντικαθιστοῦν σημαντικές λέξεις καί ἔννοιες τῶν ἐγγράφων, μέ ἀποτέλεσμα νά εἶναι ἀσυνάρτητα γιά τούς μή μυημένους, τούς ἐκτός ὀργάνωσης. Ὑπάρχει ἀπειλή ἐθνικῆς ἀσφαλείας ἀπό ἀναφορές, πού δίνονται ἀπό τό Κ.Ε.Φ.Ε. πρός ἄγνωστη κατεύθυνση στό ἐξωτερικό, μέ στοιχεῖα γιά τήν ἰδιωτική ζωή δημοσίων προσώπων[41]. Ἀπό ὅλα αὐτά ἀντιλαμβανόμεθα καί τίς ἀπειλές πού ἀκούγονται κατά καιρούς σέ περιπτώσεις ἀνυπακοῆς γιά τούς ἀποστάτες ὀπαδούς στούς ὁποίους ἐπιβάλλονται μεγάλες ποινές: ἀφαίρεση περιουσίας, πρόκληση πόνου, νά ἐξαπατηθεῖ, νά καταστραφεῖ. Τό μῖσος τῆς ὀργάνωσης γιά τούς πρώην ὀπαδούς της εἶναι ἀσυγκράτητο, ἀβυσσαλέο, ἐξουθενωτικό. Ὁ πρώην ὀπαδός θεωρεῖται, ὅταν μάλιστα ἀνακοινώνει δημόσια τίς τρομερές ἐμπειρίες του κατά τή ζωή του στήν ὀργάνωση, ὁ ὑπ᾽ ἀριθμόν ἕνα ἐχθρός της. Εἶναι χαρακτηριστική ἡ περίπτωση μιᾶς πρώην ὀπαδοῦ τῆς αἵρεσης πού ἀποδεικνύει τό ἀδυσώπητο μένος τῆς ἐναντίον διαφωνούντων ὀπαδῶν της[42].

τῶν προτέρων, καί τέλος πῶς καί μέ ποιές μανοῦβρες θά ἀποφεύγει ἐρωτήσεις καί ἐπιχειρήματα τῶν γονιῶν. Σέ ἔγγραφα-διαταγές ὑψηλῶν κλιμακίων τῆς ὀργάνωσης, πρός τά μικρότερα κλιμάκια, ἐμφανίζονται ἐντολές γιά ἐλέγχους σέ ὅλες τίς δυνατές πηγές, (κρατικές, ἰδιωτικές, ἀκόμα καί τόν ἔλεγχο τῶν ἀπορριμμάτων), προκειμένου νά βρεθοῦν στοιχεῖα πού νά πλήττουν ἠθικά καί ὑλικά, ἀνθρώπους πού φέρονται ἐναντίον τῆς ὀργάνωσης.

41. Βλ. Γιώργου Κασφίκη, *"Λίγο πρίν ...μιά συνομωσία ἐνάντια στόν ἄνθρωπο"*, ἐκ. Γρηγόρη.

42 Βλ. π. Ἀντ. Ἀλεβιζόπουλου, *"Ναζισμός μέ ἄλλο πρόσωπο"*, Ἀθήνα, σ. 95-96. *""Ἡ συγγραφέας Pulette Cooper πέρασε ἕναν "ἐφιάλτη" μετά ἀπό 19 ἀγωγές πού ἔκανε ἡ Σαηεντολογία ἐναντίον της γιά ἕνα της βιβλίο "Τό Σκάνδαλο τῆς Σαηεντολογίας" ποῦ ἔγραψε καί ἐξέδωσε τό 1971. Ἡ Cooper καί ὁ ἐκδότης της* ἔλαβαν ξεχωριστές ἀγωγές, ἀλλά ταυτόχρονα σέ διάφορες πόλεις τῶν ΗΠΑ, Ἀγγλία, Καναδᾶ καί Αὐστραλία. Ὅπως ἔγραψαν 2 συγγραφεῖς: "Σύμφωνα μέ ἔγγραφα

Ἔχουν ἀναφερθεῖ παρόμοιες περιπτώσεις καί ὑπάρχουν κι ἄλλες πάρα πολλές ποῦ δέν μαθεύτηκαν διότι οἱ "πρώην" ὀπαδοί τῆς Σαηεντολογίας γιά διαφόρους λόγους δέν μίλησαν. Κατά τά ἄλλα οἱ πόρτες της ὀργάνωσης εἶναι ἀνοιχτές σέ ὅλους. Ἐκεῖνο ὅμως πού γνωρίζουμε εἶναι ἄν ὄχι τελείως ἀδύνατον, τοὐλάχιστον πάρα πολύ δύσκολο νά ξεμπλέξει (ὅποιος κάνει τήν ἀνοησία νά περάσει τή "γελαστή" πόρτα), ἀπό τόν "ἱστό" τῶν Τεχνικῶν ἐλέγχων τοῦ νοῦ πού ἐφαρμόζει ἡ Σαηεντολογία καί ὅλες οἱ ἄλλες "καταστροφικές λατρεῖες" καί "ψυχολατρεῖες", ὅπως ἀποκαλοῦνται διεθνῶς[43].

Πάντως στόν ἑλλαδικό χῶρο ἕνας μεγάλος ἀριθμός πολιτῶν ἐνυπογράφως ζητοῦν ἀπό τήν ἑλληνική δικαιοσύνη νά κλείσει τό Κ.Ε.Φ.Ε. προβάλλοντας τρία ἐρωτήματα, Γιατί ὑπάρχει τό Κ.Ε.Φ.Ε.; εἶναι τυχαῖο; Ἤ μήπως ἐξυπηρετεῖ κάποια σκοπιμότητα;

Τέλος ἡ "Ἑλληνική Ὁμάδα Σαηεντολοζίστ τοῦ Hubbard" τί θά κάνει; Θά διατηρεῖ γιά πολύ χρόνο τό πρόσχημα τῆς "καινούργιας ἐπιστήμης"; Εἰλικρινής μας εὐχή εἶναι οἱ ἐκπρόσωποί της νά ἀνανήψουν καί νά ἐπιστρέψουν στήν ἀληθινή Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ. Ἡ αἵρεση αὐτή μέ την ὁποιαδήποτε μορφή της εἶναι ἐπικίνδυνη καί ἐπιζήμια, γιατί συνιστᾶ σοβαρή ἀπειλή γιά ὁλόκληρη τήν κοινωνία μας, ἰδιαίτερα στούς νέους ἀνθρώπους.

Τελικά τί εἶναι ἡ "Ἐπιστημολογική Ἐκκλησία"; Τί ἐπιδιώκει;

Ὁ ἴδιος ὁ Hubbard ὑποστηρίζει πώς ἡ ὀργάνωσή του εἶναι "θρησκευτική φιλοσοφία", μά καί δοκιμασμένη "βάσιμος ἐπιστήμη". Ἡ προσφορά κατά τήν ἄποψή του, εἶναι πολύ μεγάλη: "...βελτιώνει

ποῦ ἀνακαλύφθηκαν ἀργότερα στά ἀρχεῖα τῆς Σαηεντολογίας στή Νέα Ὑόρκη, ἡ ἐπιχείρηση "ξεκάντε την" (Operation Freak - Out) εἶχε ὡς σκοπό νά βάλει τήν Cooper στό ψυχιατρεῖο ἤ στή φυλακή ἤ νά τήν χτυπήσει τόσο σκληρά ὥστε νά σταματήσει τίς ἐπιθέσεις της". Μεταξύ τῶν σχεδίων ἤταν νά κάνουν ἐκφοβιστικά βομβιστικά τηλεφωνήματα σέ Ἀραβικά Προξενεῖα τῆς Νέας Ὑόρκης βάζοντας ἕνα ἄλλο μέλος τῆς Σαηεντολογίας ποῦ εἶχε παρόμοια φωνή μέ τῆς Cooper νά μιλάει στό τηλέφωνο, καί νά γράφουν ἀπειλητικά γράμματα στά προσωπικά χαρτιά τῆς Cooper πού τῆς τά εἶχαν κλέψει καί εἶχαν τά δακτυλικά της ἀποτυπώματα. Ἀποτέλεσμα αὐτῶν ἦταν ἡ καταδίκη τῆς Cooper ἀπό τό Ὁμοσπονδιακό Δικαστήριο Ἐνόρκων. Αὐτές οἱ κατηγορίες τελικά ἀποσύρθηκαν τό 1975, ὅταν ἡ Cooper δέχθηκε νά πάρει τό Τέστ τοῦ sodium pentothal (ὀρό τῆς ἀλήθειας) γιά νά βεβαιώσει τήν ἀθωότητά της. Τότε ὅμως ἡ Cooper εἶχε φθάσει νά ζυγίζει μόνο 83 λίβρες δηλαδή 38 κιλά !!"

43. Βλ. ἐνημερωτικό περιοδικό τοῦ Διορθόδοξου Συνδέσμου Πρωτοβουλία Γονέων, "*Διάλογος*", Ἀθήνα, Ἰούλιος - Σεπτέμβριος 2002, τεῦχος 29.

τήν ὑγεία, τή νοημοσύνη, τήν ἱκανότητα, τή συμπεριφορά, τήν ἐπιδεξιότητα καί τήν ἐμφάνιση τοῦ ἀνθρώπου". Τό ἄτομο, καί ἰδιαίτερα ὁ κάθε ὀπαδός της, μέ τή βοήθειά της ὁδηγεῖται "στήν ἐπίγνωση ὅλων τῶν πραγμάτων καί τῶν λαθῶν, τά ὁποῖα θά μποροῦσαν νά ἔχουν ἐμποδίσει τήν ἄνοδο στό ὕψος πού τοῦ ἀνήκει ... εὐτυχία, μακροζωία". Ἡ ὀργάνωση ὑπόσχεται ὅτι ἀγωνίζεται γιά τήν ἐξουδετέρωσή τῆς ὅποιας ἀτομικῆς βόμβας!

Στήν ἐρώτηση τό πῶς θά μπορέσει ἡ ὀργάνωση νά ἐπιτύχει ὅλα αὐτά τά ἀξιοθαύμαστα σημεῖα, ἡ ἀπάντηση δίνεται ἀπό τήν ἴδια. Ἕνας "μεσσίας" ὅπως εἶναι ὁ Hubbard πάντα μπορεῖ -καί ἐπιβάλλεται -νά βρίσκει τρόπους. Στήν συγκεκριμένη περίπτωση, οἱ δυνατότητες κρύβονται πίσω ἀπό τήν πραγματοποίηση τῆς μετεμψύχωσης τοῦ κάθε ὀπαδοῦ του. Κι αὐτό γιατί ὁ ἴδιος πιστεύει ὅτι μέ αὐτή κατορθώνεται ἡ πλήρης ἀπελευθέρωση, ὑλική καί πνευματική. Ὑπερνικοῦνται συγχρόνως καί οἱ περιορισμοί τοῦ χώρου καί τοῦ χρόνου. Προϋπόθεση ὅμως ὅλων αὐτῶν εἶναι ἡ ἐξιχνίαση τῶν "ἀποτυπωμάτων" πού ἀφήνει τό πνεῦμα "Θήταν". Σημαντική βοήθεια σέ ὅλα αὐτά προσφέρει καί τό "μαγικό κουτί Ἐ-Meter", τό ὁποῖο ὅπως προαναφέραμε διευκολύνει στήν "ἀκρόαση", δηλαδή στήν ἐξομολόγηση καί ἐξέταση τοῦ προσήλυτου. Τήν "ἐπιστημονικότατα", μάλιστα, τῆς ἐπιχείρησης αὐτῆς, ἐγγυᾶται καί τό εἰδικό "Χάμπαρτ - Ἰνστιτοῦτο", τό ὁποῖο ἀπαρτίζεται ἀπό ἀνειδίκευτους ἀνθρώπους, ἔχοντας ὡς ἐνασχόλησή τους τή "ψυχοπνευματική θεραπεία"[44].

Ἐπίλογος

Μετά ἀπό ὅσα μνημονεύθηκαν στήν παροῦσα ἐργασία, εἶναι πλέον σαφές ὅτι ἡ Σαηεντολογία εἶναι ἡ πλέον ἐπιθετική καί ἡ πιό ἐπικίνδυνη καταστροφική λατρεία καί αἵρεση. Ὁ ψεύτικος μανδύας τῆς ἐπιστημονικῆς καί τῆς ἀνθρωπιστικῆς βοήθειας ποῦ δῆθεν ὑπόσχεται καί προσφέρει ὡς καί ἡ χρησιμοποίηση διαφόρων προσωπικοτήτων τοῦ πολιτικοῦ, κοινωνικοῦ καί τηλεοπτικοῦ χώρου ἔχει σάν στόχο τήν παραπλάνηση καί προσέλκυση ὀπαδῶν. Διαλέγει ἐπιλεκτικά τά μέλη της καί στρέφεται κυρίως σέ στελέχη τῆς κοινωνικῆς, οἰκονομικῆς καί πολιτικῆς ζωῆς, μέ στόχο νά καταπατᾶ τήν προσωπικότητα τοῦ ἀτόμου, νά καταργεῖ τήν

---

44. Πρβλ. π. Ἀντ. Ἀλεβιζόπουλου, ὅ.π. σ. 36. "Εἰδικοί ἐπιστήμονες συμπεραίνουν γιά τό "Χάμπαρτ Ἰνστιτοῦτο" πώς: "εἶναι ἡ μεγαλυτέρα ὀργάνωσις ἀνειδικεύτων ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι ἀσχολοῦνται μέ τή χρησιμοποίηση μεθόδων, πού προσφέρονται ὡς ψυχοπνευματική θεραπεία".

ἐλεύθερη βούλησή του καί νά προωθεῖ ὕπουλους καί ἐπικίνδυνους στόχους της[45].

Ἀσφαλῶςκάθελογικόςἄνθρωποςθάἔχειτοὐλάχιστονκάποιους ἐνδοιασμούς νά δεχτεῖ τίς παραπάνω θεωρίες τοῦ Habbard ἐάν τοῦ ἀποκαλυφθοῦν ἀπό τήν ἀρχή, ἀλλά ὅμως εἶναι καί ἀρκετά πιθανό νά τίς δεχτεῖ ἐάν τόν χειριστοῦν μέ τή "μέθοδο τοῦ βατράχου", πού χρησιμοποιεῖ τόσο ἡ Σαηεντολογία ὅσο καί οἱ ἄλλες λατρεῖες καί παραθρησκεῖες πού καθημερινά παγιδεύουν ἀθώους ἀνθρώπους. Ἡ μέθοδος εἶναι ἁπλή: Ὁ βάτραχος θά πηδήξει ἀμέσως ἀπό μιά κατσαρόλα μέ βραστό νερό προκειμένου νά σωθεῖ, ἀλλά ἄν τό νερό εἶναι κρύο καί ζεσταίνεται σιγά-σιγά, θά ξεγελαστεῖ καί θά βράσει ζωντανός. Ἔτσι εἶναι πιθανό νά καταλήξει καί ὁ κάθε ἀνύποπτος ἐργαζόμενος, πού παρακολουθεῖ τά σεμινάρια τῆς U-MAN καί ἀποφασίσει νά βελτιώσει τό χαρακτήρα του ἀπευθυνόμενος προσωπικά στήν ἴδια ἑταιρεία, ἀφοῦ μάλιστα ἡ περιέργειά του κεντριστεῖ ἀπό τούς ἰσχυρισμούς τοῦ Habbard ὅτι ἡ Διανοητική μπορεῖ νά... σταματήσει τούς πολέμους. Δυστυχῶς, τό γεγονός ὅτι οἱ τεχνικές πουλήσεων πού διδάσκει ἡ U-MAN λειτουργοῦν, κάνει τήν κατάσταση ἀκόμα πιό ἐπικίνδυνη, γιατί ὁ ἐργαζόμενος εὔκολα μπορεῖ νά θεωρήσει πώς ὅ,τι ἄλλο διδάσκει ἡ U-MAN πρόκειται νά λειτουργήσει ἐξίσου.

Κατά καιρούς στελέχη τῆς Σαηεντολογίας ἰσχυρίζονται ὅτι ὑφίστανται διακρίσεις λόγω θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ, ρατσισμοῦ κ.ἄ. τέτοιων ὅρων, πού εἶναι τῆς μόδας στίς μέρες μας. Ἀσφαλῶς ὅμως, το νά προτιμήσει μιά ἑταιρεία ἄλλους Συμβούλους Ἐπιχειρήσεων ἀντί τῆς U-MAN λόγω τῶν ὅσων διδάσκονται στά σεμινάριά της δέν ἀποτελεῖ πράξη θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ, ἀλλά πράξη ὑπευθυνότητας καί προφύλαξης ἀπέναντι στούς

---

45. Βλ. Ἀντώνη Μποσνακούδη, *μισθοφόροι τῆς νέας τάξης*, ἐκ. Πέλασγος, σ. 512. Ἀποκαλύπτει τή δράση τῆς ἐξτρεμιστικῆς παραθρησκείας Scientogy (καί τοῦ ἑλληνικοῦ παραρτήματος τῆς Κ.Ε.Φ.Ε.) τόσο στήν Ἑλλάδα ὅσο καί στά Βαλκάνια καί στή Ρωσία. Ἐξηγεῖ πώς (μαζί μέ παρεμφερεῖς ὁλοκληρωτικές ὀργανώσεις) ἐπηρεάζει σημαντικές πολιτικές καί ἄλλες ἐξελίξεις, ὅπως τήν κίνηση γιά ἀλλαγή τοῦ Συντάγματος, τό θέμα τῶν νέων ταυτοτήτων, τόν πόλεμο ἐναντίον τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, τή συκοφάντηση τῆς Ἑλλάδος γιά παραβιάσεις ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καί τίς συκοφαντικές ἐκτρατεῖες ἐνατίον ἀντιπάλων. Ἀποκαλύπτει τή μακρόχρονη διαπλοκή της μέ ἀμερικανικές Μυστικές Ὑπηρεσίες, τίς παρεμβάσεις τῆς C.I.A. ἐναντίον τῆς δικῆς μας Ε.Υ.Π. καί τῆς Κρατικῆς Ἀσφαλείας πρός ὄφελος τέτοιων ἐξτρεμιστικῶν παραθρησκειῶν. Παράλληλα, ρίχνει φῶς στίς σκοτεινές δραστηριότητές της στήν Ἀλβανία, Γιουγκοσλαβία ἀκόμη καί στό Κοσσυφοπέδιο ἀπό τίς ἀρχές τό 90.

ὑπαλλήλους της πού δέν ὀφείλουν σέ τίποτα νά ὑποστοῦν πλύση ἐγκεφάλου. Πωλήσεις ὑπάρχουν, καί ἀνθοῦν, χιλιάδες χρόνια πρίν ὁ Habbard ἐφεύρει τήν "τεχνολογία" του καί δέν συντρέχει λόγος νά συνδεθοῦν μέ τίς ἀνυπόστατες θεωρίες του. Καί τέλος, κάποιος προσλαμβάνει π.χ. ἕναν δάσκαλο πιάνου γιά νά τοῦ διδάξει πώς θά παίζει τό πιάνο, κι ὄχι γιά νά μάθει τίς θεωρίες τοῦ σύγχρονου ψευτομεσσία στόν ὁποῖο πιστεύει ὁ δάσκαλος, οὔτε κἄν καί τή διδασκαλία τοῦ ἀληθινοῦ Μεσσία Ἰησοῦ Χριστοῦ περί "ἀνάστασης νεκρῶν καί ζωῆς τοῦ μέλλοντος αἰῶνος" - ἐάν ὁ δάσκαλος εἶναι Χριστιανός[46].

Τέλος γιά πληρέστερη ἐνημέρωση τῶν ἀναγνωστῶν προσθέτουμε καί τήν ἐγκύκλιο τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος[47], πού ἀναφέρεται στήν αἵρεση ὑπογραμμίζοντας τόν κίνδυνο πού προκύπτει ἀπό μιά τέτοια ὀργάνωση.

ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΕΓΚΥΚΛΙΟΝ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Πρός

Τήν Ἱεράν Ἀρχιεπισκοπήν Ἀθηνῶν καί τάς Ἱεράς Μητροπόλεις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

Διά τοῦ παρόντος καί πρός ἀντιμετώπισιν τῶν πανταχόθεν προερχομένων κατά τῆς Ὀρθοδόξου Χριστιανικῆς Πίστεως ἐπιφορῶν, γνωρίζομεν ὑμῖν ὅτι ὑπό τῆς παραθρησκευτικῆς ὀργανώσεως τῆς αὐτοαποκαλούμενης "Ἑλληνική Ἐκκλησία τῆς Σαηεντολογίας", ἐξεδόθη καί ἀπεστάλη εἰς τούς Ἱερούς Ναούς, τάς Ἱεράς Μητροπόλεις καί ἄλλας Ἐκκλησιαστικάς Ὑπηρεσίας, ἔντυπον ὑπό τόν τίτλον "Ἐλευθερία Ἔκφρασης", μέ περιεχόμενον ἄκρως ἐχθρικόν, συκοφαντικόν καί ὑβριστικόν κατά τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν καί ἰδιαιτέρως κατά τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου Αὐτῆς εἰς τόν τομέα τῆς ἀντιμετωπίσεως τῶν αἱρέσεων, δι᾿ οὗ ἐπιδιώκεται ὁ ἀποπροσανατολισμός καί ἡ σύγχυσις τῆς Κοινῆς γνώμης, λόγῳ τῶν καταδικαστικῶν κατ᾿ αὐτῆς ἀποφάσεων ἐν Ἑλλάδι καί ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ. Τυγχάνει, ἐξ ἄλλου, εἰς ἅπαντας γνωστή ἡ ἐχθρική στάσις καί ἡ ἀντιεκκλησιαστική δραστηριότις τῆς ὀργανώσεως ταύτης, ἰδία διά τῆς μυστικῆς παρακολουθήσεως ἐκκλησιαστικῶν προσώπων, ὡς ἀπεδείχθη ἐκ τῆς εἰσαγγελικῆς ἐρεύνης εἰς τά Γραφεῖα τῆς ὀργανώσεως ταύτης εἰς τό παρελθόν.

---

46. Βλ. Μαρία Δημητριάδου, περιοδικό "*Διάλογος*", τ.32, Ἀπρίλιος - Ἰούνιος 2003.

47 Βλ. Ἐνημερωτικό περιοδικό τοῦ Διορθοδόξου Συνδέσμου Πρωτοβουλία Γονέων, "*Διάλογος*", Ἀθήνα, Ἰούλιος -Σεπτέμβριος 2002, τ. 29.

Ὡς ἐκ τούτου, ἐφιστῶμεν τήν προσοχήν ὑμῶν ἐπί τοῦ ἐν λόγῳ ἐντύπου, ὑπομιμνήσκοντες ὑμῖν ὅτι ἡ ὡς ἄνω γνωστή παραθρησκευτική ὀργάνωσις, πρώην Κ.Ε.Φ.Ε. (Κέντρον Ἐφηρμοσμένης Φιλοσοφίας Ἑλλάδος), διελύθη διά τῶν ἀποφάσεων ὑπ᾽ ἀριθμ. 7380/96 τοῦ Πρωτοδικείου Ἀθηνῶν καί 10493/?97 τοῦ Ἐφετείου Ἀθηνῶν, χαρακτηρισθεῖσα ὡς "μία ὀργάνωση μέ ὁλοκληρωτικές δομές καί τάσεις πού στήν οὐσία περιφρονεῖ τόν ἄνθρωπον, ἐνῶ ἐνεργεῖ ἐλεύθερα καί μόνον κατ᾽ ἐπίφαση προκειμένου καί ἀποκλειστικά νά προσελκύσει μέλη τά ὁποῖα στή συνέχεια ὑφίστανται... πλύση ἐγκεφάλου, μέ ἀπώτερο σκοπό τήν δημιουργία κατευθυνόμενου τρόπου σκέψης... καί πού ἀπό ἐτῶν ἐτράπηκε σέ ἀπαγορευμένη κερδοσκοπική δραστηριότητα ..." (ἀπόφασις Ἐφετείου Ἀθηνῶν 1997) καί ὅτι "ἀποτελεῖ καλυμμένη ἐμπορική ἐπιχείρηση καί ... ἐπιδιώκει σκοπούς ξένους πρός τήν φύση καί τήν ἔννοια τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἐλευθέρου ὄντος καί πρός τά ἤθη καί τά ἔθιμα τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ" (ἀπόφασις Πρωτοδικείου), "ἐπικουρικῶς δέ διότι οἱ σκοποί του καί γενικότερα ἡ λειτουργία του ἀπέβησαν παράνομοι, ἀνήθικοι καί ἀντίθετοι πρός τή δημόσια τάξη" (ἀπόφασις Ἐφετείου).

Ὅθεν, παρακαλοῦμεν ὑμᾶς ὅπως διά τῆς ἔμφρονος ποιμαντικῆς ὑμῶν κρίσεως ἐνημερώσητε ἐπί τοῦ ἐν τοῖς ὕπερθεν διαλαμβανομένου θέματος τούς ἐν τῇ ὑμετέρᾳ Θεοσώστῳ ἐπαρχίᾳ διακονοῦντας Ἱερεῖς, τούς συνεργάτας εἰς τό ἔργον τῆς Ἐκκλησίας, ὡς καί τούς ἐν ταῖς ἐνορίαις ὑμῶν ἐνδιαφερομένους.

Ἐντολῇ καί ἐξουσιοδοτήσει τῆς Ἱερᾶς Συνόδου
Ὁ Ἀρχιγραμματεύς
Ὁ Σαλώνων Θεολόγος

Γεωργίου Κυρίτση, Δρ. Θ.

Ἡ Διδασκαλία τοῦ μαθήματος τῶν Θρησκευτικῶν Πρόκληση - Πρόσκληση τῆς Ὁμαδοσυνεργατικῆς Διδασκαλίας

Ζοῦμε στήν ἐποχή τῆς ὕστερης νεωτερικότητας καί εἶναι πλέον πασιφανές ὅτι πολλά πράγματα στήν κοινωνία μας ἔχουν ἀλλάξει, ἰδιαίτερα τίς δύο ἤ τρεῖς τελευταῖες δεκαετίες. Οἱ ἀλλαγές αὐτές συντελέστηκαν τόσο στό πεδίο τῶν θεσμῶν, ὅσο καί τῶν στάσεων καί τῶν ἀντιλήψεων καί διαμόρφωσαν μέ ταχεῖς ρυθμούς τή σημερινή κοινωνική πραγματικότητα. Ἡ παγκοσμιοποίηση, ὁδηγεῖ τό ἄτομο καί τήν κοινωνία στήν μετάβαση ἀπό τό ἐθνικό στό ὑπερεθνικό, στό εὐρωπαϊκό καί στό παγκόσμιο πλαίσιο ἀναφορᾶς τῆς οἰκονομικῆς, τῆς πολιτικῆς καί πολιτισμικῆς διάστασης.[1] Αὐτές οἱ ἀλλαγές εἶναι φυσικό νά προσδιορίζουν καί τόν θεσμοθετημένο χῶρο τῆς ἐκπαίδευσης καί ἑπομένως καί αὐτόν τοῦ σχολείου. Αὐτό ὅμως σηματοδοτεῖ, ἀπό τήν ἄλλη, καί τήν ἀνάγκη τοῦ σημερινοῦ σχολείου νά λειτουργήσει παράλληλα μέ τίς ἀλλαγές πού συμβαίνουν στήν κοινωνία καί ὄχι μόνο νά τίς παρακολουθήσει καί νά τίς κατανοήσει, ἀλλά καί νά τίς ἑρμηνεύσει καί νά τίς μεταφέρει μέσα στό δικό του μικρόκοσμο. Καί αὐτό, διότι τό σχολεῖο δέν ἀποτελεῖ ἕναν ἰδιαίτερο, ἀπομονωμένο χῶρο ἀπό τήν ὑπόλοιπη κοινωνία, ἀλλά ὑπάρχει καί λειτουργεῖ σέ ἀλληλεπίδραση μέ αὐτή, καθώς οἱ διδάσκοντες καί οἱ μαθητές δέν παύουν νά εἶναι ταυτόχρονα καί μέλη ἄλλων κοινωνικῶν ὁμάδων (οἰκογένεια, πολιτιστικοί σύλλογοι, ἀθλητικά σωματεῖα, θρησκευτικά δόγματα κ.ἄ). Οἱ ἐκτός σχολείου ἐμπειρίες, οἱ γνώσεις καί τά συναισθήματα,

---

1. Βλ. Ἰ. Μουζέλης, "*Οι τρεῖς βασικές διαστάσεις τῆς παιδείας*", ἐφημ. Τό ΒΗΜΑ, 12.11.2006.

τά ἐρωτήματα καί οἱ κρίσεις, οἱ ἀπόψεις, ὅπως εἶναι φυσικό, μεταφέρονται στή σχολική τάξη καί πιό συγκεκριμμένα κατά τή διαδικασία τῆς διδακτικῆς πράξης.

Ταυτόχρονα ὅμως, τό ἄτομο τό ὁποῖο κινεῖται μέσα σέ μία κοινωνία καταναλωτισμοῦ, ἀτομικισμοῦ καί ἀπομόνωσης, βιώνοντας τήν ἀδυναμία παρακολούθησης καί σύμπραξης στά νέα αὐτά κοινωνικά δεδομένα, ἀντιμετωπίζει πρόβλημα ταυτότητας (αὐτοπροσδιορισμοῦ καί ἐπικοινωνίας μέ τόν ἄλλο). Θά ἦταν μή ρεαλιστικό νά μήν ἀναφερθοῦμε στήν διπλή ἀποξένωση τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου, τόσο ἀπό τόν ἴδιο του τόν ἑαυτό, ὅσο καί ἀπό τούς συνανθρώπους του, τήν ὁποία θά μποροῦσε νά ἀναδείξει ὡς βασικό ἀντικείμενο μελέτης της, ἡ παιδαγωγική καί ἡ χριστιανική παιδαγωγική. Στό συγκεκριμένο σημεῖο εἶναι ἀπαραίτητη ἡ γνώση τῆς συνεισφορᾶς στό χῶρο τοῦ σχολείου καί πιό συγκεκριμένα τοῦ μαθήματος τῶν Θρησκευτικῶν, τῆς μελέτης τῆς *δυναμικῆς της ὁμάδος*[2]. Αὐτή θά πρέπει καί εἰδικότερα στήν μαθησιακή διαδικασία νά μήν λειτουργήσει στή σχολική τάξη ἁπλά ὡς μία κοινωνικά ἀντικειμενοποιημένη θρησκευτική καί θεραπευτική βοήθεια (ἐφαρμόζοντας ὡς αὐτονόητες νόρμες τά πορίσματα τῆς κοινωνιολογίας, τῆς κοινωνικῆς ψυχολογίας, τῆς στατιστικῆς μελέτης κ.ο.κ.). Τοὐναντίον μέσα ἀπό τόν διάλογο, τήν ἀντιπαράθεση, τήν σύγκρουση, τήν συναίνεση καί ὁτιδήποτε τό αὐθόρμητο προκύπτει ἀπό τήν καθημερινή ἐπαφή μέ τόν ἄλλο καί τά προβλήματα, νά δημιουργηθεῖ ἕνα πεδίο γνώσης καί ἐμπειρίας τοῦ μαθητῆ, ὥστε νά διαμορφώνει σταδιακά τήν συμπεριφορά καί τίς ἐνέργειές του, ὄχι μόνο στήν σχολική τάξη ἀλλά καί στήν εὐρύτερη κοινωνία[3]. Ζητούμενο ἀποτελεῖ σέ ποιό βαθμό αὐτή ἡ ἐμπειρία μπορεῖ νά βοηθήσει στήν ταυτότητα τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος θά ἐπικοινωνεῖ μέ τούς ἄλλους καί μέ τόν ἴδιο του τόν ἑαυτό. Ἐδῶ τίθεται καί ἕνα θεμελιῶδες ἐρώτημα: σέ ποιό βαθμό καλλιεργεῖ καί διδάσκει τό σύγχρονο σχολεῖο τόν παιδαγωγούμενο ἐκτός ἀπό τήν ἀτομική ἐπίδοση, τήν αὐτοϊκανοποίηση καί τήν ἐξειδικευμένη γνώση, νά μάθει νά βοηθάει τόν ἄλλο, νά ἐργάζεται ἀπό κοινοῦ μέ τούς ἄλλους καί νά χαίρεται τήν κοινή τους ἐπιτυχία καί ὄχι μόνο τήν ἀτομική του;

Ὁπωσδήποτε ἡ ἀπάντηση δέν εἶναι ἁπλή καί εὔκολη καί ἀφορᾶ πολλούς τομεῖς τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης καθώς καί τῆς χριστιανοπαιδαγωγικῆς. Στήν παροῦσα φάση καί ὅσον ἀφορᾶ τήν

---

2. Nipkow, Karl Ernst, *"Grundfragen der Religionspadagogik"* Band II, σέλ. 120, 1984.

3. Ὁ.π. σελ. 120

διδακτική διαδικασία τοῦ σχολείου, ὡς μιά σύγχρονη ἀπάντηση θά μποροῦσε νά δοθεῖ ἀπό τήν ἐφαρμογή τῆς ὁμαδοσυνεργατικῆς διαδικασίας μάθησης. Μιά καλύτερη ἐπεξεργασία καί παρουσίασή της, τόσο τῶν κριτηρίων ὅσο καί τῶν προϋποθέσεών της, θά μᾶς βοηθοῦσε στήν χρήση της στό μάθημα τῶν θρησκευτικῶν, ὥστε νά βοηθηθεῖ ὁ ρόλος του στήν σύγχρονη σχολική πραγματικότητα.

1. Κριτήρια τῆς ὁμαδοσυνεργατικῆς διδασκαλίας στό Μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν

Ἡ διδακτική μεθοδολογία ἀποτελεῖ τόν κύριο καί καθοριστικό παράγοντα κάθε διδακτικῆς πράξης, καί εἶναι αὐτή ἡ ὁποία μεταφέρει στήν σχολική τάξη τά ἑκάστοτε προσφερόμενα μορφωτικά ἀγαθά, μέ τρόπο, ὁ ὁποῖος νά ἀνταποκρίνεται στή σύγχρονη ἐπικοινωνιακὴ διάσταση τῆς κοινωνίας. Ἰδιαίτερα ὁ ἔφηβος μαθητής πού ζεῖ καί ἀναπτύσσεται σέ ἕνα πολυπολιτισμικό περιβάλλον, ἔχει ἀνάγκη νά κατανοήσει καί νά βιώσει τίς βασικές ἀρχές αὐτοῦ τοῦ περιβάλλοντος, ἀρχές ὅπως ὁ σεβασμός τοῦ ἄλλου, ἡ ἀλληλεγγύη καί ἡ συνύπαρξη μέ τόν "ἄλλο", ἡ ἀποδοχή τῆς πολιτισμικῆς κουλτούρας τοῦ ἄλλου ὡς ἰσότιμης κ.ἄ., χωρίς ὡστόσο νά ἀποποιεῖται τήν δική του ἰδιαιτερότητα καί τήν δική του παράδοση, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ καί ἕνα βασικό στοιχεῖο γιά τήν διαμόρφωση τῆς ἰδιοπροσωπίας του. Ἀναγκαστικά αὐτές οἱ θεμελιώδεις ἀρχές ὀφείλουν νά διέπουν τή μέθοδο ἀλλά καί τήν μορφή διδασκαλίας στήν τάξη καί τό ἀναλυτικό πρόγραμμα τοῦ μαθήματος τῶν Θρησκευτικῶν.

Οἱ πιό πάνω παγκόσμιες ἀρχές ἀποτελοῦν οὐσιαστικά τό πλαίσιο τοῦ πανανθρώπινου καί οἰκουμενικοῦ χριστιανικοῦ μηνύματος. Ἡ ὁριζόντια καί κάθετη σχέση τοῦ ἀνθρώπου μέ τόν συνάνθρωπο καί τό Θεό ἀντίστοιχα, ἐκφράζεται μέσα ἀπό τό βίωμα καί τήν καλλιέργειά του σέ αὐτό τό πλαίσιο. Στό χῶρο τῆς ἐκπαίδευσης τό θρησκευτικό καί χριστιανικό στοιχεῖο ὑπάρχει στήν περιρρέουσα ἀτμόσφαιρα τοῦ σχολείου, ἀλλά καί σέ ἕνα θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας του σύμφωνα μέ τούς γενικούς σκοπούς πού ὁρίζει ἡ πολιτεία, στό Ἀναλυτικό Πρόγραμμα τῆς Α/θμιας καί Β/θμιας ἐκπαίδευσης, στό μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν. Αὐτό, ὡς ἐπιμέρους μάθημα τοῦ ὡρολόγιου προγράμματος, προσφέρει στό μαθητή πληροφορίες καί γνώσεις, ταυτόχρονα ὅμως διαπραγματεύεται τίς παραστάσεις, τίς πληροφορίες, τίς ἀπορίες καί τίς ἐμπειρίες τίς ὁποῖες μεταφέρουν οἱ παιδαγωγούμενοι ἀπό τό χῶρο τοῦ κοινωνικοῦ τους περίγυρου, οἱ ὁποῖες ὀφείλουν νά γίνονται ἀντικείμενο διαλόγου μεταξύ τούς ἀλλά καί μέ τόν ἐκπαιδευτικό κατά τήν διαδικασία τῆς μάθησης. Καί εἶναι αὐτό μία

ἐπιπλέον ἄσκηση καί ἐμπειρία, ἡ ὁποία συνιστᾶ σημαντική βοήθεια γιά τήν δημιουργία τῆς ταυτότητας τοῦ μαθητῆ. Παράλληλα δίνει ἔτσι μιά προοπτική γιά τήν κριτική καί τήν βαθύτερη γνώση στά προβλήματα τῆς κοινωνίας καί τῆς Ἐκκλησίας. Ἑπομένως, ἡ διδασκαλία τοῦ Θ.Μ. ὀφείλει νά ἔχει κοινωνική μορφή ὥστε νά μπορέσει νά ὑπηρετήσει καλύτερα ὄχι μόνο τούς σκοπούς καί τούς ἐπιμέρους στόχους τοῦ μαθήματος, ἀλλά νά κάνει δυνατή μάθηση μέσα ἀπό τήν ἐπικοινωνιακή της διάσταση.

Πρότυπο τῆς συμπεριφορᾶς του καί τῶν ἐνεργειῶν του, τό ὁποῖο μπορεῖ νά λειτουργήσει στό εὐρύτερο κοινωνικό περιβάλλον μετέπειτα, θά μποροῦσε νά χαρακτηριστεῖ ἡ ὁμαδοσυνεργατική διδασκαλία (στή σχολική τάξη) κάτω ἀπό ὁρισμένες προϋποθέσεις ὅπως αὐτές δίνονται κυρίως ἀπό τήν λειτουργία τῆς δυναμικῆς τῆς ὁμάδος.

α. Οἱ προϋποθέσεις τῆς ὁμαδοσυνεργατικῆς διδασκαλίας

Ἡ Παιδαγωγική καί πιό συγκεκριμμένα ἡ Διδακτική, ἄρα καί ἡ Χριστιανική παιδαγωγική (θρησκευτικό μάθημα), ὀφείλει νά συνεργάζεται καί μέ ἄλλες ἐπιστῆμες γιά νά μπορέσει μέ τή βοήθεια τῶν πορισμάτων αὐτῶν νά ἐφαρμόσει στή διδακτική πράξη τίς θεωρίες της. Πλούσιο ὑλικό γιά τήν ὁμαδοσυνεργατική μορφή δίνουν οἱ ἔρευνες τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν καί οἱ ἐπιμέρους κλάδοι τους.

1) Κοινωνική ψυχολογία καί δυναμική τῆς ὁμάδας.

Σύμφωνα μέ αὐτή διακρίνουμε δυό μορφές ὁμάδων, τίς τυποποιημένες καί τίς μή τυποποιημένες. Οἱ πρῶτες ἔχουν ὀργανωμένη κοινωνική δομή, ἐνῶ οἱ δεύτερες σχηματοποιοῦνται μέσω τῆς κοινωνικῆς δράσης σταδιακά, ὅπως σέ μία σχολική τάξη. Ἡ δυναμική αὐτῆς τῆς ὁμάδας χαρακτηρίζεται:α)ἀπό τή συναισθηματική-ἐπικοινωνιακή ἀναφορά στίς σχέσεις τῶν μελῶν της, β)ἀπό τήν εὐαισθησία τοῦ κάθε μέλους γιά τήν βαθύτερη γνώση τοῦ ἄλλου ἀλλά καί τοῦ ἑαυτοῦ του, γ)ἀπό τήν ἀνάληψη καί ἀποδοχή ρόλων στή ἐργασία τῆς ὁμάδας, ἀκόμη κι ὅταν αὐτό γίνεται μέσω ὑποδείξεων ἤ καί ἀντιθέσεων, δ)ἀπό τήν ὕπαρξη καί ἀναγνώριση ἐντός τῆς ὁμάδας ἑνός θεμελιώδους ὑπόβαθρου ἀξιῶν καί κανόνων πού μέσα ἀπό τήν στενή σχέση τους ὁδηγοῦνται στή δόμηση ἄλλων, καί ε)ἀπό τήν ὑπέρβαση δυσκολιῶν μέσω τῆς ἀλληλοσυμπλήρωσης θέσεων καί ἀπόψεων γιά τήν καλύτερη ἐπίτευξη τῶν στόχων.[4]

---

4. Βλ. Hilbert Meyer, *Unterrichtsmethoden, FrakfuthUser 1987*, σ. 238

Μεταφέροντας τά παραπάνω στή σχολική τάξη καί τή δυναμική της μποροῦμε νά ἐπισημάνουμε ὅτι: ή ὁμάδα ή ὁποία συνήθως δέν σχηματίζεται μέ τρόπο αὐτόβουλο ἤ αὐθόρμητο ἀλλά μετά ἀπό τήν ἄποψη τοῦ ἐκπ/κοῦ(τοὐλάχιστον στήν ἀρχή),δέν γνωρίζουμε σέ ποιό βαθμό συνεργασίας καί ἀλληλεγγύης μπορεῖ νά φθάσει αὐτή. Σέ μιά σχολική τάξη ὅπου ἔχουμε τό λιγότερο πέντε ἕως ἕξι ὁμάδες τῶν 4-6 μαθητῶν πρέπει νά φροντίσουμε γιά τήν ἐξισορρόπηση τῆς δυναμικῆς τῶν ὁμάδων της.Ἐπίσης ἀπαιτεῖται μιά σταθερότητα τῶν μελῶν τῆς ὁμάδας καί ἀρκετό χρονικό διάστημα, κάτι τό ὁποῖο εἶναι δύσκολο στήν σχολική καθημερινότητα. Ὁπωσδήποτε μπορεῖ νά προκύπτουν προβλήματα σχέσεων τῆς ὁμάδας ἤ προσωπικές δυσκολίες ἔνταξης καί συνεργασίας. Γιά τό λόγο αὐτό εἶναι ἀπαραίτητες οἱ γνώσεις τῆς θεωρίας τῆς δυναμικῆς τῆς ὁμάδας καί ή ἐπιμόρφωση τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ.

2) Θεωρία τῶν ρόλων- κοινωνικοποίηση-κοινωνική μάθηση

Ὁ ἄνθρωπος μέσα στήν ὁμάδα ὅπου μετέχει: α) ἀναπτύσσει τήν ἱκανότητα καί τήν ἑτοιμότητα νά μπορεῖ νά προσαρμόζεται καί νά κατανοεῖ τούς ρόλους στούς ὁποίους τοῦ "προτείνονται", δομώντας καί στοχαζόμενος ταυτόχρονα τή λειτουργικότητά τους. β)Καλλιεργεῖ τήν ἐνσυναίσθηση (empathy), τήν ἱκανότητα δηλαδή νά κατανοεῖ, νά νοιώθει, νά συναισθάνεται ἀκόμα καί νά παίρνει τή θέση τοῦ ἄλλου, ἄν καί πολλές φορές νά μήν συμφωνεῖ μαζί του σέ θέσεις, στάσεις, ἀπόψεις. γ)Ἀποκτᾶ ἀνεκτικότητα ἀπέναντι στίς ὀξεῖες ἀντιπαραθέσεις-ἀσυμφωνίες, νά ἔχει ἄποψη γιά τίς κοινωνικές συγκρουσιακές καταστάσεις καί νά δίνει λύσεις σέ αὐτές σύμφωνα μέ τή δομούμενη λογική σκέψη του. δ)Μαθαίνει νά παρουσιάζει τόν ἑαυτό του στούς ἄλλους.

Ἡ ἐφαρμογή ὅλων αὐτῶν στή σχολική τάξη καί ή ἐπιτυχία τους, δέν εἶναι κάτι τό ὁποῖο ἐπιτυγχάνεται αὐτόματα μέ τή θεωρητική προσέγγιση καί δοκιμή, ἀλλά προϋποθέτει τήν ἱκανότητα καί τήν ἑτοιμότητα τῆς ἀλληλεγγύης.[5] Ἀπαραίτητη στήν κοινωνική μάθηση εἶναι καί ή γλωσσική ἱκανότητα ἐποικοινωνίας μέσω τῆς ὁποίας ἐξασκοῦνται οἱ μαθητές ὥστε νά ἐπιτυγχάνεται ή συναίνεση τῶν μελῶν πάνω σέ θέσεις, κανόνες, ἀξίες, ἐνέργειες.

β. Ὁμαδοσυνεργατική διδασκαλία καί σχολική τάξη-σκοποί/ περιεχόμενο

Ἀπό ὅσα σύντομα ἐκθέσαμε καί ἀφοροῦν τίς θεωρητικές

5. Βλ. Wolf Schulz, *Unterrichtsplannung, Munchen 1980*, σ. 52-54

ἀφετηρίες τῆς ὁμαδοσυνεργατικῆς μορφῆς διδασκαλίας, θά ὁρίζαμε αὐτή ὡς μιά κοινωνική μορφή κατευθυνόμενης διδασκαλίας-ἐργασίας, ἡ ὁποία ὑπηρετεῖται μέ κοινή προσπάθεια ἀπό τόν ἐκπαιδευτικό καί τούς μαθητές στήν τάξη, μέσω τῆς κοινωνικῆς ἀλληλεπίδρασης καί τῆς γλωσσικῆς ἐπικοινωνίας.

Σέ ἕνα σύγχρονο σχολεῖο ἀποτελεῖ παρελθόν ἡ τάση γιά συσσώρευση γνώσεων καί γιά ἐξατομικευμένη μάθηση. Χωρίς νά ὑποτιμᾶται ἡ ἀνθρώπινη προσωπική σκέψη καί δραστηριότητα πετυχαίνουν τούς σκοπούς τους ὅταν ὡς ὁμάδα ἤ σύνολο διαφορετικῶν προσωπικοτήτων ἐρευνοῦν, ἀναλύουν, συνθέτουν, δημιουργοῦν καί τελικά ἐπιλύουν ἕνα πρόβλημα.

Ἡ παροῦσα μέθοδος, γιά τήν ὁποία ἔχει χυθεῖ πάρα πολύ μελάνι κυρίως σέ χῶρες τῆς Δυτική Εὐρώπης, στήν Ἑλλάδα ἀποτελεῖ ἀκόμα ζητούμενο, ἐνῶ ὅπως διατυπώθηκε "ἀξιοποιεῖ τελειότερα τίς φυσικές καί κοινωνικές δυνάμεις τῶν μαθητῶν καί ἰδιαίτερα τή δυνατότητα ἐπικοινωνίας τους"[6]. Γιά νά πετύχουμε ὅμως στήν πράξη πρέπει νά γνωρίζουμε ποῦ ἀπευθύνονται οἱ σκοποί καί ποιό εἶναι τό περιεχόμενο τῆς μεθόδου. Οἱ σκοποί περιλαμβάνουν τήν νοητική (κριτική ἱκανότητα, ἔκφραση μέ σαφήνεια, δημιουργική δραστηριότητα, αὐτο-μόρφωση καί αὐτο-διδασκαλία), κοινωνική διάθεση γιά ἐργασία, ἀλληλοβοήθεια, ἀλληλεγγύη καί ἀλληλοκατανόηση) καί τήν ἠθική περιοχή (ἀξιο-πρέπεια, αὐτοπειθαρχεία, ἔκφραση γνώμης, σεβασμός τοῦ ἄλλου καί ὑπεύθυνος διάλογος).[7] Τό περιεχόμενό της στηρίζεται στήν ἀναγκαιότητα τῆς ἀλληλεξάρτησης γιά τήν ἀμοιβαία ἐπιτυχία, στήν εὐθύνη τοῦ καθενός γιά τόν ἄλλο (ὅλοι γιά τόν ἕνα καί ὁ ἕνας γιά ὅλους), στήν ὀργάνωση, στήν ἐπικοινωνία καί στή σωστή ὀργάνωση τῶν ἐπιμέρους ἐργασιῶν τοῦ κάθε μέλους(ἀνάληψη ρόλων).

2. *Ἡ ὁμαδοσυνεργατική διδασκαλία -καταλληλότερη γιά τό Θ.Μ.*

Ἀπό τήν σύντομη παρουσίαση τῆς διδασκαλίας μποροῦμε νά συμφωνήσουμε ὅτι: "γιά τό Θ.Μ. ἡ ὁμαδική μορφή διδασκαλίας δέν πρέπει νά εἶναι μόνο τό μέσο διαπραγμάτευσης κάποιας διδακτικῆς ἑνότητας ἀλλά αὐτή ἡ ἴδια νά εἶναι διδακτικός σκοπός."[8]

6. Βλ. Ἰ. Κογκούλης, *Εἰσαγωγή στήν παιδαγωγική*, Θεσσαλονίκη, ἐκδ. Κυριακίδη 2005, σ. 300

7. Βλ. Ἰ. Κογκούλης, *Διδακτική τῶν Θρησκευτικῶν*, Θεσσαλονίκη, ἐκδ. Κυριακίδη 1991, σ. 124

8. Βλ. Ἰ. Κογκούλης, *Διδακτική τῶν Θρησκευτικῶν*, Θεσσαλονίκη, ἐκδ. Κυριακίδη 1991, σ. 132

Τό διαχρονικό καί οἰκουμενικό μήνυμα τοῦ χριστιανισμοῦ μέ ἄξονα τήν ἐν Χριστῷ ἀγάπη καί ἐλευθερία ὅπως αὐτό βιώνεται γνήσια μέσα στήν Ἐκκλησία συναντᾶ τήν καλύτερή του ἔκφραση στήν σχολική τάξη μέ τήν ὁμαδοσυνεργατική διδασκαλία στό Θ.Μ. Ἡ γνώση τῶν μαθητῶν συνδέεται μέ τήν ἐξάσκηση στήν ἀλληλεγγύη, στήν ἀλληλοβοήθεια, στήν ὑπομονή, στήν συναίνεση, στήν ἀποδοχή τοῦ ἄλλου, τοῦ "ξένου", στή συμφιλίωση, στό θάρρος κ.ο.κ καί ἐν κατακλεῖδι νά ὑποτάσσει τό "ἐγώ" στό "ἐμεῖς". Μαθαίνει νά μεταβαίνει ἀπό τό ἀτομικό στό συλλογικό.

Ἀπό τά παραπάνω συνάγεται ὅτι ἡ ὁμαδοσυνεργατική διδασκαλία καί μάθηση ἀνταποκρίνεται περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλη μορφή διδασκαλίας στή φύση τῆς Ἐκκλησίας, τῆς Χριστιανικῆς πίστης καί τοῦ Θρησκευτικοῦ μαθήματος. Ἄλλωστε, ὅπως καταδεικνύει ἡ ἴδια ἡ βιβλική γραμματεία[9], ἡ Χριστιανική κοινότητα ἀλλά καί κάθε Χριστιανική σύναξη, θεμελιώνεται στήν ἐλεύθερη συνάντηση τῶν πιστῶν μεταξύ τους καί ταυτόχρονα μέ τόν Θεό. Αὐτό συμβάλει οὐσιαστικά καί στήν πνευματική ὡρίμανση τοῦ νέου ἀνθρώπου οἰκοδομώντας μία σχέση κατὰ τήν διάρκεια τῆς μαθησιακῆς αὐτῆς διαδικασίας ἀλληλοενημέρωσης, συμπροβληματισμοῦ καί συμβίωσης[10].

Ὡς ἀποτέλεσμα τῆς παραπάνω παρουσίασης αὐτοῦ τοῦ μοντέλου διδασκαλίας ἀκολουθεῖ ἡ ἐφαρμογή της στή διδακτική ἑνότητα: "Τό κοινωνικό πρόβλημα", ἀπό τό ἐγχειρίδιο τῆς Γ' Λυκείου, ΟΕΔΒ καί τό παρακάτω σχέδιο διδασκαλίας.

---

9. Ματθ. 18-20 "*οὐ γάρ εἰσίν δύο ἤ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τό ἐμόν ὄνομα ἐκεῖ εἰμί ἐν μέσῳ αὐτῶν*".

10. Λάππα, Δημητρίου Α., *Ο διάλογος καί τό μάθημα τῶν θρησκευτικῶν στή δευτεροβάθμια ἐκπαίδευση*, σελ. 425.

" ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ"
Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ - ΕΒΔΟΜΗ ΕΝΟΤΗΤΑ
ΣΧΕΔΙΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ (ΟΜΑΔΟΣΥΝΕΡΓΑΤΙΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ)

Α' ΦΑΣΗ. Βιωματική προπαρασκευή (3-5 λεπτά).

ΠΟΡΕΙΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

α. Σύντομη εἰσαγωγή-παρουσίαση τοῦ τίτλου τῆς ἑνότητας.

β. Παρατήρηση καί σχολιασμός τῆς εἰκόνας (1) ἀπό τούς μαθητές/-τριες.

ΜΕΣΑ

Εἰκόνα ἤ σύντομη προβολή βίντεο ἀπό τά slums τοῦ τρίτου κόσμου.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Οἱ μαθητές καθισμένοι περικεντρικά σέ πέντε ὁμάδες τῶν πέντε ἀτόμων.

Ἀνάμεσά τους ὁ ἐκπαιδευτικός (στήν ἕδρα μέ πλάτη στόν πίνακα).

Β' ΦΑΣΗ. Ἐπεξεργασία (25-30 λεπτά).

ΠΟΡΕΙΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

α. Οἱ μαθητές/-τριες διαβάζουν τήν ἑνότητα (5-10 λεπτά).

β. Δίδονται τά ἐρωτήματα (μετά ἀπό κλήρωση). Δίδονται ἀπό τόν ἐκπαιδευτικό σέ κάθε ὁμάδα φύλλα ἐργασίας (κείμενα, εἰκόνες) γιά βοήθεια τεκμηρίωσης ἀπάντησης (ἀντίστοιχα σέ κάθε ὁμάδα).

γ. Τά παιδιά συζητοῦν. Ἐντός τῆς ὁμάδας-μεταξύ τους γιά τό περιεχόμενο τῆς ἐρώτησης. Ἀπάντηση πού βρίσκει σύμφωνη τήν ὁμάδα καί καταγραφή της ἀπό τόν ἑκάστοτε - ἐπιλεγμένο ἀπό τούς ἴδιους τοῦ μαθητές - γραμματέα της.

ΜΕΣΑ

3 φύλλα ἐργασίας - φωτοτυπίες - κείμενα: 1) τοῦ Μ. Βασιλείου ("Καθελῶ μου τάς ἀποθήκας"), 2) τοῦ Ι. Χρυσοστόμου (ἀπό τό ἐγχειρίδιο), 3) τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Τιράνων Ἀναστασίου ("Ἡ ἠθική στίς ἐπιχειρήσεις", Οἰκονομικός Ταχυδρόμος, 9.11.2002).

Σχολικό ἐγχειρίδιο.

Ἁγ. Γραφή.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Ὁ ἐκπαιδευτικός βρίσκεται στή διάθεση τῶν μαθητῶν γιά διευκρινιστικές κυρίως ἐρωτήσεις ἤ ὅποιες ἄλλες παρεμβάσεις χρειαστοῦν εἶναι ὁ ἕκτος συνεργάτης γιά κάθε ὁμάδα.

Γ1' ΦΑΣΗ. Ἀνακοίνωση τῶν ἀπαντήσεων (5-10 λεπτά).

ΠΟΡΕΙΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Ὁ ἐκπρόσωπος κάθε ὁμάδας, ὄρθιος, διαβάζει τήν ἀπάντηση τῆς

ὁμάδας του.
ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ
Ὁ ἐκπαιδευτικός ἐλέγχει τυχόν λάθη σύνταξης ἤ ἄλλες ἐλλείψεις.

Γ2΄ ΦΑΣΗ. Συμπεράσματα (ἐφαρμογή).
ΠΟΡΕΙΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ
Ὁλοκλήρωση τοῦ μαθήματος μέ τήν καταγραφή τῶν συμπερασμάτων καί τοῦ κύριου σκοποῦ, ὅτι "κάθε χριστιανός ὀφείλει νά συμβάλει οὐσιαστικά στή λύση τοῦ κοινωνικοῦ προβλήματος".
ΜΕΣΑ
Εὐαισθητοποίηση μέ ἄμεση γνωριμία μέ τούς πάσχοντες (π.χ. συσσίτιο τῆς ἐνορίας, γνωριμία μέ τήν ἱεραποστολή στήν Ἀφρική, ἐπίσκεψη σέ ἕνα γραφεῖο τοῦ ΟΑΕΔ).

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ
1. Πῶς ἀντιμετωπίζουν τό κοινωνικό πρόβλημα τά πρόσωπα τῆς Ἁγ. Γραφῆς (Π.Δ. Προφῆτες, Ἀμῶς - Κ.Δ. Ματθ. 6,25 καί 6,33).
2. Σύγχρονος τρίτος καί τέταρτος κόσμος. Ποιές εἶναι οἱ αἰτίες τῆς δημιουργίας τους; (Εἰκόνα, κείμενο τοῦ Μ. Βασιλείου).
3. Διαχείριση, ὄχι ἰδιοποίηση. Πῶς τό ἀντιλαμβάνεστε; (κειμ. Ματθ. 25,35 - 40, Χρυσοστόμου Ι, κείμ. 5 τοῦ βιβλίου καί κείμ. 3 τοῦ Ὄσκαρ Ρομέρο τοῦ βιβλίου).
4. Πῶς μπορεῖ νά προσφέρει ὁ Χριστιανισμός στή λύση τοῦ κοινωνικοῦ προβλήματος; (κείμ. Τιράνων Ἀναστασίου καί κείμ. 1 τοῦ βιβλίου).

Βιβλιογραφία

Κογκούλη Ι. : " *Διδακτική τῶν Θρησκευτικῶν*" Θεσσαλονίκη 1991.
Τοῦ ἰδίου : " *Ἡ σχολική τάξη ὡς κοινωνική ὁμάδα καί ἡ συνεργατική διδασκαλία καί μάθηση* " Θεσσαλονίκη 1994.
Τοῦ ἰδίου : " *Εἰσαγωγή στήν Παιδαγωγική* ",ἔκδοση Ε', Θεσσαλονίκη 2005
Μουζέλη Ι. : " *Οἱ τρεῖς βασικές διαστάσεις τῆς Παιδείας* " , ἄρθρο Ἐφ. ΒΗΜΑ 12.11.2006
Hilbert Meyer : " *Unterrichtsmethoden* " Frankfurth User 1987
Schulz, Wolf. : " *Unterrichtsplannung* " Muenchen 1980
Nipkow, Karl Ernst, "*Grundfragen der Religionspadagogik*", Band II, σελ. 120, 1984.
Λάππα, Δημητρίου Α., "*Ο διάλογος καί τό μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν στή δευτεροβάθμια ἐκπαίδευση*".

Βασιλείου Δ. Δερμεντζόγλου
Δρ. Θεολογίας

Ὁ ἐφημεριακός κλῆρος στό μεσοπόλεμο

Ὁ μεσοπόλεμος εἶναι μιά ἀπό τίς πιό ταραγμένες περιόδους τῆς νεοελληνικῆς ἱστορίας. Πολιτικές ἀλλαγές, κοινωνικές καί οἰκονομικές ἀνακατατάξεις παρατηροῦνται συνεχῶς τήν ἐποχή αὐτή. Τό ὅραμα τῆς Μεγάλης Ἰδέας τερματίζεται μέ τή μικρασιατική καταστροφή. Τό ὀλέθριο αὐτό γεγονός πού ἀποτελεῖ μιά ἀπό τίς πιό μελανές σελίδες τῆς νεότερης ἑλληνικῆς ἱστορίας, σημάδεψε τήν πορεία τῶν Ἑλλήνων γιά ἀρκετές δεκαετίες ἀργότερα[1]. Ἡ ἐθνική τραγωδία δημιούργησε πολλά προβλήματα στήν ἑλληνική κοινωνία ἔχοντας σάν ἀποτέλεσμα νά ἐμφανισθοῦν πληθυσμιακές ἀνακατατάξεις, ἀνακατανομή, ἐπέκταση, καί αὔξηση τῶν ἀστικῶν κέντρων. Τά προβλήματα αὐτά ἐπικεντρώνονται κυρίως στήν ἀποκατάσταση τῶν προσφύγων ἡ ὁποία ἐπηρέασε τό βιοτικό ἐπίπεδο ὅλης τῆς χώρας. Τό χαμηλό ἐπίπεδο διαβίωσης καί διατροφῆς, οἱ ἐπιδημίες, οἱ μολύνσεις καί ἡ μεγάλη θνησιμότητα ἐπιδεινώνουν τίς μεγάλες δυσκολίες πού ἀντιμετωπίζει ἡ πολύπαθη ἑλληνική κοινωνία μετά τή μικρασιατική καταστροφή[2].

---

1. Βλ. σχετικά Χρ. Ἀγγελομάτη, *Χρονικόν μεγάλης τραγωδίας*, Ἀθήνα, χ.χ. Ἰακ. Ἀκτζόγλου, *Χρονικό μικρασιατικοῦ πολέμου*, Ἀθήνα 1998. Γραφεῖο Τύπου Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν, *Ἡ Ἑλλάς εἰς τήν Μικράν Ἀσίαν*, Ἀθήνα 1921. Κ. Μισαηλίδη, *Ἡ καταστροφή καί οἱ τελευταῖες μέρες τῆς Σμύρνης*, Ἀθήνα 19232. Μιχ. Ροδά, *Ἡ Ἑλλάς εἰς τήν Μικράν Ἀσίαν*, Ἀθήνα 1950. Marjory Housepian Dobkin, *Smyrna 1922. The destruction of a city*, Kent 1966.

2. Βλ. γενικά γιά τά προβλήματα ἀποκατάστασης καί περίθαλψης των προσφύγων. *Μ.Ε.Ε.*, τ. 10, σ. 659-662, 670-673. Ν. Ψυρούκης, *Ἡ μικρασιατική καταστροφή*, Ἀθήνα 1965. Κ. Ἄμαντος, *Τό Αἰγαῖο καί ἡ γεωγραφική διασπορά τοῦ ἑλληνισμοῦ*, Ἀθήνα 1923. B. Kayser, *Ἀνθρωπογεωγραφία τῆς Ἑλλάδος*, *Ε.Κ.Κ.Ε.*, Ἀθήνα

Μετά ἀπό τήν κατάρρευση τῆς Ἑλλάδας τῶν "δύο ἠπείρων καί τῶν πέντε θαλασσῶν", ἡ ἑλληνική κοινωνία ἐκτός τῶν προβλημάτων πού παρουσιάστηκαν ἀπεκόμισε καί ὁρισμένα συγκεκριμένα θετικά ὀφέλη. Τό δυναμικό τοῦ νεοελληνικοῦ ἐθνισμοῦ διοχετεύεται σέ ἐπιδιώξεις στό ἐσωτερικό τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας. Ἡ παρουσία τῶν προσφύγων στήν Ἑλλάδα βοήθησε τήν διεύρυνση τῆς ἐσωτερικῆς ἀγορᾶς ἐνῶ ἕνα μεγάλο μέρος αὐτῶν παρουσιάστηκε σάν μιά εἰδικευμένη καί ἀξιόλογη φθηνή ἐργατική δύναμη[3]. Ἀποτέλεσμα αὐτῶν ἦταν νά δημιουργηθοῦν νέες παραγωγικές μονάδες γιά τήν ἀξιοποίηση κεφαλαίων καί γιά τή βελτίωση τοῦ κλίματος τῶν ἐπενδύσεων[4]. Ἡ ἄφιξη τῶν προσφύγων ἔγινε ἀκόμα ἡ ἀφορμή ὥστε νά ξεκινήσει ἡ ἀγροτική μεταρρύθμιση, ἡ ὁποία εἶχε προαγγελθεῖ πρίν ἀπό τή μικρασιατική καταστροφή. Αὐτό εἶχε σάν ἀποτέλεσμα νά αὐξηθεῖ ἡ παραγωγή τῶν προϊόντων πρώτης ἀνάγκης, νά αὐξηθεῖ ἡ ζήτηση ἀλλά καί νά μειωθοῦν ταυτόχρονα οἱ εἰσαγωγές αὐτῶν ἀπό ἄλλες χῶρες[5].

Κανείς δέν μπορεῖ νά παραβλέψει ἀσφαλῶς τίς σοβαρές δυσκολίες πού εἶχε νά ἀντιμετωπίσει ἡ ἑλληνική οἰκονομική καί δημοσιονομική πολιτική τῆς περιόδου αὐτῆς. Οἱ πολεμικές δαπάνες τοῦ παρελθόντος, ἡ ἀποπληρωμή τῶν δανείων καί ἡ ἀποκατάσταση τῶν προσφύγων ἀποτελεῖ δυσβάστακτο φορτίο γιά τό ἑλληνικό δημόσιο[6]. Ἀπό τήν ἄλλη πλευρά ὅμως ἡ ἀγροτική μεταρρύθμιση, ἡ συρρίκνωση τῶν καλλιεργειῶν καί ἡ σταδιακή ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανίας δημιουργοῦν νέες προοπτικές γιά νά μπορέσει στό μέλλον νά ὁλοκληρωθεῖ ἡ ἀνάπτυξη στό χῶρο τῆς δημόσιας οἰκονομίας[7]. Σέ γενικές γραμμές ἡ οἰκονομική ἀνάπτυξη

1968. Σ. Πελαγίδη, *Προσφυγική Ἑλλάδα* (1913 - 1930), Θεσσαλονίκη 1997. Maxine S. Seller, "New directions in immigration history", *The Social Studies*, Σεπτέμβριος - Ὀκτώβριος 1987, σ. 195-201.

3. Κ. Βεργόπουλου, *Ἐθνισμός καί οἰκονομική ἀνάπτυξη. Ἡ Ἑλλάδα στό μεσοπόλεμο*, Ἀθήνα 1978, σ. 21, 98.

4. Δημοσθ. Στεφανίδη, *Ἡ εἰσροή ξένων κεφαλαίων καί αἱ οἰκονομικαί καί πολιτικαί της συνέπειαι*, Θεσσαλονίκη 1930, σ. 207-210.

5. Κ. Βεργόπουλου, *Ἐθνισμός καί οἰκονομική ἀνάπτυξη*.... σ. 22. Γιά τό τσιφλικικό ζήτημα ἀλλά καί τήν κοινωνική ἐνσωμάτωση τῆς γεωργίας ἀπό τήν ἐποχή τοῦ μεσοπολέμου μέχρι καί τό 1970, βλ. ἀναλυτικά Κ. Βεργόπουλου, *Τό ἀγροτικό ζήτημα στήν Ἑλλάδα. Ἡ κοινωνική ἐνσωμάτωση τῆς γεωργίας*, Ἀθήνα 1975.

6. Β. Παπαδάκη, "Πολεμικά χρέη καί ἐπανορθώσεις", *Μ.Ε.Ε.* (Πυρσός) 1934, τ. 10 - Ἑλλάς, σ. 35-45.

7. Βλ. γενικά γιά τήν παρουσία τῶν προσφύγων στήν Ἑλλάδα καί τίς οἰκονομικές προεκτάσεις. Α. Αἰγίδη, *Ἡ Ἑλλάς χωρίς τούς πρόσφυγας*, Ἀθήνα 1934.

πού σημειώνεται στή Ἑλλάδα εἶναι ἀνάπτυξη τῆς ἀστικῆς τάξης, ἡ ὁποία ὅμως δέν χειραφετήθηκε ἀπό τό συγκεντρωτικό κράτος ἀλλά ἀναπτύχθηκε πάντα κάτω ἀπό τήν προστασία του[8].

Στό ἐσωτερικό τῆς Ἑλλάδας ἀναμφισβήτητη εἶναι ἡ κρίση τῶν παραδοσιακῶν δομῶν, πού ἀρχίζει μέ τήν παρουσία τῶν προσφύγων καθώς ἐπίσης καί ἡ ἀντιπαλότητα πού παρατηρεῖται ἀνάμεσα στό παραδοσιακό καί τό μοντέρνο[9]. Ἡ διαδικασία αὐτή συνδέθηκε μέ τήν ἄνοδο στήν ἐξουσία τῶν μεσαίων στρωμάτων, ὁ ρόλος τῶν ὁποίων ἦταν καταλυτικός γιά τή δημιουργία καί συγκρότηση ἑνός ὁλοκληρωμένου ἐθνικοοικονομικοῦ καί κοινωνικοῦ συνόλου πού διαμορφώνεται στό μεσοπόλεμο καί συνεχίζεται τά ἑπόμενα χρόνια. Στή διαδικασία αὐτή πολλοί παράγοντες ἔπαιξαν σημαντικό ρόλο. Οἱ ραγδαῖες πολιτικές, κοινωνικές καί οἰκονομικές ἐξελίξεις καθώς ἐπίσης καί οἱ πνευματικές ἀναζητήσεις τῆς ἐποχῆς αὐτῆς λειτούργησαν ὥστε νά διαμορφωθεῖ ἡ σύγχρονη κοινωνική διαστρωμάτωση καί ὁλοκλήρωση. Ὁ χῶρος τῆς οἰκονομίας γενικότερα τήν περίοδο αὐτή παίζει καθοριστικό ρόλο στή διαμόρφωση τῶν ταξικῶν συνειδήσεων στήν Ἑλλάδα τοῦ μεσοπολέμου. Οἱ μεταβολές πού παρατηροῦνται στήν ταξική διάρθρωση προσδιορίζουν καθοριστικά τά κοινωνικά κινήματα, τήν κοινωνική διαμαρτυρία, τήν κοινωνική ὀργάνωση καί τήν πολιτική[10].

Οἱ ἀναζητήσεις τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας στό μεσοπόλεμο δέν ἔχουν ἀφήσει ἀνεπηρέαστη τήν Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος καί

Μ. Νοταρᾶ, *Ἡ ἀγροτική ἀποκατάστασις τῶν προσφυγων*, Ἀθήνα 1934. Χρ. Εὐελπίδη, *Ἡ γεωργία τῆς Ἑλλάδος. Οἰκονομική καὶ κοινωνική ἀποψις*, Ἀθήνα 1944, σ. 21, 52, 56, 95. Τοῦ ἰδίου, *Ἀγροτική Πολιτική*, Ἀθήνα 1956, σ. 122, 131. Δ. Στεφανίδη, *Ἡ θεσις τῆς βιομηχανίας ἐν τῇ κοινωνικῇ μας οἰκονομία*, Θεσσαλονίκη 1938. Μ. Δρίτσα, *Βιομηχανία καί Τράπεζες στήν Ἑλλάδα τοῦ Μεσοπολέμου*, Ἀθήνα 1990. D.E. Protecdicos, *Greece, Economic and Financial*, London 1924, σ. 15-25. M. Jackson - J. Lampe, *BalKan Economic History*, 1550-1950, Bloomington, Indiana 1982, σ. 351-365. D. Warriner, *Land Peform in Principle and Practice*, Oxford 1969, σ. 44-57.

8. Χρ. Εὐελπίδη, *Οἰκονομική καί κοινωνική ἱστορια τῆς Ἑλλάδος*, Ἀθήνα 1950. Ι. Ζεύγου, *Γιατί ἡ ἐπανάσταση στην Ἑλλάδα θ' ἀρχίσει σάν ἀστικοδημοκρατικη*, Ἀθήνα 1934.

9. Δ. Τζιόβα, *Οἱ μεταμορφώσεις τοῦ ἐθνισμοῦ καί τό ἰδεολόγημα τῆς ἑλληνικότητας στό μεσοπόλεμο*, Ἀθήνα 1989, σ. 19-25.

10. Κ. Βεργόπουλου, *Ἐθνισμός καί οἰκονομική ἀνάπτυξη....* σ. 45 - 97. Θ. Σακελαρόπουλου, *Κειμενα οἰκονομικῆς και κοινωνικῆς ἱστοριας*, Ἀθήνα 2003, σ. 165 - 188.

εἰδικότερα τόν κλῆρο[11]. Ὅπως παρατηρεῖται τήν περίοδο αὐτή ὁ κλῆρος δέν ἔχει τά πνευματικά καί ὑλικά ἐφόδια γιά νά ἐπιτελέσει τό κοινωνικό του ἔργο ἀλλά καί γιά νά σταθεῖ ἐπάξια στό ὕψος τῆς ἱεροσύνης του. Ἡ μόρφωση τοῦ κλήρου εἶναι ἕνα μεγάλο πρόβλημα μέ οἰκονομικές προϋποθέσεις[12]. Κοινά ἀποδεκτή εἶναι ἡ θέση ὅτι ἡ Ἐκκλησία στερεῖται μορφωμένου κλήρου[13] ἐνῶ παράλληλα ἐπισημαίνεται ἡ οἰκονομική, πνευματική καί ἠθική παρακμή τοῦ Ἕλληνα ἱερέα[14].

Τό ἐπίπεδο μόρφωσης τῶν κληρικῶν τή μεσοπολεμική περίοδο εἶναι πολύ χαμηλό. Ἡ ἵδρυση ἱερατικῶν σχολῶν καί θεολογικῶν φροντιστηρίων θεωρεῖται ἐπιτακτική ἀνάγκη γιά νά μπορέσει ὁ κλῆρος νά ἀποκτήσει τῆ θέση πού τοῦ ἁρμόζει στήν ἑλληνική κοινωνία[15]. Οἱ προτροπές γιά τήν ἀναδιοργάνωση τῆς

---

11. Οἱ ἀναφορές πού γίνονται στή στάση τῆς Ἐκκλησίας καί τοῦ κλήρου εἰδικότερα, τήν ἐποχή αὐτή εἶναι περιεκτικές. Γιά μιά ἀναλυτική προσέγγιση ἀναφορικά μέ τή σχέση τῆς Ἐκκλησίας μέ τήν κοινωνία καί τό ρόλο τῆς θεολογίας τήν ἐποχή τοῦ μεσοπολέμου. Βλ. Β. Δερμεντζόγλου, *Σχέσεις Ἐκκλησίας - Κοινωνίας στήν ἑλληνική θεολογία τοῦ μεσοπολέμου*, Θεσσαλονίκη 2006. (ἀδημοσίευτη διατριβή).

12. Ἡ μισθοδοσία καί ἡ ἀσφάλιση τοῦ κλήρου, ἡ ὀργάνωση τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐκπαίδευσης καί γενικότερα ἡ οἰκονομική συγκρότηση τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ζητήματα πού ἀπασχολοῦν ἔντονα τήν Ἐκκλησία τή διάρκεια τοῦ Μεσοπολέμου. Ἐγκύκλιος τοῦ Μακ. Ἀρχιεπισκόπου. Τό ποιμαντικό καθῆκον τοῦ ἐφημερίου, ἀρ. πρωτ. 2636, 12/7/32, *Ἐκ.*, 8/10/32, ἀρ. 41, σ. 354-355. Πολύκαρπου μητρ. Γόρτυνος καί Μεγαλουπόλεως, "Ὁ ἐφημεριακός κλῆρος. Ἐπί τῶν δηλώσεων τοῦ νέου ὑπουργοῦ.", *Ἐκ.*, 12/3/26, ἀρ. 11, σ. 81. Μητροπολίτου Αἴνου, "Ὑπόμνημα περί ἐκκλησιαστικῶν μεταρρυθμίσεων", *Γρ. Παλ.*, 1919, τ. Γ, σ. 175.

13. "Ἐπί 4433 ἐφημερίων ἔχομεν 568 μεμορφωμένους καί 3865, ἤτοι 87% καί πλέον μετά στοιχειώδους μόνον μορφώσεως, μή ἱκανούσης μηδέ πρός ἀνάγνωσιν ἄπταιστον τῶν ἱερῶν κειμένων". Μελετίου μητροπολίτη Ἀθηνῶν, *Ὑπόμνημα πρός τήν Ἱεράν Σύνοδον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Περί τῆς Ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως καί τῶν δεόντων γενέσθαι*, Ἀθήνα 1920, σ. 6. Ἐμ. Μυτιληναίου, "Θέλομεν κλῆρον", *Ἀν.*, 1/6/29, ἀρ. 11, σ. 149-150. Γρ. Παπαμιχαήλ, "Ἀπαραίτητος προϋπόθεσις", *Ἐκ.*, 25/2/33, ἀρ. 8, σ. 57-58. "Ἐπί μίας προτάσεως τῆς ἱερᾶς συνόδου περί τοῦ ἐφημεριακοῦ κλήρου", *Ἐκ.*, 28/7/34, ἀρ. 29-30, σ. 225-227.

14. Ἐμ. Καρπάθιου, "Ἡ κοινωνική ζωή τοῦ ἱεροῦ κλήρου", *Ἐκ.*, 8/12/23, ἀρ. 28, σ. 224-225. Θ. Στράγκα, *Ἐκκλησίας Ἑλλάδος...*, τ. Γ', σ. 1953. Τιμόθεου μητρ. Καλαβρύτων καί Αἰγιαλείας, "Ὁ ἐνοριακός νόμος τοῦ 1923. Ἡ ἀνάγκη τῆς τροποποίησης αὐτοῦ", *Ἐκ.*, 18/2/28, ἀρ. 7, σ. 49-51. Γρ. Παπαμιχαήλ, "Ἡ Θεολογική Σχολή τοῦ Ἐθνικοῦ καί Καπ. Πανεπιστημίου κατά τό λῆξαν πανεπιστημιακόν ἔτος", *Ἀν.*, 1/2/30, ἀρ. 3, σ. 34.

15. Γρ. Παπαμιχαήλ, "Τά σπουδαιότερα ζητήματα", *Ἐκ.*, 9/8/30, ἀρ. 32, σ. 257-259. Τήν περίοδο τοῦ μεσοπολέμου ἐκτός ἀπό τή Ριζάρειο Ἐκκλησιαστική Σχολή

ἐκκλησιαστικῆς ἐκπαίδευσης κάποιες φορές στηρίζονται σέ ξένα πρότυπα[16]. Οἱ προτάσεις πού παρουσιάζονται γιά τήν ἵδρυση καί συντήρηση τῶν σχολῶν δέν μποροῦν νά ὑλοποιηθοῦν λόγω τῶν οἰκονομικῶν προβλημάτων τῆς Ἐκκλησίας[17]. Ὅπως ὑποστηρίζεται ἀπό μέρους τῆς διοίκησης τῆς Ἐκκλησίας τά βασικά ἐμπόδια πού συναντᾶ στήν προσπάθειά της αὐτή προέρχονται ἀπό τήν Πολιτεία. Ἡ Ἐκκλησια νιώθει νά εἶναι ἐγκλωβισμένη στόν οἰκονομικό τομέα ἀπό τήν Πολιτεία γι' αὐτό καί ὁ κλῆρος της δέν μπορεῖ νά ἀνορθωθεῖ. Ἡ ἀδιαφορία τοῦ λαοῦ ἀλλά καί τῶν λαϊκῶν θρησκευτικῶν σωματίων ἀπέναντι στά ἐκπαιδευτικά καί οἰκονομικά αἰτήματα τοῦ κλήρου δυσχεραίνουν τήν ὅλη κατάσταση. Ἐπιπλέον ὁ τύπος δέν ἀσχολεῖται μέ τά θέματα τοῦ κλήρου αὐτή τή περίοδο γι᾽ αὐτό καί ἐπισημαίνεται ὅτι θά θεωρηθεῖ "συνένοχος" ἄν δέν στηρίξει τίς ἀπαιτήσεις τῆς Ἐκκλησίας[18]. Δέν παραλείπεται ὅμως νά

λειτουργοῦν παρόμοιες σχολές στό Μεσολόγγι, στήν Ἄρτα, στήν Ἀμαλιάδα, στήν Κέρκυρα, στήν Κόρινθο, στήν Τρίπολη, στά Ἰωάννινα, στή Σάμο, στή Μονή τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας στή Θεσσαλονίκη καί στά Χανιά. Οἱ σχολές αὐτές παρουσιάζουν πολλά προβλήματα στή λειτουργία τους. Ὁ νόμος 5142 του1931 ρυθμίζει τήν προπαρασκευή καί ἐκπαίδευση τοῦ ἐφημεριακοῦ κλήρου. Γ. Κονιδάρη, *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος*, τ. Β', σ. 277-278.

16. Π. Μπρατσιώτη, "Ἡ ἐν Παρισίοις ρωσική ἀκαδημία", *Ἐκ.*, 18/1/36, ἀρ. 3, σ. 19-20. Χρ. Παπαδόπουλου ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν, "Εἰσήγησις τοῦ Μακ. Ἀρχιεπισκόπου ἐπί τῆς ἡμερησίας διατάξεως", *Ἐκ.*, 22/11/30, ἀρ. 47, σ. 378-379.

17. Ὁρισμένες ἀπό τίς προτάσεις πού παρουσιάζονται εἶναι: Ἀνώτατη ἀκαδημαϊκή ἱερατική σχολή γιά τήν προετοιμασία τοῦ ἀνώτερου κλήρου, τῶν ἱεροκηρύκων στίς μεγαλουπόλεις καί καθηγητῶν. Ἱερατικές σχολές μέσης ἐκπαίδευσης πού θά καλύπτουν τίς λειτουργικές ἀνάγκες τῆς Ἐκκλησίας στό ποιμαντικό καί διοικητικό ἔργο της. Τέλος ὀκταετεῖς ἐκκλησιαστικές σχολές πού θά φοιτοῦν κατά προτίμηση ὀρφανά παιδιά καί θά ἔχουν κατεύθυνση σέ ἐπαγγέλματα ἱερατικοῦ χαρακτήρα. Αὐτές θά βασίζονται σέ ξένα ἐκπαιδευτικά προγράμματα θεολογικῶν σχολῶν καί ἐκκλησιαστικῶν ἀκαδημιῶν. Παράλληλα με τίς ἱερατικές σχολές ἡ Ἐκκλησία ἐπιθυμεῖ νά ἔχει καί τόν ἔλεγχο τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ πανεπιστημίου. Θ. Στράγκα, *Ἐκκλησίας Ἑλλάδος....*, τ. Γ', σ. 1693-1699, 1805-1809, 2003-2009, 2116. Β. Χούπη, "Ἡ κατάργησις τῶν ἱερατικῶν σχολῶν καί τό καθῆκον τῶν ἐφημερίων", *Ἱερ.Σ.*, 1/4/29, ἀρ. 5, σ. 33-34, τοῦ ἰδίου, "Ἐπί τοῦ ὑποβληθέντος σχεδίου νόμου περί διαρρυθμίσεως τῶν ἱερατικῶν σχολῶν", *Ἱερ.Σ.*, 15-30/5/29, ἀρ. 6-7, σ. 41-42. "Ἡ διαρρύθμισις τῶν δημοσίων ἱερατικῶν σχολῶν", *Ἱερ.Σ.*, 1/7/29, ἀρ. 10, σ. 75.

18. Βλ. σχετικά Τιμόθεου μητρ. Καλαβρύτων καί Αἰγιαλείας, *Ἑλληνική Ἐκκλησία καί Ἑλληνικόν Κράτος. Οἱ διανοούμενοι Ἕλληνες καί ὁ ἱερός κλῆρος*, Ἀθήνα 1928. Μ., Γαλανοῦ, "Αἱ λαϊκαί μᾶζαι καί αἱ δυσχέρειαι τῆς Ἐκκλησίας", *Ἀν.*, 1/3/29, ἀρ. 6, σ. 79-80.

ὑπογραμμιστεῖ ἀπό ἐκκλησιαστικούς παράγοντες ὅτι καί ἡ ἴδια ἡ διοίκηση τῆς Ἐκκλησίας εὐθύνεται πρωτίστως γιά τήν πνευματική ἀδυναμία τοῦ κλήρου, τήν ἐλλιπή ποιμαντική καθοδήγηση τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καί τήν παρακμή τοῦ μοναχισμοῦ[19].

Ἡ μόρφωση τοῦ κλήρου καί ἡ γενικότερη πνευματική του καλλιέργεια εἶναι ἀπαραίτητες προϋποθέσεις ἀλλά ὄχι οἱ μοναδικές γιά νά συγχρονισθεῖ καί νά προσαρμοστεῖ στίς αὐξανόμενες ἀπαιτήσεις τῆς ἐποχῆς αὐτῆς[20]. Ἡ "ζῶσα χριστιανική πίστις, ἡ ἠθική καθορότης, ἡ ἁγνή καί ἱεροπρεπής ζωή καί διαγωγή, ἡ βαθύτατη συναίσθησίς του ὅτι εἶναι ἀντιπρόσωπος τοῦ Θεοῦ καί τῆς Ἐκκλησίας, ἱερουργός θείων Μυστηρίων, διδάσκαλος καί ποδηγέτης τοῦ λαοῦ" ἀποτελοῦν γιά τήν ἐποχή αὐτή τά βασικότερα προσόντα ἑνός ἱερέα γιά νά ἐπιτελέσει τό ἔργο του. Ἀντίθετα ὅπως ἐπισημαίνεται μόνο ἡ παιδεία καί ἡ μόρφωση δέν ἐπαρκοῦν ὥστε ὁ ἱερέας νά μπορέσει νά ἀντεπεξέλθει στίς ἀνάγκες τῆς ἐνορίας καί νά βοηθήσει τό κοινωνικό ἔργο τῆς Ἐκκλησίας. Ἔτσι λοιπόν ὅπως τονίζεται στό πρῶτο Συνέδριο Ἐφημεριακοῦ Κλήρου τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν τό 1932, ὁ ἱερέας μόνο μέ τήν πίστη ἀλλά καί τόν ἐνθουσιασμό του μπορεῖ νά ἱκανοποιήσει τίς ἀνάγκες τῆς ἑλληνικῆς μεσοπολεμικῆς κοινωνίας[21].

Ἡ πνευματική ἀνόρθωση καί ἡ ἠθική ἐξυγίανση τοῦ κλήρου δέν ἑδράζεται μόνο στή θεολογική κατάρτιση, στήν εὐρύτερη μόρφωση ἀλλά καί στόν ἐνθουσιασμό καί τήν πίστη τοῦ ἱερέα. Ἡ ἀνάγκη γιά ἡγετικά πρόσωπα στούς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας ἀποτελεῖ μιά

---

19. Π. Μπρατσιώτη, *Ἡ ἐν Ἑλλάδι θρησκευτική κίνησις. Ἀπό τοῦ 1900 - 1950.*, Μυτιλήνη 1950, σ. 6, 16. Μελετίου μητροπολίτη Ἀθηνῶν, *Ὑπόμνημα πρός τήν Ἱεράν...*, σ. 14-22.

20. "Ἡ ἀνάγκη τῆς ἀνακαινίσεως καί ἀναμορφώσεως τῆς ἐκκλησίας καί τῆς προσαρμογῆς αὐτῆς πρός τάς νέας συνθήκας τοῦ βίου ὑπέρποτε σήμερον παρίσταται ἄμεσος καί κατεπείγουσα" *Πρακτικά τοῦ Α' Πανελληνίου Συνεδρίου τῶν Θεολόγων*, Ἀθήνα 1931, σ. 39. Π. Μπρατσιώτη, "Πρός τούς νέους ἱεράρχας", *Ἱερ.Σ.*, 20/12/22 - 1/1/23, ἀρ. 44 - 45, σ. 498-499. "Αἱ ἱερατικαί σχολαί", *Ἐκ.*, 6/4/29, ἀρ. 14, σ. 105-106. Εἰρηναίου μητρ. Σάμου, Πώς θά ἐνισχύετο ὁ θεσμός τῆς Ἐκκλησίας, Ἀθήνα 1934, σ. 4-5. Χρ. Παπαδόπουλου ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν, "Τό συνέδριον τοῦ ἐφημεριακοῦ κλήρου. Ἐναρκτήριος λόγος τοῦ μακ. ἀρχιεπισκόπου", *Ἐκ.*, 14/5/32, ἀρ. 20, σ. 161-163. Ἐπίσης ἡ μόρφωση τοῦ κλήρου (θεολογική καί ἱερατική) εἶναι καθολικό αἴτημα τοῦ ὀρθόδοξου χώρου τήν ἐποχή αὐτή. *Πρακτικά τῆς προκαταρκτικῆς ἐπιτροπῆς τῶν ἁγίων ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν τῆς συνελθούσης ἐν τῇ ἐν ἁγίῳ ὄρει Ἱερά Μεγίστη Μονή τοῦ Βατοπαιδίου.* (8-23 Ἰουνίου 1930), Κωνσταντινούπολις 1930, σ. 144

21. *Πρακτικά τοῦ Α' Συνεδρίου Ἐφημεριακοῦ Κλήρου Ἀρχιεπισκοπῆς, Ἀθηνῶν* 1932, σ. 22 - 23.

ἀπό τίς προτεραιότητες πρός τήν κατεύθυνση αὐτή[22]. Ἡ ἐκλογή ἑπομένως ἄξιων καί κατάλληλων προσώπων στίς τάξεις τοῦ κλήρου θά ἀποτελέσει τήν ἀρχή τῆς ἐξυγίανσης τοῦ θεσμοῦ[23]. Ὅπως λέγεται ἡ ὑπερβολική ἐνασχόληση τοῦ κλήρου μέ τά οἰκονομικά ζητήματα ἀποτελεῖ ἐμπόδιο γιά τήν ἀνάπτυξη τοῦ πνευματικοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ τριβές ἐπίσης ἀνάμεσα στόν κατώτερο καί ἀνώτερο κλῆρο ἀλλά καί τό ἀντικληρικό πνεῦμα πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στούς λαϊκούς θεολόγους ἐπιτείνουν τό δυσάρεστο κλίμα[24]. Ἄν καί τονίζεται ἡ σημασία τῆς στενότερης συνεργασίας τῶν λαϊκῶν θεολόγων μέ τήν ποιμαίνουσα Ἐκκλησία, ὥστε νά ὑπάρχει εὐρύτερη πρόοδος τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς, κάτι τέτοιο ὅμως δέν πραγματοποιεῖται αὐτή τήν περίοδο[25]. Ἐπιπλέον ἡ ἀντιπαλότητα πού ἀναπτύσσεται ἀνάμεσα στίς ἐνοριακές ἐπιτροπές καί τόν κλῆρο λειτουργεῖ ἀρνητικά καί ἐντείνει τό πρόβλημα[26].

---

22. *Πρακτικά τοῦ Α' Πανελληνίου Συνεδρίου τῶν Θεολόγων*, Ἀθήνα 1931, σ. 25-26. Εἰρηναίου μητρ. Σάμου, Πῶς θά ἐνισχύετο ..., σ. 8-9.

23. Ἡ Ἐκκλησία ἔμμεσα ζητᾶ ἀπό τήν πολιτεία τή συνδρομή της γιά νά ρυθμιστοῦν ἀπό κοινοῦ τά προσόντα τῶν ἱεραρχῶν. Ἐν Ἱστορικόν ἔγγραφον τῆς Ι.Σ. πρός τό Ὑπουργεῖον τῶν Ἐκκλησ. καί τῆς Δημ. Ἐκπαιδεύσεως, ἀρ. πρωτ. 1553, 16/5/1875, Ἐκ., 22/1/26, ἀρ. 4, σ. 25-28. Ν. Μαυροκορδάτου, *Μελέται καί σκέψεις περί Ἐκκλησίας καί κλήρου*, Ἀθήνα 1927, σ. 11-14.

24. Εἰρηναίου μητρ. Σάμου, Πῶς θά ἐνισχύετο ..., σ. 3. Ὁ βασικός λόγος γιά τίς ἐντάσεις πού ὑπάρχουν ἀνάμεσα στόν ἐφημερικό κλῆρο καί τήν ἱεραρχία ἐντοπίζεται σέ θέματα οἰκονομικά, ποιμαντικά καί ἐκκλησιαστικῆς δικαιοσύνης. *Πρακτικά τοῦ Α' Πανελληνίου Συνεδρίου...*, σ. 27.

25. Μέ ἀφορμή τήν εἴσοδο τῶν Νέων Χωρῶν στήν αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδας ὁ Π. Μπρατσιώτης τονίζει: "Ἐπί τῇ εὐκαιρία ταύτη, ἐάν πραγματοποιηθῇ ἡ ἐντεῦθεν ριπτόμενη ἰδέα, εὐχῆς ἔργον θά ἦτο νά κληθῶσιν ὑπό τῶν ἁρμοδίων εἰς τήν συνέλευσιν τῆς Ἱεραρχίας, μέ ψῆφον συμβουλευτικήν καί ὀλίγοι ἀντιπρόσωποι τοῦ ἐφημεριακοῦ κλήρου καί ἡ Θεολογική Σχολή τοῦ Πανεπιστημίου, ἔτι δέ καί ἀντιπρόσωποι τοῦ ἀτυχῶς ἀδιοργανώτου θεολογικοῦ προσωπικοῦ τῆς Μ. Ἐκπαίδευσεως. Τονίζομεν τήν ἀνάγκην τῆς στενωτέρας τῶν λαϊκῶν θεολόγων μετά τῆς ποιμαινούσης ἐκκλησίας συνεργασίας διά τήν παραμέλησιν τῆς ὁποίας ὀλιγότερον εὐθυνόμενοι εἶναι οἱ λαϊκοί θεολόγοι. Δυστυχῶς πρό τριῶν ἐτῶν ἀπεφασίσθη ὑπό τῆς ἱεραρχίας ἡ πρόσκλησις λαϊκῶν θεολόγων εἰς κοινήν μετ' αὐτῆς συνεδρίαν, ἀλλ' ἡ ἀπόφασις ἐκείνη ἐματαιώθη διά λόγους οὓς δέν εἶναι τοῦ παρόντος νά ἐκθέσωμεν." Π. Μπρατσιώτη, "Ἐπί τῇ συνταλεσθείσῃ ἐκκλησιαστική ἀφομοίωσει", *Ἄν.*, 1/9-10/28, ἀρ. 17-19, σ. 210.

26. Ἐμ. Μυτιληναίου, "Θέλομεν κλῆρον", *Ἄν.*, 1/6/29, ἀρ. 11, σ.150. Μελετίου μητροπολίτη Ἀθηνῶν, *Ὑπόμνημα πρός τήν Ἱεράν...*, σ. 8-14. Ἐλάχιστες εἶναι οἱ φωνές πού ὑποστηρίζουν τή σωστή ἀξιοποίηση τῶν λαϊκῶν στή διοίκηση τῆς Ἐκκλησίας.

Ὅπως ὑπογραμμίζεται τήν περίοδο αὐτή μεγάλη εἶναι ἡ εὐθύνη τοῦ ἱερέα ὅσον ἀφορᾶ τήν ἱερουργία τῶν μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας ὡς τελετουργός ἀλλά καί ὡς δάσκαλος τῆς πίστης. Ὡς ἱερουργός ὁ ἱερέας ὀφείλει μέ κατάνυξη, συντριβή καί ταπείνωση νά μετέχει στή λατρεία ἀλλά καί γενικότερα στά μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ ναός γιά τόν ἱερέα θά πρέπει νά εἶναι ὁ κύριος χῶρος δράσης του. Γι᾽ αὐτό καί τονίζεται ὅτι θά πρέπει νά καταβληθεῖ προσπάθεια ὥστε νά τελοῦνται τά μυστήρια τοῦ Βαπτίσματος καί τοῦ Γάμου μέσα στό ναό. Ὑπογραμμίζεται ἀκόμα ὅτι ἡ παρουσία του στό ναό, ἔστω καί ὁ τυπικός ἐκκλησιασμός δέν γίνεται ἑκούσια, παρά μόνο ὅταν ὑποχρεώνονται οἱ ἱερεῖς ἀπό τίς τυπικές ἐφημεριακές ἀνάγκες τοῦ ναοῦ. Ἀντίθετα ὁ κλῆρος δείχνει μεγάλη προθυμία γιά τίς ἱεροπραξίες πού συνοδεύονται ἀπό τά ἀνάλογα "τυχηρά"[27]. Ἐπιπλέον στό χῶρο τῆς λατρείας ὁ ἱερέας δέν δίνει τή δέουσα προσοχή καί σοβαρότητα μέ ἀποτέλεσμα τό παράδειγμά του νά ἀπομακρύνει πολλούς πιστούς ἀπό τήν Ἐκκλησία. Τό γεγονός ὅτι δέν ἀκολουθεῖται ἕνα συγκεκριμένο λειτουργικό τυπικό ἔχει σάν ἀποτέλεσμα νά ἀπουσιάζει ἀπό τό χῶρο τῆς λατρείας ἡ ἀκρίβεια καί ἡ τάξη. Ἡ καθαριότητα, ἡ καλαισθησία καί ἡ ἡσυχία εἶναι ἐπίσης στοιχεῖα πού σπανίζουν καί κατά τήν ὥρα τῆς λατρείας ἀλλά καί στά διάφορα μυστήρια[28].

Ἕνα ἔργο στό ὁποῖο ὁ ἱερέας θά πρέπει νά δώσει ἰδιαίτερη βαρύτητα εἶναι τό κήρυγμα τοῦ Θείου Λόγου. Ἐπιβεβλημένη θεωρεῖται ἡ κατάρτιση τοῦ ἱεροκήρυκα ἔτσι ὥστε ὁ "διδάσκαλος Ἱερεύς νά κηρύττη μετ᾽ ἐξουσίας, ἀλλ᾽ οὐχί μέτ᾽ ἐγωισμοῦ." Ἐπίσης ἡ θεματολογία τοῦ κηρύγματος καί ἡ διαπραγμάτευση τῶν θεμάτων πρέπει νά εἶναι ἁπλή γιά νά ἀγγίξει τό λαϊκό συναίσθημα. Κυρίως ὅμως τό κήρυγμά του ὀφείλει νά συγχρονισθεῖ μέ τίς ἀνάγκες τίς κοινωνίας γιά νά καλύψει κυρίως τίς ποικίλες πνευματικές καί ἠθικές ἀδυναμίες τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ[29].

Ἕνας ἀπό τούς σημαντικότερους χώρους δράσης τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὁ θεσμός τῆς οἰκογένειας. Ἡ Ἐκκλησία ὑποστηρίζει ὅτι ἐφόσον ἡ Πολιτεία ρυθμίζει τίς οἰκογενειακές σχέσεις βάση δικαίου, ἡ ἴδια θά πρέπει νά ἐνδιαφέρεται γιά τήν πνευματική πορεία τῆς ἑλληνικῆς οἰκογένειας ἀλλά καί γιά τή χριστιανική συνείδηση πού πρέπει νά καλλιεργεῖται στούς κόλπους της. Ἡ Ἐκκλησία πιστεύει

Παροναξίας, *Ὑπόμνημα πρός τήν Ἁγίαν καί Ἱεράν Σύνοδον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος*, Ἀθήνα 1933, σ. 5-6.

27. *Πρακτικά τοῦ Α' Συνεδρίου Ἐφημεριακοῦ*...σ. 36.

28. *Πρακτικά τοῦ Α' Συνεδρίου Ἐφημεριακοῦ*...σ. 37 - 39.

29. *Πρακτικά τοῦ Α' Συνεδρίου Ἐφημεριακοῦ*...σ. 44 - 52.

ὅτι πρέπει νά ἔχει τόν τελευταῖο λόγο καί μάλιστα αὐστηρό πάνω στά θέματα τοῦ γάμου μιά καί πολλά ἀπό αὐτά παραβλέπονται ἤ παραθεωροῦνται ἀπό τήν ἴδια τήν Πολιτεία. Δέν γίνεται ἀντιληπτό ὅμως ἀπό τήν Ἐκκλησία ὅτι ὁ γάμος καί κατ᾽ ἐπέκταση ἡ οἰκογένεια ἀποτελεῖ πρῶτα κοινωνικό θεσμό καί ὕστερα ἱερό μυστήριο. Μέσα σ᾽ αὐτή τήν προοπτική καί δεδομένων τῶν συνθηκῶν τῆς ἐποχῆς[30] ἡ Ἐκκλησία θά πρέπει νά προσαρμόσει τό ρόλο τοῦ ἱερέα, ὁ ὁποῖος ὅπως ἔχει τονιστεῖ ἀσκεῖ καί τό ἔργο ἑνός ληξίαρχου μιά καί ἡ ἱερολογία τοῦ γάμου εἶναι ἀπαραίτητο στοιχεῖο γιά τή νομική κατοχύρωσή του. Γι᾽ αὐτό λοιπόν ὁ λαός δέν ἀναγνωρίζει μόνο τήν πνευματική ἐξουσία πού ἐπιθυμεῖ νά ἔχει ὁ κλῆρος στό μυστήριο τοῦ γάμου[31].

Ὅπως γίνεται ἀντιληπτό στίς προθέσεις τῆς Ἐκκλησίας βρίσκεται καί ἡ πνευματική καθοδήγηση τῆς οἰκογένειας γι᾽ αὐτό τό λόγο καί ὁ ἐφημεριακός κλῆρος ὅπως ὑπογραμμίζεται θά πρέπει νά διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στή καθημερινή της ζωή. Γιά νά πραγματοποιηθεῖ κάτι τέτοιο ὁ ἐφημέριος ὀφείλει νά βρεῖ τρόπους ἐπικοινωνίας καί εὐκαιρίες γιά νά ἔρθει σέ ἐπαφή μέ τά μέλη τῆς κάθε οἰκογένειας στήν ἐνορία του ὥστε νά γίνει "πραγματικός σύμβουλος, ἤ μᾶλλον πνευματικός κυβερνήτης".[32] Στό ἔργο του αὐτό ὁ ἱερέας ὀφείλει νά ἀκολουθήσει ἕνα συγκεκριμένο πρόγραμμα δράσης λαμβάνοντας πάντα ὑπόψιν ὅτι δέν εἶναι ὁ μοναδικός ρυθμιστής τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῶν μελῶν τῆς ἐνορίας του. Ἀφενός ὅπως τονίζεται τό κήρυγμα τοῦ Θείου Λόγου θά πρέπει νά χρησιμοποιεῖται γιά τό διαφωτισμό τοῦ ποιμνίου τῆς κάθε ἐνορίας, ἀφετέρου ἡ ἐξομολόγηση θά ἀποτελέσει τό κυριότερο μέσο μέ τό ὁποῖο ὁ ἱερέας θά συμβουλεύει καί θά ἐπιβάλει στά μέλη τῆς οἰκογένειας τί θά πρέπει νά κάνουν[33]. Ἡ Ἐκκλησία ὅμως τήν ἐποχή αὐτή λησμονεῖ ὅτι ὁ ἱερέας ὀφείλει νά προτείνει καί ὄχι νά ἐπιβάλει μιά συγκεκριμένη πνευματική πορεία. Πολύ περισσότερο πρέπει νά λάβει ὑπόψη της τήν ἐλευθερία τῶν πιστῶν, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ προϋπόθεση τῆς ἠθικῆς τήν ὁποία θέλει νά καθορίζει.

Ἀνάμεσα ὅμως στή σχέση πού ἀναπτύσσεται μεταξύ τοῦ ἱερέα καί τῶν πιστῶν ὑπάρχει τό μεγάλο πρόβλημα τῶν ἱεροπραξιῶν πού συνοδεύονται ἀπό τά "τυχηρά" καί ἔχουν ἀλλοιώσει τό κῦρος τοῦ κλήρου. Ἡ "πελατειακή" αὐτή σχέση πού ἀναπτύσσεται τήν

---

30. Τήν ἐποχή αὐτή ἔχει ἀρχίζει ἡ δημιουργία τοῦ Ληξιαρχείου ἀπό τήν Πολιτεία.

31. *Πρακτικά τοῦ Α' Συνεδρίου Ἐφημεριακοῦ...σ.* 54 - 57.

32. *Πρακτικά τοῦ Α' Συνεδρίου Ἐφημεριακοῦ...σ.* 60 - 61.

33. *Πρακτικά τοῦ Α' Συνεδρίου Ἐφημεριακοῦ...σ.* 65 - 67.

περίοδο αὐτή ὑποβιβάζει μοιραῖα τό πνευματικό λειτούργημα σέ μιά ἐπαγγελματική πράξη. Γιά νά περιοριστεῖ ἡ δυσάρεστη αὐτή κατάσταση ὑπάρχει ἡ πρόταση νά γίνει ἐνημέρωσή πρός τό λαό ἄλλα καί στούς ἴδιους τούς ἱερεῖς ὅτι τά τυχηρά εἶναι ἕνα ἐλάχιστο βιοποριστικό μέσο τό ὁποῖο δέν θά πρέπει νά ἀλλοιώνει τόν ἠθικό χαρακτήρα τοῦ ἱερέα ἄλλα νά θεωρεῖται ἕνα μέτρο "πράγματι ἀνάγκης" εἰδικότερα γιά τῆ δύσκολη αὐτή ἐποχή[34].

Γίνεται ἑπομένως κατανοητό ὅτι ὁ ἱερέας τήν ἐποχή αὐτή ἀντιμετωπίζει πλῆθος προβλημάτων στό ἔργο του. Ἕνα ἀκόμα πρόβλημα πού συνδέεται μέ τά τυχηρά καί τήν ἐπαγγελματική νοοτροπία εἶναι καί τό μυστήριο τῆς ἐξομολόγησης. Τήν ἐποχή αὐτή τονίζεται ὅτι ἡ Ἐκκλησία μέσω τοῦ μυστηρίου αὐτοῦ διατηρεῖ τό "δικαστικό" δικαίωμα, τό ὁποῖο συγκεντρώνει ὁ ἐπίσκοπος στίς πνευματικές του ἁρμοδιότητες καί τό μεταβιβάζει σέ διάφορους ἱερεῖς μέ χειροθεσία. Οἱ ἀκρότητες πού παρατηροῦνται ἀπό τή λανθασμένη λειτουργία τοῦ μυστηρίου ἐνισχύουν τόν ἠθικό μαρασμό τοῦ ἐφημεριακοῦ κλήρου. Παρά τίς συστάσεις πού κατά καιρούς γίνονται ἀπό τήν διοικοῦσα Ἐκκλησία, τό μυστήριο τῆς ἐξομολόγησης ἔχει ὑποβιβαστεῖ σέ μιά ἁπλή εὐχολογία ὅπου ἀκόμα καί γιά νά πραγματοποιηθεῖ συνοδεύεται ἀπό χρηματισμό τῶν ἱερέων. Σέ ἄλλες πάλι περιπτώσεις πολλοί ἐξομολόγοι καταφεύγουν σέ ἀκρότητες ἐπιβάλλοντας αὐστηρούς ἀσκητικούς κανόνες ἤ κάνοντας ἀψυχολόγητες ἐρωτήσεις στούς ἐξομολογούμενους πιστούς. Γιά νά ἀντιμετωπιστοῦν αὐτά τά δυσάρεστα φαινόμενα στούς κόλπους τοῦ ἐφημεριακοῦ κλήρου προτείνεται νά δημιουργηθεῖ ἕνα τάγμα πνευματικῶν, τό ὁποῖο ὕστερα ἀπό κατάλληλη προετοιμασία νά μπορέσει νά ὑπηρετήσει σωστά τό σημαντικό αὐτό ἔργο τῆς "Ἐσωτερικῆς Ἱεραποστολῆς". Παράλληλα θά πρέπει νά ἐπιβληθοῦν ποινές στίς περιπτώσεις πού παρατηρεῖται ὁ ἀνίερος χρηματισμός στό μυστήριο τῆς ἐξομολόγησης. Πάνω ἀπ᾽ ὅλα ὅμως κύριο μέλημα τόσο τοῦ κλήρου ὅσο καί τοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι συνυπεύθυνος, θά πρέπει νά εἶναι ὁ σεβασμός καί ἡ ἀνύψωση τοῦ ἱεροῦ μυστηρίου τῆς ἐξομολόγησης[35].

Παρά τά προβλήματα καί τίς δυσάρεστες καταστάσεις ὁ ἱερέας ὀφείλει συνεχῶς νά ἔχει στραμμένο τό βλέμμα του πρός τή λαό καί θά συμβάλει στήν καταπολέμηση τῶν ποικίλλων ἠθικῶν, πνευματικῶν καί κοινωνικῶν προβλημάτων. Ἡ προσφορά του θά εἶναι σημαντική ἐφόσον θά εἶναι ὁ προστάτης τῆς οἰκογένειας καί

---

34. *Πρακτικά τοῦ Α' Συνεδρίου Ἐφημεριακοῦ...σ.* 58 - 60.
35. *Πρακτικά τοῦ Α' Συνεδρίου Ἐφημεριακοῦ...σ.* 85 - 93.

τῆς νεολαίας, ὁ παρηγορητής πού θά βοηθᾶ τούς κατατρεγμένους, ὁ πνευματικός πού θά συγχωρεῖ τούς ἁμαρτωλούς. Θά εἶναι αὐτός πού θά κατευθύνει τόν ἐργάτη, τόν ἐπαγγελματία, τό βιομήχανο καί τό βιοτέχνη καί θά "ρυθμίζει τό δρόμο τῆς ἀλήθειας". Ἐπιπλέον τονίζεται ὅτι ὁ ἱερέας θά πρέπει νά εἶναι ὁ χειραγωγός τῶν ἐργατικῶν καί λαϊκῶν τάξεων ἀλλά καί ὁ συμπαραστατης σέ κάθε ἡγέτιδα κοινωνική τάξη. Ὀφείλει ἀκόμα νά στρέψει τό ἐνδιαφέρον του ὄχι μόνο στούς οἰκονομικά δυνατούς καί στούς πνευματικά καλλιεργημένους ἀλλά καί στίς κατώτερες λαϊκές τάξεις πού ἀποτελοῦν μέρος τῆς οἰκονομικῆς, πολιτικῆς καί ἐθνικῆς δύναμης τῆς χώρας[36].

Παρόλο πού ἀναγνωρίζεται ἡ πνευματική ἀδυναμία στήν πλειοψηφία τῶν ἱερέων, ὡστόσο ἡ βασικότερη αἰτία τῆς κατάστασης αὐτῆς γιά ὁρισμένους εἶναι τό κατάντημα τῆς ἴδιας τῆς κοινωνίας. Ὅπως ὑποστηρίζεται ὁ ἐκφυλισμός τῆς κοινωνίας παρέσυρε τούς κληρικούς, καθώς ἐπίσης καί ἡ ἀδιαφορία τῆς Πολιτείας ἀπέναντι στήν Ἐκκλησία. Οἱ κατηγοριες γιά αὐτοεξευτελισμό, πλεονεξία, καί φιλοχρηματία τοῦ κληρου θεμελιώνονται στήν ἠθική κατάπτωση τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας, ἀλλά καί στήν ἔλλειψη τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ φρονήματος πού ὑπάρχει στόν κλῆρο[37]. Ἄν καί θεωρεῖται ἀναπόσπαστο στοιχεῖο τῆς ἐθνικῆς ζωῆς ὡστόσο τό ἀνίσχυρο πρόσωπο τοῦ Ἕλληνα κληρικοῦ δέν μπορεῖ νά συμβάλει στήν ἐξυγίανση τῆς κοινωνίας τήν ἐποχή αὐτή[38].

---

36. *Πρακτικά τοῦ Α' Συνεδρίου Ἐφημεριακοῦ...*σ. 75 - 79.

37. Μ. Γαλανοῦ, *Ὁ κλῆρος και ἡ κοινωνια*, Ἀλεξανδρεια 1933, σ. 43-55. Μελετιου μητροπολίτη Ἀθηνῶν, *Ὑπομνημα προς την Ἱεραν...*, σ. 6-7. Γρ. Παπαμιχαηλ, "Ἡ Θεολογική Σχολή τοῦ Ἐθνικοῦ καί Καπ. Πανεπιστημιου κατα το λῆξαν πανεπιστημιακόν ἔτος", *Ἀν.*, 1/2/30, ἀρ. 3, σ. 34.. *Πρακτικα τοῦ Α' Πανελληνιου Συνεδρίου...*, σ. 25.

38. Δαμ. Παπανδρέου, "*Ἡ θεσις τοῦ κληρου*", Ιερ.Σ., 22/ 8/22, ἀρ. 31, σ. 38 - 390. "Λείπει στό λαο μας κάθε ἠθικη μεταρρυθμιση. Ἡ Ἐκκλησια δεν μπορεῖ να την πραγματοποιήσει. Την ὀρθόδοξη θρησκεια ἔτσι οπως εἶναι την ὀνομαζω φετιχισμο και τιποτα περισσότερο. Οἱ ἱερεῖς τῶν ἐνοριῶν εἶναι κατα μεγα μερος ἐντελῶς ἀμορφωτοι καί σέ καθε περίπτωση δεν ἔχουν καμια ἐπιρροη στο λαο. Οι καλογεροι στά μοναστηρια εἶναι παραδομένοι σ᾽ ἕνα μη παραγωγικό μυστικισμο, υπνωττουν. Τό κήρυγμα ἐλάχιστα λογαριαζεται ὡς ἐκπαιδευτικό μεσο. Ὁ συνηθισμενος παπᾶς δέν εἶναι σέ θέση νά κάνει κηρυγμα...Οἱ κατωτεροι κληρικοι ὅμως εἶναι ἀκομη και σήμερα ἀμαθεῖς καί χωρίς ἐνδιαφέροντα. Μοῦ διηγηθηκε καποιος ὅτι στα χωριά ὑπάρχουν ἀκόμα μερικοί παπᾶδες πού μέ δυσκολια μποροῦν να διαβαζουν". Bernhard Guttmann, *Στην Ἑλλαδα τοῦ Μεσοπολεμου*, Ἀθήνα 1997, σ. 162, 166. Δ. Βερναδακη, "Δημοσια ἐκπαίδευσις", *Ποιμ.*, Αὔγουστος-Σεπτεμβριος 1936, ἀρ. 8-9, σ. 78.

Μεγάλο μερίδιο εὐθύνης, ὅπως προαναφέρθηκε γιά τήν κατάσταση αὐτή τοῦ κλήρου φέρει ἡ διοίκηση τῆς Ἐκκλησίας. Χωρίς νά κάνει αὐτοκριτική καί αὐτοέλεγχο ἡ ἐκκλησιαστική διοίκηση συνεχῶς τονίζει τήν ὑπευθυνότητα τῶν ἄλλων γιά τήν κατάπτωση τῆς Ἐκκλησίας. Τό ἀντιθρησκευτικό πνεῦμα τῆς κοινωνίας δέν μπορεῖ νά ἀποτελεῖ ἐπανειλημμένως ἄλλοθι γιά τήν Ἐκκλησία. Μπορεῖ ἡ ἴδια νά δέχεται τήν ἀδιαφορία τοῦ λαοῦ καί νά μειώνεται συνεχῶς τό κῦρος της δείχνοντας πνευματική καί κοινωνική ἀδράνεια, ὅμως δέν κάνει τίποτα τό οὐσιαστικό γιά νά ἀλλάξει ἡ εἰκόνα της στήν ἑλληνική κοινωνία[39]. Μάταια ὁ κλῆρος ἀπαιτεῖ τόν σεβασμό καί τήν ἀξιοπρέπεια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἡ στάση πού δείχνει στή μεσοπολεμική κοινωνία δέν ἐμπνέει κάτι τέτοιο. Ἐπιμένει συνεχῶς νά θεμελιώνει τὴν παρουσία του στά ἐθνικοθρησκευτικά μηνύματα τοῦ παρελθόντος, τά ὁποῖα ὅμως δέν μποροῦν νά δώσουν ἀπαντήσεις οὔτε στίς δυσκολίες πού ἀντιμετωπίζει ὁ κλῆρος πολύ περισσότερο στά κοινωνικά προβλήματα τῆς ἐποχῆς[40].

Ὀφείλει λοιπόν νά κατανοήσει ἡ ἐκκλησιαστική διοίκηση καί ὁ ἐφημεριακός κλῆρος ὅτι ἄλλες ἦταν οἱ προτεραιότητες τῆς Ἐκκλησίας στόν παρελθόν καί ἄλλες εἶναι τήν περίοδο αὐτή. Γι᾽ αὐτό καί ἐπιβάλλεται νά ὑπάρχει ἀμεσότερη ἐπαφή καί συνεργασία μεταξύ τῆς Ἐκκλησίας καί τῆς Θεολογίας. Νά ἐνεργοποιηθεῖ ὁ ρόλος τῆς ἐνορίας καί εἰδικότερα τοῦ κλήρου, ἔτσι ὥστε νά προβληθεῖ ἡ παρουσία τῆς Ἐκκλησίας στήν κοινωνία. Βασική προϋπόθεση θεωρεῖται ὅτι εἶναι ἡ ἐξασφάλιση τῶν ἀναγκαίων μέσων (οἰκονομική στήριξη καί μόρφωση τοῦ κλήρου) ὥστε νά μπορέσει νά ἀνορθώσει τό κῦρος της καί νά συμβάλει παράλληλα στήν ἠθικοθρησκευτική διαπαιδαγώγηση τοῦ λαοῦ[41].

Γι᾽ αὐτό τό λόγο προτείνεται ὁ ρόλος τοῦ ἱερέα στή μεσοπολεμική κοινωνία θά πρέπει νά εἶναι πολύπλευρος. Αὐτός

---

39. Μ. Γαλανοῦ, *Περί τῆς διαγωγῆς μας πρός τόν κλῆρον καί τήν ἐκκλησίαν*, Ἀθήνα 1926, σ. 56-69.

40. Βλ. γενικά Χρ. Παπαδόπουλου ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν, "*Ἡ θρησκευτική καί ἠθική κατάστασης τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας καί τό ἔργον τῆς Ἐκκλησίας*", Ἀν., 1-15/10/26, ἀρ. 19-20, σ. 255-256. Χρύσανθου μητρ. Τραπεζοῦντος, "*Ἡ κοινωνική κρίση καί ἡ Ἐκκλησία*", Ὀρθ., 1/1/32, σ. 31-37. Μ. Γαλανοῦ, "*Αἱ λαϊκαί μᾶζαι καί αἱ δυσχέρειαι τῆς Ἐκκλησίας*", Ἀν., 1/3/29, ἀρ. 6, σ. 79-80.

41. *Πρακτικα τοῦ Α' Πανελληνίου Συνεδρίου...*, σ. 11, 21-24, 27. Ἐμμ. Μυτιληναίου, "Τό συμπέρασμα", Ἐκ., 29/10/32, ἀρ. 44, σ. 375. Χρ. Παπαδόπουλου ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν, "*Ἡ Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Εἰσήγησις τοῦ μακ. προέδρου*", Ἐκ., 8/10/34, ἀρ. 40, σ. 314.

εἶναι τό κέντρο καί ἡ ψυχή τῆς ἐνορίας, γι᾽ αὐτό καλεῖται νά ἀντιμετωπίσει τήν πραγματικότητα καί τίς ἀνάγκες τῆς ἐνοριακῆς ζωῆς[42]. Λέγεται ὅτι τό ὑψηλό αἴσθημα εὐθύνης τῆς ἀληθινῆς ἱερατικῆς συνείδησης δέν θά πρέπει νά τοῦ ἀφήνει περιθώρια γιά νά προβάλει ἐλαφρυντικά πού δικαιολογοῦν τήν ἀνίσχυρη θέση του στήν κοινωνία. Ἐπιπλέον ἀναφέρεται ὅτι ἐκτός ἀπό τή σωστή τέλεση τῶν μυστηρίων καί τήν ἐκπλήρωση τῶν ὑποχρεώσεών του στό ναό χρειάζεται νά καταστήσει ἐνεργότερη τήν παρουσία του στήν θεραπεία τῶν ἠθικῶν καί θρησκευτικῶν ἀναγκῶν τῆς κοινωνίας. Ἡ ἔξοδος τοῦ ἱερέα πρός τήν κοινωνία θά μποροῦσε νά ἀρχίσει ἴσως ἀπό τήν πνευματική στήριξη τῆς οἰκογένειας. Μέ ἄξονα πάντα τήν ἐνορία ὀφείλει νά ὀργανώσει τό κατηχητικό καί ἱεραποστολικό ἔργο. Μέ κατάλληλες μεθόδους νά ἀπεγκλωβίσει τή φιλανθρωπία ἀπό τή σκοπιμότητα τῆς ἁπλῆς ἐλεημοσύνης καί νά κατευθύνει τήν προφορική καί ἔντυπη κηρυκτική δράση στήν ἑλληνική κοινωνία[43].

Ὅπως γίνεται ἀντιληπτό ἀπό τά παραπάνω ἡ θέση καί ὁ ρόλος τοῦ κλήρου στή μεσοπολεμική κοινωνία ἀντιμετωπίζει πολλές δυσκολίες. Οἱ συνθῆκες πού ἔχουν δημιουργήσει τήν κατάσταση αὐτή εἶναι συνάρτηση πολλῶν παραγόντων, κυρίως κοινωνικῶν, οἰκονομικῶν ἀλλά καὶ ἐκκλησιαστικῶν. Ὁ κλῆρος φαίνεται νά εἶναι ἀδύναμος νά ἀντιδράσει στίς προκλήσεις τίς ἐποχῆς. Ἡ διοίκηση τῆς Ἐκκλησίας δέν στηρίζει οὐσιαστικά τόν κλῆρο καί δέν τοῦ δίνει τή δυνατότητα νά ἀποκτήσει τήν αὐτοσυνειδησία του. Τόσο ὁ ἐφημεριακός κλῆρος ὅσο καί ἡ ἐκκλησιαστική διοίκηση δέν προσεγγίζουν τίς ἀνησυχίες, τούς προβληματισμούς καί τίς

---

42. Γρ. Παπαμιχαήλ, "Ἡ δύναμις τοῦ ἱεροῦ κλήρου", *Ἐκ.*, 5/11/32, ἀρ.45, σ. 383-384. Βλ. σχετικά γιά τά διοικητικές ἀνάγκες στόν ἐνοριακό χῶρο. Ἀνδ. Κεραμίδα, "*Ἡ θέσις τῆς ἐνορίας κατά τόν ἰσχύοντα νόμον περι ἐνοριακῶν ναῶν και ἐφημεριῶν*", Ἐκ., 1/7/29, ἀρ. 13, σ. 189-190.

43. Ἐμμ. Μυτιληναίου, "Ἐνώπιον τῆς πραγματικότητος", *Ἐκ.*, 28/5/32, ἀρ. 22, σ. 177-178. Ἀν. Κεραμίδα, "*Αἱ ἐνορίαι ὡς βάσις τῆς θρησκευτικῆς ἀνορθώσεως*", Ἀν., 1/5/29, ἀρ. 9-10, σ. 139-140, στό ἴδιο 1/6/29, ἀρ. 11, σ. 155-157. Ι. Φραγκούλη, "Ἡ ἀποστολη τοῦ ἱερέως ἐν τῇ κοινωνίᾳ", *Ποιμ.*, Ὀκτώβριος 1936, ἀρ. 10, σ. 196, 199. Ὅπως προτείνεται τήν ἐποχή αὐτή στό Α΄ Συνεδρίο Ἐφημεριακοῦ Κλήρου στήν Ἀθήνα τό 1932 ὁ ἱερέας μπορεῖ νά συμβάλει καθοριστικά στήν ὀργάνωση: κατηχητικῶν σχολειων, ἱεραποστολικῆς διακονίας (στό στρατό, τό ναυτικό, σέ λαϊκούς καί ἐπιστημονικούς συλλόγους, σέ ἐργατικά κέντρα καί σέ συλλόγους γυναικῶν), ἀγαθοεργοῦ διακονίας, ἐνοριακῆς διακονίας, θρησκευτικῶν νεολαιῶν. Ἀκόμα μπορεῖ νά ὀργανωσει τήν ἐντατική, μεθοδική καί συστηματική ὀργάνωση τοῦ Θείου Κηρύγματος. *Πρακτικα τοῦ Α΄ Συνεδρίου Ἐφημεριακοῦ*...σ. 80 - 81.

ἀγωνίες τῆς κοινωνίας οὔτε καί προσπαθοῦν νά ἀσχοληθοῦν μέ τά προβλήματά της. Κύριο μέλημα τῆς Ἐκκλησίας εἶναι νά διεκδικεῖ συνεχῶς τήν πνευματική κηδεμονία τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ πιστεύοντας παράλληλα ὅτι μπορεῖ νά καθορίζει τό χῶρο τῆς ἠθικῆς καί νά ἐπιβάλει τίς ἐπιλογές της στήν μεσοπολεμική ἑλληνική κοινωνία.

Τσαγκάρη Α. Ἀγγελικῆς
Δρ. Νομικῆς – Θεολόγου

«Ἀνθρώπινα Δικαιώματα καί Θρησκευτικές Ἐλευθερίες τῆς ἑλληνικῆς μειονότητας στήν Τουρκία. Ζωή πλήρης Σταυροῦ ... »[1]

> «Κολλημένος στόν τοῖχο, ἐκεῖνος πού δέν ἐλπίζει καμμιά βοήθεια ἀπό κανέναν, θά ἐναποθέσει τήν ἔσχατη καί πλήρη ἐμπιστοσύνη του στήν ἠθική ὑπεροχή, τήν ὁποία δίνει ἡ ἀπελπισία στούς θαρραλέους. Θά θεωρήσει τήν ὑπέρτατη τόλμη ὡς ὑπέρτατη φρόνηση, ἐν ἀνάγκῃ θά τῆς προσθέσει μιά τολμηρή ἐξαπάτηση καί, ἐάν τόν ἐγκαταλείψει ἡ ἐπιτυχία, θά ἀποκτήσει σέ ἕναν ἔνδοξο θάνατο, τό δικαίωμα γιά μιά μελλοντική Ἀνάσταση»
>
> Κ. Κλαούζεβιτς

Γιά τούς Ρωμιούς τῆς Ὀρθόδοξης Ἀνατολῆς, πού ἡ διαδρομή τῆς ἱστορίας τους, κρίμασιν οἷς οἶδε Κύριος, διεγράφη ὡς διεγράφη, ὁ σταυρός δέν εἶναι ἁπλῶς καί μόνον ἕνα ἱερό θρησκευτικό σύμβολο. Εἶναι ἡ διαρκής προσφυγή καί προστασία ἑνός πολύπαθου Γένους, πού αἰῶνες τώρα, διάγει ζωή ἀνανεωμένης σταυρώσεως.

Ὁ λόγος εἶναι φτωχός γιά νά ἀποδώσει στίς πραγματικές του

---

1. «Ἡ μελέτη, ἐκτός ἀπό τόν καθαρά ἐπιστημονικό λόγο στούς τομεῖς τῆς Ἱστορίας καί τοῦ συγχρόνου Διεθνοῦς καί Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου, ψηλαφεῖ καί τή μεταφυσική διάσταση τοῦ προβλήματος, ὅπως αὐτό βιώνεται ἀπό τίς κοινότητες στίς ὁποῖες ἀφορᾶ. Βεβαίως, στόν ἐπιστημονικό χῶρο οἱ μεταφυσικές ἀναφορές δέν ἐκλαμβάνονται οὔτε ὡς ἀληθινές οὔτε ὡς ἐσφαλμένες καί παραμένουν στό περιθώριο κάθε συζήτησης πού ἀφορᾶ στήν ἀλήθεια ἤ στό ψεῦδος, ὄχι ὅμως καί στό περιθώριο τῶν συζητήσεων πού σχετίζονται μέ τό ὄντως νόημα τῆς ζωῆς. Βλ. ἐκτεν. Κ. Π. Μιχαηλίδη, «*Ἡ ἑρμηνευτική καί ὁ Λόγος*», «Φιλοσοφία» 12 (1982), σσ. 46 ἑπ. καί Γ. Πουλῆ, *Νομοθετικά Κείμενα Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου*, 3η ἔκδ., Θεσσαλονίκη 1999, σσ. 19-30.

διαστάσεις τήν τραγικότητα τοῦ πάθους αὐτοῦ τοῦ Γένους, ἀλλά καί τό μεγαλεῖο τοῦ αὐτοδυναμισμοῦ του, πού, σέ συνδυασμό μέ τήν αὐτοσυνειδησία τῆς Ἐκκλησίας, ὑπερέχει ἀπό τήν ὁποιαδήποτε φθορά.

Παρ᾽ ὅλα αὐτά τό ξετύλιγμα τοῦ νήματος τῆς ἱστορίας τους ἀφήνει νά διαφανεῖ ἡ ἀγωνία τῶν τελευταίων ὑπερασπιστῶν πού τάχθηκαν νά φρουροῦν τίς «ἀνατολικές Θερμοπύλες»[2].

Α. Οἱ Ἕλληνες τῆς Ἰωνίας στήν ἱστορική τους διαδρομή

Στή γῆ τῆς Ἰωνίας, ἀπό τήν προομηρική ἐποχή, τήν κλασσική ἀρχαιότητα καί τό Βυζάντιο μέχρι τή μικρασιατική καταστροφή, τόν ξεριζωμό καί τή Συνθήκη τῆς Λωζάνης, οἱ Ἕλληνες πορεύθηκαν πάνω ἀπό τρεῖς χιλιετίες καί μεγαλούργησαν δημιουργῶντας πρῶτα τόν περίφημο ἀρχαιοελληνικό πολιτισμό τῆς Ἰωνίας καί στή συνέχεια, μετά τόν ἐκχριστιανισμό τους, τόν ἑλληνοχριστιανικό πολιτισμό τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς.

Μέχρι τόν 12ο μ.Χ. αἰώνα, περί τά 15.000.000 ὀρθοδόξων Ἑλλήνων ἐγκαταβιοῦσαν στά παράλια καί τήν ἐνδοχώρα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καί τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης γιά νά μειωθοῦν κατακόρυφα στή συνέχεια στά 4.500.000, ὅταν ὁ τουρκικός ἐπεκτατισμός καί οἱ ἄνευ προηγουμένου βιαιοπραγίες πού ὑπέστησαν καθ᾽ ὅλη τή διάρκεια τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, εἶχαν ὡς ἀποτέλεσμα τήν ἐξόντωση μιᾶς ἱκανῆς μερίδας Ἑλλήνων καί τή μαζική διαφυγή καί συσσώρευση μεγάλων πληθυσμιακῶν ὁμάδων στήν κεντρική Εὐρώπη καί τίς παραδουνάβιες χῶρες. Ὅσοι πάλι προτίμησαν νά παραμείνουν στήν προαιώνια γῆ τῶν πατέρων τους ἔδωσαν ἕναν σκληρό ἀντιστασιακό ἀγώνα ὑπάρξεως ἀπέναντι σέ μιά μακροχρόνια διαδικασία πού ἀπέβλεπε στήν ἐθνική, θρησκευτική καί πολιτισμική ἀλλοίωση τῆς ταυτότητάς τους καί τήν ἀφομοίωσή τους μέσα ἀπό διάφορα διαδοχικά στάδια.

Ἔτσι, σ᾽ αὐτόν τόν ἀγώνα, ἕνα μέρος τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἰωνίας, ὅπως οἱ Τουρκόφωνοι καί οἱ Καραμανλῆδες, ἔχασε μόνον τήν ἑλληνική γλῶσσα ἐνῶ κατάφερε νά διατηρήσει τήν ἐθνική καί θρησκευτική συνείδηση[3].

---

2. Ἴσως ἔτσι κατανοήσουμε, ἐπιτέλους, τόν Καραγκιόζη πού ἔλεγε ὅτι τόν πονᾶ τό πόδι του ἐπειδή εἶχε πατήσει καρφί ὁ παππούς του ἀλλά καί τόν Φώτη Κόντογλου ὅταν μαζί μέ τόν θάνατο τῶν γονέων του ἔκλαιγε καί γιά τόν θάνατο τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου. «*Οἱ πατέρες ἡμῶν ἔφαγαν τά σύκα καί οἱ ὀδόντες ἡμῶν αἱμωδίασαν*».

3. Ν. Ἀνδριώτη, *Κρυπτοχριστιανικά κείμενα*, Θεσσαλονίκη 1974, σσ. 6-8.

Ἕνα ἄλλο σημαντικό πληθυσμιακό μέρος περιέσωσε μυστικά μόνον τή θρησκευτική του συνείδηση ἐνῶ ἐξωτερικά ἐμφανίζονταν ὡς Τοῦρκοι καί μουσουλμάνοι. Πρόκειται γιά τούς λεγόμενους Κρυπτοχριστιανούς τῆς Τουρκίας[4] .

Ἕνα ἄλλο πάλι μέρος τοῦ πληθυσμοῦ ἔχασε καί τά δύο συστατικά στοιχεῖα τῆς ὀντότητάς του, δηλαδή καί τήν ἐθνική καί τή θρησκευτική του συνείδηση, ἀποκόπηκε ἀπό τόν κορμό τῆς Ρωμιοσύνης καί ἀφομοιώθηκε ἀπολύτως μέ τούς κατακτητές.

Μετά τήν Κεμαλική ἐπανάσταση, πού προσέβλεπε στήν ἀπαλλαγή τῆς Τουρκίας ἀπό τό θεοκρατικό πρότυπο τῆς ἄλλοτε Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας ἔτσι ὥστε νά μετασχηματισθεῖ σ' ἕνα κοσμικό, σύγχρονο κράτος[5] καί τή μικρασιατική καταστροφή, πού σήμανε τή λήξη τοῦ ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου καί θρήνησε πάνω ἀπό 500.000 θύματα, ἡ συνθήκη Εἰρήνης τῆς Λωζάνης τό 1923 ἐπέβαλε τήν ὑποχρεωτική ἀνταλλαγή τῶν ὀρθοδόξων καί τῶν μουσουλμανικῶν πληθυσμῶν μεταξύ Τουρκίας καί Ἑλλάδος, μέ συνέπεια περίπου 1.300.000 Ἕλληνες ὀρθόδοξοι ἀπό τή διαλυμένη πολυεθνική Αὐτοκρατορία νά ἐγκαταλείψουν τίς πατρογονικές τους ἑστίες καί νά ἐγκατασταθοῦν στή μητροπολιτική πατρίδα, τήν Ἑλλάδα[6]. Τό δράμα τῆς προσφυγιᾶς γι' αὐτούς μόλις τότε ἄρχιζε[7].

Ἐξαίρεση ἀπό αὐτή τήν ὑποχρεωτική πληθυσμιακή ἀνταλλαγή ἀποτέλεσαν οἱ μουσουλμανικοί πληθυσμοί τῆς Δυτικῆς Θράκης

---

4. Ειδικότερα γιά τούς Κρυπτοχριστιανούς στόν Πόντο, βλ. ἐνδεικτ. R. Dawkins, «*The Crypto-Christians of Turkey*», «Byzantion» 8 (1933), σσ. 247 ἑπ. καί Μητρ. Χρυσάνθου, «*Ἡ Ἐκκλησία τῆς Τραπεζοῦντος*», «Ἀρχεῖον Πόντου» 4-5 (1936), σσ. 670-671, 690-691, 708, 717-719, στά Βαλκάνια, βλ. S. Skendi, «*Crypto-Christianity in the Balkan Area* under *the Ottomans*», «Slavic Review» 26, no 2 (1967), σσ. 227-246, στήν Κύπρο, Σ. Μενάρδου, «*Περί τῶν ὀνομάτων τῶν Κυπρίων*», «Ἀθηνᾶ» 16, σσ. 257 ἑπ., στήν Ἤπειρο, Κ. Σκενδέρη, *Ἱστορία τῆς ἀρχαίας καί συγχρόνου Μοσχοπόλεως*, Ἀθήνα 1928 καί στήν Κρήτη, Ν. Σταυράκη, *Στατιστική τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Κρήτης*, Ἀθήνα 1890.

5. Πρακτικά τῆς Διασκέψεως τῆς Λωζάνης, Procès Verbal, no 3, 18.12.1922, σ. 451. Βλ. ἐπίσης Σ. Μηναΐδη, *Ἡ Θρησκευτική Ἐλευθερία τῶν Μουσουλμάνων στήν Ἑλληνική ἔννομη τάξη*, ἐκδ. «Σάκκουλα», Ἀθήνα – Κομοτηνή 1990, σ. 194 καί Σ. Γεωργούλη, *Ὁ θεσμός τοῦ Μουφτῆ στήν Ἑλληνική καί ἀλλοδαπή ἔννομη ταξη*, ἐκδ. «Σάκκουλα», 1993, σ. 25.

6. Βλ. τή Συνθήκη τῆς Λωζάνης, σέ «Ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν, Πράξεις ὑπογραφεῖσαι ἐν Λωζάνη τῇ 30η Ἰανουαρίου καί τῇ 24η Ἰουλίου 1923» καί «*Actes Signés á Lausanne le 30 Janvier et le 24 Juillet 1923*», Paris, Imprimérie Nationale, 1923. Ἐπίσης, Κ. Σκαλτσᾶ, *Ἡ Συνθήκη τῆς Λωζάνης*, Ἀθῆναι 1972, σσ. 47 ἑπ.

7. Κ. Βακαλοπούλου, *Νεοελληνική Ἱστορία (1204-1940)*, Θεσσαλονίκη 1991, σ. 439.

καί τό ἄλλοτε σφριγηλό καί ἀκμαῖο ἑλληνικό στοιχεῖο τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Ἴμβρου καί τῆς Τενέδου, τό ὁποῖο, ὅταν ἄρχισε ἡ συνδιάσκεψη τῆς Λωζάνης (Νοέμβριος 1922), ἀριθμοῦσε περίπου τίς 300.000[8]. Αὐτές οἱ πληθυσμιακές ὁμάδες στοιχειοθέτησαν αὐτό πού ἀποκαλοῦμε σήμερα ἐθνικές μειονότητες τῶν χωρῶν Τουρκίας καί Ἑλλάδος, μέ τή σημασία τοῦ διαχωρισμοῦ ἀπό ἕνα σύνολο, τό ὁποῖο κατά κανόνα εἶναι ἀμιγές[9], -ἔννοια ἐντελῶς ἄγνωστη στήν Ὀθωμανική Αὐτοκρατορία[10] - καί ἀποτελοῦν ἔκτοτε ἐνεργό, ρυθμιστικό καί δυναμικό μοχλό τῶν σχέσεων τῶν δύο κρατῶν, πού εἶναι ἱκανός νά δημιουργήσει καταστάσεις ἐντάσεως σέ στενότερα ἤ εὐρύτερα πλαίσια καί παράλληλα στοιχεῖο ἐπιρροῆς τῶν διεθνῶν σχέσεων σέ μεγαλύτερη κλίμακα.

Παρά τίς διεθνεῖς νομικές ὑποχρεώσεις πού ἀνέλαβε ἡ Τουρκία ἀπό τό κείμενο τῆς ὁμώνυμης Συνθήκης, τό ὁποῖο προσδιόρισε –μεταξύ ἄλλων– τό νομικό καθεστώς προστασίας τῶν μή μουσουλμανικῶν μειονοτήτων στήν Τουρκία καί τῆς μουσουλμανικῆς μειονότητας στήν Ἑλλάδα , οἱ ἑλληνικές μειονότητες τῆς Τουρκίας, δυστυχῶς μέ τήν ἐξόφθαλμη ἀνοχή τῆς διεθνοῦς κοινότητας, ὑφίστανται μέχρι σήμερα ἀπροκάλυπτη ἐθνική καί θρησκευτική τρομοκρατία καί ἄνευ ὁρίων παραβιάσεις τῶν στοιχειωδῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καί τῶν θρησκευτικῶν ἐλευθεριῶν τους.

---

8. Τραγικό σφάλμα διπλωματικῆς στρατηγικῆς ἀπό μέρους τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου κι ἔλλειψη ὑπευθυνότητας ἀπό μέρους τῶν τότε Ἑλλήνων ἡγετῶν, χαρακτηρίζει ὁ Κ. Βακαλόπουλος αὐτή τήν ἐξαίρεση τῆς πληθυσμιακῆς ἀνταλλαγῆς στό ἔργο του Νεοελληνική Ἱστορία, *ὅ.π.*, σ. 17.

9. Ὅμως, παρά τό γεγονός ὅτι ὁ ὅρος «μειονότητα» ἀναφέρεται καί σέ κείμενα ἐσωτερικῶν νομοθεσιῶν καί σέ διεθνῆ νομικά κείμενα, δέν ἔχει ὑπάρξει συμφωνία γιά ἕναν γενικά ἀποδεκτό ὁρισμό του, οὔτε ἀπό τούς νομικούς οὔτε ἀπό τούς πολιτικούς ἐπιστήμονες. Ἔτσι, ὅσοι ἀσχολοῦνται μέ τό θέμα τῶν μειονοτήτων ὑποχρεώνονται νά χρησιμοποιοῦν διάφορα κριτήρια, ἄλλοτε ἀντικειμενικά ὅπως εἶναι ἡ φυλή, ἡ γλώσσα, ἡ ἐθνική καταγωγή, ἡ θρησκεία, ὁ ἀριθμητικός παράγοντας καί ἡ ἀναγνώριση μιᾶς ὁμάδας ὡς μειονότητας ἀπό μιά διεθνῆ συμφωνία καί ἄλλοτε ὑποκειμενικά, ὅπως εἶναι ἡ ἀτομική βούληση τῶν ἀτόμων πού συνιστοῦν μιά μειονότητα νά διατηροῦν τά ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά τους καί ἡ συνείδηση ὅτι ὄντως ἀποτελοῦν μιά ξεχωριστή, μέσα στό σύνολο ὁμάδα, μέ κοινές παραδόσεις καί χαρακτηριστικά, ἡ ὁποία ἀρνεῖται τήν ἀφομοίωση. Βλ. F. Carotorti, *Étude des droits des personnes appartements aux Minorités Ethniques, Religieuses et Linguistiques*, N.r. United Nations, 1979, σ. 12.

10. Δ. Κιτσίκη, *Ἱστορία τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας 1280-1924*, Ἀθήνα 1996, 3η ἔκδ., σ. 59.

Β. Παραβιάσεις τῶν Ἀνθρωπίνων Δικαιωμάτων τῶν Ἑλλήνων μουσουλμάνων τῆς Τουρκίας καί τῶν Κρυπτοχριστιανῶν

Στήν εὐρύτερη περιοχή τοῦ Εὐξείνου Πόντου ζοῦσαν στίς ἀρχές τοῦ 20ου αἰώνα περίπου 500.000 Ἕλληνες μουσουλμάνοι[12]. Πρόκειται γιά ἀπογόνους ὀρθοδόξων Ἑλλήνων πού ἐξισλαμίσθηκαν κατά τούς 15ο καί 16ο κυρίως αἰῶνες.

Αὐτό τό φαινόμενο τοῦ ἐξισλαμισμοῦ[13] ὀφειλόταν:

1) Στόν πανικό καί τή σύγχυση πού καταλάμβανε τούς κατοίκους ἀπό τίς σφαγές καί τούς ὁμαδικούς ἀνδραποδισμούς κατά τή διάρκεια τῶν τουρκικῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων ἐναντίον τῶν πατρίδων τους. Ἔτσι δήλωναν τρομοκρατημένοι πίστη στόν Μωάμεθ[14].

2) Στό δέος καί τόν θαυμασμό πού συνέπαιρνε ὁρισμένους χριστιανούς ἀπό τή γρήγορη καί θαυμαστή ἐπέλαση τῶν Τούρκων ὀθωμανῶν ἀλλά καί στή διαμόρφωση τῆς βεβαιότητας ὅτι ὁ Θεός ἐγκατέλειψε τούς χριστιανούς, ὥστε ἑκούσια πλέον ζητοῦσαν νά ἐνταχθοῦν στή νέα ἀνερχόμενη δυναμικά θρησκεία[15].

---

11. ΤΜΗΜΑ Γ' (Α' ΜΕΡΟΥΣ). «ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΩΝ» (protection des minorités), ἄρθρα 37-45.

12. R. Dawkins, *Greek in Anatolia*, 1917.

13. Α. Βακαλοπούλου, *Τά αἴτια τοῦ ἐξισλαμισμοῦ στίς ἑλληνικές χῶρες κατά τή διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας*, «Χριστιανικό Συμπόσιο», ἐτ. ἔκδ. Χριστιανικοῦ στοχασμοῦ καί τέχνης, σσ. 32-34.

14. Ἔχουμε τό παράδειγμα τῶν Ἑλλήνων ἐξισλαμισθέντων κατά τήν ἅλωση τῆς Νικαίας τῆς Βιθυνίας ἀπό τούς Τούρκους τό 1331, οἱ ὁποῖοι ἀργότερα μετανιωμένοι ζητοῦσαν ἀπό τόν Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάννη ΙΔ' Καλέκα συγχώρεση καί νά γίνουν δεκτοί στούς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας πλέον ὡς Κρυπτοχριστιανοί. Βλ. F. Miklosich – J. Müller, *Acta Patriarchatus Constantinopolitani I*, σ. 84 καί Ἀ. Βακαλοπούλου, *Ἱστορία τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ Α'*, Θεσσαλονίκη 1961, σσ. 102, 133-135. Ἐπίσης, τό παράδειγμα τῶν ἐξισλαμισθέντων Ἑλλήνων στή Θράκη κατά τήν προέλαση τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων μέ ἐπικεφαλῆς τόν Σουλεϊμάν, ὅταν αὐτοί ἀπειλοῦσαν μέ σφαγή ὅσους δέν δέχονταν τή μουσουλμανική θρησκεία, ἀναφέρει ὁ T. Seif, *Der Abschnitt über die Osmanem in sukrüllahss Rersiskeher Universalgeschichte*. «Mitteilungen 3hr Osmanischen Geschichte» 2, σσ. 67, 83. Ἐπίσης καί ὁ Bertrandon de la Broquière, «*La voyage d' Outremer ... publiè et anotè par Ch. Schefer, Recueil de voyages ...*», Paris 1892, τ. 12, σ. 557, ἀναφέρει ὅτι πολλοί κάτοικοι τῆς Θεσσαλονίκης προσχώρησαν στόν μουσουλμανισμό κατά τήν ἅλωσή της τό 1430.

15. Ἀλλά καί οἱ ἴδιοι οἱ μουσουλμάνοι πίστευαν ὅτι ἦταν οἱ ἐκλεκτοί τοῦ Θεοῦ καί ὡς ἀπόδειξη θεωροῦσαν τή νίκη τους ἐπί τῶν Ρωμαίων, J. Schieltberger, *The Bontage and travels ... in Europa, Asia and Africa*, 1367-1427, London 1879, σσ. 77-78.

3) Στήν ἐπιμονή τῶν Ποιμένων τῆς Ἐκκλησίας στήν ἀκριβή τήρηση τῶν Ἱερῶν Κανόνων, τῆς διδασκαλίας τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καί τῆς βυζαντινῆς νομοθεσίας[16], στήν «*ἀκρίβεια καί λεπτολογία τῆς εὐταξίας*[17]» στά μυστήρια, στήν ψαλτική κ.λπ. καί στήν ἄρνηση, σέ μεγάλο βαθμό, τοῦ θεσμοῦ τῆς ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας[18], μέ τήν ἐπιβολή αὐστηρῶν ἐπιτιμίων, ὅπως ἀφορισμῶν, ἀπαγόρευσης ἐκκλησιασμοῦ καί ὑπερβολικῶν νηστειῶν καί

4) Στή δυσβάσταχτη φορολογία καί τίς σκληρές οἰκονομικές συνθῆκες πού ἐπικρατοῦσαν κατά τούς 17ο καί 18ο αἰῶνες καί ἐξανάγκαζαν πολλούς ἀπογοητευμένους καί ἀπελπισμένους χριστιανούς νά στραφοῦν πρός τόν Ἰσλαμισμό[19].

Ἕνα μέρος τῶν χριστιανῶν τοῦ Πόντου ἐξισλαμίσθηκε ἑκούσια ἤ διά τῆς βίας στίς ἀρχές τοῦ 20ου αἰώνα γιά νά γλυτώσει ἀπό τή γενοκτονία τοῦ ποντιακοῦ ἑλληνισμοῦ, ἐνῶ ἕνα ἄλλο, οἱ Λαζοί, πού κατοικοῦσαν μεταξύ Βατούμ καί Τραπεζοῦντος, ἐξισλαμίσθηκαν διά τῆς βίας[20]. Αὐτοί οἱ πληθυσμοί διατηροῦν μέχρι σήμερα τήν ἐθνική τους συνείδηση, μιλοῦν τό ποντιακό γλωσσικό ἰδίωμα (τύπος

---

16. Βλ. ἐνδεικτ. Μ. Τουρτόγλου, «*Τό δίκαιο κατά τήν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας*», σέ «Ἱστορία Ἑλληνικοῦ Ἔθνους», τόμ. ΙΑ', σ. 111.

17. Γενναδίου Σχολαρίου «*Ἅπαντα*», τόμ. Δ', σσ. 202-203.

18. Ὁ ὅρος «*ἀκρίβεια*» ἐκφράζει τήν πιστή τήρηση τῶν κανονικῶν διατάξεων ἐνῶ ὁ ὅρος «*οἰκονομία*» (= συγκατάβαση) τήν πλήρη ἀγάπης στάση τῆς Ἐκκλησίας πρός ἐκεῖνα τά μέλη της, τά ὁποῖα παραβαίνουν αὐτές τίς διατάξεις (βλ. τούς κανόνες 46, 47, 68/Ἀποστ., 3, 4/Ἁγ. Γρηγ. Νύσσης, 1, 3, 10, 47/Μεγ. Βασιλείου κ.ἄ.) ἀλλά καί πρός τούς ἐκτός Ἐκκλησίας πού ἐπιθυμοῦν νά προσέλθουν στούς κόλπους της (βλ. τούς κανόνες 8, 19/Α' Οἰκ., 7/Β' Οἰκ., 1, 4/Μεγ. Βασιλ. κ.ἄ.). Καί ὅπως ἀναφέρει ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων Δοσίθεος (Κ. Δεληκανῆ, *Πατριαρχικά Ἔγγραφα*, τόμ. Γ', Κωνσταντινούπολις 1905, σ. 648) «*τά ἐκκλησιαστικά πράγματα ... ὅταν δέν μποροῦν νά γίνουν κατ' ἀκρίβειαν γίνονται κατ' οἰκονομίαν*».

19. Ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης (τέλη 18ου αἰώνα) συμβούλευε τούς χριστιανούς «*... ὅτι διά ἄλλο τέλος δέν σᾶς παιδεύουν μέ βαρέα δοσίματα, καί μέ τά ἄλλα κακά πάρεξ διά νά βαρεθῆτε, νά χάσετε τήν ὑπομονήν κι ἔτζι νά ἀρνηθῆτε τήν πίστη σας καί νά δεχθῆτε τήν ἰδικήν των θρησκείαν. Ὅθεν καί ἐσεῖς τόν σκοπόν αὐτόν ἠξεύροντες φυλαχθῆτε, ἀγαπητοί ἀδελφοί, διά τήν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ καί διά τήν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς σας*». Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου, *Νέον Μαρτυρολόγιον*, 3η ἔκδ., 1961, σ. 15.

20. Στήν περιοχή τοῦ Πόντου μετά τό 1856 διαπιστώθηκε ὅτι οἱ Κρυπτοχριστιανοί ἦταν περίπου 17.200 ἔναντι 9.500 μουσουλμάνων καί 29.000 χριστιανῶν. Βλ. ἐνδεικτ. «*The Tourkokratia in the Pontos*», «Neo-Hellenika» 1, Amsterdam 1970, σ. 48. Πολύτιμες μαρτυρίες Κρυπτοχριστιανῶν παραθέτει ὁ Ν. Ἀνδριώτης στά Κρυπτοχριστιανικά κείμενα, *ὅ.π.*

τῆς ἰωνικῆς διαλέκτου), μιά ὁμοιογενή ἑλληνική γλώσσα μέ πληθώρα ἀρχαιοελληνικῶν λέξεων, ἀτόφιων ἤ παραφθαρμένων κατά τήν τοπική προφορά, μέ ἀρχαΐζουσα σύνταξη ἀλλά καί μέ βυζαντινούς νεωτερισμούς[21] καί διαφυλάσσουν τήν ἀρχαία πολιτιστική τους κληρονομιά. Εἶναι μουσουλμάνοι Σουνίτες στό θρήσκευμα ἀλλά ἔχουν διασώσει καί πολλά χριστιανικά ἔθιμα, ὅπως τά κάλαντα, τό σταύρωμα τοῦ ψωμιοῦ, ὁρισμένες προσευχές κ.ἄ.

Αὐτή τήν ἐθνική καί πολιτισμική φυσιογνωμία τῶν μειονοτήτων προσπαθοῦν μεθοδικά νά ἀλλοιώσουν οἱ Τοῦρκοι, μέ ἀπώτερο σκοπό τήν πλήρη ἐξαφάνισή της. Ἔτσι, μετά τό 1923, μέ αὐθαίρετο τρόπο, ἔκλεισαν ὅλα τά ἑλληνικά δημοτικά σχολεῖα στίς περιοχές Ὄρφεως, Τόνυας καί Ἀρδάσης καί μέχρι σήμερα ἀπαγορεύουν τήν ἐπαναλειτουργία τους, ἀπαγόρευσαν τή χρήση τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας σέ κάθε δημόσιο χῶρο, ἵδρυσαν πολλά ἱεροδιδασκαλεῖα, ὅπου οἱ Τοῦρκοι προπαγανδίζουν συστηματικά ὑπέρ τῆς δικῆς τους ὑπεροχῆς, ἐνῶ τό 1980 μετέτρεψαν ὅλα τά ἑλληνικά τοπωνύμια σέ τουρκικά.

Στά παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καί τήν Προποντίδα, τή γνωστή καί ὡς «θάλασσα τοῦ Μαρμαρᾶ», ὑπάρχουν ἐπίσης σημαντικοί πληθυσμοί Ἑλλήνων μουσουλμάνων, Κρῆτες ὡς ἐπί τό πλεῖστον στήν καταγωγή, πού ἐξισλαμίσθηκαν κατά τή διάρκεια τῆς τουρκικῆς κατοχῆς στήν Κρήτη. Οἱ Τουρκοκρῆτες μιλοῦν τήν ἑλληνική κρητική διάλεκτο ἀλλά καί τή σύγχρονη ἑλληνική γλώσσα. Ὡς πρός τό θρήσκευμα εἶναι Σουνίτες Μπεκτασῆδες. Στήν Ἀττάλεια ἀπό τό 1935 ἔχει ἐγκατασταθεῖ κυπριακή μουσουλμανική μειονότητα ἐνῶ στά παράλια τοῦ Αἰγαίου ἔχουν ἐγκατασταθεῖ Σάμιοι Ἕλληνες μουσουλμάνοι[22].

Ξεχωριστή ἑλληνική μειονοτική κοινότητα ἀποτελοῦν οἱ Βαλαάδες, στίς περιοχές τῆς Κωνσταντινουπόλεως καί τῆς Ἀγκύρας, ἀπόγονοι ἐξισλαμισθέντων Ἑλλήνων κατά τήν Τουρκοκρατία ἀπό τή Δ. Μακεδονία καί συγκεκριμένα ἀπό τούς νομούς Γρεβενῶν καί Κοζάνης, καθώς καί ἡ κοινότητα τῶν Σαλονικιῶν, καταγόμενη ἀπό τή Θεσσαλονίκη, οἱ ὁποῖες μέ τή Συνθήκη τῆς Λωζάνης ὑποχρεώθηκαν νά μετακινηθοῦν πρός τήν Τουρκία[23].

---

21. Ὅπως ἦταν φυσικό, αὐτό τό γλωσσικό ἰδίωμα δέν ἀκολούθησε τήν ἐξέλιξη τῆς γλώσσας τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν περιοχῶν. Βλ. Μ. Κορομηλᾶ, *Οἱ Ἕλληνες στή Μαύρη Θάλασσα*, 3η ἐκδ., 1992, σ. 164.

22. Βλ. ἐκτεν. Θ. Παπαδοπούλλου, «*Πρόσφατοι ἐξισλαμίσεις ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ ἐν Κύπρῳ*», «Κυπριακαί Σπουδαί» 29 (1965).

23. Βλ. τή μελέτη γιά τούς «Βαλαάδες» στό «*Μακεδονικό Ἡμερολόγιο*» (1911), σσ. 113-118.

Ἀπό τίς παραπάνω ἀναφερθεῖσες ἑλληνικές μουσουλμανικές κοινότητες, ἕνα μέρος ἔγινε φορέας τοῦ νεοτουρκικοῦ πνεύματος καί ἐκτουρκίσθηκε ἐνῶ ἕνα ἄλλο μέρος διατηρεῖ μέχρι σήμερα τήν ἑλληνική ἐθνική συνείδηση καί προσπαθεῖ νά ἀντισταθεῖ στίς προκλήσεις καί τή συνεχῶς αὐξανόμενη ἀνθελληνική τρομοκρατία πού προωθεῖται ἀπό φανατικές ἐθνικιστικές ὀργανώσεις καί τήν καταδυναστευτική κυβερνητική πολιτική, πού στοχεύουν στήν ἐξαφάνιση τῆς ἐθνικῆς ταυτότητας[24].

Ὅλες αὐτές οἱ ἐνέργειες ἀποτελοῦν παραβίαση ὄχι μόνον τῶν ὅρων τοῦ ἄρθρου 39 τῆς Συνθήκης τῆς Λωζάνης[25], μέ τούς ὁποίους ἡ Τουρκία δεσμεύθηκε νομικά νά μήν ἐπιβάλει περιορισμούς στή χρήση ὁποιασδήποτε γλώσσας ἀπό ὁποιονδήποτε Τοῦρκο ὑπήκοο, ἀλλά καί παραβίαση μιᾶς ἁλυσίδας ἄλλων Εὐρωπαϊκῶν Συνθηκῶν[26] πού ὑπογράφηκαν κι ἀποτελοῦν πλέον ἐσωτερικό τουρκικό δίκαιο, ὅπως εἶναι ἡ 7η ἀρχή τῆς Τελικῆς Πράξεως τῆς Διασκέψεως Ἀσφαλείας καί Συνεργασίας στήν Εὐρώπη (Ἑλσίνκι 1975), ἡ Πράξη τῆς Συναντήσεως τῆς Βιέννης (1989), ἡ Πράξη τῆς Διασκέψεως γιά τήν Ἀνθρώπινη Διάσταση (Κοπεγχάγη 1990), ἡ Πράξη Συναντήσεως στή Γενεύη (1991) κ.ἄ., μέ τίς ὁποῖες ἀνέλαβε ἡ Τουρκία τήν ὑποχρέωση νά δημιουργήσει συνθῆκες κατάλληλες γιά τή βελτίωση καί τήν καλλιέργεια τῆς γλωσσικῆς καί πολιτιστικῆς ταυτότητας τῶν μειονοτήτων ἐπί τουρκικοῦ ἐδάφους καί νά περιφρουρήσει τά ἀνθρώπινα δικαιώματα καί τίς θεμελιώδεις ἐλευθερίες τους[27].

---

24. Ἀρχιμ. (νῦν μητρ.) Ἀνδρέα Νανάκη, *Ἐκκλησία – Γένος – Ἑλληνισμός*, 1993, σ. 11.

25. Γιά τήν πάγια τακτική τῆς Τουρκίας νά διαστρεβλώνει καί νά παρερμηνεύει ἐσκεμμένα τίς ἑκάστοτε Διεθνεῖς Συνθῆκες, ἐξάγοντας συμπεράσματα εὐνοϊκά τῶν ἐπιδιώξεῶν της, βλ. Ἐ. Ράφτη, *Ὁ Οἰκουμενικός Θρόνος ὡς θεσμός δικαίου*, «Κληρονομιά» 16 Α' (1984), σσ. 44-45.

26. Παράθεση τῶν Συνθηκῶν βλ. σέ Σπ. Τρωιάνου, *Ὀργάνωση τῶν Ἐκκλησιῶν καί διεθνεῖς σχέσεις*, 1983, σσ. 169-176 καί *Greek Magistrates association for Democracy and Freedoms, Human rights and Greek minorities in Turkey*, Thessaloniki 1992.

27. Μεταξύ τῶν θέσεων τοῦ Τούρκου ἐκπροσώπου στή Συνάντηση τῆς Γενεύης ὑπογραμμίζουμε τα ἑξῆς: 1) Ὅτι ἡ Τουρκία εἶναι μιά χώρα ὅπου ἐπικρατεῖ ἡ ἀνοχή καί ὁ σεβασμός τῶν δικαιωμάτων τῶν μειονοτήτων, 2) Οἱ φυλετικές, πολιτιστικές, ἐθνικές ἤ θρησκευτικές διαφορές ποτέ δέν ἀποτέλεσαν αἰτίες διακρίσεως στήν Τουρκική Δημοκρατία καί 3) Ὅτι οἱ μειονότητες στήν Τουρκία ἔχουν ἴσα δικαιώματα στήν ἐγκατάσταση, διαχείριση καί ἔλεγχο μέ δική τους εὐθύνη, ὁποιουδήποτε φιλανθρωπικοῦ, θρησκευτικοῦ καί κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ, σχολείου ἤ ἄλλου Ἱδρύματος γιά ἐπιμόρφωση καί παιδεία, καθώς καί τό δικαίωμα χρήσεως τῆς γλώσσας τους καί τῆς ἐλεύθερης ἄσκησης τῆς θρησκείας τους!

Βεβαίως νά ἐπισημάνουμε ὅτι οἱ παραβάσεις αὐτῶν τῶν Διεθνῶν Συνθηκῶν δέν μειώνουν καθόλου τή νομική τους ἀξία, ὅπως ἀκριβῶς δέν μειώνεται καί ἡ σημασία αὐτοῦ τοῦ ἰδίου τοῦ δικαίου ἀπό τίς καθημερινές ποικιλότροπες παραβιάσεις του εἴτε ἀπό μεμονωμένα ἄτομα εἴτε ἀπό κράτη.

Ἡ ὕπαρξη τῶν Κρυπτοχριστιανῶν τῆς Τουρκίας ἕλκει κι αὐτή τίς ρίζες της ἀπό τήν περίοδο ἐξάπλωσης τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας[28]. Στίς γνωστότερες κοινότητες Κρυπτοχριστιανῶν εἶναι οἱ Σταυριῶτες, οἱ Σπαθιῶτες ἤ Κλωστοί στόν Πόντο, οἱ Κουρμούληδες στήν Κρήτη, οἱ Λινοβάμβακοι στήν Κύπρο κ.ἄ. Ἐμφανίστηκαν στό προσκήνιο κατά τούς χρόνους τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, ἰδίως μετά τόν Κριμαϊκό πόλεμο, ὅταν ἡ Ὑψηλή Πύλη μέ τά αὐτοκρατορικά διατάγματα Χάττι Σερίφ (3-11-1839) καί Χάττι Χουμαγιούν (18-2-1856), τά ὁποῖα ἐξέφραζαν τήν κυρίαρχη βούληση τοῦ Σουλτάνου καί καθιέρωναν μιά μορφή θρησκευτικῆς ἰσότητας ὅλων τῶν ὑπηκόων τῆς Αὐτοκρατορίας, ἀναγνώρισε τά προνόμια πού ἀπολάμβαναν ab antiquo οἱ μή μουσουλμανικές κοινότητες. Ἔτσι, πολλοί Κρυπτοχριστιανοί ἐκδήλωσαν τήν πίστη τους καί ζήτησαν νά καταγραφοῦν ὡς χριστιανοί. Μπροστά ὅμως στήν ἀθρόα ἐγκατάλειψη τοῦ Ἰσλαμισμοῦ, οἱ Τοῦρκοι ἀντέδρασαν μέ σκληρά μέτρα ἐκδιώκοντάς τους ὡς μουσουλμάνους ἀλλαξοπιστίσαντες. Μετά τόν Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο οἱ Κρυπτοχριστιανοί ἀναθάρρησαν, γιά νά ὑποκύψουν ξανά στόν ἐξισλαμισμό μετά τό 1922, ἀφ᾿ ἑνός γιατί ἦσαν ἀγρότες ὡς ἐπί τό πλεῖστον καί, καθώς ἦσαν δεμένοι μέ τή γῆ, δέν ἤθελαν νά ἐγκαταλείψουν τόν τόπο τους, ἀφ᾿ ἑτέρου γιατί ἤλπιζαν ὅτι γρήγορα θά βελτιωνόταν ἡ κατάσταση. Οἱ Κρυπτοχριστιανοί τοῦ Πόντου κατά τήν καταγραφή τοῦ 1914 ἀνέρχονταν στούς 43.000 περίπου[29].

Στίς μέρες μας ὑπάρχουν κοινότητές τους σέ τουρκικές περιοχές ὅπου ὁ ἔλεγχος τῶν Ἀρχῶν δέν εἶναι εὔκολος, ὅπως στήν Κωνσταντινούπολη, τή Σμύρνη, τήν Τραπεζοῦντα, τό Ἰκόνιο, τήν Καισάρεια κ.ἄ. Δημοσίως χρησιμοποιοῦν τουρκικά ὀνόματα καί μιλοῦν τήν τουρκική γλώσσα, βαπτίζονται ὅμως κρυφά, τελοῦν τη θεία λειτουργία καί τό μυστήριο τῆς θείας Εὐχαριστίας ἀπό μυστικούς ἱερεῖς σέ κρυφούς ναούς, διαθέτουν ἐκκλησιαστικά σκεύη καί ἱερά βιβλία, τελοῦν κρυφά χριστιανικό γάμο, ἐξομολογοῦνται, θάβουν τούς νεκρούς τους κατά τό τουρκικό ἔθος καί τούς ξεθάβουν γιά νά τούς ενταφιάσουν πάλι μέ χριστιανική κηδεία κ.ἄ.

---

28. Βλ. ἐνδεικτ. Γ. Σακκά, *Ἡ ζωη τῶν Κρυπτοχριστιανῶν σημερα*, 1983. K. Fotiadis, *Die islamisierung Kleinasiens und die Kryptochristen von Pontos*, Tübingen 1985.

29. P.-A. Andrews – R. Benninghaus, *Ethnic Groups in the Republic of Turkey*, 1989.

Ὅπως συμβαίνει καί μέ τήν περίπτωση τῶν ἐξισλαμισθέντων Ἑλλήνων, ἡ ἀπαγόρευση νά ἐκδηλώνουν οἱ Κρυπτοχριστιανοί τίς θρησκευτικές πεποιθήσεις ἀποτελεῖ παραβίαση Διεθνῶν Συμβάσεων ἤ Διακηρύξεων μέ τίς ὁποῖες δεσμεύτηκε ἡ Τουρκία καί ἀποδεικνύουν τήν περιφρόνησή της πρός τή θεμελιώδη ἀρχή τοῦ Διεθνοῦς Δικαίου περί τῆς ὑποχρεωτικότητας τῶν κανόνων «Pacta sunt servanta». Κατ᾽ ἀρχάς, παραβίαση τῶν ὅρων 38, 39, 43 τῆς Συνθήκης τῆς Λωζάνης, μέ τούς ὁποίους παραχωρήθηκε σέ ὅλους τούς Τούρκους πολίτες τό δικαίωμα τῆς ἀνεξιθρησκείας καί ἀπαγορεύθηκε ὁ ἐξαναγκασμός τῶν μή μουσουλμάνων σέ πράξεις πού συνιστοῦν παραβίαση τῶν θρησκευτικῶν Κανόνων. Ἐν συνεχεία, παραβίαση μιᾶς σειρᾶς Εὐρωπαϊκῶν Συμβάσεων συναφοῦς περιεχομένου[30], ὅπως εἶναι ἡ Οἰκουμενική Διακήρυξη τῶν Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου, ἡ Γενική Συνέλευση τοῦ Ο.Η.Ε. (1948) καί συγκεκριμένα τό ἄρθρο 18 (ἀναφέρεται στή δημόσια τέλεση τῆς θρησκείας), τό ἄρθρο 9 τῆς Σύμβασης τῆς Ρώμης (1950) γιά τήν προστασία τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καί τῶν θεμελιωδῶν ελευθεριῶν, τό ὁποῖο ἀφορᾶ τήν προστασία της ἐλεύθερης ἐκδηλώσεως ἤ ἀλλαγῆς τῆς θρησκείας καί τό πρόσθετο σ᾽ αὐτήν Πρωτόκολλο τῶν Παρισίων (1952) πού κυρώθηκαν μέ τόν Ν. 2329/1953 καί τό Ν.Δ. 54/1974, ἡ 7η ἀρχή τῆς Τελικῆς Πράξεως τοῦ Ἑλσίνκι, ἡ Διάσκεψη γιά τήν ἀσφάλεια καί συνεργασία στήν Εὐρώπη (1975), ὁ Χάρτης τοῦ Παρισιοῦ γιά μιά καινούργια Εὐρώπη (1990), Ἡ Εὐρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων τοῦ Ἀνθρώπου (ΕΣΔΑ) κ.ἄ.

Γ. Παραβιάσεις τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καί τῶν θρησκευτικῶν ἐλευθεριῶν τῆς ἑλληνικῆς μειονότητας στήν Κωνσταντινούπολη, τήν Ἴμβρο καί τήν Τένεδο

Καθ᾽ ὅλη τή διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας οἱ Ἕλληνες τῆς Κωνσταντινούπολης ἀπολάμβαναν ὡς ἐθνότητα, ὑπό τήν πνευματική καθοδήγηση τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ὁρισμένων θρησκευτικῶν κυρίως ἀλλά καί πολιτικῶν προνομίων, τά ὁποῖα εἶχαν παραχωρηθεῖ κατά καιρούς jure Canonico καί facto στόν Οἰκουμενικό Πατριάρχη ἀπό τούς ἑκάστοτε Σουλτάνους καί διαμόρφωναν τό νομικό status στό ὁποῖο ὑπαγόταν[31].

---

30. Βλ. τά κείμενα σέ Σπ. Τρωιάνου, *Ὀργάνωση*, ὅ.π., σσ. 169-176.

31. Βλ. Ἰωάν. Δεληγιάννη, «*Τό νομικό καθεστώς τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ καί ἡ συμβολή του εἰς τήν ἐθνεγερσίαν τοῦ 1821*», 1971. Ἀπό νομική ἄποψη, ἀμφιβολίες ὡς πρός τόν χαρακτηρισμό «προνόμια» τῶν πολιτιστικῶν ἐλευθεριῶν, ἔναντι ἀνταλλάγματος, πού ἀναγνωρίστηκαν ἀπό τούς Τούρκους κατακτητές στούς

Ἡ ἀναγνώριση τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν προέκυψε λόγῳ τῆς διαφορᾶς θρησκείας μεταξύ κατακτητῶν καί κατακτημένων, δεδομένου ὅτι τό οἰκογενειακό δίκαιο ρυθμιζόταν στό τουρκικό κράτος ἀπό θρησκευτικό νόμο (Σερή)[32] κι ἑπομένως ἦταν ἀδύνατον νά ἐφαρμοσθεῖ ἰσλαμικός νόμος στούς χριστιανούς. Γι᾿ αὐτό οἱ Σουλτάνοι, ἀνταποκρινόμενοι στή θεοκρατική δομή τοῦ κράτους, τούς ἀναγνώρισαν, ἔναντι παγίων οἰκονομικῶν ἀνταλλαγμάτων, μιά σειρά ἀπό ε ἰ δ ι κ ά καί γ ε ν ι κ ά προνόμια[33] ὥστε νά διατηρηθεῖ τό παλαιό Κανονικό Δίκαιο, τό ὁποῖο μόνον ἀπό τή νόμιμη πνευματική ἀρχή του, δηλαδή τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο, θά μποροῦσε νά ἐφαρμοσθεῖ.

Τά ε ἰ δ ι κ ά προνόμια ἀφοροῦσαν στόν Πατριάρχη, ὡς θρησκευτικο-πολιτικό ἡγέτη ὅλων τῶν ὀρθοδόξων (μιλλέτ μπασί) καί συνεχιστή τῆς πολιτικῆς ἰδέας τοῦ Βυζαντίου, ἐνῶ τά γενικά ἀφοροῦσαν στό σύνολο τῆς Ἐκκλησίας.

Στά γ ε ν ι κ ά προνόμια συγκαταλέγονταν ὁ σεβασμός τῆς ζωῆς, ἡ ἐλευθερία τῆς θρησκείας, ἡ ἐσωτερική αὐτοδιοίκηση τῶν θρησκευτικῶν κοινοτήτων καί τῶν ἱδρυμάτων μέ θρησκευτικό ἤ γενικότερα πνευματικό χαρακτήρα, ἡ ἑτεροδικία, ἡ ἐλευθερία διαχείρισης τῶν ἐκκλησιαστικῶν περιουσιακῶν στοιχείων, ἡ ἀπαλλαγή ἀπό τή φορολογία κ.ἄ.

Περί τό 1923 πολλοί Ἕλληνες ἐγκατέλειψαν τήν ἀρχέγονη πατρίδα τους καί πέρασαν στήν Ἑλλάδα ὡς πρόσφυγες, ἐνῶ μέ τή Συν-

---

ὑποτελεῖς χριστιανούς, ἐκφράζει ὁ Ν. Πανταζόπουλος στή μελέτη «*Τινά περί τῆς ἐννοίας τῶν προνομίων ἐπί Τουρκοκρατίας*», «Ἀρχεῖον Ἰδιωτικοῦ Δικαίου» 10 (1943), σσ. 449-471. Παρομοίως καί ὁ π. Γ. Μεταλληνός («*Τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο ὡς ἐθναρχικό κέντρο*» στόν τόμ. «Φανάρι 400 χρόνια», ἔκδ. Οἰκ. Πατριαρχείου, 2001, σ. 217) θεωρώντας ὅτι τελικά τά «προνόμια» ἀποδεικνύονταν κίβδηλο νόμισμα.

32. Ὁ θρησκευτικός νόμος (Σερή) ἦταν ἰσοδύναμος τοῦ πολιτικοῦ. Βλ. Κ. Παπαθανάση-Μουσιοπούλου, Τά ἑλληνικά Προξενεῖα στή Θράκη, 1976, σ. 190. Στήν ἑλληνική ἔννομη τάξη, σέ ἀντιστοιχία μέ τή Σερή βρίσκεται τό ὀρθόδοξο Κανονικό Δίκαιο. Ἡ ἑλληνική ὅμως ὁρολογία ποικίλλει ὡς πρός τήν ἀπόδοση τῆς λέξης αὐτῆς στά ἑλληνικά. Ἔτσι ἀποδίδεται ὡς «τῶν μωαμεθανῶν δίκαιο» (Ν. ΑΛΗ᾿/1882, ἄρθρο 4), Ὡς «ἱερό μουσουλμανικό δίκαιο» καί ὡς «ἱερός μουσουλμανικός νόμος» (Ν. 1920/1991, ἄρθρο 5).

33. Βλ. ἐνδεικτ. Μ. Γεδεών, *Τά δίκαια καί προνόμια τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, Κωνσταντινούπολη 1909. Ν. Ἐλευθεριάδη, Τά προνόμια τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, Σμύρνη 1909. Κ. Παπαδοπούλλου, Les privilèges du Patriarcat Oecuménique, Paris 1924. Γιά τή μορφή καί τό περιεχόμενο τῶν προνομίων βλ. Ἐ. Κούκκου, *Διαμόρφωσις τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας κατά τήν Τουρκοκρατίαν*, 1971, σσ. 36-57.

θήκη τῆς Λωζάνης οἱ 250.000 (σέ συνολικό ἀριθμό 1.000.000 κατοίκων) περίπου Ἕλληνες πού παρέμειναν στήν Κωνσταντινούπολη χαρακτηρίστηκαν ὡς μειονότητα καί ὑπήχθησαν σέ ἕνα sui generis νομικό καθεστώς. Θεωρήθηκαν δηλαδή ὅτι ἦταν ἐγκαταστημένοι κάτοικοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως καί ὡς ἐκ τούτου ὑπήχθησαν στήν κατηγορία τῶν μή ἀνταλλαξίμων μειονοτήτων.

Ἰδιαίτερα τά ἄρθρα 40 καί 41 τοῦ Γ' Τμήματος (τοῦ Α' μέρους) τῆς Συνθήκης ἀναφέρονται σέ «Τούρκους ὑπηκόους», οἱ ὁποῖοι ἀνήκουν σέ μή μουσουλμανικές μειονότητες. Σύμφωνα μέ τά ἄρθρα, οἱ μειονότητες θά ἀπολαμβάνουν στό ἑξῆς ἴση μεταχείριση καί θά ἔχουν τά δικαιώματα πού ἀπαριθμοῦνται σ᾽ αὐτά ὅπως καί οἱ ὑπόλοιποι Τοῦρκοι ὑπήκοοι (δικαιώματα ἰσότητας καί ἰσοπολιτείας). Ἰδίως στά θέματα οἰκογενειακοῦ δικαίου, οἱ χριστιανικές καί οἱ ἰσραηλιτικές κοινότητες τῆς Τουρκίας θά ὑπαχθοῦν ἰσότιμα στούς νέους νόμους πού ἐφαρμόζονται γιά ὅλους τούς Τούρκους πολίτες χωρίς ὅμως νά παραθεωρηθοῦν οἱ θρησκευτικές συνήθειες τῶν κοινοτήτων αὐτῶν. Οἱ χριστιανοί καί οἱ ἰσραηλίτες θά εἶχαν τη δυνατότητα, ἐφ᾽ ὅσον τό ἐπιθυμοῦσαν, νά ὑπαγάγουν (fair consacrer) τόν πολιτικό γάμο καί τό διαζύγιο στή δικαιοδοσία τῶν ἀντιστοίχων θρησκευτικῶν τους ἀρχῶν.

Ἐπίσης, προστατευόμενα ἀγαθά τῶν μή μουσουλμάνων ὑπηκόων εἶναι ἡ ἐλευθερία κινήσεως, ἡ ἐλευθερία νά χρησιμοποιοῦν τήν ἐθνική τους γλώσσα, νά ἀσκοῦν ὁρισμένα ἀστικά καί πολιτικά δικαιώματα, τό δικαίωμα νά ἱδρύουν καί νά διοικοῦν θρησκευτικά καί ἐκπαιδευτικά ἱδρύματα καί σωματεῖα, ἡ ἐλευθερία διδασκαλίας τῆς ἐθνικῆς τους γλώσσας στά δημοτικά μειονοτικά σχολεῖα, τό δικαίωμα τοῦ συνεταιρίζεσθαι, ἡ ἐλευθερία τοῦ τύπου κ.ἄ.

Ὅμως, παρά τό γεγονός ὅτι ἡ Συνθήκη τῆς Λωζάνης ἔθετε τήν Τουρκία πρό τῶν εὐθυνῶν της ἀπέναντι στίς μειονότητες πού ἐγκαταβιοῦσαν στά ἐδάφη της καί ἀξίωνε τήν ἐναρμόνιση τῆς κυβερνητικῆς πολιτικῆς πρός τίς διεθνεῖς ὑποχρεώσεις, ἡ τουρκική ἡγεσία ἀπάντησε μέ μιά σειρά ἀντιμειονοτικῶν νόμων, διαταγμάτων καί πράξεων ἀλλά καί μέ μιά γενικότερη πολιτική γενοκτονίας πού ἀντιστρατεύονταν τούς ὅρους τῆς Συνθήκης.

Οἱ Ἕλληνες τῆς Κωνσταντινουπόλεως βίωσαν ἕνα καθεστώς τρομοκρατίας καί καταπίεσης ψυχολογικῆς, θρησκευτικῆς καί ἐθνικῆς, τό ὁποῖο βιώνουν μέχρι σήμερα σέ ὅλες τίς ἐκφάνσεις τῶν θεμελιωδῶν δικαιωμάτων καί ἐλευθεριῶν πού ἀναφέραμε παραπάνω. Ἐπιλεκτικά θά ἀναφερθοῦμε σέ ὁρισμένους τομεῖς ὅπως

α) Στόν εὐαίσθητο χῶρο τῶν θρησκευτικῶν ἐλευθεριῶν

Ὅπως ἔχει παγιωθεῖ στή διεθνῆ νομική θεωρία καί πρακτική,

τό δικαίωμα τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας, ἡ διεκδίκηση τοῦ ὁποίου ἔχει ἐπηρεάσει ἀποφασιστικά τήν παγκόσμια ἱστορία, ἐπιμερίζεται κατά βάση στήν ἐλευθερία τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως καί στήν ἐλευθερία τῆς λατρείας. Καί τούς δύο αὐτούς πόλους τοῦ ἀτομικοῦ δικαιώματος τό τουρκικό κράτος ἠθελημένα τούς «ἀγνόησε».

Ἡ ἵδρυση «τουρκικῆς ὀρθόδοξης χριστιανικῆς Ἐκκλησίας» ἀπό ἕναν ἐκτουρκισθέντα Ἕλληνα ἱερέα μέ τήν ἀνοχή καί ὑποστήριξη τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν ἔγινε ἑστία προπαγάνδας καί ὑποκινήσεως μισαλλοδοξίας κατά τοῦ ἑκάστοτε Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχη.

Ἡ τουρκική κυβέρνηση ἄρχισε νά ἐπεμβαίνει στήν ἐκλογή νέου Πατριάρχη μέ τόν ἐξαναγκασμό τῆς Πατριαρχικῆς Συνόδου νά ὑποβάλει κατάλογο τῶν ὑποψηφίων, ἀπό τόν ὁποῖο διαγράφει ὅσους αὐτή θεωρεῖ ἀνεπιθύμητους[34].

Ἤδη τήν ἐποχή τῆς Κεμαλικῆς Τουρκίας, θεωρώντας ἡ τουρκική ἡγεσία τό Πατριαρχεῖο ὡς κύριο φορέα τῆς Μεγάλης Ἰδέας, προσπάθησε νά πετύχει τήν ἀπομάκρυνσή του. Αὐτή ὅμως ἡ ἀξίωση ματαιώθηκε ἐξ αἰτίας τῆς σθεναρῆς ἀντίδρασης ἀφ᾽ ἑνός τῆς Ἑλλάδος καί ἀφ' ἑτέρου τῶν Συμμάχων, ὑπό τόν ὅρο ὅμως νά περιοριστεῖ αὐστηρῶς στά θρησκευτικά του καθήκοντα[35]. Ἔκτοτε, κατά καιρούς καί κυρίως σέ περιόδους ἔντασης τῶν σχέσεών της μέ τήν Ἑλλάδα, ἡ τουρκική Κυβέρνηση καθιστᾶ ἀντικείμενο ἀμφισβητήσεων καί διαπραγματεύσεων τό θέμα τῆς παραμονῆς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ὄχι μόνον στήν Κωνσταντινούπολη, ὅπου βρίσκεται προαιωνίως ἡ ἀμετάθετη ἕδρα του κι ἀποτελεῖ μέ τή διαχρονική αἴγλη του κρίκο ἀνάμεσα σέ Ἀνατολή καί Δύση, ἀλλά καί γενικότερα στό τουρκικό ἔδαφος, διατεινόμενη ὅτι αὐτό εἶναι ἐσωτερικό θέμα τοῦ τουρκικοῦ κράτους ἐφ᾽ ὅσον τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο εἶναι –ὅπως ὑποστηρίζει- τουρκικό ἵδρυμα Ἰδιωτικοῦ Δικαίου, ὑπαγόμενο στήν τουρκική νομοθεσία[36].

Ἀπαγορεύει τή δημόσια κυκλοφορία τῶν κληρικῶν τῆς ἑλληνορθόδοξης κοινότητας μέ ἱερατική περιβολή, καθώς καί τή διατήρηση μακριᾶς γενειάδας –μέ μοναδική ἐξαίρεση τόν Οἰκουμενικό Πατριάρχη.

---

34. Στήν οὐσία δηλαδή ἡ τουρκική Κυβέρνηση, ἐφ᾽ ὅσον διατηρεῖ τό δικαίωμα νά ἀπορρίπτει ὁποιαδήποτε ὑποψηφιότητα γιά τή θέση τοῦ Πατριάρχη, δέν στηρίζει τήν ἐκλογή ἀλλά τήν ἐπιλογή τοῦ Βλ. Σ. Γεωργούλη, *Ὁ θεσμός τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, «Θρακικά» 8 (1993), σσ. 23 ἑπ.

35. Ἀρ. 20 τοῦ ἐπίσημου Πρακτικοῦ τῆς διασκέψεως τῆς Λωζάνης της 10-1-1923.

36. Γιά τήν ἐπιχειρηματολογία τῆς τουρκικῆς ἡγεσίας σχετικά μέ τήν ἀπομάκρυνση τοῦ Πατριαρχείου ἀπό τήν ἕδρα του καί τήν τεκμηριωμένη ἀπόκρουσή της βλ. Ἐ. Ράπτη, *Ὁ Οἰκουμενικός Θρόνος*, ὅ.π., σσ. 73-95 καί Χ. Καρυκοπούλου, *Τό διεθνές καθεστώς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, 1979, σσ. 55-70.

Παρεμποδίζει τή μετακίνηση τῶν ἀνωτάτων ἀξιωματούχων τοῦ Πατριαρχείου στό ἐξωτερικό, καθυστερώντας τήν ἔκδοση τῆς ἀπαιτούμενης εἰδικῆς ἀδείας[37].

Ἡ τουρκική ἀστυνομία διενεργεῖ τακτικά αὐθαίρετες ἔρευνες στό Πατριαρχεῖο ἤ παρεμποδίζει τήν προσέλευση σ᾽ αὐτό, ἐνῶ ἐξτρεμιστικές ὀργανώσεις φανατικῶν μουσουλμάνων δημιουργοῦν συχνά ἐπεισόδια καί προκαλοῦν βιαιότητες κατά τοῦ Πατριαρχείου καί τῆς ἑλληνικῆς μειονότητας.

Οἱ περισσότεροι χριστιανικοί ναοί ἔχουν καταληφθεῖ καί μετατραπεῖ σέ τζαμιά, μουσεῖα ἤ αἴθουσες πολιτιστικῶν ἐκδηλώσεων ἐνῶ ἀπό τούς ἐναπομείναντες ναούς ἀρκετοί ἔχουν καεῖ, συληθεῖ ἤ ἐγκαταλειφθεῖ στή φθορά τοῦ χρόνου.

Τό 1965 ἔκλεισαν οἱ Τοῦρκοι τό Τυπογραφεῖο τοῦ Πατριαρχείου, τό ὁποῖο εἶχε ἱδρυθεί τό 1637 .

β) Στόν χῶρο τῆς διαμορφώσεως τῆς ἐθνικῆς αὐτοσυνειδησίας

Ἡ Τουρκία, ἀντιλαμβανόμενη τή σημασία καί τόν σπουδαῖο ρόλο πού ἔχει ἡ ἐκπαίδευση γιά τή διαμόρφωση καί διατήρηση τῆς ἐθνικῆς συνείδησης, «ἀγνόησε» συνειδητά τό ἄρθρο 40 τῆς Συνθήκης τῆς Λωζάνης «περί αὐτοτελείας τῶν μειονοτικῶν ἐκπαιδευτικῶν ἱδρυμάτων» καί μέ μιά σειρά διαδοχικῶν «διαβρωτικῶν» μέτρων κατόρθωσε νά τά ἐλέγξει.

Ὡς γνωστόν, τό Πατριαρχεῖο, ἐκτός ἀπό τά ἀμιγῶς δικαιώματα τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου, ἀσκεῖ καί εἰδικά δικαιώματα, τά ὁποῖα θά μποροῦσαν νά ἐνταχθοῦν κατ᾽ εὐρείαν ἔννοια στό Κανονικό Δίκαιο, ὅπως εἶναι ἡ ἵδρυση, διοίκηση καί διατήρηση σχολείων, νοσοκομείων, ὀρφανοτροφείων, πτωχοκομείων, ἡ ἄσκηση τῆς ἐκκλησιαστικῆς δικαιοσύνης, ἡ διοίκηση ἐκκλησιαστικῶν ἱδρυμάτων, κ.ἄ.

Κατ᾽ ἀρχήν ἡ τουρκική Κυβέρνηση ἀφαίρεσε τήν ἐπίβλεψή τους ἀπό τό Πατριαρχεῖο καί τίς ἑλληνικές κοινότητες καί τά ὑπήγαγε στό τουρκικό Ὑπουργεῖο Παιδείας (Ν. 222/1961) ἔτσι ὥστε νά τά ἐλέγχει συστηματικότερα.

Ἐπέβαλε τήν ὑποχρεωτική διδασκαλία τῆς τουρκικῆς γλώσσας, ἔθεσε ὡς ἀπαραίτητη προϋπόθεση διδασκαλίας τή γνώση τῆς τουρκικῆς καί ἀπό τούς Ἕλληνες δασκάλους, περιόρισε τήν ἔκδοση ἑλληνικῶν σχολικῶν ἐγχειριδίων, ἐπέβαλε τή χρήση ἀντίστοιχων τουρκικῶν καί ἀπαγόρευσε τήν πρωινή προσευχή (1964) ἐνῶ παρε-

---

37. N. Adjemoglou, *The current situation for the greek orthodox minority in Turkey. Report to the conference of C.S.C.E. on human dimension*, Moscow 1991.

μποδίζει τήν ἀνανέωση τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ προσωπικοῦ.

Τά περισσότερα σχολεῖα ὑπῆρξαν κατά καιρούς στόχος βανδαλιστικῶν ἐνεργειῶν καί ἐρημώθηκαν. Σύμφωνα μάλιστα μέ τά στοιχεῖα τῶν δημογραφικῶν καταγραφῶν, ἡ ἐκπαιδευτική διαδικασία ἀκολουθεῖ κατακόρυφη φθίνουσα πορεία μαρασμοῦ. Ἔτσι, τό 1923 λειτουργοῦσαν στήν Κωνσταντινούπολη 163 σχολεῖα ὅλων τῶν βαθμίδων μέ 14.862 μαθητές, τό 1927 λειτουργοῦσαν 57 σχολεῖα μέ 9.006 μαθητές, τό 1933 λειτουργοῦσαν 48 σχολεῖα μέ 7.635 μαθητές, τό 1964 λειτουργοῦσαν 52 σχολεῖα μέ 5.000 μαθητές, τό 1978 λειτουργοῦσαν 28 σχολεῖα μέ 1.147 μαθητές, τό 1980 λειτουργοῦσαν 26 σχολεῖα μέ 816 μαθητές, ἐνῶ σήμερα ἀπέμειναν 10 σχολεῖα μέ 500 περίπου μαθητές.

Τό 1971 ἡ τουρκική Κυβέρνηση ἔκλεισε αὐθαίρετα τό Πατριαρχικό Λύκειο Ἀρρένων καί τήν ὀνομαστή Θεολογική Σχολή τῆς Χάλκης, τήν ὁποία δέν ἀναγνώρισε ὡς ἐκπαιδευτικό ἵδρυμα πανεπιστημιακοῦ ἐπιπέδου ὅταν ἀποφασίστηκε ἡ ἐθνικοποίηση τῶν Πανεπιστημίων.

γ) Στόν χῶρο τῆς κοινοτικῆς περιουσίας

Ἡ μεγάλη σέ ἔκταση περιουσία τήν ὁποία διέθεταν οἱ ἑλληνικές κοινότητες στήν Κωνσταντινούπολη καί ἀποτελοῦνταν ἀπό ἐκκλησίες, ἐκκλησιαστικά κτήματα, νοσοκομεῖα, φιλανθρωπικά ἱδρύματα, μουσεῖα κ.ἄ., μέ τόν Ν. 2762/1935 ὑπήχθη στόν ἀπόλυτο κυβερνητικό ἔλεγχο, ἐνῶ ἀπαγορεύθηκαν οἱ πάσης φύσεως δωρεές στά φιλανθρωπικά ἱδρύματα. Εἰς τό ἑξῆς ἀκολούθησε μιά σειρά ἀντιμειονοτικῶν νόμων πού ὅλο καί περισσότερο καταστρατηγοῦσαν καί σφετερίζονταν τά περιουσιακά κοινοτικά δικαιώματα.

Ἐνδεικτικά ἀναφέρουμε τόν Ν. 993/1967 (ἄρθρο 7) πού ὅριζε ὅτι κοινοτική περιουσία πού ἀποσκοποῦσε στήν ἐνίσχυση φυλῆς ἤ μειονότητας δέν θά μποροῦσε νά περιέλθει στά φιλανθρωπικά ἱδρύματα. Συγχρόνως, ἡ τουρκική Κυβέρνηση αὔξησε τή φορολόγηση τῶν κοινοτικῶν ἱδρυμάτων τῆς ἑλληνικῆς μειονότητας στήν Κωνσταντινούπολη καθώς ἐπανέφερε μέ νόμο ἕναν ἀντιμειονοτικό φόρο πού εἶχε καταργηθεῖ ἀπό τό 1949 καί ἀφοροῦσε στά κοινοτικά ἱδρύματα. Πρόκειται γιά ἕναν πρόσθετο φόρο (MUKATAA) μέ συντελεστή 5% ἐπί τῶν κρατικῶν καί δημοτικῶν φόρων πού πλήρωναν τά ἑλληνικά ἐκκλησιαστικά καί κοινοτικά ἱδρύματα. Αὐτό εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα νά ἐξαντληθοῦν οἰκονομικά τά νοσοκομεῖα, τά ὀρφανοτροφεῖα, τά γηροκομεῖα καί λοιπά ἱδρύματα, νά φθάσουν στά πρόθυρα τῆς χρεοκοπίας καί καθώς πολλά ἀπό αὐτά δέν μποροῦσαν νά ἀνταπεξέλθουν στίς ὑπέρογκες οἰκονομικές

ὑποχρεώσεις τους, ἔπαυσαν νά λειτουργοῦν ἤ κατασχέθηκαν[38].

Τό 1978 δρομολογήθηκε ἡ ἀκύρωση τῶν τίτλων κυριότητας 100 περίπου ἑλληνικῶν κοινοτικῶν ἱδρυμάτων, τά ὁποῖα χρονολογοῦνταν ἀπό τήν ἐποχή τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας και ἡ ἀντικατάστασή τους μέ νέους τίτλους ἰδιοκτησίας ἔκδοσης 1920, τῶν ὁποιων ὅμως δέν ἐπιτράπηκε ἡ μεταγραφή.

δ) Στόν χῶρο τῶν ἀστικῶν καί πολιτικῶν δικαιωμάτων

Οἱ ἀπαράδεκτες διακρίσεις καί ἡ προκλητική παραβίαση τῶν ἀνθρωπινων δικαιωμάτων ἐκδηλώνονται σέ κάθε ἔκφραση τῆς ζωῆς τῶν Ἑλλήνων τῆς μειονότητας. Ἔτσι, ὅσοι διαβιοῦν στήν Κωνσταντινούπολη δέν ἔχουν τή δυνατότητα νά προσληφθοῦν σέ δημόσιες ὑπηρεσίες, διότι κατά τήν τουρκική νομοθεσία, γιά νά διοριστεῖ κάποιος σέ δημόσια θέση πρέπει νά εἶναι ἀπαραίτητα μουσουλμάνος. Ἐπίσης, δέν μποροῦν νά δώσουν ἔνορκη κατάθεση στα δικαστηρια διότι ὁ ὅρκος τους, ὡς χριστιανοί ὀρθόδοξοι, δέν ἔχει ἀποδεικτική ἀξία. Τό 1964 ἡ τουρκική Κυβέρνηση ἀπέλασε, ὑπό τό πρόσχημα τῶν ἀντιτουρκικῶν ἐνεργειῶν ὅλους τούς Ἕλληνες πού εἶχαν ἑλληνική ὑπηκοότητα καί στή συνέχεια δήμευσε τίς περιουσίες τους.

Ἡ προσφυγή τῶν ἀπελαθέντων στήν τουρκική δικαιοσύνη γιά τή διεκδίκηση τῆς περιουσίας τους ἀπέδειξε γιά πολλοστή φορά ὅτι στήν Τουρκία δέν λειτουργοῦν οἱ δημοκρατικοί θεσμοί και δέν ὑφίσταται τό Κράτος Δικαίου, προϋποθέσεις ἀπαραίτητες γιά τήν ἔνταξη ἤ τήν παραμονή μιᾶς χώρας στούς Εὐρωπαϊκούς Ὀργανισμούς.

Ἀποδέκτες ἀνάλογης ἀντιμετώπισης στάθηκαν καί οἱ ἑλληνικές κοινότητες τῆς Ἴμβρου καί τῆς Τενέδου, δύο ὀρεινῶν νησιῶν τῶν Θρακικῶν Σποράδων, πού βρίσκονται βορειοδυτικά ἀπό τό στόμιο τοῦ Ἑλλησπόντου.

Ἡ Συνθήκη τῆς Λωζάνης (ἄρθρο 14) ἀναγνώρισε στούς Ἕλληνες κατοίκους τῶν νησιῶν αὐτῶν, οἱ ὁποῖοι τό 1923 ἀριθμοῦσαν περί τίς 12.5000 (10.000 στήν Ἴμβρο καί 2.500 στήν Τένεδο), εἰδικό καθεστώς γιά τήν τοπική αὐτοδιοίκηση, τό ὁποῖο παρεῖχε ὅλες τίς ἐγγυήσεις πού ἀναφέρονται στή Συνθήκη στά ἄρθρα 37 ἕως 44, σχετικά μέ τήν προστασία τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καί τῶν ἐλευθεριῶν πού ἀφοροῦν στή ζωή, στήν προσωπικότητα καί στήν περιουσία τῶν μειονοτήτων στήν Τουρκία.

Βεβαίως ἡ πρακτική πού ἀκολούθησε ἡ τουρκική Κυβέρνηση

---

38. Βλ. αναλυτ. A. Alexandris, *The Greek minority of Instanbul and Greek-Turkish relation 1918-1974, Center for Asia Minor Studies*, Athens 1983.

ἦταν ἐξ ἀρχῆς ἀντίθετη πρός τη Συνθήκη, την ὁποία «ἀγνόησε». Ἡ ὑπηρέτηση τῆς στρατιωτικῆς θητείας σέ απομακρυσμένες περιοχές τῆς Τουρκίας, ὅπως στη μεθόριο με τη Σοβιετική Ἕνωση, το Ἰράν καί τό Ἰράκ, ἡ ἀπαγόρευση τῆς διδασκαλίας τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας στά σχολεῖα, ὁ εποικισμός τῶν νησιῶν με μουσουλμανικούς πληθυσμούς ὥστε να ἀλλοιωθεῖ ἡ ὁμοιογένεια, ἡ δυσβάσταχτη φορολογία (varlik), ἡ δήμευση κοινοτικῆς και μοναστηριακῆς περιουσίας, ἡ μεταφορά βαρυποινιτῶν ἀπό τις φυλακές τῆς ενδοχώρας στίς ἀγροτικές φυλακές τῆς Ἴμβρου, με δικαίωμα ελεύθερης κυκλοφορίας στό νησί, κ.ἄ. εἶναι ελάχιστη αναφορά τῶν τουρκικῶν ἀντιμειονοτικῶν μέτρων πού ἀποσκοποῦν στην τρομοκρατία τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἴμβρου και τῆς Τενέδου με στόχο την εγκατάλειψη τοῦ τόπου καί τόν τελικό ἀφανισμό.

Σήμερα, στήν Κωνσταντινούπολη, στην Ἴμβρο και την Τένεδο «ἐπιμένουν νά ἀντιστέκονται» με συνέπεια και να γράφουν το μαρτυρικό συναξάρι τους περίπου 3.000 Ἕλληνες ορθόδοξοι ... [39].

Τελειώνουμε αὐτή τήν «συνοπτική ἔκθεση τῆς ἐνεστώσας καταστάσεως» τῶν ἑλληνικῶν μειονοτήτων στην Τουρκία δίχως προτάσεις καί ἐπιστημονικό λόγο για το «τι και πῶς πρέπει να γίνει», πάντως ὅμως μέ τήν αἰσιόδοξη ρήση τοῦ επισκόπου Μύρων Χρυσοστόμου, κορυφαίου ἱεράρχη τοῦ Πατριαρχείου ότι «το Φανάρι και ἡ Ρωμιοσύνη τῆς Ἀνατολῆς περνοῦν πολλές κρίσεις ἀλλά πάντα ξεπερνοῦν τό ἔσχατο σημεῖο νικηφόρα». Τέλος αναφέρουμε και τούς στίχους ἑνός ποιήματος για να κλείσουμε ὅπως και αρχίσαμε, μέ μιά σταυροαναστάσιμη ἀναφορά:

«Ἔλα σιγά.
Ἡ ἀνατολή δέν ἔρχεται μέ κρότους,
οὔτε μέ θόρυβο πολύ.
Μά λάμπει μυστικά ἡ αὐγή,
γιά κείνους πού μέ ὑπομονή
σηκώνουν τόν σταυρό τους».

---

39. Για τὴν ἄκρως ἀντίθετη αντιμετώπιση από το ελληνικό κράτος τῆς ἀντίστοιχης μουσουλμανικῆς μειονότητας που εγκαταβιεῖ στη Θράκη, βλ. ενδεικ. Α. Σβώλου – Γ. Βλάχου, *Το Σύνταγμα τῆς Ἑλλάδος. Περί Θρησκείας*, Ἀθήνα 1954, σσ. 27 ἑπ. Ν. Γονατᾶ, *Ἡ μουσουλμανική μειονότητα τῆς Θράκης μέσα από τα άρθρα τοῦ τοπικοῦ Τύπου*, Κομοτηνή 1985. Α. Πολλῖς, *Κράτος, δίκαιο και ἀνθρώπινα δικαιώματα στην Ἑλλάδα*, Ἵδρυμα Μεσογειακῶν Μελετῶν, Ἀθήνα 1988. Σ. Μηναΐδη, *Ἡ θρησκευτική ἐλευθερία*, ὅ.π., Γ. Κασιμάτη, *Νομικά μέσα για την καταπολέμηση κάθε μορφῆς φυλετικῶν διακρίσεων, ρατσισμοῦ, ξενοφοβίας και υποδαυλίσεως τοῦ μίσους και τῆς φυλετικῆς βίας*, Ἰνστιτοῦτο Συνταγματικῆς Ἱστορίας και Συνταγματικῆς Ἐπιστήμης, Ἀθήνα 1992. Σ. Γεωργούλη, *Ὁ θεσμός τοῦ Μουφτῆ*, ὅ.π. κ.ἄ.

Γερασίμου Στυλιανοῦ, Δρ. Θ.

Ἡ ἔννοια τῆς δημιουργίας στους Καππαδόκες Πατέρες Μ. Βασίλειο καί Γρηγόριο Νύσσης

Εἰσαγωγή

Ἔννοια τῆς δημιουργίας

Ὁ Θεός δημιούργησε ἀπ᾽ τό μηδέν τόν ὁρατό καί τόν ἀόρατο κόσμο. Τόν ἀόρατο κόσμο ἀπετέλεσαν τά ἀσώματα λογικά ὄντα ἐνῶ τόν ὁρατό τό ἀστρικό σύμπαν. Συνδετικός κρίκος τῶν δύο κόσμων τέθηκε ὁ ἄνθρωπος, ὅπου ἡ φύση του εἶναι πνευματική καί ὑλική. Ἄν καί ὁ κόσμος δημιουργήθηκε μέ τή συνεργία τῶν Τριῶν Προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος, ὑποστηρίζεται ὅτι ὁ Υἱός κυρίως δημιούργησε τόν κόσμο, ἐξαιτίας τῆς ἀγαθότητας τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἐκκλησία διδάσκει ὅτι στό ἔργο τῆς δημιουργίας μετεῖχαν καί τά Τρία Πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος. Κατά τόν Πατριάρχη Ἱερεμία "δημιουργός ἡ Τριάς, ἐκ τοῦ μή ὄντος τά πάντα ποιήσασα. Ὅθεν τόν μέν Πατέρα ποιητήν οὐρανοῦ καί γῆς καί ἁπάντων φησίν· τόν δέ Υἱόν, δι᾽ οὗ τά πάντα ἐγένετο· τό δέ Πνεῦμα ζωοποιόν".

Ἰδιαίτερα τονίζεται ἀπ᾽ τήν Ἁγία Γραφή ἡ μετοχή τοῦ δευτέρου προσώπου στή δημιουργία.

Ὁ εὐαγγελιστής Ἰωάννης ἀναφέρει ὅτι "πάντα δι᾽ αὐτοῦ ἐγένετο" καί ὅτι "χωρίς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδέ ἕν ὅ γέγονεν".

Βέβαια ὁ κόσμος δημιουργήθηκε μέ βάση τό χρόνο. Τό ὅτι ἡ δημιουργία ἔχει σχέση μέ τό χρόνο, φανερώνει ἡ Ἁγία Γραφή μέ τό "ἐν ἀρχῇ"[1].

Συνεπῶς τά κύρια χαρακτηριστικά τῆς δημιουργικῆς ἐνέργειας

---

1. *ΘΗΕ*, τόμος 4ος, σ. 1082, Ἀθήνα 1964.

τοῦ Θεοῦ εἶναι τά ἑξῆς: Ἦταν ἐλεύθερη καί φέρει τή σφραγῖδα τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ. Ὅπως ὑποστηρίζει ὁ Μ. Ἀθανάσιος "πηγή ἀγαθότητος ὑπάρχων ὁ Θεός καί οὐδενί τοῦ εἶναι φθονήσας, ἐδημιούργησε τά πάντα ἐκ τοῦ μηδενός πρός τό τεχθῆναι τό ἀγαθόν καί ὁδεῦσαι ὥστε πλείονα εἶναι τά εὐεργετούμενα"[2].

Φέρει τή σφραγῖδα τῆς παντοδυναμίας καί τῆς πανσοφίας τοῦ Θεοῦ.

Συμπεραίνουμε ὅτι ὁ Θεός σύμφωνα μέ τήν Ἁγία Γραφή καί τούς πατέρες δέν εἶναι ὅπως στήν ἀρχαία ἑλληνική φιλοσοφία, διαμορφωτής τῆς ἄμορφης ὕλης, ἀλλά δημιουργός τῆς ἴδιας τῆς οὐσίας τῆς ὕλης. Ἡ ὕλη δηλαδή δημιουργήθηκε "ἐκ τοῦ μή ὄντος" ὅπως δημιουργήθηκαν καί τά εἴδη"

Κεφ. Α'

Ἀπόψεις τοῦ Μ. Βασιλείου γιά τή δημιουργία

Ὅπως χαρακτηριστικά τονίζει ὁ Μ. Βασίλειος *"Ἐποίησεν ὁ Θεός τόν οὐρανόν καί τήν γῆν οὐκ ἐξ ἡμισείας ἑκάτερον, ἀλλ' ὅλον οὐρανόν καί ὅλην γῆν, αὐτήν τήν οὐσίαν τῷ εἴδει συνειλημμένην οὐχί γάρ σχημάτων ἐστίν εὑρέτης, ἀλλ' αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν ὄντων δημιουργός"*[3].

Ὁ δυναμικός χαρακτήρας τῆς δημιουργίας διαφαίνεται στή διδασκαλία τῶν Καππαδοκῶν καί ἰδιαίτερα στό Μ. Βασίλειο καί στόν ἅγ. Γρηγόριο Νύσσης, γιά τήν προέλευση ὅλων τῶν ἐπί μέρους δημιουργημάτων ἀπ' τίς σπερματικές καταβολές πού ἔβαλε ὁ Θεός στήν κτίση.

Ἡ γῆ κατά τόν Μ. Βασίλειο ἀποτελεῖ τό κέντρο τοῦ κόσμου καί εἶναι ἀκίνητη[4]. Τό πρόβλημα πού πάντα προέκυπτε ἦταν ὁ ἐντοπισμός τοῦ στηρίγματος τῆς γῆς. Ὁ Μ. Βασίλειος πιστεύει τό μετέωρο τῆς γῆς πού ἐξηγεῖ μία δυναμική ἐνέργεια ὅπου δέν εἶναι τίποτα ἄλλο ἀπό θεϊκή καί δέν παύει νά εἶναι παροῦσα στό φυσικό περιβάλλον[5]. Δέν κυριαρχεῖ κάποια μυστηριώδης δύναμη στήν ἀόρατη καί ἀκατασκεύαστη γῆ. Εἶναι ἀόρατη γιατί σκεπάζεται ἀπό νερό πού ἡ Γέννηση τό ὀνομάζει ἄβυσσο. Ἀκόμη δέν ἔχει γίνει καμία διαμόρφωση γι' αὐτό ὀνομάζεται ἀκατασκεύαστος. Δέν ὑπάρχει ἥλιος, φῶς παρά μόνο σκότος. Θά ἐξαλειφθοῦν αὐτά ὅταν

---

2. *Περί ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου*, PG 25, 101.
3. Βλ. Μ. Βασιλείου, *"Εἰς τήν Ἑξαήμερον"*, PG 29, 33B.
4. Ὁ.π.,PG 29,24A.
5. Ὁ.π., PG 29, 24B.

ἔρθει τό φῶς[6].

Κατά τό Μ. Βασίλειο ὁ ἥλιος καί ἡ σελήνη δέν εἶναι πρωτογενεῖς πηγές ἐνέργειας ἀλλά δοχεῖα φωτός[7]. Ἀξιοσημείωτη εἶναι ἡ ἄποψη τοῦ Μ. Βασιλείου γιά τίς παλίρροιες, πού γίνονται ἐξαιτίας σεληνιακῶν ἐπιδράσεων[8].

Γιά τή σχέση τῆς φωτιᾶς καί τοῦ νεροῦ ἀναφέρει ὁ Μ. Βασίλειος ὅτι δέν πρέπει νά σταματήσει μεταξύ τους ἡ ἀνταγωνιστική διάθεση, ἀλλά οὔτε καί νά ἐξαφανιστοῦν γιατί θά διακοπεῖ ἡ ἰσορροπία τῆς γῆς.

Ἡ φωτιά εἶναι ἀπαραίτητη γιά τόν κόσμο ἀλλά ἄν δέν ὑπῆρχε τό νερό θά καιγόταν τά πάντα[9].

Γιά τό θέμα τῆς ἀναίτιας ἤ τυχαίας παραγωγῆς τοῦ κόσμου, ὁ Μ. Βασίλειος ὑποστηρίζει ρητά ὅτι τίποτα στόν κόσμο δέν εἶναι ἀναίτιο καί αὐτόματο[10]. Ὅλα εἶναι δημιουργημένα μέ μία σοφία ἀπόρρητη καί διέπονται ἀπό μία λογική διάρθρωση. Ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ἄς μήν ξεχνοῦμε ὅτι δέν μπορεῖ "ἐναργῶς"νά ξεχωρίσει τίς αἰτίες πού κρύβονται στή δομή τῆς δημιουργίας. Αὐτή ἡ ἀδυναμία τοῦ ἀνθρώπου νά κατανοήσει τό μυστήριο τῆς δημιουργίας, τόν ὁδηγεῖ νά πιστεύει ὅτι ὑπάρχει τό "ἀναίτιο" καί τό "αὐτόματο".

Παρατηροῦμε, λοιπόν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἄν καί τό τελειότερο δημιούργημα τοῦ Θεοῦ δέν μπορεῖ νά κατανοήσει τίς "κεκρυμένες αἰτίες"πού στηρίζονται στήν ἀπόρρητη σοφία τοῦ Θεοῦ. Χρειάζεται ἡ ταπεινοφροσύνη νά πλαισιώνει τόν ἄνθρωπο ὥστε νά κατανοεῖ τό ρόλο του μέσα στήν πραγματικότητα.

Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ ἄποψη τοῦ Μ. Βασιλείου γιά τήν ἐξέλιξη. Δέ μπορεῖ κανείς νά μήν ἀποδεχτεῖ τό γεγονός ὅτι ἡ ἐξέλιξη στήν ἑξαήμερο τοῦ Μ. Βασιλείου ὅπως καί τοῦ Γρηγορίου Νύσσης σχετίζονται μέ κάποιες σύγχρονες θεωρίες. Ὁ Μ. Βασίλειος ἀναφέρε ὅτι ἡ ἄμορφη ὕλη περιμένει τό θεῖο κέλευσμα, ὥστε νά ὁλοκληρωθεῖ ἡ δημιουργία. Ἡ "ἐναποτεθεῖσα δύναμις" στή δημιουργία ἀπό τό Θεό σημαίνει τήν ἀπαρχή τῶν "ὠδίνων" γία τήν γέννηση τῶν δημιουργημάτων. Ὅταν λοιπόν προστάξει ὁ Θεός, τότε θά φανερωθοῦν τά δημιουργήματα. Πονάει ἡ δημιουργία ἐξαιτίας τῆς δυνάμεως πού ἔβαλε ὁ Δημιουργός[11].

Ἡ γῆ διατηρεῖ τή δύναμη, ἀφοῦ τήν ἀπέκτησε μέ τή ζωογόνο

---

6. Ὁ.π., PG 29, 29AB. Πρβλ. Γρ. Νύσσης, *"Περί τῆς Ἑξαημέρου"*, PG 44, 84A.

7. *Ὁ.π.*, PG 29, 121-124B.

8. *Ὁ.π.*, PG 29, 144BC, 145ABC.

9. *Ὁ.π.*, PG 29, 65A-C. Πρβλ. Γρηγ. Νύσσης, PG 29, 42 -96.

10. *Ὁ.π.*

11. *Ὁ.π.*, PG 29, 113A.

ἐνάργεια, νά καρποφορεῖ · αὐτή ἡ δημιουργική της ἰδιότητα εἶναι πιά ἀναπόσπαστο κομμάτι της, ἀφοῦ πάντα ἔχει αὐτή τή δυνατότητα, νά γεννᾶ, νά δημιουργεῖ[12].

Ἐντύπωση προκαλεῖ ἡ ἄποψη τοῦ Μ. Βασιλείου γιά τόν πολλαπλασιασμό τῶν ζώων, ἀφοῦ τονίζεται ἡ ἀνάγκη τοῦ "αὐξάνεσθαι καί πληθύνεσθαι"[13]. Ἡ γῆ ἔχει τή δυνατότητα νά παράγει ὀργανισμούς χωρίς τή συνδρομή αὐγῶν, τά χέλια γεννιοῦνται ἀπό λάσπη, γεγονός πού ἀποδίδεται στήν ἐνέργεια τῆς γῆς[14].

Γίνεται ἀντιληπτό ὅτι ἡ παρουσία τοῦ Θεοῦ εἶναι διαρκής καί εἶναι αὐτή πού κρατᾶ ὅλα τά δημιουργήματα στό "εἶναι". Ὁ Θεός εἶναι ἡ δημιουργική δύναμη πού συγκροτεῖ τήν πραγματικότητα. Ὅλα λοιπόν τά δημιουργήματα βαδίζουν στήν τελειότητα καί αὐτονομία πού λαμβάνουν ἀπό τό δημιουργό τους.

Αἰσθητή καί νοητή δημιουργία ἐξελίσσονται ἐνεργειακά. Κτίση καί ἄνθρωπος εἶναι προικισμένα μέ μία θεϊκή δύναμη, πού διασφαλίζουν τήν ἑνότητα στή σχέση Θεοῦ καί κτίσεως, ὄχι βέβαια ὡς πρός τήν οὐσία, ἀλλά στήν ἐνέργεια[15]. Παρατηροῦμε λοιπόν ὅτι ἡ θεία ἐνέργεια δημιουργεῖ, ἐνῶ ἡ ἐνέργεια τῶν δημιουργημάτων δημιουργεῖ τίς καταβολές τῆς φύσης στήν τελείωση, κάτι τό ὁποῖο ὑποστηρίζει καί ὁ Γρηγόριος Νύσσης[16].

Συνεπῶς ὁ Μ. Βασίλειος ἀλλά καί ὁ Γρηγόριος Νύσσης τοποθετοῦν τό σύνολο τῆς δημιουργίας σέ μία πορεία πρός τήν τελείωση. Ἡ "ἀπρόσιτος σοφία" καί ἡ ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ πού σχετίζονται μέ τίς θεῖες ἐνέργειες ἐξασφαλίζουν τή μετοχή τοῦ πλάσματος στή θεία τελειότητα[17].

Ἀξιοσημείωτη εἶναι ἡ ἄποψη τοῦ Μ. Βασιλείου πού τονίζει ὅτι ἡ φύση εἶναι ἐπιρρεπής στή διαρκή ἐναλλαγή τῶν σχημάτων. Στά ἀνθρώπινα πράγματα δέν ὑπάρχει κάτι μόνιμο. Τά πάντα μποροῦν νά γίνουν ἀπ᾽ τό μηδέν, ἔχοντας τή δυνατότητα νά τελειοποιηθοῦν ἀλλά καί νά ἐξαφανιστοῦν[18]. Ἡ τρεπτότητα πού χαρακτηρίζει τά κτιστά ὄντα ἐξηγεῖ τήν φθορά τῆς κτίσεως καί τήν ἀπώλεια.

Γιά τήν ὕπαρξη τοῦ κακοῦ στόν κόσμο ὁ Μ. Βασίλειος ἀναφέρει ὅτι ὁ Ἑωσφόρος δέν θά ἔπεφτε ἄν κατά φύση ἦταν ἀνεπίδεκτος τοῦ "Χείρωνος". Ὁ Ἑωσφόρος ἄν δέν εἶχε λογική δέν θά ἀκολουθοῦσε

---

12. Ὅ.π., PG 29, 36A.
13. Ὅ.π., PG 29, 149C. Πρβλ. Γ. Νύσσης, PG 44, 72AB.
14. Ὅ.π., PG 29, 189CD, 192A.
15. Ὅ.π., PG 29, 164D. Πρβλ. Γρ. Νύσσης PG 44, 1312A.
16. Ὅ.π., PG 29, 17BC.
17. Ὅ.π., PG 29, 29A.
18. Ὅ.π., PG 29, 141C.

τό δρόμο τῆς ἀπώλειας. Γι᾽ αὐτό σκοπός τῆς κτίσης εἶναι ὁ ἁγιασμός. Ἡ λογική κτίση μέ τό αὐτεξούσιο πού διαθέτει, ἔχει τή δυνατότητα νά ἐπιλέξει τό καλό ἤ τό κακό, τόν ἁγιασμό ἤ τήν ἀπώλεια[19].

Πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι ὁ Δημιουργός διακρίνεται ριζικά ἀπ᾽ τή δημιουργία κατ᾽ οὐσία. Ἡ ἀπόσταση μεταξύ Θεοῦ καί κόσμου δέν εἶναι χρονική ἀλλά οὐσιαστική. Ὁ Μ. Βασίλειος θεωρεῖ ὅτι ὁ χρόνος ταυτίζεται μέ τόν κόσμο. Ὁ κόσμος δέν δημιουργεῖται "ἐν χρόνῳ" γιατί τότε ἡ διαφορά δέ θά ἦταν οὐσιαστική ἀλλά χρονική.

Τό θέμα πού ἔχει σχέση μέ τή μετοχή στή βασιλεία τοῦ Θεοῦ εἰκονίζεται στό Μ. Βασίλειο μέ τή θέα τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης. Ἄν ὁ τυφλός ζημιώνεται πού δέ βλέπει τό φθαρτό ἥλιο πόσο περισσότερο ζημιώνεται αὐτός πού στερεῖται τό ἀληθινό φῶς; Καταλαβαίνουμε λοιπόν ὅτι τόσο ὁ Παράδεισος ὅσο καί ἡ κόλαση ἔχει σχέση μέ τή θέα τοῦ θείου φωτός[20].

Ἐξάλλου ὁ Μ. Βασίλειος τή διαβάθμιση καί τίς ποικιλίες πού ἔχουν τά κτίσματα, τίς ἐντοπίζει καί στήν ψυχή πού εἶναι κτιστή. Ὅσο περισσότερο τό κτίσμα ἐγγίζει στό θεῖο κάλλος τόσο πιό καθαρό γίνεται. Ἔτσι τό κακό εἶναι ἕνα πάθος, πού ἔχει σχέση μέ τήν ἀπομάκρυνση ἀπό τό Θεό. Τό κακό εἶναι κάτι ἀνούσιο καί εἰσβάλλει στή φύση τοῦ δημιουργήματος, ἐξαιτίας τῆς δεκτικότητας τοῦ δημιουργήματος[21].

Πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι ὁ Μ. Βασίλειος θέλοντας νά διδάξει κάποιες θεολογικές ἀλήθειες, χρησιμοποιεῖ παραδείγματα ἀπ᾽ τό φυτικό καί ζωϊκό βασίλειο, ὥστε ν᾽ ἀποδίδεται κακία ἤ ἀτέλεια στήν ἴδια τή φύση. Τά ρόδα μετά τήν παρακοή τοῦ ἀνθρώπου ἑνώθηκαν μέ τά ἀγκάθια[22]. Τά ἁρπακτικά πτηνά διώχνουν τά μικρά τους ἀπό τή φωλιά μετά τά πρῶτα φτερουγίσματα[23].

Τά ψάρια ἀλληλοτρώγονται. Ὁ Μ. Βασίλειος ρωτάει: τί ἄλλο νά κάνουμε ἐμεῖς οἱ ἄνθρωποι; Θέλει νά διδάξει τή δικαιοσύνη καί τήν ἀγάπη στή σχέση τῶν ἀνθρώπων[24]. Οἱ ἄνθρωποι σέ ὁρισμένες περιπτώσεις ὑστεροῦν ἔναντι τῶν ζώων πού ξέρουν καλύτερα νά προστατέψουν τόν ἑαυτό τους. Ἡ τραυματισμένη ἀρκούδα δένει τά τραύματά της μέ μία ξηρή γάζα πού προέρχεται ἀπ᾽ τό φυτικό βασίλειο· ἡ ἀλεπού θεραπεύει τά τραύματά της μέ οὐσίες πεύκου· ἡ χελώνα ὅταν πάρει δηλητήριο ἀπό τή σάρκα τῆς ἔχιδνας τρώει

19. Βλ. Μ. Βασιλείου *"Κατ᾽ Εὐνομίου 3"*, PG 29, 660A.

20. Β. Μ. Βασιλείου, *"Εἰς Ἑξαήμερον"*, PG 29, 120B.

21. *Ὅ.π.*, PG 29, 35D.

22. *Ὅ.π.*, PG 29, 105BC.

23. *Ὅ.π.*, PG 29, 180C.

24. *Ὅ.π.*, PG 29, 152CD.

ρίγανη· τό φίδι θεραπεύει τίς παθήσεις τῶν ματιῶν του τρώγοντας μάραθο. Στό φυτικό βασίλειο τό σιτάρι ἔχει τή δυνατότητα νά κρύβει τούς μικρούς κόκκους σέ θῆκες γιά νά προστατεύονται ἀπό τά πουλιά[25].

Στήν Ἑξαήμερο διαφαίνεται ἡ θεολογική μέθοδος πού ἀκολουθοῦσαν οἱ Καππαδόκες. Στό Μ. Βασίλειο ἔχουμε ἰσορροπία ἄν καί στήν Ἑξαήμερο κυριαρχοῦν ἐπιστημονικές καί φιλοσοφικές γνώσεις.

Κεφάλαιο Β'

Ἀπόψεις τοῦ Γρηγορίου Νύσσης γιά τή δημιουργία

Ἄς ἐξετάσουμε ὅμως καί τίς ἀπόψεις τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης στό θέμα τῆς δημιουργίας.

Κατά τόν Γρηγόριον ὁ Θεός, τό "ὄντως ὄν"δημιουργεῖ τόν κόσμο ἀπ᾽ τό μηδέν μέσω τοῦ Λόγου του· ἐξαιτίας τῆς βουλῆς τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ. Μ᾽ ἄλλα λόγια ὁ κόσμος δέν προέκυψε ἐξ ὑπαρχῆς τέλειων καί ὁλοκληρωμένων δημιουργημάτων, ἀλλά τά δημιουργήματα τέθηκαν ἀπ᾽ τή θεία βούληση μέ μορφή σπερμάτων στήν κτίση, ὥστε ὕστερα ἀπό μία διαδικασία νά γίνουν "καλά λίαν"[26].

Χαρακτηριστικά γιά τήν πορεία τῆς δημιουργίας εἶναι τά ὅσα ἀναφέρει ὁ Νύσσης γιά τή δημιουργία τοῦ φωτός καί τῶν ἀστέρων. Σύμφωνα μέ τήν Ἁγία Γραφή τό φῶς δημιουργήθηκε τήν πρώτη μέρα, ἐνῶ ὁ ἥλιος ἡ σελήνη καί τά ὑπόλοιπα ἄστρα τήν τέταρτη μέρα. Ὅπως παρατηρεῖ ὁ ἅγιος Γρηγόριος ἀρχικά συγκεντρώθηκε ὁλόκληρη ἡ δύναμη τοῦ φωτός, ὥστε μέ τό θεῖο πρόσταγμα νά ἐμφανιστεῖ τό φῶς τῆς πρώτης ἡμέρας. Μέσα σέ τρεῖς μέρες διαχωρίστηκαν τά στοιχεῖα τοῦ φωτός ἀπ᾽ τ᾽ ἄλλα ἑτερόκλητα στοιχεῖα κι ἐκεῖνα πού ἦταν κατάλληλα γιά τόν ἥλιο, συγκεντρώθηκαν καί δημιούργησαν τόν ἥλιο. Κάτι ἀνάλογο συνέβη καί μέ τή δημιουργία τῶν ἀστέρων.

Κατά τή δημιουργία λοιπόν τῆς πρώτης μέρας τοποθετήθηκαν στό φῶς οἱ αἰτίες πού ἦταν ἱκανές νά δημιουργήσουν τόν ἥλιο[27].

Τά ὑπόλοιπα δημιουργήματα προκαταβλήθηκαν "ὑλικῶς"ταυτόχρονα βάσει τοῦ θείου θελήματος. Ἡ δημιουργία τῶν ἐπιμέρους ὄντων ὁλοκληρώθηκε σταδιακά[28].

---

25. Ὁ.π., PG 29, 193A, 101A.

26. *Κατά Εὐνομίου, τρίτος Λόγος*, τόμ. Β', Ἐκδ. W. Jaeqe, ἔνθ᾽ ἀνωτ. σ. 62, 11-12. ΒΕΠ 67, 297, 13-14.

27. Ὁ.π., PG 44, 116ACB, 120 AB.

28. Ὁ.π., PG 44BC, 120AB.

Πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι σύμφωνα μέ τό Γρηγόριο τά ὄντα δέν προέρχονται ἀπ᾽ τήν οὐσία τοῦ Θεοῦ. Ἡ πρώτη καί βασική διάκριση εἶναι μεταξύ ἀκτίστου καί ἀκτίστου. Ἡ δεύτερη διάκριση τοποθετεῖται μέσα στήν κτιστή δημιουργία, πού διακρίνεται σέ λογική καί ἄλογο. Στήν πρώτη περίπτωση κτιστῆς δημιουργίας ὑπάγονται οἱ ἄγγελοι καί οἱ ἄνθρωποι[29].

Εἰδικότερα οἱ ἄνθρωποι μετέχουν τόσο στή λογική ὅσο καί στήν ἄλογη κτίση. Ὁ Γρηγόριος παρατηρεῖ ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀδυνατεῖ νά κατανοήσει τόν τρόπο πού ἀπό τό ἀόρατο προῆλθε τό ὁρατό καί ἀπό τό ἄϋλο τό ὑλικό. Ἡ ὕλη συνίσταται ἀπό τό σύνολο τῶν νοητῶν ποιοτήτων. Ὑπάρχει μία σπερματική δύναμη στήν ὁποία συγκεντρώνονται οἱ ποιότητες καί δημιουργοῦν τήν ὕλη[30].

Ἑρμηνεύοντας ὁ Γρηγόριος τούς πρώτους στίχους τῆς Γενέσεως, σημειώνει ὅτι κατεβλήθησαν στή δημιουργία οἱ αἰτίες ὅλων τῶν ὄντων. Στηριζόμενος στίς κοσμολογικές ἀντιλήψεις τῆς ἐποχῆς του ἐπιχειρεῖ νά περιγράψει πῶς ἀπ᾽ τήν ἀόρατη καί ἀκατασκεύαστη γῆ προῆλθε ὁ κόσμος. Ἰδιαίτερα τονίζει τήν ἀντίθεση μεταξύ οὐρανοῦ καί γῆς δηλαδή, σύμφωνα μέ τίς ἀντιλήψεις τῆς ἐποχῆς μεταξύ κίνησης καί στάσης πού συντελεῖ στή γέννηση τῶν ὄντων.

Κορύφωμα τῆς δημιουργίας εἶναι ὁ ἄνθρωπος, τό μοναδικό δημιούργημα πού πλάστηκε "κατ᾽ εἰκόνα καί ὁμοίωσιν"Θεοῦ. Γι᾽ αὐτό κι ὁ Γρηγόριος τονίζει τήν ἰδιαίτερη θέση τοῦ ἀνθρώπυ στή δημιουργία. Ὁ ἄνθρωπος πλάστηκε ἀπό θεία ἀγάπη προκειμένου νά γίνει μέτοχος τῆς θείας μακαριότητος.

Ἡ διπλή φύσις τοῦ ἀνθρώπου δέν εἶναι σύμφωνα μέ τό Γρηγόριο ἀποτέλεσμα τῆς πτώσης. Ὁ Γρηγόριος διακρίνει ψυχή καί σῶμα ἀλλά δέ δέχεται τήν προϋπαρξη τῆς πρώτης. Ἡ ψυχή δέ συνδέεται μέ ἕνα μόνο μέρος τοῦ σώματος, ἀλλά μέ ὅλο τό σῶμα[31]. Ἡ ψυχή ἐνεργεῖ μέ κάθε μέρος τοῦ σώματος, προαπαιτεῖται ὅμως ἡ καλή λειτουργία κάθε μέρους του[32].

Ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖ τόν ψηλότερο βαθμό τῆς δημιουργίας. Στό πρῶτο μέρος τοῦ ἔργου του "Περί κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου" τονίζει τήν ὑπεροχή τοῦ ἀνθρώπου ἔναντι τῆς ὑπόλοιπης κτίσης, ἐνῶ στό τρίτο κεφάλαιο τονίζεται ἡ διαφορά του ἀπ᾽ τήν ὑπόλοιπη κτίση.

Ὁ Γρηγόριος κάνει λόγο γιά δύο δημιουργίες. Ἡ πρώτη ὅπου ὁ

---

29. Βλ. Γ. Νύσσης "*Περί κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου*", ΒΕΠ 65α, 49, 28-35.

30. Ὁ.π., ΒΕΠ 65α, 67, 18-29.

31. Ὁ.π., ΒΕΠ 65α, 45, 30-46, 5.

32. Ὁ.π., ΒΕΠ 65α, 33,35, 34-369.

ἄνθρωπος πλάστηκε "κατ᾿ εἰκόνα καί ὁμοίωσιν Θεοῦ", ἐνῶ ἡ δεύτερη ἀφορᾶ τή δημιουργία τοῦ ἱστορικοῦ Ἀδάμ. Σ᾿ αὐτή ὑπάρχει ἡ διάκριση τῶν δύο φύλων, ὄχι ὅμως καί ἡ ἁμαρτία μέ τίς συνέπειές της, ἀφοῦ δέν ὑπῆρχε ἀκόμη ἡ πτώση. Ἡ πρώτη δημιουργία δέν πρέπει νά θεωρηθεῖ ὡς "πρό χρόνου γενομένη ἀλλ᾿ ὡς ἐπέκεινα" τοῦ χρονικοῦ διαστήματος ὅταν ὁ Θεός "συλλήβδην τά πάντα"δημιούργησε.

Κατά τόν Γρηγόριο ὁ πρῶτος ἄνθρωπος βρισκόμενος σέ ἰδεώδη κατάσταση, τρεφόταν μέ τήν γνώση τοῦ Θεοῦ καί τῆς μετοχῆς στή ζωή τοῦ Θεοῦ. Τά ἀγαθά αὐτῆς τῆς κατάστασης ἀποτελοῦσαν τό "δέντρο τῆς ζωῆς". Συμβολικῶς ἑρμηνεύει ὁ Γρηγόριος καί τό "ξύλον τῆς ζωῆς". "Ξύλον τῆς ζωῆς"εἶναι ὁ Κύριος, ἐνῶ "ξύλον γνώσεως τοῦ καλοῦ καί τοῦ κακοῦ"εἶναι ἡ κακία πού παίρνει τή μορφή τοῦ καλοῦ γιά νά ἐξαπατήσει τόν ἄνθρωπο[33].

Ὁ ἄνθρωπος πρίν τήν πτώση ἦταν "κατά φύσιν", μέ ἁπλή ψυχή. Ἀντίθετα μετά τήν πτώση ὁ ἄνθρωπος περιβλήθηκε μέ δερμάτινους χιτῶνες. Κατά τόν Γρηγόριο οἱ χιτῶνες ἀποτελοῦν τήν προϋπόθεση ὕπαρξης τοῦ Ἀδάμ στή γῆ. Μετά τό θάνατο ὁ ἄνθρωπος θά ἐπανέλθει στήν κατάσταση τῆς πρώτης δημιουργίας, ἀφοῦ δέ θά ὑπάρχει διάκριση φύλου[34].

Γιά τό θέμα τῆς δεύτερης δημιουργίας ὁ Γρηγόριος ὑποστηρίζει ὅτι ὁ ἄνθρωπος δημιουργήθηκε "μεθόριος"μεταξύ τοῦ ὑλικοῦ καί πνευματικοῦ κόσμου[35].

Ἡ θνητότητα ἐμφανίζεται ὡς ἀποτέλεσμα τῆς πτώσεως, ἐφόσον κάπου ἀλλοῦ ὁ Γρηγόριος μιλᾶ γιά τήν ἀφθαρσία τοῦ σώματος τοῦ Ἀδάμ ἄν δέν ἔπεφτε[36].

Ὁ Γρηγόριος τονίζει ὅτι τό γεγονός ὅτι σκοπός τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου ἦταν ἡ μετοχή στίς θεῖες δωρεές. Ὁ "κατ᾿ εἰκόνα Θεοῦ" ἄνθρωπος εἶχε τή δυνατότητα ἐλευθέρας ἐκλογῆς. Ἄν οἱ πράξεις τοῦ ἀνθρώπου ἦταν καταναγκαστικές θά διαψευδόταν ἡ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδή ὅμως ὁ ἄνθρωπος εἶχε τή δυνατότητα τῆς ἐλεύθερης ἐπιλογῆς, μποροῦσε νά καταστεῖ μέτοχος τῶν θείων δωρεῶν, μέ τόν συνεχῆ ἀγώνα γιά τή διατήρησή τους[37].

Ἀλλά τίθεται τό ἐρώτημα:"Γιατί ὁ ἄνθρωπος προτίμησε τό κακό ἀντί τοῦ καλοῦ": Αἴτιος τοῦ κακοῦ εἶναι ὁ ἄνθρωπος κι ὄχι ὁ Θεός. Τό κακό ἐμφυτεύεται στόν ἄνθρωπο, ἀνάλογα μέ τήν προαί-

---

33. Ὁ.π., ΒΕΠ 65α, 57, 3032.

34. Ὁ.π., ΒΕΠ 65α, 52,12-30.

35. Ὁ.π., ΒΕΠ 65α, 80, 28-32.

36. Ὁ.π., ΒΕΠ 65α, 59, 27,28.

37. *Κατηχητικός λόγος*, ἐκδ. J. H. Srawley, ἔνθ᾿ ἀνωτ. σ. 22, 16,26,3,7,8,10-11,28,11.

ρεσή του. Ἡ κακή χρήση τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου ὑπῆρξε ἡ αἰτία τῆς πτώσεώς του[38].

Ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου ὁμοιάζει μέ κάτοπτρον. Ἐφόσον τό κάτοπτρον ἦταν στραμμένο στό Θεό ἦταν φυσικό νά ἀντανακλᾶ τή θεία ὡραιότητα. Ἀπ᾽ τή στιγμή πού στράφηκε στήν ἀντίθετη κατεύθυνση "συνδιεφθάρη τῇ ἀμορφίᾳ τῆς ὕλης΄ Ἀλλοῦ ὁ Γρηγόριος ὁμιλεῖ γιά τίς αἰτίες πού ὁδήγησαν στήν πτώση τόν ἄνθρωπο. Ἡ ἀκρισία φανερώνει τήν ἔλλειψη ἱκανότητας νά κρίνει ποιό εἶναι τό καλό ἤ τό κακό. Ἡ ἀβουλία ἤ ἡ κακοβουλία ἔχει τήν ἔννοια ἀπερισκεψίας. Ἡ ἀπομάκρυνση τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τό Θεό, ἡ παράβαση τῆς ἐντολῆς του, ἡ παρακοή δέ φανερώνει τίποτα ἄλλο παρά κακοβουλία[39].

Ἀλλοῦ ὁ Γρηγόριος κάνει λόγο γιά ἐμπαθῆ διάθεση ὡς αἰτία ἀπομακρύνσεως τοῦ ἀνθρώπου ἀπ᾽ τό Θεό[40].

Ἡ πτώση τοῦ ἀνθρώπου εἶχε ὡς ἐπακόλουθο τήν ἀπώλεια τῶν δώρων μέ τήν ὁποία εἶχε κοσμηθεῖ ὁ ἄνθρωπος στήν προπτωτική του κατάσταση. Καταστράφηκε δηλαδή τό "κατ᾽ εἰκόνα". Ὁ ἄνθρωπος κατέστη αἰχμάλωτος τοῦ δαίμονος, ἀφοῦ ἔχασε τήν παρρησία πού θά μποροῦσε νά χαρακτηρισθεῖ ὡς ἐλευθερία συνειδήσεως.

Θά ἦταν παράλειψις ἐάν δέν ἀναφέρουμε καί τό ὡραιότερο χωρίο ἀπ᾽ τό ἔργο τοῦ Γρηγορίου στόν Ἐκκλησιαστή πού μέ σαφήνεια ἀναπαρίσταται ἡ ἀντίθεση τῆς προπτωτικῆς καί μεταπτωτικῆς καταστάσεως τοῦ ἀνθρώπου. Τότε οὔτε θάνατος ὑπῆρχε, οὔτε ἀρρώστια οὔτε "τό ἐμόν καί τό σόν, τά πονηρά ταῦτα τά ρήματα". Ὅπως ἦταν γιά ὅλους κοινός ὁ ἥλιος, ὁ ἀέρας καί ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ, ἔτσι ἦταν καί ἡ "μετουσία"κάθε καλοῦ.

Τότε ὑπῆρχε "ἡ πρός ἀγγέλους ὁμοτιμία ἡ ἐπί Θεοῦ παρρησία ἡ τῶν ὑπερκοσμίων ἀγαθῶν θεωρία ἀπήστραπτε δέ ἡ θεία εἰκών τῆς ψυχῆς".

Πόσο ὅμως διαφορετική εἶναι ἡ σημερινή κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου! "Τίς ἄν τις πρῶτον εἴποι τῶν τοῦ βίου κακῶν;" λέει ὁ Γρηγόριος. "Τί μᾶλλον γάρ τις θρηνήσει τῆς ἀθλιότητος . . . τό ἀπό δακρύων ἄρχεσθαι καί καταλήγειν εἰς δάκρυον, τήν ἐλεεινήν νηπιότητα, τήν ἐν τῷ γήρᾳ παράνοιαν, τό ἀστατοῦν τῆς νεότητος, τό πολύμοχθον τῷ τῇ ἡλικίᾳ καθεστηκότων, τοῦ γάμου τό φορτικόν τῆς ἀγαμίας τό ἔρημον, τῆς πολυπαιδίας τό ἐπαχθές, τῆς ἀπαιδίας τό ἄρριζον, τοῦ πλούτου τό ἐπίφθονον, τῆς πενίας τό ἐπώδυνον· καί σιωπῶ τάς πολυτρόπους τῶν νοσημάτων διαφορᾶς, τάς λώβας, τούς ἀκρωτηριασμούς, τάς σήψεις, τάς τῶν αἰσθητηρίων πυρώσεις, τάς

---

38. Ὀ.π., 27, 8-10.

39. Βλ. Γρ. Νύσσης, "*Περί κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου*", ΒΕΠ 65α 37,2-12.

40. Βλ. Γρ. Νύσσης, "*Εἰς τήν προσευχήν*", ὁμιλία ΒΕΠ 66, 334, PG 44, 1132D.

ἐκ δαιμόνων παραφορᾶς, πάντα ὅσα ἡ φύσις ἐν ἑαυτῇ περιέχει, ἅ τῇ δυνάμει ἕκαστος ἀνθρώπων ἐστίν ἔχων ἐν τῇ φύσει τά πάθη"[41].

41. Βλ. Γρ. Νύσσης, *Ὁμιλία* στ. εκδ. P. Alexander....ἔνθ᾽ ἀν. σ.. 386, 9 -387, 18.

Ἐπίλογος

Ἀπ᾽ ὅσα ἀναφέραμε γίνεται ἀντιληπτό ὅτι μέ τή δημιουργία του ὁ ἄνθρωπος προικίστηκε μέ τήν καθαρότητα, τήν ἀπάθεια καί τήν ἀφθαρσία. Ἀπ᾽ τή στιγμή ὅμως πού ὁ ἄνθρωπος ἀπομακρύνθηκε ἀπό τό Θεό, ἀντικαταστάθηκαν αὐτά τά τρία χαρακτηριστικά με τή διάκριση τῶν δύο φύλων, τά πάθη καί τή θνητότητα.

Παρατηροῦμε λοιπόν ὅτι τόσο ὁ Μ. Βασίλειος ὅσο καί ὁ Γρηγόριος στό θέμα τῆς δημιουργίας παραμένουν σταθεροί στήν πατερική γραμμή. Ἡ δυναμική διάσταση τῆς δημιουργίας στούς πατέρες δέ φαίνεται μόνο μέ τή διδασκαλία τους γιά τή μετάβαση τῶν ὄντων ἀπ᾽ τό "μή ὄν" στό "εἶναι" ἤ γιά τήν προέλευση τῶν ὄντων ἀπ᾽ τίς σπερματικές καταβολές τῶν αἰτιῶν στήν κτίση, ἀλλά καί μέ τή διδασκαλία τους γιά τήν τελείωση τῶν ὄντων. Μ᾽ ἄλλα λόγια τονίζεται ἡ ἑνότητα τῆς ὕπαρξης ἀπ᾽ τή μιά καί ἡ μετοχή στή θεα τῶν μυστηρίων τοῦ Θεοῦ ἀπ᾽ τήν ἄλλη. Κάθε διάσπαση ἀπ᾽ αὐτά ὁδηγεῖ στήν ἁμαρτία.

Δέν εἶναι ἄλλος ὁ σκοπός τῆς δημιουργίας λοιπόν, ἀπ᾽ τό νά γίνει ὁ ἄνθρωπος μέτοχος τῶν θείων ἀγαθῶν. Γιά ἕνα τέτοιο σκοπό μᾶς καλοῦν μέ τήν Ἑξαήμερο ὁ Μ. Βασίλειος καί ὁ Γρ. Νύσσης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΠΕ Μ. Βασιλείου Ἔργα, τόμ. 4ος, ἔκδ. Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, Θεσσαλονίκη 1973.

Γ. Μαρτζέλου, *"Ἡ ἔννοια τῆς Θεότητας καί τῆς Δημιουργίας κατά τούς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας"*, *"Ὀρθοδοξία -Ἑλληνισμός. Πορεία στήν Τρίτη χιλιετία"*, Β'τόμος, ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Κουτλουμουσίου, Ἅγ. Ὄρος, 1996.

ΘΗΕ, τόμ. 4ος, σ. 1082, Ἀθήνα 1964.

Ν. Ματσούκα, *Ἐπιστημονικά, φιλοσοφικά καί θεολογικά στοιχεῖα τῆς Ἑξαημέρου τοῦ Μ. Βασιλείου, τόμος ἑόρτιος χιλιακοστῆς ἑξακοσιοστῆς ἐπετείου Μ. Βασιλείου (379-1979)*, Ἀνάτυπο.

ΒΕΠ, τόμ. 65, Γρ. Νύσσης (Μέρος Α', 1), ἐκδ. Ἀποστολ. Διακονία, Ἀθήνα.

Παππᾶ Βασιλικῆς
Ὑπ. Δρ. Ποιμαντικῆς καί Κοινωνικῆς Θεολογίας,ΑΠΘ

Οἱ εἰκόνες τῶν Ἁγίων ὡς ἀρχέτυπα ὀρθοδόξου φρονήματος καί πνευματικῆς ζωῆς

Οἱ εἰκόνες τῶν ἁγίων ἔχουν δεσπόζουσα θέση στή λειτουργική ζωή τῆς Ἐκκλησίας. Τό περιεχόμενο καί ἡ σημασιολογική ἑρμηνεία τους εἶναι πολλαπλή, πρώτιστη ὅμως σημασία ἔχουν ὁ θεολογικός καί ὁ δογματικός χαρακτήρας τους[1]. Γι᾽ αὐτό τό λόγο ἀπαγορεύεται στόν καλλιτέχνη νά ἀναπτύξει πρωτοβουλίες, καθώς τό ὀρθόδοξο δόγμα ἐπιδέχεται μόνο μία ἑρμηνεία. Ὁ κανόνας αὐτός εἶναι ἀπαράβατος γιατί οἱ εἰκόνες ἀποτελοῦν "ὑπομνήματα στό Θεῖο Λόγο"[2].

Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας πίστευαν στήν ἀναγκαιότητα καί τή θετική ἐπίδραση τῆς τέχνης. Ὁ Μέγας Φώτιος μαζί μέ τούς κλασικούς Καππαδόκες πατέρες τοῦ 4ου αἰώνα διακήρυσσαν ὅτι ἡ "εἰκονιστική διακόσμηση τῶν ναῶν ἔπρεπε νά παιδαγωγεῖ τούς πιστούς μέ παραστάσεις ἀπό τήν Ἁγία Γραφή"[3], γι᾽ αὐτό καί πέρα

---

1. Βλ. Δ. Τσελεγγίδη, "Ἡ εἰκόνα ὡς ἔκφραση τῆς πίστεως καί τῆς ζωῆς τῆς ἐκκλησίας", στόν τόμο *Εἰσηγήσεις μαθημάτων Θεολογικοῦ κύκλου "Ἀνοιχτοῦ Πανεπιστημίου"* 2003-2004, Θεσσαλονίκη 2004, σ. 215.

2. Βλ. Φ. Κόντογλου, *Ἔκφρασις τῆς ὀρθοδόξου εἰκονογραφίας*, τρίτη ἔκδοση, τ. Α', Ἀθῆναι (ἐκδ. Ἀστήρ-Παπαδημητρίου) 1993, σ. ιε'. Μ.Π. Παϊσίδου, "Ἡ λαϊκοβυζαντινή ζωγραφική τοῦ ΙΘ' αἰώνα. Δέκα φορητές εἰκόνες τῶν ἱερῶν ναῶν Ἁγίου Νικολάου Πολυγύρου καί Ἁγίου Στεφάνου Ἀρναίας Χαλκιδικῆς", στά *Χρονικά τῆς Χαλκιδικῆς*, (1987-1988), τεύχη 42-43, σσ. 96-96.

3. Ἀντίθετα, οἱ Εὐσέβιος Καισαρείας (267 340) καί Ἐπιφάνιος, ἐπίσκοπος Σαλαμίνας τῆς Κύπρου (367-440), θεωροῦσαν τίς ἱερές παραστάσεις σάν μία ἐπιβίωση τῶν ειδωλολατρικῶν συνηθειῶν καί ταυτόχρονα σάν μία βλάσφημη θεοποίηση τοῦ ἀνθρώπου. Βλ. Ἀ. Παλιούρα, "Δόγμα καί εἰκόνα. Ἐκκλησία καί Τέχνη. Ὁ Μέγας Φώτιος ὁριοθετεῖ τή ζωγραφική τῆς Ὀρθοδοξίας ἀπό τήν μεταεικονομαχική περίοδο ὡς τόν 20ό αἰώνα", *Μνήμη Ἁγίων Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καί Μεγάλου Φωτίου,*

ἀπό τό αἰσθητικό ἀποτέλεσμα προέχει τό ἁγιαστικό καί διδακτικό στοιχεῖο της, διότι συμβάλλει στήν τελείωση τοῦ ἀνθρώπου καί ὄχι σέ ὅτι ὁδηγεῖ στήν ἀλλοτρίωσή του. Ἡ φιλοκαλία τοῦ ἁγιογράφου ἐξυπηρετεῖ τούς καλλιτεχνικούς καί πνευματικούς σκοπούς πού συνδέονται μέ τό λειτουργικό χαρακτήρα τῶν εἰκόνων, οἱ ὁποῖες ἀποσκοποῦν στήν "ἐσωτερική καί ἐξωτερική τέρψη"[4].

Πρῶτος ὁ Μέγας Βασίλειος[5] δίδαξε ὅτι ἡ προσκύνηση τῶν εἰκόνων "ἐπί τό πρωτότυπον διαβαίνει". Ἡ εἰκόνα δηλαδή εἶναι μέσο ἀναφορᾶς στό εἰκονιζόμενο πρόσωπο. Οἱ πιστοί βλέπουν στίς ἱερές εἰκόνες τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καί τῶν Ἁγίων Του τά φυσικά πρόσωπά τους. Ὁ Δαμασκηνός λέγει: "εἰ ἡ εἰκών τοῦ βασιλέως ἐστί βασιλεύς, καί ἡ εἰκών τοῦ Χριστοῦ Χριστός καί ἡ εἰκών τοῦ Ἁγίου Ἅγιος"[6]. Κατά συνέπεια οἱ εἰκόνες εἶναι οἱ μεσάζοντες ἀνάμεσα στούς πιστούς καί στίς τιμώμενες προσκυνούμενες μορφές. Οἱ εἰκόνες δέν ἔχουν αὐτοτέλεια ἀλλά ἁπλῶς λειτουργοῦν γιά τήν πραγματοποίηση τῆς ἀναφορᾶς τῶν πιστῶν πρός τά εἰκονιζόμενα πρόσωπα, καθώς καί γιά τήν ἀνταπόκριση αὐτῶν στίς ἱκεσίες τους[7]. Ἐξασφαλίζουν μία κοινωνία μέ τό πρωτότυπο, μία μυστική ἐπαφή εἰκόνας καί εἰκονιζόμενου, χωρίς ὅμως νά ὑπάρχει καμία ταύτιση μεταξύ τῶν δύο[8]. Γι᾽ αὐτό καί ὁ πιστός πρέπει νά προσπαθήσει νά

Ἀρχιεπισκόπων Κωνσταντινουπόλεως, στά πρακτικά *Ἐπιστημονικοῦ Συμποσίου (14-17 Ὀκτωβρίου 1993)*, Θεσσαλονίκη 1994, σ. 636 μέ σημ. 16 καί ἀνατύπωση στό Ἀ. Παλιούρα, *Μεταβυζαντινή ζωγραφική*, Ἰωάννινα 2000, σ. 480. C. Delvoye, *Βυζαντινή Τέχνη*, μετάφρ. Μ. Παπαδάκη, Ἀθήνα 1991, σ. 100.

4. Βλ. Κόντογλου, *ὅ.π.*, σ. ιε'. Βλ. ἐπίσης Παϊσίδου, *ὅ.π.*, σ. 96.

5. Μ. Βασιλείου, *Περί Ἁγίου Πνεύματος*, ΙΗ', 45, ΒΕΠΕΣ 52, 269, 18-20 καί Ε.Π.Ε. 10, σ. 402. Βλ. ἐπίσης Μ. Σιώτου *ὅ.π.*, σ. 178 μέ σημ. 45 (ὅπου καί ἀναφορά ἄλλων πηγῶν). Τ. Τσομπάνη, "Ἡ Εἰκόνα μέσα ἀπό τήν Ὑμνογραφία τῆς Κυριακῆς τῆς Ὀρθοδοξίας", περ. *Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς* (2000), τεῦχ. 784, σ. 902-903. Β. Γιαννόπουλου, "Εἰκών κατά τόν ἱερόν Φώτιον", περ. *Θεολογία* (1980), τεῦχ. 51, σ. 403. Ἐ.Κ. Γιαννῆ, "Ἀναζωγράφησις τοῦ ἐνσημαινόμενου"; Μέ ἀφορμή τήν εἰκονογράφηση τοῦ διδακτικοῦ βιβλίου Θρησκευτικῶν τῆς Γ' Δημοτικοῦ, στήν *Ἐπιστημονική Ἐπετηρίδα Θεολογικῆς Σχολῆς -Τμήματος Ποιμαντικῆς καί Κοινωνικῆς Θεολογίας Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης* (1994), τόμ. 3, σ. 130.

6. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Λόγος Α', PG 94, 1264 Α. Βλ. ἐπίσης Χ. Κρικώνη, "Ἡ διδασκαλία τῆς ἐκκλησίας περί τῆς τιμῆς καί προσκυνήσεως τῶν ἱερῶν εἰκόνων", στόν τόμο *Εἰσηγήσεις μαθημάτων Θεολογικοῦ κύκλου "Ἀνοιχτοῦ Πανεπιστημίου"* 203-2004, Θεσσαλονίκη 2004, σ. 268.

7. Βλ. Χ. Θ. Κρικώνη, *Πατερικά θεολογικά μελετήματα*, Θεσσαλονίκη (ἐκδ. University Studio Press) 1998, σσ. 547-548.

8. Βλ. Σ. Σάκκου, "Ἡ ὀρθόδοξη εἰκόνα ὡς ἔκφραση Ὀρθοδοξίας", στόν τόμο *"Ὁμιλίες -Διαλέξεις ἐπίκαιρων θεμάτων κατά τίς διάφορες ἐκδηλώσεις τῆς ΕΘΕΒΕ*

ἀνυψώσει τό νοῦ του βλέποντας τήν εἰκόνα πρός τήν ἴδια τήν πηγή της, τό ἀόρατο δηλαδή ἀρχέτυπο. Μοιάζουν δηλαδή οἱ εἰκόνες μέ φωτεινή εἴσοδο πρός τά ἀκατάληπτα μυστήρια[9].

Ἰδιαίτερα ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ἐκφράζει τήν ἔντονη ἐπίδραση τῶν εἰκόνων στήν ψυχή τῶν πιστῶν σύμφωνα μέ τόν ὁποῖο ἡ θέα καί ἡ προσκύνηση τῶν ἁγίων εἰκόνων θέτει σέ λειτουργία τίς πνευματικότερες διεργασίες τοῦ ἀνθρώπινου νοῦ, μέσω τῶν ὁποίων συνεγείρεται ἡ ψυχή τοῦ χριστιανοῦ σέ ἄμεση προσωπική κοινωνία μέ τήν ὑπόσταση τῶν εἰκονιζόμενων μορφῶν[10]: "*Διά γάρ τῆς αἰσθήσεως φαντασία τις συνίσταται ἐν τῇ ἔμπροσθεν κοιλίᾳ τοῦ ἐγκεφάλου καί οὕτω τῷ κριτικῷ παραπέμπεται καί τῇ μνήμῃ ἐνθησαυρίζεται*"[11]. "*Καί γάρ δι᾽ αὐτῶν (τῶν εἰκόνων) εἰς ἑνοποιόν τινά καί συναγωγόν ἀναγόμεθα θεωρίαν, καί πρός ἄκρότατον τῶν ὀρεκτῶν δι᾽ αὐτῆς ἀξιούμεθα θείας καί ὑπερφυοῦς συναφείας*"[12]. Ὁδηγοῦν δηλαδή τούς πιστούς σέ νέες ἐμπειρίες καί περιοχές, τούς φέρνουν σέ ἄμεση σχέση μέ τή χάρη καί τήν ὑπόσταση τῶν εἰκονιζόμενων προσώπων, ἀφοῦ καί ἡ ὕλη ἁγιάζεται μέσα στήν Ἐκκλησία, ἀρχίζοντας νά βλέπουν τά πράγματα διαφορετικά[13].

Ὁ ἐποικοδομητικός ρόλος τῶν εἰκόνων δέ βρίσκεται μόνο στή διδασκαλία τῶν ἀληθειῶν τῆς χριστιανικῆς πίστης, ἀλλά στή μόρφωση τή γενική τοῦ ἀνθρώπου. Τό περιεχόμενό τους ἀποτελεῖ μία πραγματική πνευματική καθοδήγηση[14]. Οἱ εἰκόνες συνιστοῦν τίς "μορφές τῆς λειτουργικῆς ὡραιότητος"[15] τῆς ἀναστάσιμης ἀτμόσφαιρας τῆς Ἐκκλησίας μέσα στήν ὁποία ἡ λαϊκή ψυχή νιώθει κυριευμένη ἀπό τό συναίσθημα μίας ἀνέκφραστης παρουσίας. Ἡ ἐπιθυμία τῆς ἀπεικόνισης τῶν ἱερῶν προσώπων ἀπό μέρους τῶν

(1988-1991), Θεσσαλονίκη 1992, σ. 151.

9. Βλ. Γ. Κρούγκ, Μοναχοῦ, *Σημειώσεις ἑνός εἰκονογράφου*, μετάφρ. Σ. Μαρίνη, Ἀθήνα (ἐκδ. Νεκτάριος Παναγόπουλος) 1998, σ. 62.

10. Βλ. Μ.Ἀ. Σιώτου, *Ἱστορία καί θεολογία τῶν ἱερῶν κανόνων*, ἐκδ. δεύτερη, Ἀθῆναι (ἐκδ. Ἀποστολική Διακονία) 1994, σ. 173.

11. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Λόγος Α', ια', *Ἀπολογηικός πρός τούς διαβάλλοντας τάς ἁγίας εἰκόνας*, *PG* 94, 1241Β.

12. Πρακτικά Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, *Mansi* 13, 495Ε.

13. Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, "Ἡ προσκύνησις τῶν ἱερῶν εἰκόνων", *Ὀρθόδοξος Μαρτυρία* (2003), ἀρ. φύλ. 77, σ. 2.

14. Βλ. Λ. Οὐσπένσκυ, *Ἡ θεολογία τῆς εἰκόνας στήν ὀρθόδοξη Ἐκκλησία*, μετάφρ. Σ. Μαρίνη, Ἀθήνα (ἔκδ. Ἁρμός) 1998, σ. 212.

15. Βλ. Π.Ἰ. Σκαλτσῆ, "Ἡ Θεοτόκος στή λαϊκή λειτουργική εὐσέβεια", στά *Πρακτικά Θεολογικοῦ Συνεδρίου εἰς τιμήν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου καί Ἀειπαρθένου Μαρίας (15-17 Νοεμβρίου 1989)*, Θεσσαλονίκη 1991, σ. 373.

χριστιανῶν φαίνεται καί ἀπό τόν παρακάτω λόγο τοῦ Δαμασκηνοῦ: *"Ἐγω ἐπεί ἄνθρωπος εἰμί καί σῶμα περίκειμαι, ποθῶ καί σωματικῶς ὁμιλεῖν καί ἄραν τά ἅγια συγκατάβηθι τῷ ταπεινῷ μου φρονήματι ὁ ὑψηλος..."*[16]. Ἔτσι, λοιπόν ὅλες οἱ εἰκόνες ἀσκοῦν ψυχοσωτήρια ἐπίδραση στούς πιστούς, γι᾿ αὐτό καί δέν πρέπει νά διαχωρίζονται σέ θαυματουργές καί μή. Ὅλες παρέχουν τήν ἁγιαστική ἐνέργειά τους στούς χριστιανούς[17].

Οἱ εἰκόνες ἔχουν γιά τόν πιστό καί ρόλο ὑπόμνησης, αἰσθητοποιοῦν τίς θεμελιώδεις ἀλήθειες τῆς ὀρθόδοξης πίστης, ἀναπαριστοῦν ὅσο πιό πιστά τήν ἱστορική πραγματικότητα καί παραπέμπουν μέ τόν τρόπο αὐτό στό πρωτότυπό τους[18]. "Ὁρῶσιν αὐτόν (τόν Χριστό) γεννηθέντα, βαπτιζόμενον, θαυματουργοῦντα, σταυρούμενον, θαπτόμενον, ἀνιστάμενον, εἰς οὐρανούς ἀνερχόμενον, ἐν οἷς οὐ πλανώμεθα μή ταῦτα οὕτως ἔχειν, συντρεχούσης τῆς ὄψεως τῇ τοῦ νοῦ θεωρίᾳ"[19]. Γιά αὐτό καί χαρακτηρίζονται οἱ εἰκόνες, τόσο ἀπό τόν πατριάρχη Νικηφόρο ὅσο καί ἀπό τόν Ἰωάννη Δαμασκηνό, ὡς "ἱερά ὑπομνήματα"[20]. Γιά τόν Φώτιο[21] ". . . ἡ τιμή τῶν εἰκονισμάτων τιμή γίνεται τῶν εἰκονιζομένων . . .". Ἀποτελοῦν δηλαδή κατά τούς πατέρες, "ὑπόμνημα σωτήριον"[22], χωρίς νά σημαίνει μία ἁπλή ὑπενθύμιση προσώπων καί πραγμάτων τοῦ παρελθόντος, σύμφωνα μέ τούς ψυχολογικούς νόμους τοῦ συνειρμοῦ καί τῆς ἀνάπλασης τῶν παραστάσεων, ἀλλά ἀντιστοιχοῦν σέ μία μυστηριακή καί μυστική παρουσία, πού συμβαίνει μέσα στό αἰώνιο

---

16. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Λογος Α', Ἀπολογητικός πρός τούς διαβάλλοντας τάς ἁγίας εἰκόνας*, PG 94, 1264C.

17. Βλ. Μ.Α. Σιώτου, *ὅ.π.*, σ. 216.

18. Βλ. Λ. Οὐσπένσκυ, *Ἡ Εἰκόνα*, μεταφρ. Φώτη Κόντογλου, Ἀθῆναι (ἐκδ. Ἀστήρ-Παπαδημητρίου) 1952, σ. 42. Βλ. ἐπίσης Χ. Ι. Κοντάκη, "Ἡ Εἰκών, προϋπόθεσις Ὀρθοδόξου χρέους καί ἐθνικοῦ φρονήματος", περ. *Γρηγοριος ὁ Παλαμᾶς* (1996), τεῦχ. 762, σ. 312, Ἰ.Γ. Κολλάρου, "Ἡ ἀφαίρεσις ἐν τῇ βυζαντινῇ ἁγιογραφίᾳ", στόν τόμο *Ριζαρειος Ἐκκλησιαστικη Παιδεία*, τόμος Α', ἐν Ἀθήναις 1978, σ. 262. Μ. Καζαμία-Τσέρνου, "Ἡ παράσταση τῆς Παράδοσης τοῦ Νόμου" καί ἡ πρός Γαλάτας Ἐπιστολή. Εἰκονογραφική προσέγγιση, περ. *Γρηγοριος ὁ Παλαμᾶς* (1996), τεῦχ. 762, σ. 275.

19. Θεοδώρου Στουδιτου, *Ἐλεγχος και ἀνατροπη τῶν ἀσεβῶν ποιημάτων*, PG 99, 456C.

20. Νικηφόρου, *Ἀντίρρησις Δευτέρα*, δ', PG 100, 341 Α. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Λογος πρῶτος ἀπολογητικος προς τους διαβάλλοντας τας ἁγίας εἰκονας, PG 94, 1248C.*

21. Βλ. Ι. Βαλέττα, *Φωτίου τοῦ σοφωτάτου και ἁγιωτάτου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἐπιστολαί, 1864, σ. 218. Πρβλ. Β. Γιαννόπουλου, ὅ.π.I, σ. 404.*

22. Θεοδώρου Στουδίτου, *Ἐλεγχος και ἀνατροπη τῶν ἀσεβῶν ποιηματων*, PG 99, 456B.

παρόν τοῦ Θεοῦ. Εἶναι τό ἀνάγνωσμα τῶν ἀρχετύπων καί ἡ θεωρία τῶν πρωτοτύπων, εἶναι ὁ σύνδεσμος μεταξύ τῆς στρατευόμενης καί τῆς θριαμβεύουσας Ἐκκλησίας[23].

Οἱ ἀπεικονίσεις τῶν θείων προσώπων χρησιμεύουν ὡς ἀναγκαῖα ὑπομνήματα γιά τά κεφαλαιώδη θέματα τῆς λατρείας[24]. "Αἱ δέ τῶν ἁγίων εἰκόνες ὡσαύτως ἑκάστου αὐτῶν τούς ἀγῶνας σημαίνουσαι, . . . οἱ χριστιανοί. . . πίστει τάς τῶν ἁγίων θεωροῦσιν εἰκόνας μνήμην φέροντες τῆς τούτων θεοσεβείας" τονίζεται στά Πρακτικά τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου[25].

Δέν πρέπει νά παραβλεφθεῖ ἀκόμη ἡ διδακτική σημασία καί ἀξία τῆς χρήσης τῶν εἰκόνων, ἀφοῦ σύμφωνα μέ τούς πατέρες οἱ εἰκόνες εἶναι τό μέσο διδασκαλίας τῶν ἀληθειῶν τοῦ εὐαγγελίου. Ὁ παιδαγωγικός-διδακτικός χαρακτήρας τῶν εἰκόνων, ἡ συνάρτηση μνήμης τῶν εἰκονιζόμενων προσώπων καί πόθου πρός αὐτά, ἐπισημαίνεται ἐπίσης καί ἀπό τήν Ζ' Οἰκουμενική Σύνοδο, στό δογματικό ὅρο:"*Ὅσω γάρ δι' εἰκονικῆς ἀνατυπώσεως ὁρῶνται, τοσοῦτον καί οἱ ταύτας θεώμενοι διανίστανται πρός τήν τῶν πρωτοτύπων μνήμην τε καί ἐπιπόθησιν*"[26]. Τονίζεται δηλαδή ὁ ἀναμνηστικός χαρακτήρας τῶν εἰκόνων, ἡ διατήρηση στή μνήμη τοῦ πιστοῦ τῆς μορφῆς καί τοῦ παραδείγματος τοῦ ἑκάστοτε εἰκονιζόμενου ἅγιου προσώπου, ὥστε νά κρατοῦν στήν μνήμη τους οἱ πιστοί τά κατορθώματα τῶν ἀθλητῶν ἁγίων καί νά τά ἀκολουθοῦν ὡς πρότυπα στόν ἐπίγειο βίο τους[27].

---

23. Βλ. Τ. Τσομπάνη *ὅ.π.*, σσ. 898 καί 901. Βλ. ἐπίσης Π. Εὐδοκίμωφ, *Ἡ Τέχνη τῆς εἰκόνας. Θεολογία τῆς Ὡραιότητος*, μετάφρ. Κ. Χαραλαμπίδη, Θεσσαλονίκη (ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ) 1980, σ. 168. Π. Χρήστου, "Οἱ εἰκόνες καί ἡ Ὀρθοδοξία", στόν τόμο "*Ὁμιλίες -Διαλέξεις ἐπίκαιρων θεμάτων κατά τίς διάφορες ἐκδηλώσεις τῆς ΕΘΕΒΕ* (1988-1991), Θεσσαλονίκη 1992, σ. 92.

24. Βλ. Καλοκύρη, *Ἡ ζωγραφική τῆς Ὀρθοδοξίας. Ἱστορική, αἰσθητική καί δογματική ἑρμηνεία τῆς Βυζαντινῆς ζωγραφικῆς*, Θεσσαλονίκη (ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ) 1972, σ. 206. Βλ. ἐπίσης Α.Χ. Βουτσινᾶ, "Ἁγιογραφία-Εἰκαστική θεώρηση καί δυναμική", στόν τόμο Χ. Σταμούλη (ἐπιμ.), *Θεολογία καί Τέχνη*, Θεσσαλονίκη (ἐκδ. Τό Παλίμψηστον) 1998, σ. 51.

25. Πρακτικά Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, *Mansi* 13, 168A. Πρβλ. καί Ψευδο-Δαμασκηνοῦ, *Λόγος ἀποδεικτικός Β'*, PG 95, 312D-313A.

26. Mansi, τ. 377D, στ. 482. Πρβλ. Ἁγίου Νεκταρίου, *ὅ.π.*, σ. 55. Β. Καραγιάννη, Ἀρχιμ., *Ἡ ἔννοια τῆς εἰκόνας στήν ὀρθόδοξη Ἐκκλησία*, Κατερίνη (ἐκδ. Τέρτιος) 1987, σ. 38. Ἰ.Λ., Τριάντη, "Μηνύματα τῆς Κυριακῆς τῆς Ὀρθοδοξίας", περ. *Κοινωνία* (1994), τεῦχ. 3, σ. 289. Π. Εὐδοκίμωφ, *Ἡ Ὀρθοδοξία*, μετάφρ. Ἀ. Τ. Μουρτζόπουλου, ἐκδ. Β. Ρηγοπούλου, 1972, σ. 298 μέ σημ. 69. Ἠ. Οἰκονόμου, *ὅ.π.*, σ. 371.

27. Πρβλ. Μ. Σιώτου, *ὅ.π.*,σ. 164.

Ὑποδεικνύουν καί προβάλλουν πρότυπα καί τρόπους πού πρέπει νά ἀκολουθήσουν οἱ πιστοί γιά νά ἐναρμονιστοῦν μέ τή διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας[28]. Κατά τόν Ἰωάννη τό Δαμασκηνό εἶναι "ἀσίγητοι κήρυκες ἐν ἀήχῳ φωνῇ τούς ὁρῶντας διδάσκουσαι"[29]. Ἡ εἰκονογραφία δηλαδή ἐπενεργεῖ μυστικά στήν καρδιά καί στό φρόνημα τῶν πιστῶν, προκαλεῖ βιώματα εὐσέβειας μεταδίδοντας μέσα ἀπό τήν ὅραση ἀθόρυβα ὅλα ὅσα ἀδυνατεῖ μερικές φορές νά μεταδώσει ὁ εὔηχος λόγος: "Πρώτη γάρ αἰσθήσεων ὅρασις· ὥσπερ καί τοῖς λόγοις, τήν ἀκοήν· ὑπόμνημα γάρ ἐστιν ἡ εἰκών· καί ὅπερ τοῖς γράμμασι μεμνημένοις ἡ βίβλος, τοῦτο καί τοῖς ἀγραμμάτοις ἡ εἰκών· καί ὅπερ τῇ ἀκοῇ ὁ λόγος, τοῦτο τῇ ὁράσει ἡ εἰκών· νοητῶς δέ αὔτη ἑνούμεθα"[30]. Οἱ εἰκόνες δηλαδή εἶναι τό μέσο ἐπικοινωνίας γιά τούς "ἀγραμμάτους"καί τούς "ἰδιώτας"ἀνθρώπους. Δέν ἀπαιτεῖται εἰδική παιδεία τοῦ πιστοῦ γιά νά ἐκπληρώσουν τήν ἐπικοινωνιακή-παιδευτική λειτουργία τους. Δέν ἀπαιτεῖται διανοητική λειτουργία ὅπως στήν περίπτωση τῆς ἀναγνώσεως τῶν ἱερῶν κειμένων, γιά νά συλληφθεῖ ἡ πραγματικότητα[31]. Οἱ εἰκόνες δέν ἀπαιτοῦν γραμματικές γνώσεις, ὁπότε ἀποτελοῦν τό μέσο γιά νά γίνουν κατανοητές οἱ ἀλήθειες τοῦ εὐαγγελίου. Γιά τό λόγο αὐτό χαρακτηρίζονται ὡς βιβλία τῶν ἀγραμμάτων[32]. Οἱ εἰκόνες, ἄν καί ἄφωνες, κατανοοῦνται εὐκολότερα, μιλοῦν μέ τό δικό τους τρόπο καί δημιουργοῦν στίς ψυχές τῶν πιστῶν ἔντονα συναισθήματα καί ἰδιάζουσες ἐμπειρίες[33]. Ἐκεῖνο πού ἡ Βίβλος λέει μέ τό λόγο, οἱ εἰκόνες τό ἀναγγέλλουν ὁρατά καί τό κάνουν παρόν. Ἐπιχειροῦν νά καταστήσουν προσιτό στό ἀνθρώπινο πνεῦμα τό μυστήριο τῆς θείας οἰκονομίας[34]. Ἀντί, λοιπόν,νά ἀκοῦν οἱ πιστοί, καί δή οἱ ἁπλοί ἄνθρωποι πού δέν εἶναι μυημένοι στίς δογματικές ἀναλύσεις, τή θυσία τοῦ Ἀβραάμ ἀπό τή Βίβλο ἤ τό χορτασμό τῶν πεντακισχιλίων ἀπό τήν Καινή Διαθήκη ἤ τούς ἀγῶνες τῶν ἁγίων ἀπό τό Συναξαριστή, οἱ εἰκόνες μέ ἀφηγηματικό τρόπο τά ἀναπαριστοῦν ζωντανά μπροστά του, κά-

---

28. Βλ. Χ. Κρικώνη, *ὅ.π.*, σ. 549. Βλ. ἐπίσης Σ. Σάκκου, *ὅ.π.*,σσ. 150-151.

29. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Λόγος Α', Ἀπολογητικός πρός τούς διαβάλλοντας τάς ἁγίας εἰκόνας*, PG 94, 1268.

30. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Περί εἰκόνων*, Λόγος Α', ιζ', PG 94, 1248C.

31. Βλ. Ἠ. Β. Οἰκονόμου, "Τί εἶναι ἡ εἰκών, λειτουργικό σκεῦος ἤ ἑρμηνευτικό μέσο;" , περ. Ἐκκλησία (1990), τεῦχ. 67, σ. 371.

32. Πρβλ. Χ. Οἰκονόμου, *ὅ.π.*, σ. 537.

33. Βλ. Χ. Κρικώνη, *ὅ.π.*, σσ. 548-549.

34. Βλ. Μ. Καρδαμάκη, Πρωτοπρ., *Ὀρθόδοξη πνευματικότητα. Ἡ αὐθεντικότητα τοῦ ἀνθρώπινου ἤθους*, σειρά: Ὀρθόδοξη μαρτυρία, ἀρ. 3, ἐκδ. δεύτερη, ἐκδ. Ἀκρίτας 1993, σσ. 219-220.

νουν τήν πίστη πιό χειροπιαστή καί τίς ἰδέες πιό κατανοητές καί προσιτές, καθιστώντας δυνατή, μέσα στά πεπερασμένα ἀνθρώπινα ὅρια, τή μυστική θέαση καί βίωση τῶν γεγονότων[35]. Γιατί μέ τήν αἴσθηση τῶν ματιῶν, πού εἶναι "οἱ γέφυρες πού περνᾶνε τόν ἔξω κόσμο μέσα μας", φτάνουν στήν αἰσθητική ἀπόλαυση τῆς ψυχῆς καί, καθώς συμμετέχει ὁ νοῦς μέ τήν κατανόηση καί τήν παραδοχή τῆς ἅγιας διδαχῆς μέσα ἀπό αὐτή, ὁ "ὅλος ἄνθρωπος", τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ἀποκτᾶ συνείδηση τῆς ὕπαρξής του καί αἴρεται σέ χώρους θείας ἔξαρσης"[36].

Πρέπει νά τονιστεῖ ὅτι τό πλήρωμα τῆς ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας πορεύτηκε γιά αἰῶνες, χωρίς ἰδιωτική ἀνάγνωση τῆς Ἁγίας Γραφῆς, λόγω κυρίως τῆς ἔλλειψης τῆς ἀπαιτούμενης παιδείας κατά τούς σκοτεινούς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας. Τήν ἔλλειψη αὐτή ἀναπλήρωσαν οἱ ἱερές εἰκόνες, τίς ὁποῖες οἱ ὑπόδουλοι χρησιμοποιοῦσαν ὡς ἰσοδύναμες μέ τήν Ἁγία Γραφή, ἀγνοώντας πιθανότατα ὅτι ἐφάρμοζαν ἀκριβῶς τήν ἀπόφαση τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου γιά τήν ἰσοτιμία τῶν εἰκόνων μέ τήν Ἁγία Γραφή[37]. Εἶναι δηλαδή τό μέσο ἐνημέρωσης καί διδαχῆς εὐρύτερης ἀποδοχῆς, ἐπειδή ἐλαχιστοποιοῦν τίς ἐκπαιδευτικές προϋποθέσεις, εὐκολύνοντας τήν πρόσληψη τοῦ σωτηριολογικοῦ μηνύματος. Ἔχουν τήν δική τους γλώσσα, δημιουργοῦν ἐμπειρίες, εὐαισθητοποιοῦν θετικά, ἀποτυπώνουν τό βάθος τῆς ἀλήθειας, ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος πλάστηκε "κατ᾽ εἰκόνα Θεοῦ"[38].

Ὁ Μέγας Βασίλειος[39] κάνοντας λόγο γιά τούς λογογράφους καί τούς ζωγράφους καταλήγει στό συμπέρασμα: "οἱ μέν τῷ λόγῳ κοσμοῦσιν, οἱ δέ τοῖς πίναξιν ἐγχαράττουσι", ὅπως δηλαδή ἕνας λογογράφος προσπαθεῖ νά διανθίσει τό λόγο του καί νά τόν ἐπιμεληθεῖ, προκειμένου νά ἐπηρεάσει τούς ἀκροατές του, κατά

---

35. Βλ. Ν. Γκιολέ, *Ὁ βυζαντινός τροῦλλος καί τό εἰκονογραφικό του πρόγραμμα (μέσα 6ου αἰ.-1204)*, Ἀθήνα (ἔκδ. Καρδαμίτσα) 1990, σ. 23. Βλ. ἐπίσης Α. Παλιούρα, *ὅ.π.*, σ. 635 Α.Χ. Βουτσινᾶ, *ὅ.π.*, σ. 51.

36. Βλ. Ἀ. Παλιούρα, Ἡ θεολογία τῆς εἰκόνας, *Διακονία. Ἀφιέρωμα στή μνήμη Βασιλείου Στογιάννου*, Θεσσαλονίκη 1988, σ. 629. Βλ. ἐπίσης Ἀ. Παλιούρα, *ὅ.π.*, σ. 261.

37. Βλ. Η.Β. Οἰκονόμου, *ὅ.π.*, δ. 371. Βλ. ἐπίσης Γεωργίου, Ἀρχιμ. Καθηγουμένου Ἱερᾶς Μονῆς Ὁσίου Γρηγορίου Ἁγίου Ὄρους, Πρόλογος, στό Ν. Ζία. -Σ. Καδᾶ, *Ἱερά Μονή Ἁγίου Ὄρους. Οἱ τοιχογραφίες τοῦ καθολικοῦ*, Ἅγιον Ὄρος 1998, σ. 9.

38. Βλ. Ἰ. Κογκούλη, *Ὁ ἐκκλησιασμός τῶν μαθητῶν. Συμβολή στή λατρευτική ἀγωγή*. Θεσσαλονίκη (ἐκδ. Κυριακίδη) 1992, σ. 165. Ἡ. Β. Οἰκονόμου, *ὅ.π.*, σ. 369.

39. Πρβλ. *Ἁγίου Νεκταρίου, Μελέτη περί τῶν ἁγίων εἰκόνων*, Ἀθῆναι (ἐκδ. Ὀρθοδόξου Τύπου) 1997, σ. 27. Βλ. ἐπίσης Φ. Κόντογλου, *ὅ.π.*, σ. 450.

τόν ἴδιο τρόπο καί ὁ ἁγιογράφος ἀποσκοπεῖ μέ τό ἔργο του στήν ἐπίδραση τῶν θεατῶν του, ἀναπαριστώντας ὄχι μόνο μέ χρώματα τό σχῆμα καί τή μορφή τοῦ εἰκονιζόμενου ἀλλά ἑρμηνεύοντας τόσο τήν ἐσωτερική διάθεση, ὅσο καί τήν ψυχική κατάσταση, τό πνευματικό βάθος καί τά ἐσωτερικά χαρίσματα, τή σταθερότητα τῆς πίστης[40]. Ἐπισημαίνεται ἔτσι ὁ ρόλος πού παίζει ἡ τεχνική καί ἡ τεχνοτροπία στήν ἐπίδραση τῶν πιστῶν-θεατῶν. Ἀκόμα καί τό χρῶμα μιλᾶ μέ τό δικό του τρόπο. Ἐάν ὁ εἰκονογράφος δημιουργοῦσε μορφές κοσμικῆς ὡραιότητας δέν θά τοῦ δημιουργοῦσε ψυχικές δονήσεις καί δέν θά τόν βοηθοῦσε στήν ἀντίληψη καί κατανόηση τῶν μυστηρίων τῆς λατρείας[41].

Ὅλες αὐτές τίς πληροφορίες τῶν πηγῶν τίς ἀξιοποιεῖ κατάλληλα ὁ ὀρθόδοξος ἁγιογράφος. Μέσα ἀπό τή γλώσσα τῶν σχεδίων καί τῶν χρωμάτων διδάσκει δίνοντας ἰδιαίτερη ἔμφαση στά μάτια τῶν εἰκονιζόμενων μορφῶν, τονίζοντάς τα, μέ κάποια μάλιστα δυσαρμονία σέ σχέση μέ τήν ὅλη δομή τοῦ προσώπου, διότι "ὁ λύχνος τοῦ σώματος ἐστίν ὁ ὀφθαλμός"[42]. Ἡ θέα δηλαδή τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἁγίων ἐπιδρᾶ στόν ἐσώτερο ψυχικό κόσμο τῶν πιστῶν,μέ ἀπώτερο σκοπό τή σωτηρία τους, καθώς ἀναλογίζονται τίς ἁμαρτίες τους, ἀλλά καί τή σωματική καί πνευματική τους τύφλωση[43]. Ἀποκαλύπτουν ἔτσι οἱ εἰκόνες στούς αἰσθητούς ὀφθαλμούς τήν πραγματικότητα ἐκείνη πού εἶναι ἀπρόσιτη, ζωντανεύουν ἱερά πρότυπα[44], ὑποδεικνύοντας καί διδάσκοντας στούς πιστούς πώς θά προσεγγίσουν τόν ἐνάρετο βίο τους[45]. Τοῦτο ἐνισχύεται καί ἀπό τόν ἀκόλουθο λόγο τοῦ Ἰωάννη Δαμασκηνοῦ: "Τό αἰσθητόν ὄμμα πρός τήν εἰκόνα ἀτενῶς βλέπων, τό νοητόν τῆς καρδίας ὄμμα σύν τῷ νῷ εἰς τό μυστήριον τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας ἀκοντίζω..."[46], ἀσκοῦν δηλαδή οἱ εἰκόνες τό μάτι καί ἐξασκοῦν τό νοῦ νά βλέπει τήν ὕλη "ἐν Πνεύματι", ὄχι ἁπλά ὡς γυμνό κτίσμα, ἀλλά ὡς ἐξαγιασμένο καί δοξασμένο δημιούργημα τοῦ Θεοῦ. Δέν εἶναι δηλαδή ἡ ὅραση αὐτή πού σηματοδοτεῖ τό ἀνθρώπινο πρόσωπο, ἀλλά ἡ ἐνόραση, δέν εἶναι ἡ αἴσθηση τοῦ ὁρᾶν ἀλλά τοῦ ἐφορᾶν, ἡ αἴσθηση τοῦ ἄλλου, τοῦ ἐμεῖς, ἀλλά καί

40.Βλ. Ἀ. Παλιούρα, *ὅ.π.*, σ. 637.

41. Βλ. Κ. Καλοκύρη, *ὅ.π.*, σ. 205.

42. *Ματθ.* 6, 22.

43. Βλ. Τ. Τσομπάνη, "Πολυόμματες παραστάσεις στή Βυζαντινή ζωγραφική", στό *Ἐπιστημονική Ἐπετηρίδα Θεολογικῆς Σχολῆς, Τμῆμα Θεολογίας*, τ. 1, Θεσσαλονίκη 1990, σ. 387.

44. Βλ. Ἠ.Β. Οἰκονόμου, *ὅ.π.*, σ. 369.

45. Βλ. Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, "Ἡ προσκύνησις τῶν ἱερῶν εἰκόνων", *ὅ.π.;* σ. 2.

46. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Κατά εἰκονοκλαστῶν*, PG 96, 1360B.

τοῦ μόνου, τοῦ Δημιουργοῦ[47]. Γίνονται ἔτσι οἱ εἰκόνες ἡ γέφυρα πού συνδέει τά γήινα μέ τά ἐπουράνια, τά φθαρτά μέ τά ἄφθαρτα, ὅπως σημειώνει καί ὁ Στέφανος διάκονος "Θύρα δέ ἡ εἰκών λέγεται, ἥτις διανοίγει τόν κατά Θεόν κτισθέντα νοῦν ἡμῶν πρός τήν ἔνδον τοῦ πρωτοτύπου καθομοίωσιν"[48]. Καί ἀπό τά λεγόμενα τῶν πατριαρχῶν: Νικηφόρου: "Ὅπερ γάρ πολλάκις ὁ νοῦς οὐχ εἷλε διά τῆς τῶν λόγων ἀκοῆς, ἡ ὄψις ἀπλανῶς παραλαβοῦσα, σαφέστερον ἐφηρμήνευσεν"[49] καί Γερμανοῦ: "Ἃ γάρ ὁ λόγος τῆς ἱστορία διά τῆς ἀκοῆς παρίστησι, ταῦτα γραφή σιωπῶσα διά μιμήσεως δείκνυσι"[50], ἐγείροντας τόν πόθο γιά μίμηση. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νικηφόρος ταυτίζει τίς εἰκόνες μέ τό Εὐαγγέλιο καί θεωρεῖ ἀπό παιδαγωγική ἄποψη τή θέα ὡς πιό δυναμική προσέγγιση τῆς ἴδιας ἀλήθειας τοῦ Εὐαγγελίου, γιατί ἐποπτικά συμμετέχουν καί οἱ αἰσθήσεις τοῦ ἀνθρώπου[51].

Ὅπως τό εὐαγγέλιο ἀσκεῖ μία πρόσκληση στόν κάθε ἄνθρωπο γιά μετάνοια, ἁγιασμό καί σωτηρία, κατά τόν ἴδιο τρόπο καί οἱ εἰκόνες προσκαλοῦν τόν πιστό γιά ἐγρήγορση καί μίμηση τῆς ζωῆς καί τῆς ἁγιότητας τῶν εἰκονιζόμενων ἁγίων μορφῶν. Οἱ εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ, τῆς Παναγίας, τῶν Ἀποστόλων καί ὅλων τῶν ἁγίων τῆς Ἐκκλησίας ἀποτελοῦν τήν πιό δυναμική πρόσκληση γιά σωτηρία. Γιά τή μίμηση αὐτή τῆς ζωῆς καί τοῦ ἀγώνα τῶν ἁγίων κάνει λόγο ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός: "στήλας αὐτοῖς (τοῖς ἁγίοις) ἐγείρωμεν ὁρωμένας τε εἰκόνας, καί αὐτοί ἔμψυχοι στῆλαι αὐτῶν καί εἰκόνες, τῇ τῶν ἀρετῶν μιμήσει γενώμεθα"[52]. Ἐπίσης, σέ ἐπιστολή του

---

47. Βλ. Α' Παλιούρα, "Ὀρθόδοξη εἰκόνα καί πρόσωπο. Ἕνα πνευματικό βέλος μέ ἀποδέκτη τόν 21ο αἰ.", στόν τόμο "*Ὀρθοδοξία - Ἑλληνισμός. Πορεία στήν τρίτη χιλιετία*", τ. Β', Ἅγιον Ὄρος (ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Κουτλουμουσίου) 1996, σ. 261.

48. Στεφάνου διακόνου τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως, *Εἰς τόν βίον καί μαρτύριον τοῦ παμμάκαρος καί ὁσίου μάρτυρος Στεφάνου τοῦ Νέου*, PG 100, 1113A. Βλ. καί Σ. Σάκκου, *ὅ.π.*, σ. 150 μέ σημ. 11.

49. Πατριάρχου Νικηφόρου, *Ἀντίρρησις Τρίτη*, PG 100, 380D. Βλ. καί Π. Εὐδοκίμωφ, *ὅ.π.* σ. 295 μέ σημ. 57.

50. Γερμανοῦ, Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, *Ἐπιστολή πρός Θωμᾶν, ἐπίσκοπον Κλαυδιουπόλεως*, PG 98, 172D-173A.

51. Νικηφόρου, Ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, Ἀντίρρησις Τρίτη, PG 100, 384A-B. Πρβλ. Χ. Οἰκονόμου, "Ἡ εἰκονογραφική μέθοδος ἑρμηνείας τοῦ Εὐαγγελίου", στόν τόμο *Εἰκοσιπενταετηρικόν. Ἀφιέρωμα στόν Μητροπολίτη Νεαπόλεως καί Σταυρουπόλεως κ. Διονύσιο*, Θεσσαλονίκη (ἐκδ. Ἱ. Μητροπόλεως Νεαπόλεως καί Σταυρουπόλεως) 1999, σ. 535.

52. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἔκδοσις ἀκριβής τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, PG 94, 1168A. Βλ. ἐπίσης Χ.Κ. Οἰκονόμου, *ὅ.π.*, σ. 536.

πρός τόν ἔπαρχο Ὀλυμπιόδωρο ὁ ἀσκητής Νεῖλος[53], μαθητής τοῦ Ἰωάννου Χρυσοστόμου, κάνει λόγο γιά τόν παραδειγματισμό τῶν ἱερῶν σκηνῶν τοῦ ἱστορημένου ναοῦ, διότι μέσω αὐτῶν ξεδιπλώνονται ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν τῶν μή ἐντρυφόντων στά πατερικά κείμενα πιστῶν τά ἀνδραγαθήματα καί τά εὐκλεῆ ἀριστεύματα τῶν μαρτύρων. Ὅμοια γιά "μίμησιν τῆς ἀρετῆς τῶν Ἁγίων" κάνει λόγο καί ὁ ἅγιος Νεκτάριος Πενταπόλεως[54]. Ὁ δέ ἅγιος Γρηγόριος, ἀδελφός τοῦ Μ. Βασιλείου, ἀναφέρει ". . . καί γραφή σιωπῶσα ἐν τοίχῳ λαλεῖν, καί τά μέγιστα ὠφελεῖν . . ."[55]. Οἱ εἰκονιζόμενες λοιπόν ἅγιες μορφές, πού ἀξιώθηκαν τή θεία χάρη καί ἔφτασαν στό ὕψιστο σημεῖο πνευματικῆς τελείωσης, ἀποτελοῦν μέ τό βίο τους τά αὐθεντικότερα πρότυπα τοῦ ὀρθοδόξου φρονήματος καί τῆς πνευματικῆς ζωῆς γιά τούς πιστούς, ἀποτελοῦν "φῶτα θεουργικά" κατά τόν Μάξιμο τόν Ὁμολογητή[56], ἔχοντας ἀντίκτυπο στόν ψυχικό τους κόσμο, προσφέροντάς τους παραμυθία καί πνευματική μακαριότητα, ἐνισχύοντας καί ἀνακουφίζοντάς τους στίς δυσκολίες καί στά προβλήματα τῆς καθημερινότητας ἀλλά καί ὁδηγώντας τους στήν ἀποδέσμευση ἀπό τά βιοτικά καί κοσμικά θέματα, στήν πνευματική τους ἀνύψωση καί εὕρεση τῆς ἔννοιας τῆς δικῆς τους ζωῆς[57], ὅπως τοῦτο τονίζεται ἀπό τόν Κύριλλο Ἀλεξανδρείας[58]: "Ἀπό τῶν σωματικῶν ὡς ἐξ εἰκόνος ἐναργεστάτης ἀναφοιτᾶν ἀναγκαῖον ἐπί τά πνευματικά". Κάθε ἀνησυχία, ἀγωνία, σβήνουν μπροστά στήν ἐσωτερική γαλήνη, στή νηφαλιότητα καί εἰρήνη τῶν παριστανό-

---

53. Νείλου, *Ἐπιστολῶν βιβλίο Δ'*, PG 79, 577-580.

54. Βλ. Ἁγίου Νεκταρίου, *ὅ.π.*, σσ. 49 καί 52.

55. Βλ. Φ. Κόντογλου, *ὅ.π.*, σ. 450.

56. Βλ. Α. Παπαδόπουλου, "Ἅγιοι καί ἁγιότητα στήν ἑλληνορθοδοξία", στόν τόμο *Ὀρθοδοξία-Ἑλληνισμός. Πορεία στήν τρίτη χιλιετία*, τ. Β', Ἅγιον Ὄρος (ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Κουτλουμουσίου) 1996, σ. 227.

57. Πρβλ. Ν.Π. Μπρατσιώτου, "Ἡ ὀνομαστική ἑορτή τῆς Ὀρθοδοξίας, ἑορτή τῆς βαθυτέρας αὐτοσυνειδησίας αὐτῆς", περ. *Κοινωνία*, (1989), τεῦχ. 2, σ. 137. Βλ. ἐπίσης Β. Καραγιάννη, *Ἡ ἔννοια τῆς εἰκόνας στήν ὀρθόδοξη Ἐκκλησία*, Κατερίνη (ἐκδ. Τέρτιος) 1987, σ. 36. Λ. Οὐσπένσκυ, *Ἡ Εἰκόνα, ὅ.π.*, σσ. 47-48 καί 52. Χριστοδούλου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος, *Μηνύματα πίστεως*, Ἀθήνα (ἐκδ. "Νέα Σύνορα-Ἀ.Α. Λιβάνη) 2000, σ. 288. Θ. Γκούμα Peterson, "Ἡ εἰκόνα ὡς πολιτισμική παρουσία μετά τό 1453", στόν τόμο J.J. Yiannias (ἐπιμ.). *Ἡ βυζαντινή παράδοση μετά τήν Ἅλωση τῆς Κωνσταντινούπολης*, 1994, σ. 193. Βασιλείου, Ἀρχιμ., *Θεολογικό Σχόλιο στίς τοιχογραφίες, τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Σταυρονικήτα*, Ἀθήνα (ἐκδ. Δόμος) 1987 ἀναδημοσίευση ἀπό τόν τόμο τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ Μ. Χατζηδάκη, *Ὁ Κρητικός ζωγράφος Θεοφάνης*, Ἅγιον Ὄρος (ἐκδ. Ἱ. Μονῆς Σταυρονικήτα) 1997, σ. 17.

58. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, *Εἰς τόν προφήτην Ὠσηέ*, PG 71, 55B.

μενων μορφῶν[59]. Σάν ἀληθινοί παιδαγωγοί μεταδίδουν μόνο ὅ,τι κρίνουν συμφέρον γιά τούς ἀνθρώπους καί ὅ,τι μποροῦν αὐτοί νά δεχθοῦν. Ἡ παρουσία τους κατά συνέπεια ἀποβαίνει γι᾽ αὐτούς ἰδιαίτερα πολύτιμη, εἰδικά γιά τό σημερινό ἄνθρωπο τῆς μοναξιᾶς καί τῆς ἀπελπισίας, διότι ἔχοντάς τους ἐνώπιόν τους (μοναδική ἐλπίδα ὑπέρβασής τους) προσπαθοῦν, ἀκολουθώντας τά ἴχνη τους, νά καλλιεργήσουν τό ἦθος τῆς Ἐκκλησίας, ἀποκτώντας κατά τόν τρόπο αὐτό "ὁμοήθεια" Χριστοῦ[60]. Γι᾽ αὐτό καί οἱ ἑορτές τῶν ἁγίων δέν ἀποτελοῦν μία ἁπλή ἀνάμνηση, οὔτε μία νοερή κοινωνία μαζί τους, ἀλλά ἀποτελοῦν μία διαρκή καί ὑπέρχρονη προβολή τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ πρός κάθε ἄνθρωπο[61].

Οἱ εἰκονιζόμενοι ἅγιοι δέν ἀναπαρίστανται, ἀλλά παρίστανται, ἵστανται δηλαδή ἐκεῖ, εἶναι παρόντες, μέ τόν τρόπο μιᾶς μυστικῆς παρουσίας[62]. Ὑπάρχει ἕνας ἰδιότυπος καί μυστικός διάλογος ἀνάμεσα στούς προσκυνητές καί στά προσκυνούμενα πρόσωπα τῶν εἰκόνων. Οἱ προσκυνητές μέ τό μυστικό αὐτό διάλογο μεταφέρουν ὅλη τήν ὕπαρξή τους μέ τά προβλήματα πού τούς ἀπασχολοῦν καί τίς ἀνάγκες πού ἔχουν στά εἰκονιζόμενα πρόσωπα. Μέ τήν προσευχή τους, τήν ἱκεσία τους καί τήν παράκλησή τους ἐπικαλοῦνται, ἀνάλογα μέ τή μορφή στήν ὁποία ἀπευθύνονται, τήν ἀγάπη καί τό ἔλεος τοῦ Θεοῦ, τή μεσιτεία τῆς Θεοτόκου, τή μεσολάβηση τῶν ἁγίων[63]. Ἔχοντας ἀπέναντί τους τά εἰκονιζόμενα πρόσωπα ἑνώνονται μαζί τους, τά συναντοῦν, τά ἀσπάζονται μέ τά χείλη, μέ τά μάτια, μέ τήν καρδιά, ὅπως λέγει καί ὁ Δαμασκηνός:"Τας εἰκόνας . . . χρή. . . προσκυνεῖν καί καταφιλεῖν καί ὀφθαλμοις καί χείλεσι καί καρδίᾳ"[64]. Ἱερουργεῖται μία ἀληθινή κοινωνία μεταξύ Θεοῦ καί ἀνθρώπων. Οἱ μορφές τῶν ἁγίων, μέ τά σοβαρά τους πρόσωπα καί τήν ἐπίσημη στάση τους δέν ἀποσκοποῦν στό νά ἐντυπωσιάσουν μέ τόν ὄγκο τους ἤ τή φυσική τους ὡραιότητα, ἀλλά μεταθέτουν τό νοῦ

---

59. Βλ. Γ.Ἐ. Μεντιδάκη, πρωτοπρεσβ., *Τύπος καί συμβολισμός στήν Ὀρθόδοξη λατρεία*, τόμ. πρῶτος, Ἡράκλειο 1997, σ. 227. Ἀ. Παπαδοπούλου, *ὅ.π.*, σ. 227.

60. Βλ. Γ.Ἰ. Μαντζαρίδη, *Χριστιανική Ἠθική*, Πανεπιστημιακές παραδόσεις, Θεσσαλονίκη 1976, σσ. 146-147. Κ. Γρηγοριάδη "Ἡ ἀνθρώπινη ὕπαρξη στό χῶρο τῆς ὀρθόδοξης λατρείας", περ. *Σύναξη* (1987), τεῦχ. 21, σ. 65.

61. Πρβλ. Μ.Α. Σιώτου, *Ἱστορία καί θεολογία τῶν ἱερῶν εἰκόνων*, *ὅ.π.*, σ. 168.

62. Βλ. Λ. Οὐσπένσκυ, *Ἡ θεολογία τῆς εἰκόνας στήν ὀρθόδοξη Ἐκκλησία*, μετάφρ. Σ. Μαρίνη, Ἀθήνα (ἐκδ. Ἀρμός) 1998, σ. 195 κ.ἑ. Βλ. ἐπίσης π. Σ. Σκλήρη, *"Ἐν ἐσόπτρῳ". Εἰκονολογικά μελετήματα*, Ἀθήνα (ἐκδ. Π. Γρηγόρη) 1992, σσ. 97-98. Ἐ.Κ. Γιαννῆ, *σ. 130.*

63. Βλ. Χ. Κρικώνη, *ὅ.π.* σσ. 547 καί 548.

64. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *PG* 94, 1332B. Βλ. καί Βασιλείου, *ὅ.π.*, σ. 16.

στή σφαίρα τοῦ ὑπεραισθητοῦ[65]. Ἡ κατενώπιον ἀπεικόνιση[66] τῶν εἰκονιζόμενων προσώπων φανερώνει τήν ἀμοιβαία κοινωνία μεταξύ εἰκονιζόμενης μορφῆς καί θεατῆ-πιστοῦ[67]. Γίνονται τό μέσον ἐπικοινωνίας, ἡ γέφυρα πού ἑνώνει ἐμᾶς μέ αὐτούς πού ἔφυγαν, ἀλλά εἶναι τόσο μακρινοί ὅσο καί κοντινοί μας, εἶναι ἡ ἀτελείωτη καί συνεχής καταξίωση τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου πού στέκεται "ἐνώπιος ἐνωπίῳ" μή γνωρίζοντας ἄλλο τρόπο ἐπικοινωνίας[70]. Τρανή ἀπόδειξη τῆς ἄμεσης αὐτῆς ἐπικοινωνίας, τῆς οἰκειότητας καί στενῆς ἐπαφῆς τῶν πιστῶν μέ τά εἰκονιζόμενα πρόσωπα ἀποτελεῖ καί ὁ ἀσπασμός, πού ἄν καί φαίνεται μονόδρομος (ἀπό τό μέρος δηλαδή τῶν πιστῶν), οὐσιαστικά εἶναι ἀμφίδρομος, διότι νοερά συνυπάρχει καί ἡ περίπτυξη καί τό φίλημα τῶν ἀσπαζομένων[71].

Ἀπαραίτητη βέβαια προϋπόθεση γιά τήν ἀμοιβαία αὐτή σχέση εἶναι ἡ προσευχή, καί μάλιστα αὐτή πού πηγάζει ἀβίαστα, χωρίς

---

65. Βλ. Μ. Ἀχειμάστου -Ποταμιάνου, *Ἑλληνική Τέχνη-Βυζαντινές τοιχογραφίες*, ἐκδ. Ἐκδοτική Ἀθηνῶν 1994, σ. 13. Κ.Δ. Καλοκύρη, *ὅ.π.*,σ. 198. Κ. Δέφνερ-Καφῆ "ἡ μορφή τῆς Παναγίας στή βυζαντινή τέχνη", περ. *Ἑλληνορθόδοξος Βυζαντινός Πολιτισμός*, τ. Α΄ 3, (1998), σ. 116. Ἰ.Γ. Κολλάρου, σσ. 262 καί 263. Πρβλ. καί O. Cleman, *Le visage interieur, éd.Stock*, Paris 1978, σσ. 50-51., *L' Icône, art pensée de l' invisible*,Saint-Etienne 1991, σ. 89. Ε.Κ. Γιαννῆ, σ. 130.

66. Ἡ πλάγια ὄψη θά ἀπέκοπτε τήν ἐπικοινωνία τοῦ ἁγίου μέ τόν πιστό, γι᾽ αὐτό καί δέν παριστάνονται ποτέ στή στάση αὐτή, ἐκτός μόνο ἀπό σπάνιες περιπτώσεις, μέσα σέ πολύπλοκες συνθέσεις, ὅπου οἱ ἅγιοι στρέφονται πρός τό κέντρο. Ἀναπαρίστανται σέ πλάγια στάση μόνο τά πρόσωπα πού δέν ἁγιοποιήθηκαν, ὅπως οἱ ποιμένες ἤ οἱ ἅγιοι στή σκηνή τῆς Γέννησης τοῦ Κυρίου.Βλ. σχετικά Λ. Οὐσπένσκυ, Λ.,*Ἡ εἰκόνα, ὅ.π.*, σ. 50 μέ σημ. 1. Λ. Οὐσπένσκυ,*Ἡ θεολογία τῆς εἰκόνας στήν ὀρθόδοξη Ἐκκλησία, ὅ.π.*, σ. 222.

67. Βλ. Ἐ.Κ. Γιαννῆ, *ὅ.π.*, σ. 130. L.J. , Marion, *La croisée du visible, éd. La difference*, Paris 1991, σσ. 41-46 καί 106-115.

68. Βλ. Λ. Οὐσπένσκυ, *Ἡ Εἰκόνα, ὅ.π.*, σ. 51. Βλ. ἐπίσης Π. Εὐδοκίμωφ, *Ἡ Ὀρθοδοξία, ὅ.π.* σ. 299. Βασιλείου, Ἀρχιμ. *Εἰσοδικόν, ὅ.π.*, σ. 20.

69. ΒΛ. Μ.Ἀ. Σιώτου, *Ἱστορία καί θεολογία τῶν ἱερῶν εἰκόνων, ὅ.π.*, σ. 176. Βλ. ἐπίσης Χ. Κοντάκη, *ὅ.π.*, σσ. 314 καί 315. Βησσαρίωνα, Ἀρχιμ., Καθηγουμένου Ἱερᾶς Μονῆς Παντοκράτορος, "Πρόλογος"στόν τόμο *Εἰκόνες Μονῆς Παντοκράτορος*, Ἅγιον Ὄρος 1998, σ. 11. Χ. Κρικώνη, *ὅ.π.* , σ. 548.

70. Βλ. Ἀ. Παλιούρα, *ὅ.π.*, σ. 261.

71.Πρβλ. Μ. Στεφανίδη, "Ἡ Βυζαντινή Ζωγραφική. Μορφή καί Ἰδέα-Ἀπό τοῦ Δαμασκηνοῦ στό Greco, στό περ. *Ἑλληνορθόδοξος Βυζαντινός Πολιτισμός*, τ. Α΄, (1998), τεῦχ. 3, σ. 104. Διονυσίου, Μοναχοῦ Κουτλουμουσιανοῦ, "Οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ καί Κουτλουμούσι", στόν τόμο "*Ὀρθοδοξία-Ἑλληνισμός. Πορεία στήν τρίτη χιλιετία*", τ. Β΄, Ἅγιον Ὄρος 1996, σσ. 440-441. Σ. Σάκκου, "Ἡ ὀρθόδοξη εἰκόνα ὡς ἔκφρασι Ὀρθοδοξίας, *ὅ.π.*, σ. 152.

κόπο, εἰδάλλως οἱ εἰκόνες δέν ἐπιδροῦν, παραμένουν ἀνέκφραστες, ἀνενεργές καί δέν ἐκπληρώνουν τό λειτουργικό τους χαρακτήρα[72]. Οἱ εἰκόνες δείχνουν τή στάση πού πρέπει νά ἔχουν οἱ πιστοί τήν ὥρα τῆς προσευχῆς ἀπέναντι στό Θεό καί ἀπέναντι στόν κόσμο πού τούς περιβάλλει. Ἡ προσευχή εἶναι μία συνδιάλεξη μέ τό Θεό, γι᾽ αὐτό χρειάζεται ἡ ἀπάθεια, ἡ ἀποφυγή τῶν πειρασμῶν τοῦ κόσμου[73]. Γιά τούς πιστούς ἕνας κατάμεστος μέ τοιχογραφίες ναός σέ συνδυασμό μέ τίς εὐωδίες, τούς ψαλμούς, τό μυστηριακό ἡμίφως, προσφέρουν τό κατάλληλο κλῖμα τῆς κοινῆς προσευχῆς, τῶν συναισθημάτων ἱερῆς κατάνυξης, ἀποπνέουν δηλαδή φῶς, ζεστασιά, θαλπωρή, οἰκειότητα[74]. Δημιουργοῦν δηλαδή οἱ εἰκόνες στήν ψυχή τῶν πιστῶν ἔντονα συναισθήματα καί δυνατές ἐμπειρίες, πού μερικές φορές φθάνουν μέχρι δακρύων. Προσκυνώντας διαρκῶς μέ τά μάτια, τά χείλη καί τήν καρδιά οἱ πιστοί δέν αἰσθάνονται μόνοι, αἰσθάνονται ὅτι κάποιος τούς κάνει συντροφιά καί τούς τρέφει μία πηγή μυστικῆς ἀγαλλίασης, διότι εἶναι ἡ ἀέναη παρουσία τῶν ἱερῶν προσώπων. Βλέπουν ἐσωτερικά καί ἐξωτερικά τό φῶς τό ἀληθινό, τό Θεάνθρωπο, τόν "τῆς πάντων εὐαρμοστίας καί ἀγλαΐας αἴτιον"[75].

Μέσα ἀπό ὅλα τά παραπάνω ὑπερτονίζεται μία σειρά ψυχικῶν διεργασιῶν πού συντελεῖται μέ τή θέα τῶν ἁγίων εἰκόνων ὄχι μόνο στόν ψυχισμό τῶν εὐλαβῶν προσκυνητῶν, ἀλλά πολλές φορές καί στούς ὑμνωδούς, οἱ ὁποῖοι ἀτενίζοντας τίς εἰκόνες τῶν ἁγίων ἐμπνέονται.

---

72. Πρβλ. Β. Καραγιάννη, Ἀρχιμ. *Ἡ ἔννοια τῆς εἰκόνας στήν ὀρθόδοξη Ἐκκλησία*, Κατερίνη (ἐκδ. Τέρτιος) 1987, σσ. 46-47 καί 56 μέ σημ. 12. Βλ. ἐπίσης Λ. Οὐσπένσκυ, *Ἡ Εἰκόνα*, ὅ.π., σσ. 20-, 51. Π. Εὐδοκίμωφ, ὅ.π., σσ. 299 καί 300. Γ. Κρούγκ, Μοναχοῦ, *Σημειώσεις ἑνός εἰκονογράφου*, μετάφρ. Σ. Μαρίνη, Ἀθήνα (ἐκδ. Νεκτάριος Παναγόπουλος) 1998, σ. 37. Χ. Κοντάκη, ὅ.π., σ. 313.

73. Βλ. Λ. Οὐσπένσκυ, *Ἡ θεολογία τῆς εἰκόνας στήν ὀρθόδοξη Ἐκκλησία*, ὅ.π., σ. 212.

74. Βλ. Ἰ. Λ. Τριάντη "Μηνύματα τῆς Κυριακῆς τῆς Ὀρθοδοξίας", περ. *Κοινωνία* (1994), τεῦχ. 3, σσ. 289 καί 290. Βλ. ἐπίσης Π. Εὐδοκίμωφ, ὅ.π., σ. 323. Πρβλ. καί Λ. Οὐσπένσκυ, *Ἡ Εἰκόνα*, ὅ.π., σσ. 33 καί 55. Μ. Σιώτου, *Ἱστορία καί θεολογία τῶν ἱερῶν εἰκόνων*, ὅ.π. σ. 168. Κ. Δέφνερ -Καφῆ, ὅ.π., σ. 115. Φ. Πατρικαλάκι, Φ., *Ἡ πορεία καί τό ὅραμα τῆς βυζαντινῆς ζωγραφικῆς*, ἐκδ. Παρουσία, Ἀθήνα 1995, σσ. 111 καί 121. Ἰ.Γ. Κολλάρου, ὅ.π., σσ. 897 καί 898.

75. Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, *Τά σωζόμενα πάντα*, PG 3, 701DC. Βλ. ἐπίσης Βασιλείου, Ἀρχιμ. ὅ.π., σ. 24.

ABSTRACT

Icons have a dominant place in Church' s liturgical life. Church' s Fathers strongly believed in the necessity and positive influence of the art and asserted that churches' decoration with icons should educate the faithful with depictions from the Bible aiming at his spiritual pleasure and thus contributing to his perfection. Megas Vasiliow first taught that icons are not self-sufficient but act as mean that refers the faithful to the depicted saint.

The orthodox hagiographer teaches through the language of drawings and colors. Viewing the images of saints influences the faithful' s inner spiritual world, compels them to contemplate on their sins and physical and spiritual blindness thus contributing to their salvation. Icons reveal holy paragons, establish the holy figures, indicate and teach the faithful the way of reaching the righteous life.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. *Πηγές*

Μ. Βασιλείου, Ὁμιλία ΙΘ', *Εἰς τούς ἁγίους τεσσαράκοντα μάρτυρας*, PG 31, 508 B-525 A.

Γερμανοῦ, πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, *Ἐπιστολή πρός Θωμᾶν, ἐπίσκοπον Κλαυδιουπόλεως*, PG 98, 164 D - 221 B.

Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Λόγος Α', πρός τούς διαβάλλοντας τάς ἁγίας εἰκόνας, PG 94, 1232 A-1284A.*

- *Κατά εἰκονοκλαστῶν*, PG 96, 1348 C- 1361 C.
- *Ἔκδοσις ἀκριβής τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, PG 94, 789 A-1228 A.
- Νείλου, Ἐπιστολῶν βιβλίο Δ', PG 79, 577 C-580A.
- Νικηφόρου, *Ἀντίρρησις Δευτέρα*, PG 100, 329 A-373 C.
- *Ἀντίρρησις Τρίτη*, PG 100. 376 A-533A.

Στεφάνου διακόνου τῆς ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως, *Εἰς τόν βίον καί μαρτύριον τοῦ παμμάκαρος καί ὁσίου μάρτυρος Στεφάνου τοῦ Νέου*, PG 100, 1069 A - 1185D.

Θεοδώρου Στουδίτου, *Ἔλεγχος καί ἀνατροπή τῶν ἀσεβῶν ποιημάτων*, PG 99, 436 B-477 A.

2. *Βοηθήματα*

Ἀχειμάστου -Ποταμιάνου, Μ., *Ἑλληνική Τέχνη -Βυζαντινές τοιχογραφίες*, ἐκδ. Ἐκδοτική Ἀθηνῶν, 1994.

Βαλέττα, Ἰ., *Φωτίου τοῦ σοφωτάτου καί ἁγιωτάτου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἐπιστολαί*, 1864.

Βασιλείου, ἀρχιμ., *Θεολογικό σχόλιο στίς τοιχογραφίες τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Σταυρονικήτα* ἐκδ. Δόμος, Ἀθήνα 1987, ἀναδημοσίευση ἀπό τόν τόμο Χατζηδάκη, Μ., *Ὁ Κρητικός ζωγράφος Θεοφάνης*, ἐκδ. Ἱ. Μονῆς Σταυρονικήτα, Ἅγιον Ὄρος 1997, 13-28.

Βησσαρίωνα, ἀρχιμ. Καθηγουμένου Ἱερᾶς Μονῆς Παντοκράτορος, "Πρόλογος", στόν τόμο *Εἰκόνες Μονῆς Παντοκράτορος*, Ἅγιον Ὄρος 1998, 11.

Βουτσινᾶ, Ἀ.Χ., "Ἁγιογραφία -Εἰκαστική θεώρηση καί δυναμική", στόν τόμο *Σταμούλη Χ., Θεολογία καί Τέχνη*, ἐκδ. Τό Παλίμψηστον, Θεσσαλονίκη 1998, 50-59.

Γεωργίου, ἀρχιμ. Καθηγουμένου Ἱερᾶς Μονῆς Ὁσίου Γρηγορίου Ἁγίου Ὄρους, "Πρόλογος", στόν τόμο Ζία, Ν., Καδᾶ, *Ἱερά Μονή Ὁσίου Γρηγορίου Ἁγίου Ὄρους. Οἱ τοιχογραφίες τοῦ καθολικοῦ*, Ἅγιον Ὄρος 1998, 9-10.

Γιαννῆ, Ε.Κ., "Ἀναζωγράφησις τοῦ ἐνσημαινόμενου"; Μέ ἀφορμή τήν εἰκονογράφηση τοῦ διδακτικοῦ βιβλίου Θρησκευτικῶν τῆς

Γ' Δημοτικοῦ", ΕΠΕΘΧ τόμ. Γ', Ἑκατονπεντηκονταετηρίς Ἱερᾶς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης 1844 -1994, ἐν Ἀθήναις 1994, 123-146.

Γιαννοπούλου, Β., "Εἰκών κατά τόν ἱερόν Φώτιον", στό περ. *Θεολογία*, τεῦχ. 51, (1980) 158-185 καί 379-405.

Γκιολέ, Ν., *Ὁ βυζαντινός τροῦλλος καί τό εἰκονογραφικό του πρόγραμμα (μέσα 6ου αἰ. -1204)*, ἐκδ. Καρδαμίτσα, Ἀθήνα 1990.

Γκούμα-Peterson, Θ., "Ἡ εἰκόνα ὡς πολιτισμική παρουσία μετά τό 1453"στόν τόμο J.J. Yiannias (ἐπιμ.), *Ἡ βυζαντινή παράδοση μετά τήν Ἅλωση τῆς Κωνσταντινούπολης*, 1994, 193-226.

Γρηγοριάδη Κ., "Ἡ ἀνθρώπινη ὕπαρξη στό χῶρο τῆς ὀρθόδοξης λατρείας", στό περ. *Σύναξη*, τεῦχ. 21, (1987) 63-69.

Δέφνερ-Καφῆ, Κ., "Ἡ μορφή τῆς Παναγίας στή βυζαντινή τέχνη", στό περ. *Ἑλληνορθόδοξος Βυζαντινός Πολιτισμός*, τ. Α' 3, (1998) 114-122.

Διονυσίου, Μοναχοῦ Κουτλουμουσιανοῦ, "Οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ καί Κουτλουμούσι", στόν τόμο "*Ὀρθοδοξία-Ἑλληνισμός. Πορεία στήν τρίτη χιλιετία*", τ. Β', ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Κουτλουμουσίου, Ἅγιον Ὄρος 1996, 437-448.

Εὐδοκίμωφ, Π., *Ἡ Τέχνη τῆς εἰκόνας. Θεολογία τῆς Ὡραιότητος*, μετάφρ. Κ. Χαραλαμπίδη, ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1980.

Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, "Ἡ προσκύνησις τῶν ἱερῶν εἰκόνων", *Ὀρθόδοξος Μαρτυρία* ἀρ. φύλ. 77 (Ἰανουάριος-Μάρτιος 2003) 2.

Καζαμία-Τσέρνου Μ., "Ἡ παράσταση τῆς "Παράδοσης τοῦ Νόμου"καί ἡ πρός Γαλάτας Ἐπιστολή. Εἰκονογραφική προσέγγιση, περ. *Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς*, τεῦχ. 762 (1996) 275-291.

Καλοκύρη, Κ.Δ., *Ἡ Θεοτόκος εἰς τήν Εἰκονογραφίαν Ἀνατολῆς καί Δύσεως*, ἐκδ. Πατριαρχικόν Ἵδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, Θεσσαλονίκη 1972.

Καραγιάννη Β., ἀρχιμ. Πρωτοσύγκελλου Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ἑλβετίας. *Ἡ ἔννοια τῆς εἰκόνας στήν ὀρθόδοξη Ἐκκλησία*, ἐκδ. Τέρτιος, Κατερίνη 1987.

Καρδαμάκη Μ., πρωτοπρ. *Ὀρθόδοξη πνευματικότητα. Ἡ αὐθεντικότητα τοῦ ἀνθρώπινου ἤθους*, Σειρά: Ὀρθόδοξη μαρτυρία ἀρ. 3, ἐκδ. Δεύτερη, ἐκδ. Ἀκρίτας 1993.

Κογκούλη Ἰ.Β., *Ὁ ἐκκλησιασμός τῶν μαθητῶν. Συμβολή στή λατρευτική ἀγωγή*, ἐκδ. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1992.

Κολλάρου Ἰ. Γ., "Ἡ ἀφαίρεσις ἐν τῇ βυζαντινῇ ἁγιογραφίᾳ", στόν τόμο *Ριζάρειος Ἐκκλησιαστική Παιδεία*, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1978, 259-266.

Κοντάκη Χ. Ἰ., "Ἡ Εἰκών, προϋπόθεσις Ὀρθοδόξου Χρέους καί Ἐθνικοῦ Φρονήματος", στό περ. *Γρηγόριος ὁ Παλαμὰς*, τεῦχ.

762, (1996) 309-320.

Κόντογλου Φ., *Ἔκφρασις τῆς ὀρθοδόξου εἰκονογραφίας*, Τρίτη ἔκδοση, τ. Α', ἐκδ. Ἀστήρ-Παπαδημητρίου, Ἀθῆναι 1993.

Κρικώνη Χ.Θ., *Πατερικά θεολογικά μελετήματα*, ἐκδ. University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1998.

Κρικώνη Χ., "Ἡ διδασκαλία τῆς ἐκκλησίας περί τῆς τιμῆς καί προσκυνήσεως τῶν ἱερῶν εἰκόνων" στόν τόμο *Εἰσηγήσεις μαθημάτων Θεολογικοῦ κύκλου "Ἀνοιχτοῦ πανεπιστημίου"* 2003-2004, Θεσσαλονίκη 2004, 253-286.

Κρούγκ. Γ., Μοναχοῦ, *Σημειώσεις ἑνός εἰκονογράφου*, μετάφρ. Σ. Μαρίνη, ἐκδ. Νεκτάριος Παναγόπουλος, Ἀθήνα 1998.

Μαντζαρίδη Γ.Ἰ., *Χριστιανική Ἠθική*, Πανεπιστημιακές παραδόσεις, Θεσσαλονίκη 1976.

Μεντιδάκη Γ.Ἐ., πρωτοπρ. *Τύπος καί συμβολισμός στήν Ὀρθόδοξη λατρεία*, τόμ. πρῶτος, Ἡράκλειο 1997.

Μπρατσιώτου Ν.Π., "Ἡ ὀνομαστική ἑορτή τῆς Ὀρθοδοξίας, ἑορτή τῆς βαθυτέρας αὐτοσυνειδησίας αὐτῆς", στό περ. *Κοινωνία*, τεῦχ. 2, (1989), 136-162.

Ἁγίου Νεκταρίου, *Μελέτη περί τῶν ἁγίων εἰκόνων*, ἐκδ. Ὀρθοδόξου Τύπου, Ἀθῆναι 1997.

Οἰκονόμου Ἠ.Β., "Τί εἶναι ἡ εἰκών, λειτουργικό σκεῦος ἤ ἑρμηνευτικό μέσο;", στό περ. *Ἐκκλησία*, τεῦχ. 67 (1990) 367-372.

Οἰκονόμου Χ.Κ., "Ἡ εἰκονογραφική μέθοδος ἑρμηνείας τοῦ Εὐαγγελίου", στόν τόμο *Εἰκοσιπενταετηρικόν. Ἀφιέρωμα στόν Μητροπολίτη Νεαπόλεως καί Σταυρουπόλεως κ. Διονύσιο*, ἐκδ. Ἱ. Μητροπόλεως Νεαπόλεως καί Σταυρουπόλεως, Νεάπολη - Θεσσαλονίκη 1999, 525-540.

Οὐσπένσκυ, Λ., *Ἡ Εἰκόνα*, μετάφρ. Φώτη Κόντογλου, (ἐκδ. Ἀστήρ-Παπαδημητρίου), Ἀθῆναι 1952.

Οὐσπένσκυ Λ., *Ἡ θεολογία τῆς εἰκόνας στήν ὀρθόδοξη Ἐκκλησία*, μετάφρ. Σ. Μαρίνη, ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 1998.

Παϊσίδου Μ.Π., "Ἡ λαϊκοβυζαντινή ζωγραφική τοῦ ΙΘ' αἰώνα. Δέκα φορητές εἰκόνες τῶν ἱερῶν ναῶν Ἁγίου Νικολάου Πολυγύρου καί Ἁγίου Στεφάνου Ἀρναίας Χαλκιδικῆς", *Χρονικά τῆς Χαλκιδικῆς*, τεύχη 42-43, (1987-1988) 95-146.

Παπαδοπούλου Ἀ., "Ἅγιοι καί ἁγιότητα στήν ἑλληνορθοδοξία", στόν τόμο *Ὀρθοδοξία-Ἑλληνισμός. Πορεία στήν τρίτη χιλιετία*, τ. Β', ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Κουτλουμουσίου, Ἅγιον Ὄρος 1996, 225-229.

Παλιούρα Ἀ., "Ἡ θεολογία τῆς εἰκόνας", στόν τόμο *Διακονία. Ἀφιέρωμα στή μνήμη Βασιλείου Στογιάννου*, Θεσσαλονίκη 1988, 627-631.

Παλιούρα Ἀ., "Δόγμα καί εἰκόνα. Ἐκκλησία καί Τέχνη. Ὁ Μέγας

Φώτιος όριοθετεῖ τή ζωγραφική τῆς Ὀρθοδοξίας ἀπό τήν μεταεικονομαχική περίοδο ὡς τόν 20ό αἰώνα", *Μνήμη Ἁγίων Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καί Μεγάλου Φωτίου, Ἀρχιεπισκόπων Κωνσταντινουπόλεως, στά Πρακτικά Ἐπιστημονικοῦ Συμποσίου* (14-17 Ὀκτωβρίου 1993), Θεσσαλονίκη 1994, 631-640.

Παλιούρα Α., "Ὀρθόδοξη εἰκόνα καί πρόσωπο. Ἕνα πνευματικό βέλος μέ ἀποδέκτη τόν 21ο αἰ.", στόν τόμο "*Ὀρθοδοξία - Ἑλληνισμός. Πορεία στήν τρίτη χιλιετία*", τ. Β', ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Κουτλουμουσίου, Ἅγιον Ὄρος 1996, 261-264.

Παλιούρα Α., *Μεταβυζαντινή ζωγραφική*, Ἰωάννινα 2000.

Πατρικαλάκι Φ., *Ἡ πορεία καί τό ὅραμα τῆς βυζαντινῆς ζωγραφικῆς*, ἐκδ. Παρουσία, Ἀθήνα 1995.

Σάκκου, Σ., Ἡ ὀρθόδοξη εἰκόνα ὡς ἔκφραση Ὀρθοδοξίας, ἐκδ. ΕΘΕΒΕ, *Ὁμιλίες-Διαλέξεις Ἐπικαίρων θεμάτων*, Θεσσαλονίκη 1992, 141-155.

Σιώτου Μ.Α., *Ἱστορία καί θεολογία τῶν ἱερῶν εἰκόνων*, ἐκδ. Ἀποστολική Διακονία, Ἀθῆναι 1994.

Σκαλτσῆ, Π.Ι., "Ἡ Θεοτόκος στή λαϊκή λειτουργική εὐσέβεια", στά *Πρακτικά Θεολογικοῦ Συνεδρίου Εἰς Τιμήν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου καί Ἀειπαρθένου Μαρίας (15-17 Νοεμβρίου 1989)*, Θεσσαλονίκη 1991, 369-386.

Στεφανίδη Μ., "Ἡ Βυζαντινή Ζωγραφική. Μορφή καί Ἰδέα-Ἀπό τοῦ Δαμασκηνοῦ στόν Greco", στό περ. *Ἑλληνορθόδοξος Βυζαντινός Πολιτισμός*, τ. Α' 3 (1998) 103-106.

Τριάντη Ἰ.Λ., "Μηνύματα τῆς Κυριακῆς τῆς Ὀρθοδοξίας", στό περ. *Κοινωνία*, τεῦχ. 3 (1994) 288 -293.

Τσελεγγίδη Δ., "Ἡ εἰκόνα ὡς ἔκφραση τῆς πίστεως καί τῆς ζωῆς τῆς ἐκκλησίας", στόν τόμο *Εἰσηγήσεις μαθημάτων Θεολογικοῦ κύκλου " Ἀνοιχτοῦ Πανεπιστημίου"* 2003-2004, Θεσσαλονίκη 2004, 215-224.

Τσομπάνη Τ., "Πολυόμματες παραστάσεις στή Βυζαντινή ζωγραφική", στήν *Ἐπιστημονική Ἐπετηρίδα Θεολογικῆς Σχολῆς Τμήματος Θεολογίας Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης*, τ. 1 (1990) 385-415.

Τσομπάνη Τ., "Ἡ Εἰκόνα μέσα ἀπό τήν Ὑμνογραφία τῆς Κυριακῆς τῆς Ὀρθοδοξίας", περ. *Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς*, τεῦχ 784 (2000) 893-909.

Χριστοδούλου, Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος, *Μηνύματα πίστεως*, (ἐκδ. Νέα Σύνορα -Α.Α. Λιβάνη), Ἀθήνα 2000.

Deloye, C., *Βυζαντινή Τέχνη*, μετάφρ. Μ. Παπαδάκη, ἐκδ. Παπαδήμα, Ἀθήνα 1988.

Duborgel, B., *L`Icône, art et pensée de l` invisible*, Saint-Etienne 1991.

Cleman, O., *Le visage interieur*, éd. Stock, Paris 1978.

ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ
ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΟΣΙΟΜΑΡΤΥΡΩΝ
ΓΑΛΑΚΤΙΩΝΟΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ
ΤΩΝ ΑΣΥΝΔΥΑΣΤΩΝ ΣΥΖΥΓΩΝ

Ἀντιγραφεῖσα ἐκ χειρογράφου τῆς Ἱερᾶς καί Βασιλικῆς Μονῆς τοῦ Θεοβαδίστου Ὄρους Σινᾶ

Ἐν τῷ Μεγάλῳ Ἑσπερινῷ
Ἱστῶμεν στίχ. στ' καί ψάλλομεν
Προσόμοια. Ἦχος α'. Πανεύφημοι Μάρτυρες

Πανεύφημοι Μάρτυρες Χριστοῦ, Γαλακτίων ἔνδοξε, καί Ἐπιστήμη ἀοίδιμε, βλαστοί τῆς Συρίας, καί Σιναίου καύχημα, ἀσκήσει καί ἀθλήσει ὑπέρτεροι, διό ἀγάλλεσθε, εἰς αἰῶνας παμμακάριστοι, ὑπέρ πάντων, πρεσβείαν ποιούμενοι.

Ζεῦγος παναοίδιμοι σεπτόν, καί ὡραῖον ἔνδοξοι, περιφανῶς ἀνεδείχθητε, Χριστοῦ τό Ὄνομα, ἐθνῶν ἐναντίον, εὐσεβῶς κηρύττοντες, καί πλάνην διαβόλου ἐλέγχοντες, σύν Ἐπιστήμῃ τε, Γαλακτίων ἱερώτατε, ἀθλοφόροι, Ἀγγέλων ὁμόσκηνοι.

Ἡ ὄντως περιόδοξος δυάς, Γαλακτίων πάνσοφος, καί Ἐπιστήμη Θεόνυμφος, κοσμον μισήσαντες, καί σταυρόν Κυρίου, ἐπί ὤμων ἄραντες, τό Σίναιον τό ὄρος κατέλαβον, καί ἐνασκήσαντες, καί ἀθλήσει δέ ὑπέμειναν, μετά ταῦτα, διό νῦν ἀγάλλεται.

Ἕτερα. Ἦχος δ'. *Ὡς γενναῖον ἐν μάρτυσιν*

Ἑκουσίως ὡς σφάγιον, προσηνέχθης στερρότατα, τῷ τυράννῳ ἔνδοξε θείῳ ἔρωτι, καί στέφος θεῖον ἀπείληφας, διό μετά πίστεως, καί ᾠδῶν πνευματικῶν, τήν πανέντιμον μνήμην σου, ἑορτάζομεν,

ἀθλητά γενναιόφρον Γαλακτίων, ἀγαλλόμενοι δέ πόθῳ, χρεωστικῶς μακαρίζομεν.

Στεφηφόρων τήν ἔνδοξον, Ἐπιστήμην τιμήσωμεν, πόθῳ γάρ προσέδραμεν εἰς μαρτύριον, φθαρτά τά πάντα γνωρίσασα, Χριστῷ οὖν νενύμφευται, τάς ἐνέδρας τοῦ ἐχθροῦ, ἰσχυρῶς ματαιώσασα, ἡ ἀήττητος, παρρησίαν δέ ἤδη κεκτημένη, τῷ Κυρίῳ τῶν ἁπάντων, πρεσβείας φέρει ἑκάστοτε.

Ξυνωρίδα τήν πάνσεπτον, καρτερῶς ἐναθλήσασαν, πάντες θείοις ᾄσμασιν εὐφημοῦμέν σε, σύ γάρ τοῖς ῥείθροις τοῦ αἵματος, ἐνθέως κατέβαλες, τοῦ ἐχθροῦ τάς μηχανάς, ὡς νηπίων τοξεύματα, νῦν δ᾿ εὐφραίνεσθε, Γαλακτίων μετά τῆς Ἐπιστήμης, τῇ χορείᾳ τῶν Ἀγγέλων, ὅθεν ὑμᾶς μακαρίζομεν.

Δόξα. Ἦχος πλ. δ΄.

Ὦ τῆς μακαρίας καί ἀοιδίμου ὑμῶν ὑπομονῆς, Ὁσιομάρτυρες παμμακάριστοι! μετά τόν ἀσκητικόν ἀγῶνα, εἰς τόν ἀθλητικόν μετέβητε, τά σώματα ὑμῶν διά νηστείας κατατήξαντες, καί τά πνεύματα ὑμῶν, διά πολλῶν βασάνων καί ξίφους, τῷ θεῷ παρεδώκατε. Μετά Ὁσίων τε καί Μαρτύρων συνηριθμήθητε, ζεῦγος καθαρόν καί ἀμίαντον, καί ἁγιόλεκτος ξινωρίς, ἄφθορον τήν παρθενίαν τηρήσαντες καί ἀδελφικήν μετήλθετε ἀγάπην, Γαλακτίων πανεύφημε καί Ἐπιστήμη θεόνυμφε. Διό καί ἡ Ἔμεσα ἀγαλλομένη χορεύει, τιμῶσα τά σπάργανα ὑμῶν· ἄγει δέ καί τήν μνήμην ἡ περιφανεστάτη Μονή τοῦ Σιναίου τῶν ἀσκητικῶν ὑμῶν ἀγώνων· ὁρῶντες γάρ οἱ ἐν αὐτῇ ἀσκοῦντες, τό φερώνυμον ὄρος τῶν ὀνομάτων ὑμῶν, βλέποντες δέ ἐν αὐτῷ τά ἱερά ὑμῶν καταγώγια, ἐν οἷς ἠγωνίσθητε γενναίως, κατά τοῦ ἀοράτου ἐχθροῦ συγχαίρομεν, καί ἅπαντες ἐπί τῇ πανενδόξῳ ἡμέρᾳ τῆς ἀθλήσεως ὑμῶν, ἐν ᾠδαῖς τε καί ὕμνοις, δεόμενοι τοῦ Πανοικτίρμονος Θεοῦ, ὅπως ταῖς πρεσβείαις ὑμῶν οἰκτιρῆσαι καί σῶσαι τάς ψυχάς ἡμῶν.

Καί νῦν. Ὁ βασιλεύς τῶν οὐρανῶν . . .

Εἴσοδος. Φῶς ἱλαρόν. Προκείμενον τῆς ἡμέρας. Καί τά Ἀναγνώσματα (ζήτει Ἀπριλίου κγ΄)

Εἰς τήν Λιτήν, Ἰδιόμελα.

Ἦχος α΄.

Τῷ θείῳ καταυγασθέντες φωτί, καί τῇ ἀπαθείᾳ περιλαμφθέντες, τόν σταυρόν ἐπ᾿ ὤμων ἐλάβετε, ἀμέμπτως δέ πολιτευσάμενοι, καί τήν ὁδόν τοῦ μαρτυρίου στερρῶς ὑπομείναντες, διττοῖς στεφάνοις παρά Θεοῦ ἐκοσμήθητε. Παρρησίαν οὖν ἤδη ἔχοντες, Γαλακτί-

ων πανεύφημε, καί Ἐπιστήμη ἀοίδιμε, πρεσβεύσατε ὑπέρ πάντων ἡμῶν, σεπτοί Ὁσιομάρτυρες.

Ἦχος ὁ αὐτός

Τῇ ἑδραίᾳ σου πίστει Γαλακτίων τρισόλβιε, δι᾽ ἀσκητικῶν πόνων καί θλίψεων, καί διά πολυτρόπων αἰκισμῶν, σύν τῇ ἁγνῇ σου συζύγῳ, τῆς οὐρανίου Βασιλείας κληρονόμοι γεγόνατε, καί νῦν συνευφραινόμενοι καταυγάζετε θείοις πυρσεύμασιν ἰαμάτων τήν οἰκουμένην πᾶσαν· διό τήν πάντιμον μνήμην ὑμῶν εὐσεβῶς νῦν γεραίρομεν, Ὁσιομάρτυρες πολύαθλοι.

Ἦχος ὁ αὐτός

Γαλακτίων θεσπέσιε, σύν τῇ καλῇ συνάθλῳ σου Ἐπιστήμῃ, τῆς οὐρανίου ποθήσας μακαριότητος, τῶν ἐπιγείων ἐμφρόνως ἀποστάς, ταύτην μαρτυρικῷ αἵματι νομίμως ἀπείληφας. Καί ἀμφότεροι ὤφθητε Ὁσίων ὁμόσκηνοι καί Μαρτύρων ἀγλάϊσμα. Πρεσβεύοντες τοίνυν μή παύετε, ὑπέρ τῶν πίστει τελούντων μνήμην ὑμῶν τήν ἀεισέβαστον.

Ἦχος β΄

Στέφος ἀθλητῶν ἐδέξασθε Ἅγιοι, κάρπωμα λογικόν προσενεχθέντες τῷ Κυρίῳ, καί Χριστοῦ τήν Ἐκκλησίαν εὐφροσύνης ἐμπιπλᾶτε· ζωήν γάρ ἐλογίσθητε τόν θάνατον, καί τυράννου τήν ὠμότητα γενναίως ὑπεμείνατε, τοῖς σώμασι θανατούμενοι καί πνεύμασι μεθιστάμενοι, ὡς Ὅσιοι μεθ᾽ Ὁσίων, καί Μάρτυρες μετά Μαρτύρων, διπλοῖς στεφάνοις κοσμούμενοι, Γαλακτίων μακάριε καί Ἐπιστήμη ἀοίδιμε, πρεσβεύσατε τοῦ σωθῆναι τάς ψυχάς ἡμῶν.

Ἦχος γ΄.

Τίς οὐ μακαρίσαι τό μακάριον ὑμῶν τέλος γενναιότατοι;καί γάρ βίου ἀγαπήσαντες ἠρεμίαν, τῶν τοῦ κόσμου θορύβων ἀπηλλάγητε, τῷ κρείττονι τό χεῖρον ἐδουλώσατε, καί μέχρι θανάτου τῇ φθορᾷ χρησάμενοι, τήν δέ ψυχήν ὡς ἀθάνατον, ἐν χειρί τοῦ Θεοῦ παραπέμψαντες· ὅθεν τόν βίον Ὑμῶν ὑπερεθαύμασαν Ἄγγελοι, πῶς ἐν τῇ ἀσκήσει τά πάθη νεκρώσαντες, καί ἐν τῇ ἀθλήσει τυράνους οὐκ ἐπτοήθητε. Διό ἐν οὐρανοῖς ἀγαλλόμενοι, Γαλακτίων σύν Ἐπιστήμῃ, Ὀρθοδόξων τό κέρας, ὑψωθῆναι ἱκετεύσατε.

Ἦχος δ΄

Εὐφραίνου ἔρημος τοῦ Σιναίου ἡ τοιούτους πολιούχους ἀνθήσασα. Τούς ἐν Ὁσίοις καί ἐν ἀθληταῖς στεφανίατας. Πρότερον μέν τῇ ἐγκρατείᾳ τό σῶμα καθαγνίσαντες, ὕστερον δέ τήν ἐξ αἱμάτων καθαράν διπλοΐδα περιβαλλόμενοι, διπλοῦς στεφάνους

ἀπείληφαν παρά τοῦ π0λουσιοδώρου Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, καί ἐν οὐρανοῖς εὐφραινόμενοι, Γαλακτίων ὁ ἔνδοξος καί ἡ σεπτή αὐτοῦ σύζυγος Ἐπιστήμη, πρεσβεύουσιν ὑπέρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Δόξα. Ἦχος πλ. α΄.

Δεῦτε, ἀδελφοί, εὐφημήσωμεν πόθῳ, τόν τοῦ Χριστοῦ ἀθλοφόρον, τόν γενναιότατον Γαλακτίωνα, καί τήν περίδοξον αὐτοῦ σύζυγον, τήν φερώνυμον Ἐπιστήμην. Ἀμφότεροι γάρ οὗτοι ἐν παρθενίᾳ τήν μοναδικήν μετελθόντες πολιτείαν, εἶτα διά βασάνων καρτερῶς ἐναθλήσαντες, τοῦ ἐχθροῦ τό φρύαγμα ὡς ἔδει καθεῖλον, καί τήν τοῦ Χριστοῦ πίστιν τρανῶς κηρύξαντες. Διό καί διπλοῦς στεφάνους ἀφθαρσίας ἐν οὐρανοῖς παρά Θεοῦ ἀπείληφαν, καί πρεσβείας ἀπαύστως ὑπέρ τῶν πόθῳ τελούντων τήν πάντιμον αὐτῶν μνήμην τῷ Κυρίῳ προσάγουσι.

Καί νῦν. Μακαρίζομέν Σε, Θεοτόκε. . . .

ΕΙΣ ΤΟΝ ΣΤΙΧΟΝ

Στιχηρά προσόμοια, ἦχος πλ. α΄. *Χαίροις ἀσκητικῶν.*

Χαίροις ἡ ἱερά ξυνωρίς, καί συζυγία τῷ Θεῷ πολυέραστος, ἡ πρώην ἐν τῷ Σιναίῳ, ἀγωνισθεῖσα καλῶς, καί ἀθλήσει αὖθις καθυπέμεινας· τερπνόν ὁλοκαύτωμα, ἱερεῖα πανάγια, κεκαθαρμένα, προσευχαῖς τε καί δάκρυσι, καί θυόμενα, τῇ ἀσκήσει καί αἵματι, Ὅσιοι παμμακάριστοι, καί Μάρτυρες ἔνδοξοι, ὦ Γαλακτίων θεόφρον, καί Ἐπιστήμη θεόνυμφε, πιστῶς τοῖς τελοῦσι, τήν ὑμῶν μνήμην αἰτεῖσθε τό μέγα ἔλεος.

Στίχ. θαυμαστός ὁ Θεός . . . .

Χαίροις ἡ τῆς Τριάδος Δυάς, καί ζεῦγος ἅγιον Σιναίου οἰκήτορες, ἐν ὄρει τῷ φερωνύμῳ, τῶν ὀνομάτων ὑμῶν, καταγωνισάμενοι ἐνικήσατε, ἐχθρόν τόν ἀντίπαλον, καί τά πάθη νεκρώσαντες, ἐν τῇ ἀσκήσει, προσβολαῖς μή τρεπόμενοι, καί τυχόντες μαρτυρίου ἐν αἵματι, βάσανα ὑπεμείνατε, καί ξίφει ἐτμήθητε, τάς κεφαλάς ὑμῶν θεῖοι, καί ἀθληταί μεγαλώνυμοι, Χριστόν δυσωπεῖτε, ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν δοθῆναι, τό μέγα ἔλεος.

Στίχ. Τοῖς Ἁγίοις τοῖς ἐν τῇ γῇ Αὐτοῦ . . . .

Χαίροις ὦ Γαλακτίων σοφέ, τοῦ Κλειτοφῶντος καί Λευκίππης τό βλάστημα, Φοινίκης τό θεῖον θρέμμα, καί τοῦ Σινᾶ ὁ καρπός, ἐν αὐτῷ καμάτους γάρ ὑπέμεινας, σύν τῇ σεμνοτάτη δέ, καί παρθένῳ συζύγῳ σου, καί ἐν ἀθλήσει, τόν ἐχθρόν ἐκνικήσαντες, καί τόν στέφανον, ἐκ Θεοῦ ἐκομίσασθε, οἵ καί συναυλιζόμενοι, ταῖς ἄνω δυνάμεσιν, ὧν καί ἐν σώματι ὄντες, τήν πολιτείαν ἐκτήσασθε, Χριστόν

δυσωπεῖτε, ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν δοθῆναι, τό μέγα ἔλεος.

Δόξα. Ἦχος πλ. δ'

Τόν Χριστόν ποθήσας Γαλακτίων πολύαθλε, καί τά τοῦ κόσμου ἅπαντα βδελυξάμενος, ἡδέως ταῦτα καταλιπών, τοῖς τοῦ Χριστοῦ ἴχνεσι προθύμως ἠκολούθησας, σύν τῇ σεπτῇ Ἐπιστήμῃ τῇ συζύγῳ σου. Σθένει δέ τοῦ θείου Πνεύματος, πρότερον μέν τούς ἀσάρκους δυσμενεῖς καθελόντες, εἶτα καί ὁρωμένους δέ, ἰσχυρῶς κατεβάλετε· ἐν σκηναῖς ἤδη Ὁσίων τε καί Μαρτύρων χαίροντες διαπαντός ἀγάλεσθε. Ὅθεν ἀξιοπρεπῶς τιμῶμεν τήν μνήμην ὑμῶν, Μαρτύρων περίδοξοι.

Καί νῦν. Τά οὐράνια ὑμνεῖ Σε . . .

Ἀπολυτίκιον. Ἦχος πλ. α'. Τόν συνάναρχον.

Ἐν ἀσκήσει τά πάθη ἀπονεκρώσαντες, καί ἐν ἀθλήσει βασάνους καθυπεμείνατε, μέχρι θανάτου καρτερῶς παμμακάριστοι, Ὁσιομάρτυρες Χριστοῦ, Γαλακτίων φαεινέ καί πάνσεμνε Ἐπιστήμη, ὅθεν παρά Χριστοῦ λαβόντες, διπλοῦς στεφάνους Αὐτῷ πρεσβεύσατε.

Θεοτοκίον. Χαῖρε Πύλη Κυρίου . . .
καί Ἀπόλυσις

ΕΙΣ ΤΟΝ ΟΡΘΡΟΝ

Μετά τήν α' στιχ., Κάθισμα. Ἦχος α'. *Τόν τάφον Σου Σωτήρ.*

Δυάδος τῆς σεπτῆς, ἀθλοφόρων ἐν πόθῳ, τήν ἔνδοξον πιστοί, ἑορτάσωμεν μνήμην, ἀεί γάρ πρεσβεύουσαν, περισώζειν τούς ψάλλοντας, θεῖα ᾄσματα, καί ἐγκαρδίους ὑμνήσεις, θεραπεύουσαν, τάς ψυχικάς ἡμῶν νόσους, δυνάμει τῆς Χάριτος.

Δόξα, ἕτερον, ὅμοιον.

Χριστοῦ οἱ ἀθληταί, τήν οὐράνιον δόξαν, ζηλώσαντες θερμῶς, πρός ἀγῶνας εἰσῆλθον, εἰς ἄσκησιν καί ἄθλησιν, Γαλακτίων ὁ ἔνδοξος, καί ἡ πάνσεμνος, ἡ Ἐπιστήμη ἡ θεία, νῦν ἀγάλλονται, ἐν οὐρανοῖς μετ᾿ ἀγγέλων, σεπτοί ὁσιόαθλοι.

Καί νῦν. Θεοτοκίον.

Φωτί σου ἀγαθή, τήν ἐν σκότει ψυχήν μου, καταύγασον Ἁγνή, καί τήν πώρωσιν λῦσον, καί δίδαξον πράττειν με, τοῦ Υἱοῦ σου τό θέλημα, ὅπως ἄφεσιν, τήν τῶν πολλῶν μου πταισμάτων, εὕρω Πάναγνε, καί τοῦ πυρός τοῦ ἀσβέστου, εὐχαῖς σου ρυσθῆναι με.

Μετά τήν β' στιχ., Κάθισμα. Ἦχος γ'. *Θείας πίστεως.*

Χριστοῦ ρήμασι, πεπιστευκότες, ἠτενίσατε, αὐτῷ τό ὄμμα, τιμήν τε δόξαν καί πλοῦτον ἐάσαντες, καί ἀϊδίου εὐκλείας ποθήσαντες, παρά Κυρίου αὐτῆς ἠξιώθητε, ὅθεν ἔνδοξοι, Χριστῷ τῷ Θεῷ πρεσβεύσατε, δωρήσασθαι ἡμῖν τό μέγα ἔλεος.

Δόξα. Ἕτερον ὅμοιον.

Θείῳ ἔρωτι, καθοπλισθέντες, κατεστρέψατε, τάς ἀντιστάσεις, τῶν τυράννων ἀθλοφόροι περίδοξοι, καί τά τῆς νίκης βραβεῖα ἐδέξασθε, μαρτυρικόν διανύσαντες στάδιον, ζεῦγον πάντιμον, Χριστόν τόν θεόν αἰτήσασθε, δωρήσασθαι ἡμῖν τό μέγα ἔλεος.

Καί νῦν. Θεοτοκίον, ὅμοιον.

Θείας φύσεως οὐκ ἐχωρίσθη, σάρξ γενόμενος, ἐν τῇ γαστρί σου, ἀλλά Θεός ἐνανθρωπήσας μεμένηκεν, ὁ μετά τόκον παρθένον Μητέρα σε, ὡς πρό τοῦ τόκου φυλάξας πανάμωμον, μόνος Κύριος, Αὐτόν ἐκτενῶς ἱκέτευε, δωρήσασθαι ἡμῖν τό μέγα ἔλεος.

Μετά τόν Πολυέλεον, Κάθισμα. Ἦχος δ᾽ Ἐπεφάνης σήμερον.

Ἐν Σιναίῳ σήμερον, πόθῳ καρδίας, οἱ πιστοί ὑμνήσωμεν, τοῦ Γαλακτίωνος λαμπράν, καί Ἐπιστήμης πανήγυριν, ἵνα ἐξ ὕψους, βοήθειαν λάβωμεν.

Δόξα. ἕτερον. Ἦχος πλ. α'. Τόν συνάναρχον Λόγον.

Πεφυτευμένον ἐν οἴκῳ Κυρίου ἔνδοξε, καί ὡς ρόδον ὀφθέντα ἐν ταῖς αὐλαῖς τοῦ θεου, σέ ἀνυμνοῦμεν οἱ πιστοί καί μακαρίζομεν, ὅτι ἐνήσκησας στερρῶς, καί ἀθλήσας ἀνδρικῶς, θειότατε Γαλακτίων, σύν τῇ συζύγῳ σου Ἐπιστήμῃ, ὑπέρ ἡμῶν Θεῷ πρεσβεύσατε.

Καί νῦν. Θεοτοκίον, ὅμοιον.

Χαῖρε ἅγιον Ὄρος καί θεοβάδιστον, χαῖρε ἔμψυχε βάτε καί ἀκατάφλεκτε, χαῖρε ἡ μόνη πρός Θεόν κόσμου γέφυρα, ἡ μετάγουσα θνητούς, πρός τήν αἰώνιον ζωήν, Χαῖρε ἀκήρατε Κόρη ἡ ἀπειράνδρως τεκοῦσα τήν σωτηρίαν τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Οἱ Ἀναβαθμοί. Ἐκ νεότητός μου.
Προκείμενον· θαυμαστός ὁ Θεός ....
Στίχ. Τοῖς Ἁγίοις τοῖς ἐν τῇ γῇ αὐτοῦ ἐθαυμάστωσεν.............
Εὐαγγέλιον· τοῦ Ὄρθρου τοῦ ἁγ. Δημητρίου.
Ὁ Ν'. Δόξα. Ταῖς τῶν Ἀθλοφόρων ....
Καί νῦν. Ταῖς τῆς Θεοτόκου...............................
Ἐλέησόν με ὁ Θεός ....
Ἰδιόμελον. Ἦχος πλ. β'.

Κλεινέ τοῦ Χριστοῦ Ὁσιομάρτυς Γαλακτίων, στερρῶς τάς βασάνους ἤνεγκας, σύν τῇ θεόφρονι Ἐπιστήμῃ, μεθ᾽ ἧς ὑπέρ ἡμῶν

ἀνευφημούντων τήν ἔνδοξον μνήμην ὑμῶν, πρεσβείας φέρειν μή ἐλλίπητε, ἀθλοφόροι Κυρίου παναοίδιμοι.

Σῶσον ὁ Θεός κλπ..................

Εἶτα οἱ Κανόνες

Πρῶτον τῆς Θεοτόκου, οὗ ἡ ἀκροστιχίς:"Μῆτερ Θεοῦ τήν ἄφθονόν μοι δός χάριν". Ποίημα ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ.

Ὠδή α'. Ἦχος πλ. β'.

Ὡς ἐν ἠπείρῳ πεζεύσας ὁ Ἰσραήλ, ἐν ἀβύσσῳ ἴχνεσι τόν διώκτην Φαραώ, καθορῶν ποντούμενον θεῷ, ἐπινίκιον ᾠδήν ἐβόα ᾄσωμεν (δίς).

Τροπάρια

Μεταλαβοῦσα ἡ Εὔα τῆς τοῦ φυτοῦ, παρηκόου βρώσεως, ἐπεισάγει τήν ἀράν, ἀλλ᾽ αὐτήν διέλυσας Ἁγνή, εὐλογίας ἀπαρχήν Χριστόν κυήσασα.

Ἡ μαργαρίτην τῆς θείας ἐξ ἀστραπῆς, τόν Χριστόν κυήσασα, τῶν παθῶν μου τήν ἀχλύν, καί πταισμάτων τάραχον Ἁγνή, διασκέδασον φωτί, τῆς σῆς λαμπρότητος.

Τήν τῶν ἐθνῶν προσδοκίαν ὁ Ἰακώβ, τόν ἐκ σοῦ σαρκούμενον, προεώρα μυστικῶς, νοεροῖς τοῖς ὄμμασι Θεόν, τόν ῥυσάμενον ἡμᾶς, τῇ μεσιτείᾳ σου.

Ἐκλελοιπότων ἀρχόντων ἐκ τῆς φυλῆς, τοῦ Ἰούδα Πάναγνε, ὁ Υἱός σου καί Θεός, προελθών ἡγούμενος τῆς γῆς, τῶν περάτων ἀληθῶς νῦν ἐβασίλευσε.

Τῶν Ἁγίων

Τούς ἀνεσπέρους φωστῆρας τούς λογικούς, οὐρανούς τούς λάμψαντας, ὑπέρ ἥλιον ἐν γῇ, τοῦ Χριστοῦ τούς ἀθλητάς, ἐν ᾠδαῖς πνευματικαῖς πιστοί τιμήσωμεν.

Ἑλληνικῆς ἀπό ρίζης στειρωτικῆς, εὐθαλής ἐβλάστησας, θεοδώρητος βλαστός, Γαλακτίων κόσμῳ τούς καρπούς, προβαλλόμενος τῆς σῆς ἀτρέπτου πίστεως.

Ἐπιστημόνως τήν πίστιν τήν πρός Χριστόν, ἐκζητοῦσα ἔδραμες, πρός ἐπίγνωσιν Αὐτοῦ, καί τυχοῦσα θείας δωρεᾶς, Ἐπιστήμη νυμφικῶς τούτῳ νενύμφευσαι.

Θεοτοκίον

Κατεποντίσθην ὁ τάλας ἐν τῷ βυθῷ, τῶν πολλῶν μου πράξεων, καί πρός Σέ τήν ἀγαθήν, καταφεύγω Μῆτερ τοῦ Θεοῦ, δός μοι χεῖρα βοηθείας καί διάσωσον.

Ἕτερος, οὗ ἡ ἀκροστιχίς:"Ζυγήν ἀθλητῶν ἄζυγον μέλπειν θέμις. Ἰωσήφ

Ἦχος πλ. δ'. *Τῷ ἐκτινάξαντι.*

Ζωοποιῷ Τριάδι παμμάκαρ, παρεστηκώς χαρμονικῶς, καί ταῖς φανοτάταις ἀστραπαῖς ἐλλαμπόμενος, αἴτησαι φωτισμόν, τοῖς ἐκτελοῦσι τήν σήν ἁγίαν μνήμην.

Ὑπό τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου, ἀναφλεχθείς σου τήν ψυχήν, ἔφλεξας τά πάθη τῆς σαρκός δι᾽ ἀσκήσεως, καί ἔσβεσας τήν πυράν τῆς ἀθεΐας, αἱμάτων σου τοῖς ὄμβροις.

Γένος καί πλοῦτον καί δυναστείαν, διά Χριστόν καταλιπών, ἦρας τόν Σταυρόν ἐπί τῶν ὤμων σου Ὅσιε, μονάσας θεοπρεπῶς, σύν Ἐπιστήμη, τή θείᾳ σου συζύγῳ.

Θεοτοκίον

Ἡ προστασία τῶν θλιβομένων, ἡ σωτηρία καί ἐλπίς, τῶν ἀπεγνωσμένων Θεοτόκε Πανύμνητε, ἱκέτευε ἐκτενῶς, τοῦ λυτρωθῆναι ἡμᾶς ἐκ τῶν κινδύνων.

Καταβασία. Ἀνοίξω τό στόμα μου.

Ὠδή γ'. *Οὐκ ἔστιν ἅγιος.*

Οὐκ ἔστιν ἅγιος ὡς σύ, Κύριε ὁ Θεός μου, ὁ ὑψώσας τό κέρας, τῶν πιστῶν σου ἀγαθέ, καί στερεώσας ἡμᾶς, ἐν τῇ πέτρᾳ, τῆς ὁμολογίας σου (δίς).

Τροπάρια.

Ρευστήν μου σάρκα καί φθαρτήν, πάναγνε Θεομῆτορ, ἐκ γαστρός σου ἀφράστως, προσλαβών ὁ ἀγαθός, καί ἀφθαρτίσας αὐτήν, αἰωνίως, ἑαυτῷ συνέδησε.

Θεόν σαρκούμενον ἐκ σοῦ, καθορῶντες Παρθένε, ἐξεπλήττοντο φόβῳ, τῶν Ἀγγέλων οἱ χοροί, καί ὡς Μητέρα Θεοῦ, ἀσιγήτοις, ὕμνοις σε γεραίρουσιν.

Ἐξέστη ὄρος νοητόν, βλέπων σε ὁ προφήτης, Δανιήλ ἐξ οὗ λίθος, ἐτμήθη ἄνευ χειρῶν, καί τῶν δαιμόνων βωμούς, Θεομῆτορ, κραταιῶς συνέτριψεν.

Οὐ σθένει λόγος σε βροτῶν, οὔτε γλῶσσα Παρθένε, εὐφημῆσαι ἀξίως, ἐκ σοῦ γάρ ἄνευ σπορᾶς, ὁ ζωοδότης Χριστός, σαρκωθῆναι, Πάναγνε ηὐδόκησε.

Τῶν Ἁγίων

Ἐφέσει κρείττονος ζωῆς, καί τρυφῆς ἀνεκφράστου, τῶν φθαρτῶν ὑπερεῖδες καί ρευστῶν πάντα τά τερπνά, σύν Ἐπιστήμη Χριστῷ Γαλακτίων, εὐπειθῶς ἑπόμενος.

Ῥυσθέντες βρόχων σαρκικῶν, καί παθῶν πολυπλόκων, ἐν ἀσκήσει τῷ πόθῳ συνεδέθητε Χριστοῦ, θυσία δέ καθαρά, ἐν ἀθλήσει, Τούτῳ προσηνέχθητε.

Τῷ θείῳ πόθῳ τοῦ Χριστοῦ, ἀρνησάμενοι κόσμον, τῷ πνεύματι ἀθληταί, καί διά πόνων πολλῶν, Βασιλείας, θείας ἠξιώθητε.

Θεοτοκίον

Οὐκ ἔστιν ὅστις πρός τήν σήν, καταπέφευγε σκέπην, καί οὐκ ἔτυχε Κόρη, τῶν πολλῶν σου οἰκτιρμῶν, διό δέομαι τῆς σῆς, ὅπως τύχω, Κόρη ἀντιλήψεως.

Ἄλλος τῶν Ἁγίων.

Ἄλλος τῶν Ἁγίων. *Ὁ στερεώσας λόγῳ.*

Ἡμερινόν ἀστέρα, στειρωτικῶν ἐκ λαγόνων Μάρτυς, σέ προηγάγετο, ἡ σέ τεκοῦσα τήν νύκτα, τῆς πολυθεΐας σκεδάζουσα.

Τῷ τῆς ἁγνείας φίλτρῳ περισχεθείς, παρθενεύειν πείθεις, σύν σοί τήν σύζυγον, μεθ᾽ ἧς συμφώνως ἀθλήσας, μάρτυς Γαλακτίων δεδόξασαι.

Ὢ γυναικός προπείρας μαρτυρικῆς,μυηθείσης πάντα, τά συμβησόμενα, ἀποκαλύψεσι θείαις, καί καταβαλλούσης τόν τύραννον.

Θεοτοκίον

Νενεκρωμένον πάθεσι βλαβεροῖς, ζωοποίησόν με ζωήν κυήσασα, τήν διαλύσασαν Κόρη, πᾶσαν τοῦ θανάτου τήν δύναμιν.

Καταβασία. Τούς σούς ὑμνολόγους.

Κάθισμα. Ἦχος δ'. Ταχύ προκατάλαβε.

Ἀσκήσει λαμπρύνας σου, τό καθαρόν τῆς ψυχῆς, ἀκτῖσιν ἀθλήσεως, φωταγωγεῖς τούς πιστούς, Γαλακτίων μακάριε, ὅθεν σου τήν ἁγίαν, καί φωσφόρον ἡμέραν, πίστει ἐπιτελοῦντες, εὐσεβῶς σοί βοῶμεν· ὡς ἔχων παρρησίαν πρός Χριστόν, πρέσβευε σωθῆναι ἡμᾶς.

Θεοτοκίον

Παρθένε πανάμωμε τόν προαιώνιον, Θεόν ἡ κυήσασα, σύν ἀσωμάτοις αὐτόν, ἀπαύστως ἱκέτευε, ἄφεσιν τῶν πταισμάτων, καί διόρθωσιν βίου, δοῦναι ἡμῖν πρό τέλους, τοῖς ἐν πίστει καί πόθῳ, ὑμνοῦσι σε κατά χρέος, μόνη Πανύμνητε.

Ὠδή δ'. Χριστός μου δύναμις.

Χριστός μου δύναμις, θεός καί Κύριος, ἡ σεπτή Ἐκκλησία θεοπρεπῶς, μέλπει ἀνακράζουσα, ἐκ διανοίας καθαρᾶς, ἐν Κυρίῳ ἑορτάζουσα (δίς).

Τροπάρια

Ὑμνοῦμεν ἄχραντε, σέ τήν Πανάμωμον, διά σοῦ οἱ σωθέντες καί εὐσεβῶς, μέλποντες κραυγάζομεν, εὐλογημένη ἡ θεόν ἀειπάρθενε κυήσασα.

Τό φῶς τό ἄδυτον, Παρθένε τέτοκας, τοῖς ἐν σκότει τοῦ βίου διά σαρκός, φαῖνον Παμμακάριστε, καί τοῖς ὑμνοῦσι σε χαράν, Ἀειπάρθενε ἐπήγασας.

Ἡ Χάρις ἤνθησεν, ὁ Νόμος πέπαυται, διά σοῦ Παναγία γάρ Ἁγνή, τέτοκας τόν Κύριον, τόν παρεχόμενον ἡμῖν, Ἀειπάρθενε τήν ἄφεσιν.

Νεκρόν με ἔδειξε, φυτοῦ ἀπόγευσις, τῆς ζωῆς δέ τοῦ ξύλου ἐκ σοῦ φανέν, Πανάχραντε ἀνέστησε, καί παραδείσου τῆς τρυφῆς, κληρονόμον με κατέστησε.

Τῶν Ἁγίων, ὅμοιος.

Θεοῦ σε πρόνοια, βλαστόν ἀνέδειξε, στειρευούσης νηδύος τῶν ἀρετῶν, τούς καρπούς πληθύνοντα, καί καρποφόρον δεικνύντα, παραινέσεσι τήν σύζυγον.

Χριστόν ἐπόθησας, κόσμον ἐμίσησας, κατεφρόνησας πλούτου δόξης τρυφῆς, καί τιμῆς ἠλόγησας, φθαρτῶν τά ἄφθαρτα σαφῶς, ἀλλαξάμενος πανόβλιε.

Χριστοῦ τοῖς ἴχνεσι, κατηκολούθησας, ἀκλινῶς Γαλακτίων σύν τῇ σεπτῇ Ἐπιστήμῃ ἔνδοξε, διό καί δόξης παρ᾽ αὐτοῦ, καί στεφάνων κατηξίωσαι.

Θεοτοκίον

Ναόν ἐμόλυνα, κακῶς τοῦ σώματος, Παναγία Παρθένε τό καθαρόν, θεοῦ οἰκητήριον, κάθαρον ρύπου με παντός, τῶν παθῶν μου ταῖς πρεσβείαις σου.

Ἄλλος τῶν Ἁγίων. *Ἐξ ὄρους κατασκίου.*

Ἄρνες λογικοί, ἐδείχθητε ποιμένι, τῷ Παμβασιλεῖ, σαφῶς ἀκολουθοῦντες, καί ἠθληκότες γενναιοφρόνως, μετά μαρτύρων ἐσκηνώσατε.

Ζεῦγος ἐκλεκτόν, ἐφάνητε τεμόντες, αὔλακα σεπτοῦ, γενναῖοι μαρτυρίου, καί γεωργήσαντες στάχυν ταῖς ἀποθήκαις, τῶν οὐρανῶν διατηρούμενον.

Ὑπέρ τοῦ Χριστοῦ, τεμνόμενοι γενναῖοι, πόδας κεφαλάς καί ὄνυχας καί χεῖρας, ἐξερριζώσατε πλάνην τῆς ἀθεΐας, καί νικηφόροι ἀπεφάνθητε.

Θεοτοκίον

Γλῶσσα γηγενῶν, οὐ σθένει ἀνυμνῆσαι, σέ τήν τοῦ Θεοῦ, λοχεύτριαν Παρθένε, κυριοτόκε Πανάμωμε Παναγία, χριστιανῶν τό καταφύγιον.

Καταβασία. Τήν ἀνεξιχνίαστον.

Ὠδή ε΄. *Τῷ θείῳ φέγγει σου.*

Τῷ θείῳ φέγγει σου ἀγαθέ, τάς τῶν ὀρθριζόντων σοι ψυχάς, πόθῳ καταύγασον δέομαι, σέ εἰδέναι Λόγε Θεοῦ, τόν ὄντως θεόν, ἐκ ζόφου τῶν πταισμάτων ἀνακαλούμενον.

Τροπάρια

Ἁγνείᾳ λάμψασα τηλαυγῶς, θεῖον ἐνδιαίτημα τοῦ Δεσπότου Πανύμνητε γέγονας, σύ γάρ μόνη Μήτηρ ἐδείχθης θεοῦ, ἀγκάλαις ὥσπερ βρέφος Τοῦτον βαστάσασα.

Φοροῦσα κάλλος τό νοητόν, τῆς ὡραιοτάτης σου ψυχῆς, νύμφη Θεοῦ ἐχρηματίσας, κατεσφραγισμένη τῇ παρθενίᾳ Σεμνή, καί φέγγει τῆς ἁγνείας, κόσμον φαιδρύνουσα.

Θρηνείτω σύστημα δυσσεβῶν, τῶν μή κηρυττόντων σε διαρρήδην ἁγνήν Θεομήτορα, σύ γάρ πύλη θείου φωτός, ἐδείχθης ἡμῖν, τόν ζόφον τῶν πταισμάτων διασκεδάζουσα.

Τούς Θεοτόκον σε ἐκ ψυχῆς, Δέσποινα τοῦ κόσμου ἀγαθή, ὁμολογοῦντας διάσωσον, σύ γάρ πύλη θείου φωτός, ἐδείχθης ἡμῖν, τόν ζόφον τῶν πταισμάτων διασκεδάζουσα.

Τῶν Ἁγίων, ὅμοιος.

Τῷ θείῳ φέγγει καταυγασθείς, καί τῆς ἀπαθείας καλλοναῖς, περιλαμφθείς Γαλακτίων σοφέ, ἔπεισας ἁγνεύειν συν σοί τήν σύζυγον, ζυγόν ἀναλαβεῖν τόν ἐλαφρόν τοῦ Χριστοῦ.

Πυρί πυρούμενοι πειρασμῶν, πῦρ φιληδονίας καί πυράν, πολυθεΐας ἐσβέσατε, ἄμφω τά συμφέροντα συμφρονήσαντες, ἐν πόνοις πολυτρόποις, ψυχῆς καί σώματος.

Νόμῳ πειθόμενοι τοῦ Θεοῦ, ἄραντες σταυρόν ἐπί ὤμων, εἵλεσθε βίον τόν ἄμεμπτον καί διπλοῖς στεφάνοις κατεκοσμήθητε, ἀσκήσεως νομίμως, ἄθλοις ἐκλάμψαντες.

Θεοτοκίον

Ἡλίου ὄχημα φωτεινόν, κάθαρον τόν ρύπον τῆς ψυχῆς, κἀμοῦ τοῦ δούλου σου δέομαι, τάχυνον τήν χάριν τῆς εὐσπλαγχνίας σου, καί ἴασαι νοσοῦντα, Κόρη θεόνυμφε.

Τῶν Ἁγίων, ἄλλος.

Ὡς γάλακτι τραφείς τῆς ἀσκήσεως, Γαλακτίων εἰς πλήρωμα τέλειον, τῶν τοῦ Χριστοῦ παθῶν ἔφθασας.

Νοΐ κεκαθαρμένη τεθέασαι, Ἐπιστήμη ἀρθεῖσα μετάρσιος, τήν τῶν Ἁγίων κατάπαυσιν.

Μαρτύρων συναυλίας τυχόντες, ἐν τοῖς ὑψίστοις, ἀθάνατον εὔκλειαν Ὁσιομάρτυρες εὕρατε.

Θεοτοκίον

Ἐκύησας ἐν χρόνῳ τόν ἄχρονον, Παναγία γενόμενον ἄνθρωπον, διά τό σῶσαι τόν ἄνθρωπον.

Καταβασία. Ἐξέστη τά σύμπαντα.

Ὠδή στ΄. *Τοῦ βίου τήν θάλασσαν.*

Τοῦ βίου τήν θάλασσαν, ὑψουμένην καθορῶν, τῶν πειρασμῶν τῷ κλύδωνι, τῷ εὐδίῳ λιμένι σου προσδραμών, βοῶ σοι ἀνάγαγε, ἐκ φθορᾶς τήν ζωήν μου πολυέλεε.

Τροπάρια

Ὁ μέγας προέγραψεν, ἐν προφήταις Μωϋσῆς, σέ κιβωτόν καί τράπεζαν, καί λυχνίαν καί στάμνον συμβολικῶς, σημαίνων τήν σάρκωσιν, τήν ἐκ σοῦ τοῦ Ὑψίστου Μητροπάρθενε.

Νεκροῦται ὁ θάνατος, καταργεῖται καί φθορά, τό τοῦ Ἀδάμ κατάκριμα, τῷ καρπῷ σου ὦ Δέσποινα προσβαλών, ζωήν γάρ ἐγέννησας, ἐκ φθορᾶς λυτρουμένη τούς ὑμνοῦντας σε.

Ὁ Νόμος ἠσθένησε, καί παρῆλθεν ἡ σκιά, τῆς ὑπέρ νοῦν καί ἔννοιαν, ἐκφανθείσης μοι χάριτος τῆς ἐκ σοῦ, Παρθένε κυήσεως, τοῦ Θεοῦ καί Σωτῆρος πολυύμνητε.

Ἡ Πάναγνος Δέσποινα, ἡ τεκοῦσα τοῖς βροτοῖς, τόν κυβερνήτην Κύριον, τῶν παθῶν μου τόν ἄστατον καί δεινόν, κατεύνασον τάραχον, καί γαλήνην παράσχου τῇ καρδίᾳ μου.

Τῶν Ἁγίων, ὅμοιος

Τοῦ βίου τό βίαιον, βδελυξάμενοι σαφῶς, εἵλεσθε βίον ἄμεμπτον, ὡς βιασταί τῆς φύσεως καί διπλοῦς, ἐν ἄθλοις προλάμψαντες, διττοῖς καί τοῖς στεφάνοις κατεκοσμήθητε.

Σωμάτων διάστασιν, ὑποστάντες τῶν ψυχῶν, ἑνώσει διά πίστεως, ἀσάρκους πρίν καθείλετε δυσμενεῖς, αὖθις ὁρωμένους δέ κατεβάλετε, σθένει θείου Πνεύματος.

Νομίμως ἠρίστευσαν, Γαλακτίων ὁ κλεινός, καί ἡ θεόφρων σύζυγος, Ἐπιστήμη ἀνδρείως καί καρτερῶς, αὐτῶν ταῖς δεήσεσι, τά ἐλέη σου Λόγε πᾶσι δώρησαι.

Θεοτοκίον

Ἀγάθυνον Δέσποινα, τήν ψυχήν μου ἐν πολλοῖς, κεκακωμένην πταίσμασι, καί τόν δοτῆρα πάντων τῶν ἀγαθῶν, θεόν καθικέτευε, Βασιλείας τῆς ἄνω ἀξιῶσαί με.

Ἄλλος. *Χιτῶνά μοι παράσχου.*

Λουτρῷ μετά τόν θεῖον φωτισμόν, μαρτύρων προσήλθετε, τοῖς αἵμασιν ὕστερον, βαπτισθέντες ἀθληταί τελειότερον.

Πολλαῖς σκληραγωγίαις τήν ψυχήν, λαμπρύνας ἀσκήσεως, ὡραίαν ἀπέδειξας, Γαλακτίων τῷ φωτί τῆς ἀθλήσεως.

Ἐν ἅρματι τοῦ αἵματος ὑμῶν, ἐπέβητε μάρτυρες, καί νύσσαν ἐφθάσατε τήν οὐράνιον, ἐν ᾗ ἀναπαύεσθε.

Θεοτοκίον

Ἰσότιμον ἐκύησας Πατρός, Υἱόν ἀπειρόγαμε, καί γάλακτι

ἔθρεψας, τόν τροφέα τοῦ παντός ὑπέρ ἔννοιαν.

Καταβασία. Τήν θείαν ταύτην καί πάντιμον.

Κοντάκιον. Ἦχος β'. Τά ἄνω ζητῶν

Μαρτύρων Χριστοῦ, τοῖς δήμοις ἠριθμήθητε, ἀγῶσι στερροῖς, φαιδρῶς ἀγωνισάμενοι, Γαλακτίων ἔνδοξε σύν συζύγῳ σεπτῇ καί συνάθλῳ σου, Ἐπιστήμῃ τῷ μόνῳ θεῷ, πρεσβεύοντες ἄμφω ὑπ΄΄ερ πάντων ἡμῶν.

Ὁ Οἶκος

Τόν γενναιον ἐν μάρτυσι Γαλακτίωνα, ἐν ᾀσμάτων ᾠδαῖς εὐφημήσωμεν, σύν τῇ πανευκλεεῖ συζύγῳ τῇ φερωνύμῳ Ἐπιστήμῃ, οὗτοι γάρ καθεῖλον τοῦ ἐχθροῦ τό φρύαγμα, καί εἰδώλων τό ἄθεον ἤλεγξαν τήν δέ πίστιν Χριστοῦ ἀνεκήρυξαν. Διό περιφανῶς λαβόντες παρ᾿ αὐτοῦ τούς στεφάνους τῆς ἀφθαρσίας, ἀπαύστως πρεσβεύουσιν ὑπέρ πάντων ἡμῶν.

Τό Συναξάριον

Τῷ αὐτῷ μηνί Ε' μνήμη τῶν ἁγίων ὁσιομαρτύρων Γαλακτίωνος καί Ἐπιστήμης τῶν ὁμοζύγων.

Στίχοι

Ἀσυνδυάστους συζύγους κτείνει ξίφος
Τήν ψυχικήν σύζευξιν ἠγαπηκότας
Τμήθη Ἐπιστήμη Γαλακτίων τ᾿ ἐνί πέμτῃ.

Ταῖς αὐτῶν ἁγίαις πρεσβείαις, Χριστέ ὁ Θεός, ἐλέησον καί σῶσον ἡμᾶς. Ἀμήν.

Ὠδή ζ'. *Δροσοβόλον μέν τήν κάμινον.*

Δροσοβόλον μέν τήν κάμινον εἰργάσατο, ἄγγελος τοῖς ὁσίοις παισί, τούς Χαλδαίους δέ καταφλέγον πρόσταγμα Θεοῦ, τόν τύραννον ἔπεισε βοᾶν· εὐλογητός ὁ Θεός, ὁ τῶν πατέρων ἡμῶν. (δίς).

Τροπάρια

Νεανίας τρεῖς ἡ κάμινος οὐκ ἔφλεξε, γέννησιν προτυποῦσαν τήν σήν, τό γάρ θεῖον πῦρ σέ μή φλέξαν ᾤκησεν ἐν σοί, καί πάντας ἐδίδαξε βοᾶν· εὐλογητός ὀ Θεός ὁ τῶν πατέρων ἡμῶν.

Μακαρίζουσι τά πέρατα σέ Πάναγνε, Μῆτερ ὡς προεφήτευσας, φωτιζόμενα φωτοβόλοις λάμψεσι ταῖς σαῖς, καί χάριτι μέλποντα βοᾶν· εὐλογητός ὁ θεός ὁ τῶν πατέρων ἡμῶν.

Ὀλεθρίους μέν ὀδόντας μοι ἐνέπειρεν, ὄφις ὁ πονηρότατος, ἀλλ᾿ αὐτούς ὁ σός θεομῆτορ ἔθλασεν Υἱός, ἰσχύν δέ μοι δέδωκε βοᾶν· εὐλογητός ὁ θεός, ὁ τῶν πατέρων ἡμῶν.

Τῶν Ἁγίων, ὅμοιος.

Δροσοβόλος ὑμᾶς ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος, πανσόφως προσανέψυχε, πυρπολουμένους πειρασμῶν πυρί καί ἀλγεινῶν, ἀσκήσεως καί τῶν αἰκισμῶν, οὕς ἐν ἀθλήσει καρτερῶς, αὖθις ὑπέστητε.

Τῆς ἁγνείας μέν τῷ πόθῳ καί ἀσκήσεως, στέργετε τήν διάστασιν, ἐν ὁμονοίᾳ δέ ψυχῆς διά πίστεως στερρᾶς, συνδούμενοι πρός ἀθλητικάς, αὖθις ἡνώθητε λαβάς, ὁσιομάρτυρες.

Γαλακτίων ὁ πανένδοξος θεσπίσμασι, πειθήσας τοῦ Παντάνακτος, τά θεσπίσματα ὡς ληρήματα τῶν δυσσεβῶν ἡγήσατο, ὅθεν οὐρανῶν, τήν Βασιλείαν ἐν Χριστῷ κλῆρον ἀπείληφεν.

Θεοτοκίον

Ὑπερτέρα ἐχρηματίσας Πανάμωμε, τῶν νοερῶν δυνάμεων, ὅν γάρ ἐκεῖνα οὐ τολμῶσιν ὅλως κατιδεῖν, ἀγκάλαις ἐβάστασας ταῖς σαῖς· χαριστηρίοις σε φωναῖς ὅθεν δοξάζομεν.

Ἄλλος τῶν Ἁγίων. Ὁ *δι᾽ ἀγγέλου παῖδας.*

Νενυμφευμένη Λόγῳ, Ἐπιστήμη τῷ θείῳ, τούς σέ γυμνῶσαι σπεύδοντας, ἀποτυφλοῖς ἀπίστους, οὕς καί μεταγνόντας, τοῦ φωτός τέκνα ἔδειξας.

Θῦσαι θεοῖς ἀψύχοις, ἀπειπάμενοι ὅλως, τῷ ἀληθεῖ θεῷ ἡμῶν, καί τῶν ψυχῶν δεσπότῃ, θυσία μάρτυρες σεπτοί προσηνέχθητε.

Ἐπί πυράν βασάνων, προσαχθείς Γαλακτίων, τοῖς ὀχετοῖς τοῦ αἵματος, τῆς ἀθεΐας φλόγα, μάρτυς κατέσβεσας σοφέ, εὐλογῶν τόν θεόν.

Θεοτοκίον

Μετά τῶν ἄνω πάντων, οὐρανίων ταγμάτων, μεγαλοφώνως ἅπαντες, τήν θεοτόκον Κόρην, οἱ σεσωσμένοι δι᾽ Αὐτῆς μακαρίζομεν.

Καταβασία. Οὐκ ἐλάτρευσαν.

Ὠδή η΄. *Ἐκ φλογός τοῖς ὁσίοις.*

Ἐκ φλογός τοῖς ὁσίοις δρόσον ἐπήγασας, καί δικαίου θυσίαν ὕδατι ἔφλεξας, ἅπαντα γάρ δρᾷς Χριστέ, μόνῳ τῷ βούλεσθαι, Σέ ὑπερυψοῦμεν, εἰς πάντας τούς αἰῶνας.

Τροπάρια

Διαχρύσῳ ἐσθῆτι ὥσπερ βασίλισσαν, ὁ Υἱός σου λαμπρύνας δόξῃ τοῦ Πνεύματος, σέ ἐκ δεξιῶν, Αὐτοῦ ἔστησε Πάναγνε, ὅν ὑπερυψοῦμεν, εἰς πάντας τούς αἰῶνας.

Ὁ θελήματι μόνῳ κόσμον πηξάμενος, ἐξ ἀχράντου σου μήτρας σάρκα δανείζεται, ἄνωθεν αὐτήν, ἀναπλᾶσαι βουλόμενος, ὅν

ὑπερυψοῦμεν, εἰς πάντας τούς αἰῶνας.

Συναφείας τοῦ Λόγου πρός με τόν ἄνθρωπον, ἐνδιαίτημα θεῖον Πάναγνε πέφυκας, λάμψασα σαφῶς, παρθενίας λαμπρότησιν, ὅθεν σε ὑμνοῦμεν, εἰς πάντας τούς αἰῶνας.

Χρυσαυγής σέ λυχνία προδιετύπωσε, δεξαμένην ἀφράστως φῶς τό ἀπρόσιτον, γνώσει τῇ αὐτοῦ καταυγάζον τά σύμπαντα, ὅθεν σε ὑμνοῦμεν, Ἁγνή εἰς τούς αἰῶνας.

Τῶν Ἁγίων, ὅμοιος

Τοῦ τῆς φύσεως πόθου φίλτρον θερμότερον, πρός Χριστόν ἐσχηκότες σαρκί καί αἵματι, ὅλῳ τῷ νοΐ προσανέχειν ἀπείπασθε, σχέσεως ὑλώδους, ἐμφρόνως ἀποστάντες.

Τῇ πρός σάρκα φιλίας ξένως διέστητε, τῆς ἀγνείας τῷ φίλτρῳ θείως ἡνώθητε, καί τῇ τοῦ Χριστοῦ ἀγάπῃ συνηρμόσθητε, κλέος συζυγίας, ἀζύγων μέγα θαῦμα.

Βασιλείαν τήν ἄνω μάρτυς θεσπέσιε, κατοικῆσαι σπουδάζων ταύτην κατέλαβες, αἵμασι τοῖς σοῖς, Γαλακτίων ὠνούμενος, σύν τῇ Ἐπιστήμῃ, τῇ σῇ καλῇ συνάθλῳ.

Θεοτοκίον

Ὥσπερ πύρινος θρόνος φέρεις Πανάμωμε, τόν ἐκ κόλποις πατρῴοις ἀναπαυόμενον, ὅν ὑπέρ ἡμῶν, Θεοτόκε ἱκέτευε, ὅπως αἰωνίου, ρυσθῶμεν καταδίκης.

Ἄλλος, τῶν Ἁγίων. *Τόν μόνον ἄναρχον.*

Ἰσότιμοι τήν ἁγνείαν, καί ἴσοι τήν ἄσκησιν καί τήν ἄθλησιν ὄντες, τῶν ἴσων ἐκ θεοῦ, ἐτύχετε βραβείων, γενναῖοι ἀθλοφόροι.

Συνάφειαν ἀφθορίᾳ τηρεῖτε, ποθήσαντες τῶν ἀγγέλων τόν βίον, μεθ᾽ ὧν χαρμονικῶς Κυρίου ἀθλοφόροι, χορεύετε ἀξίως.

Ἱστάμενος πρό βημάτων, γενναίως ἐκήρυξας ἕνα Κύριον μάρτυς, θεόν ἀληθινόν καί τῆς πολυθεΐας, κατέλυσας τό κράτος.

Θεοτοκίον

Ὡς ἔντιμον καί ὑπέρτατον θρόνον, ὑπάρχουσαν τοῦ θεοῦ Μητέρα, ὑμνήσωμεν λαοί, τήν μόνην καί μετά τόκον, Παρθένον φυλαχθεῖσαν.

Καταβασία. Παῖδας εὐαγεῖς.

Ὠδή θ΄. *Θεόν ἀνθρώποις.*

Θεόν ἀνθρώποις ἰδεῖν ἀδύνατον, ὅν οὐ τολμᾷ, ἀγγέλων ἀτενίσαι τά τάγματα, διά σοῦ δέ Πάναγνε, ὡράθη βροτοῖς, Λόγος σεσαρκωμένος, ὅν μεγαλύνοντες, σύν ταῖς οὐρανίαις στρατιαῖς, σέ μακαρίζομεν.

Τροπάρια

Ἀστήρ ἐκλάμπων αὐγαῖς θεότητος, καί Ἰακώβ, τοῖς ζόφῳ κρατουμένοις ἀνέτειλε, διά σοῦ νῦν Πάναγνε, Χριστός ὁ θεός, Λόγος σεσαρκωμένος, Ὦ φωτιζόμενοι, σύν ταῖς οὐρανίαις στρατιαῖς, σέ μακαρίζομεν.

Ῥωσθείς δυνάμει τῇ σῇ καί χάριτι, σοί τήν ᾠδήν, προθύμως ἐκ καρδίας ἀνέθηκα, ἀλλά ταύτην πρόσδεξαι Παρθένε Ἁγνή, χάριν ἀντιδιδοῦσα, σοῦ τήν πολύφωτον, ἐκ τῶν ἀκηράτων θησαυρῶν, Θεομακάριστε.

Ἱστός ἐδείχθης σαφῶς θεότητος, ἐν ᾧ στολήν, τοῦ σώματος ὁ Λόγος ἐξύφανε, θεουργήσας τήν ἐμήν Παρθένε μορφήν, ἥν περ ἐνδεδυμένος, πάντας διέσωσε, τούς ἐκ διανοίας καθαρᾶς, σέ μεγαλύνοντας.

Νεκροῖς ἀνάστασις νῦν δεδώρηται, διά τῆς σῆς, ἀφράστου καί ἀρρήτου κυήσεως, θεοτόκε πάναγνε, ζωή γάρ ἐκ σοῦ, σάρκα περικειμένη, πᾶσιν ἐξέλαμψε, καί τό τοῦ θανάτου ἀμειδές, σαφῶς διέλυσε.

Τῶν Ἁγίων, ὅμοιος.

Χριστοῦ τῷ πόθῳ θερμῶς στομούμενοι, σχέσιν ψυχράν, τοῦ βίου καί τοῦ φίλτρου τῆς φύσεως, καί δεσμούς τῆς σαρκός διερρήξατε, διά τήν ἐν Τριάδι, ὄντως θεότητα, μάρτυρες δυάδος ὑλικῆς ὑπεραιρόμενοι.

Χοροῖς Μαρτύρων Παρθένων τάγμασιν, ἐν οὐρανοῖς, χορεύων καί φωτί ἀγαλλόμενος, σύν τῇ σῇ συζύγῳ Ἐπιστήμῃ κακῶν, λύσιν ἡμῖν βραβεύεις, νίκας τῷ ἄνακτι κόσμῳ Γαλακτίων, εἰρήνην καί ἔλεος.

Στερρῶς ἐν πίστει εἰς ἕν ἑνούμενος, πανευκλεῶς ὁ θεῖος Γαλακτίων, ὁ πάνσοφος, καί τῇ σεμνῇ, Ἐπιστήμῃ συνδούμενος συνήθλησε γενναίως, τούτων δεήσεσιν, οἴκτειρον ἡμᾶς Λόγε Θεοῦ, ὡς ὑπεράγαθος.

Θεοτοκίον

Φωναῖς ὑμνοῦμεν χαριστηρίοις σε, οἱ διά σοῦ, τυχόντες ἀληθῶς τῆς θεώσεως, καί βοῶμεν σοι Χαῖρε Πανάμωμε, χαῖρε εὐλογημένη, χαῖρε παλάτιον, τοῦ παμβασιλέως καί θεοῦ, χαῖρε Μητρόθεε.

Ἄλλος τῶν Ἁγίων. *Τόν προδηλωθέντα ἐν ὄρει.*

Στύλος καθωράθης θεόφρον οὐρανομήκης, Ἐκκλησίας θεμέλιον, καί πύργος τῆς εὐσεβείας, καί Μαρτύρων καί Ἀσκητῶν Γαλακτίων, ἔρεισμα καί θεῖον ἐγκαλλώπισμα.

Ἤνθησας λειμῶνι παρθενίας καθάπερ ρόδον, καί κοιλάσι

μαρτυρικαῖς, ἡδύπνοον ὡς κρίνον, Ἐπιστήμη παρθενομάρτυς Κυρίου, ὅθεν σε συμφώνως δοξάζομεν.

Φέγγει τρισηλίου λαμπάδος πεπυρσευμένοι, πρός αὐτήν μετέβητε νῦν, υἱοί φωτός δειχθέντες, καί πρεσβεύσατε φωτισμόν δωρηθῆναι, μάρτυρες τούς πίστει εὐφημοῦσιν ὑμᾶς.

Θεοτοκίον

Φώτισον τά ὄμματα Δέσποινα τῆς ψυχῆς μου, ἅπερ ἀπημαύρωσεν ἡ κακία προδήλως, καί ἐπήρωσεν ὁ τοῦ σκότους προστάτης, πάγχρυσε λυχνία τοῦ ἀΰλου φωτός.

Καταβασία. Ἅπας γηγενής.

Ἐξαποστειλάριον. Ἦχος γ'. Ὁ οὐρανός τοῖς ἄστροις.

Τραφείς τῷ γάλακτι μάρτυς, τῆς πίστεως Γαλακτίων, σύν τῇ σεμνῇ Ἐπιστήμῃ, ἐνήθλησας μέχρι τέλους ὑμῶν ἁγίαις πρεσβείαις, ρυσθείημεν τῆς γεέννης.

Θεοτοκίον ὅμοιον.

Χαριστηρίοις ὕμνοις, δοξάζοντες σε Παρθένε, σύν τῷ Ἀγγέλῳ τό Χαῖρε, βοῶμεν σοι Θεοτόκε, χαῖρε ἀνύμφευτε Μῆτερ, τοῦ βασιλέως τῆς δόξης.

Εἰς τούς Αἴνους, ἱστῶμεν στίχ. δ'
καί ψάλλομεν στιχηρά προσόμοια. Ἦχος πλ. δ'. *Ὢ τοῦ παραδόξου θαύματος*

Ὢ! τοῦ παραδόξου θαύματος, ἡ ἱερά ξυνωρίς, διά δόξαν τήν μέλλουσαν, παρθενίαν ἄμεμπτον, καί ζωήν τήν ἰσάγγελον, ἐπιποθοῦσα κόσμον κατέλιπε, καί τήν Σιναίδου, ἔρημον ᾤκησε, τέλος δέ τίμιον, οἱ κλεινοί ἐπέτυχον μαρτυρικόν, Γαλακτίων ἔνδοξος, καί Ἐπιστήμη σεμνή.

Γάλακτι τραφείς ἀσκήσεως, διά βασάνων πολλῶν, Γαλακτίων καί θλίψεων, εἰς Χριστοῦ κατήντησας ἡλικίαν, γενόμενος, δεκτή θυσία, τέλειον σφάγιον τῇ αὐθαιρέτῳ ὁρμῇ πανόλβιε, ὤ', τῆς ἑδραίας σου, καί βεβαίας πίστεως δι᾽ ἧς Θεοῦ, ἔτυχες θεούμενος, νῦν τελεώτερον.

Ἐπιστημόνως ἐζήτησας, τῶν ἀγαθῶν τήν πηγήν, ὀρεκτῶν τό ἀκρότατον, ταῖς αὐτοῦ λαμπρότησι, καί ψυχήν καί διάνοιαν, καταυγασθεῖσα θεομακάριστε, καί καθελοῦσα στερραῖς ἐνστάσεσι, τόν πολυμήχανον, καί ἀρχαῖον δράκοντα μοναζουσῶν, θεῖον ἐγκαλλώπισμα, μάρτυς πολύαθλε.

Δύο φωστῆρες ὑπέρλαμπροι, ἀνατολῆς νοητῆς, ἀνατέλλουσι χάριτι, καί τήν κτίσιν ἅπασαν, εὐσεβῶς καταυγάζουσιν, ὑπερβαλλούσαις ἄθλων λαμπρότησι, καί ἰαμάτων θείοις πυρσεύ-

μασιν, ὧν τήν ὑπέρφωτον, ἑορτήν γεραίροντες τόν δι᾽ αὐτῶν, πάντας ἁγιάζοντα, Χριστόν δοξάσωμεν.

Δόξα. Ἦχος πλ. β΄.

Ἐγκωμιάσωμεν ἅπαντες χαρμοσύνως σήμερον, τήν στενηφόρον καί σεπτήν τοῦ Χριστοῦ ξυνωρίδα, Γαλακτίωνα τόν σοφόν, καί τήν σύζυγον καί σύναθλον αὐτοῦ, τήν πάνσεπτον Ἐπιστήμην. Ἀμφότεροι γάρ οὗτοι, ἄτρεπτον τήν παρθενίαν τηρήσαντες, καί βίον διῆλθον τόν τῆς ἀσκήσεως, καί πᾶσαν δεινοπάθειαν καί σκληραγωγίαν εὐχαρίστως διενεγκόντες, τήν τοῦ Σιναίου ἔρημον, εὐφροσύνης ἐπλήρωσαν. Τέλους δέ ἀθλητικοῦ ἀξιωθέντες, ἐν ποικίλοις βασάνοις, τόν τύραννον Οὗρσον κατήσχυναν. Ὧν τά πάντα ὁ πιστός αὐτῶν δοῦλος Εὐτόλμιος συναγωνισάμενος καί ἑωρακώς μεμαρτύρηκεν, καί ἀληθινή ἐστίν ἡ μαρτυρία αὐτοῦ, ἥν περ καί ἡμεῖς πιστεύοντες, ἐκτενῶς πρός αὐτούς βοήσωμεν· Ὁσιομάρτυρες πανεύφημοι, ὑπέρ ἡμῶν ἑορταζόντων τήν μνήμην ὑμῶν, Χριστῷ τῷ θεῷ θερμάς δεήσεις προσάξατε, τοῦ οἰκτειρῆσαι καί σῶσαι τάς ψυχάς ἡμῶν.

Καί νῦν. Θεοτόκε σύ ἡ ἄμπελος . . .

Δοξολογία μεγάλη καί τά λοιπά ὡς συνήθως.

Μεγαλυνάριον

Ὅσιοι καί μάρτυρες τοῦ Χριστοῦ, Σιναίου τό κλέος, Γαλακτίων σύν τῇ σεμνῇ, θείᾳ Ἐπιστήμῃ, συζύγῳ σου παρθένῳ, ὑπέρ ἡμῶν ἀπαύστως, Χριστῷ πρεσβεύσατε.

Εἰς τήν θ. Λειτουργίαν

Τυπικά, ἡ γ΄ καί στ΄ τῶν δύο Κανόνων, Ἀπολυτίκιον καί Κοντάκιον τῶν Ἁγίων.

Ἀπόστολος, τῆς κζ΄ Κυριακῆς. Εὐαγγέλιον, τῶν Ἁγίων Πάντων

Κοινωνικόν, Εἰς μνημόσυνον αἰώνιον . . . .

* **

Ἀντεγράφη ἡ παροῦσα ἀκολουθία ἐκ χειρογράφου τῆς Ἱερᾶς καί Βασιλικῆς Μονῆς τοῦ Θεοβαδίστου Ὄρους Σινᾶ, ἔνθα καί διέπρεψαν οἱ Ἅγιοι Ὁσιομάρτυρες.

Ἱερά Μονή Σίμωνος Πέτρας, Ἅγιον Ὄρος * 21.6.1990*

Τέλος
καί τῷ Θεῷ
δόξα.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

Πασχάλη Ἰ. Βαλσαμίδη, *Ἡ Μητρόπολη Μετρῶν καί Ἀθύρων*, Θεσσαλονίκη:Ἰ. Μητρόπολις Δέρκων-Ἐκδ. Οἶκος Ἀντ. Σταμούλη, 2007, σελίδες 487. Εἰκόνες, Φωτογραφίαι, Πίνακες.

Ὁ συγγραφεύς τοῦ ὑπό ἐξέτασιν ἔργου Π. Ἰ. Βαλσαμίδης ἐγεννήθη εἰς τήν Κωνσταντινούπολιν. Εἶναι ἀπόφοιτος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ ΑΠΘ (1990). Ἀπό τό ἴδιον Πανεπιστήμιον ἔλαβε τό δίπλωμα μεταπτυχιακῶν σπουδῶν, ὑποβάλλων τήν διατριβήν : Ἡ Μητρόπολη Μυριοφύτου καί Περιστάσεως.

Κατά τό ἔτος 1998 ἀνεκηρύχθη Δρ. Θεολογίας ἀπό τό αὐτό Ἵδρυμα, ἀφοῦ ὑπέβαλε την ὡς ἄνω διατριβήν με νεώτερα στοιχεῖα μέχρι σήμερον (2007).

Αἱ δύο αὐταί ἐργασίαι, μέ τόν βαθμόν ἄριστα, ἔχουν ὡς ἀντικείμενον δύο μητροπόλεις που θεωροῦνται ἐν ἐνεργείᾳ "τό νῦν ἄνευ ποιμνίου"τοῦ θρόνου εἰς Ἀνατολικήν Θράκην. Καταδεικνύουν δε, μαζί μέ ἄλλας 7 περίπου συγγραφάς παρομοίας φύσεως, τάς ἐπιστημονικάς ἐπιδόσεις τοῦ συγγραφέως εἰς τήν ἔρευναν τῆς ἱστορίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

Περιεχόμενα, σελίδες 9-11.

Δέρκων Κωνσταντίνου, Χαρισιάδου, Σημείωμα, σ. 7.

Πρόλογος, σελίδες 13-18.

Βραχυγραφίες, σελίδες 19-22.

Εἰσαγωγή, σελίδες 23-25.

Κεφ. Α΄, Ἱστοριογεωγραφική καί Πολιτική Ἐπισκόπησις τῶν κωμοπόλεων Μετρῶν καί Ἀθύρων, σελίδες 27-45.

...........Β΄, Ἡ ἐπαρχία Μετρῶν καί Ἀθύρων, σελίδες 47 -142.

...........Γ΄, Τά Ἐκπαιδευτήρια τῶν Μετρῶν καί Ἀθύρων, σελίδες 143-187.

...........Δ΄, Ἡ Οἰκονομική Κατάστασις τῆς ἐπαρχίας Μετρῶν καί Ἀθύρων, σελίδες 189-230.

..........Ε΄, Διοικητική Ὀργάνωση τῆς ἐπαρχίας Μετρῶν καί Ἀθύρων, σελίδες 231-272.

........Στ΄, Ὁ κλῆρος τῆς ἐπαρχίας Μετρῶν καί Ἀθύρων -Ἡ τάξη αὐτῆς στά τακτικά καί συνταγμάτια τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, σελίδες 273-332.

Ἐπίλογος, ἑλληνιστί καί ἀγγλιστί, σελίδες 333-339.

Βιβλιογραφία, σελίδες 341-371.
Παράρτημα, σελίδες 373-449.
Πίνακας ὀνομάτων καί πραγμάτων, σελίδες 451-487.

Ὅπως διαφαίνεται ἀπό τό σχεδιάγραμμα, μέ τάς γενικάς του γραμμάς καί τάς λεπτομερείας, ἀλλά καί ἀπό τήν προσεκτικήν ἀνάγνωσιν τοῦ πολυσελίδου τούτου πονήματος, τοῦτο καλύπτει κατά ἕνα συστηματικόν τρόπον ὅλας σχεδόν τάς πτυχάς τοῦ ὑπό ἐξέτασιν θέματος.

Πρός τοῦτο, ὁ Βαλσαμίδης προστρέχει εἰς τάς πάσης φύσεως πηγάς, ἐκδεδομένας καί ἀνεκδότους, ἀλλά καί εἰς μίαν πλουσίαν βιβλιογραφίαν. Εἰς τήν συνέχειαν ἡ σειρά σελίδων ἐπιλεκτικῶς. Κώδικες καί πάσης φύσεως ἔγγραφα. Πρόλογος, Ἐπίλογος, Παράρτημα, σελίδες 13, 15,16,51, 77, 99, 109-121, 197, 234, 248.

Τόμοι συνοδικοί, σ. 58.
Γράμμα πατριαρχικόν, σ. 58.
Σημείωμα ἰδιόχειρον, σελίδες 60-61, 71.
Ἀλληλογραφία πατριαρχική, σ. 63.
Κτηματολόγια, σελίδες 65, 233-237, 268.
Πρωτόκολλα, σελίδες 77, 271, 321.
Καταγραφαί, σελίδες 81, 103, 193-196.
Ἐκθέσεις, σ. 83.
Ἐπιγραφαί, σελίδες 88, 123.
Πλάκα μαρμάρινη, σ. 89.
Τεσκερές, σ. 89. σημείωσις, ἐπιστολή, ἔγγραφον.
Φιρμάνι, σελίδες 90, 98. Σουλτανικόν διάταγμα, κέλευσμα.
Σφραγῖδες, σελίδες 97, 1089, 239, 268.
Κιονόκρανα, σ. 105.
Σημείωμα, σ. 107.
Πιστοποιητικά πάσης φῦσεως, σ. 109.
Τάφοι, Νεκροταφεῖα, σελίδες 74-75, 102-103, 111-
Πίνακες, σ. 121.
Ρουχσατνομές, σελίδες 145-146. Ἄδεια γραπτή.
Ἰστιλάμιον Ὑπουργικό, σ. 152. Γραπτή ἐπερώτησις.Αἱ ἐπεξηγήσεις εἰς τά ἑλληνικά εἶναι τοῦ ὑπογράφοντος.
Ψήφισμα, σ. 157.
Διπλότυπα, σ. 170.
Ἰσολογισμοί, σελίδες 171, 262, 270.
Λογαριασμοί, σελίδες 172,257,267.
Κληροδοτήματα, σελίδες 171, 184-187.
Ἀναφορά, σ. 229.
Συμβολαιογράφοι, γραμματεῖς, σ. 240.
Διαθῆκαι, σ. 240.
Κατάλογοι (ὀνομάτων), σελίδες, 241-272, 276-319.

Πρακτικά πάσης φύσεως, σελίδες 258,320.
Ἔσοδα - Ἔξοδα, σ. 258.
Ὑπόμνημα Ἐκλογῆς, σ. 293.
Τακτικά -Συνταγμάτια, σελίδες 273-332.
Πιστοποίησις Δανείου, σελίδες 316-7.
Ἄδεια γάμου, σ. 317.
Πώλησις χωραφιοῦ, σ. 317.
Λύσις ἀφορισμοῦ, σ. 317.
Ἰσολογισμός χρεῶν, σ. 318.
Πωλητήριον, σ. 319.
Διπλότυπο, σ. 321.

Ἀπό ὅλα τά προαναφερθέντα ἐξάγονται πάσης φύσεως πληροφορίαι, αἱ ὁποῖαι παρενείρονται εἰς τά κατάλληλα μέρη καί κεφάλαια τοῦ βιβλίου.

Εὐρεῖα ἡ βιβλιογραφία καί ἱκανοποιητική, σελίδες 350-371. Ἐντός κειμένου καί εἰς τάς ὑποσημειώσεις καί ἐνίοτε με ἀναλόγους χαρακτηρισμούς. Ὁ εἰς τάς σελίδες 79, 97, 359 Βασίλειος φέρει τό ἐπώνυμον Καλλίφρων, γενική του Καλλίφρονος. Ὁ εἰς τήν σ. 359 Ἐμμανουήλ γνωρίζεται ὡς Καρπάθιος. Ὁ δέ εἰς τήν σ. 362 Ζαχαρίας ἐπονομάζεται Μαθᾶς.

Πολλά κείμενα, σημαντικά, παρατίθενται ὄχι μόνον εἰς τό παράρτημα, σελίδες 373-449, ἀλλά καί ἐντός κειμένου καί τάς ὑποσημειώσεις. Αἱ τελευταῖαι, κατά κεφάλαια, χωρίς νά ὑπερβάλουν τά γραφόμενα, ἐντός κειμένου, ὑποβοηθοῦν τόν ἀναγνώστην. Κάποτε δέ συνιστοῦν καί παρεκβάσεις.

Παράλληλα πρός τάς πηγάς καί τά λοιπά βοηθήματα προβάλλει ζωντανή καί ἡ ζῶσα μαρτυρία ἤ ὁ προσωπικός παράγων, μέ κύριον ὑποκείμενον τόν συγγραφέα, ἀλλά καί μέ τάς ἐπαφάς του πρός πρόσωπα ἄμεσα συνδεδεμένα μέ τό ὑπό ἐξέτασιν θέμα:

-τούς ἐν τῇ ζωῇ πρόσφυγας ἀπό τήν ἐπαρχίαν Μετρῶν καί Ἀθύρων εἰς τήν Ἑλλάδα καί τούς συγγενεῖς των.

-τούς Τούρκους κατοίκους, που ζοῦν σήμερον εἰς τήν περιοχήν αὐτήν διά τούς ὁποίους καί ἐκφράζεται ἐπαινετικῶς.

-τάς ἐπαφάς καί ἐπισκέψεις του εἰς τούς τόπους, ὅπου διαβιοῦν σήμερον οἱ ὡς ἄνω, πολλάς φοράς μόνος ἤ συνοδεύων τόν πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως κ. Βαρθολομαῖον καί τόν ἀείμνηστον μητροπολίτην Μετρῶν καί Ἀθύρων Θεόκλητον Ρόκκαν (θάν. 2004).

Πρόσφυγες εἰς τήν Ἑλλάδα, σελίδες 13-16, 84, 96.

Τοῦρκοι κάτοικοι, σελίδες 14, 31, 63,78,84,87,89,96-97, 100, 128, 130-132, 301,320-321.

Σωζόμενα σήμερον μνημεῖα, σελίδες 37-38, 74-75, 84-87, 89-93, 95-105, 108, 11-112, 124, 128, 334-335.

Ἐπισκέψεις Πατριάρχου, σελίδες 56, 217.

Σέ σχέσιν πρός τά προηγούμενα χρησιμοποιεῖται συνεχῶς τό ὄνομα πληροφορία καί τό ἐξ αὐτοῦ ρῆμα πληροφοροῦμαι, μέ τά διακοσμητικά:

Γραπταί, σ. 24.
Προφορικαί, σ. 24.
Παρεμφερεῖς, σ. 54.
Λίγες ἐλάχιστες, σελίδες 124, 272, 275.
(Δέν) ἔχομεν, σελίδες 199, 201-202, 205, 217, 221-252.
Ἀκριβέστερες, σ. 307.

Συναφῶς συναντῶνται καί αἱ λέξεις:

Μαρτυρία, σ. 24.
Παράδοσις, σελίδες 24, 91, 94, 103.
ὑπόθεσις (-θέτω), σελίδες 60, 108.
ἡ γνώμη μου, σ. 194.
εἰκόνα, σ. 221.
στοιχεῖα, σελίδες 255, 275.

Ὁ δρ. Θεολογίας Βαλσαμίδης εἶναι προσεκτικός δι᾽ ὅσα δέν ἠμποροῦν νά ἀποδειχθοῦν. Οὕτω:

Πιθανόν (-ότερον), ἴσως, σελίδες 37-38, 50, 53, 56-57, 61, 78,89, 94,100, 103,124, 147,205,280,285-286,292,297,305.
Ἄγνωστοι σελίδες 49-50.
(Δέν) γνωρίζουμε, ξεύρουμε. Μνεία, σελίδες 49, 56,86,89,91-, 103,108,110,121,194,201,202,203,235,281,295.
Θεωρῶ, σ. 89.
Προφανῶς, σ. 276.
Μπορεῖ, σ. 284. Δέν μποροῦμε, σ. 285-286.
Σίγουρα.
Βεβαίως, σ. 316-317.

Ἕως ἐδῶ γίνεται λόγος διά τό ὑλικόν καί τά μέσα, πού ἐχρησιμοποίησεν ὁ πονήσας διά νά διαμορφώση τό κείμενόν του. Καί μέχρι ἑνός σημείου προβάλλει καί ὁ τρόπος, μέ τόν ὁποῖον τά χειρίζεται. Εἰς τήν συνέχειαν ὁ ἀναγνώστης μελετητής/τοῦ ἔργου διαβλέπει τήν προσοχήν τοῦ συγγραφέως ὡς πρός τόν χειρισμόν τοῦ Ἕλληνος λόγου καί τήν ἀνάλογον γνῶσιν καί ἐφαρμογήν τῶν κανόνων, πού διέπουν καί χαρακτηρίζουν τήν ἐπιστημονικήν ἔρευναν. Τίθενται ὑπό ἔλεγχον ἀρκετά σημεῖα ἀπό τήν ἱστορίαν τῆς μητροπόλεως ταύτης καί δίδονται αἱ ὀρθαί κατ᾽ αὐτόν λύσεις.

Συνήθως οἱ τουρκικοί ὅροι ἐπεξηγοῦνται, σελίδες 43, 52,115, 200.

Δέν λείπουν τά στατιστικά στοιχεῖα, σελίδες 44, 68, 79-81, 84-85, 91-95, 101, 103 καί οἱ πάσης φύσεως χαρακτηρισμοί, σελίδες 52, 62,78,81,87,93,122-123, 157, 159,166.

Γίνεται μνεία:

τῶν τιτουλαρίων καθολικῶν ἐπισκόπων Ἀθύρων, σ. 59.
τῶν σεισμῶν σ. 79.
τῶν ἐπιδημιῶν , σ. 79.
τῆς ὁσίας Παρασκευῆς τῆς Ἐπιβατινῆς, σελίδες 93-100.
τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, σελίδες 78, 122-123, 204 καί τῶν ἀξιολόγων διδασκάλων, σελίδες 5, 122-123.
τοῦ ἐθίμου τῶν θυσιῶν καί κουρμπανίων, σελίδες 131-132.
τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν, σελίδες 135-142.
τοῦ Μακροχωρίου, σ. 209.
τῆς οἰκογένειας Ζαρίφη, σ.212.
τοῦ ἐθίμου τῆς πωλήσεως τῶν στασιδίων, σελίδες 219.
τοῦ ἐμβατικίου, σ. 223.
φυλακῶν, κάτω ἀπό τά σχολεῖα, ὅπου ἐφυλακίζοντο οἱ κατάδικοι, σ. 267, ὑποσ. 194.
τοῦ σχίσματος τοῦ Εὐθύμ, σελίδες 57, 145, 275-277, 279, 309,324,326,331-332.

Κατακλείων, συνυπογράφω μαζί μέ τόν σεβαστόν καί φίλον ἱεράρχην καί συνάδελφον εἰς τήν Χάλκην μητροπολίτην Δέρκων κον Κωνσταντῖνον, ὁ ὁποῖος "συνέβαλε στήν ἔκδοση τῆς ἐργασίας μου", τό εὐχετήριον

"Ἀπευθύνω τίς καλύτερες εὐχές μου στόν γράψαντα γιά κάθε ἐπιστημονική του ἐπιτυχία στό μέλλον".

Θεραπεία, 29 Ἀπριλίου 2006.

Φανάριον, Βασιλείου τοῦ Μεγάλου
Ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας
1 Ἰανουαρίου 2006.

Βασίλειος Θ. Σταυρίδης

Μερόπης Ἀναστασιάδου καί Πώλ Ντυμόν, *Οἱ Ρωμηοί τῆς Πόλης. Τραύματα καί Προσδοκίες*, Ἀθῆναι: Βιβλιοπωλεῖον τῆς Ἑστίας, 2007, σελίδες 331. Φωτογραφικόν ὑλικόν (Ἔνθετον, σελίδες 16). Πίνακες, Στατιστικά.

Τό βιβλίον αὐτό ἔχει τήν προϊστορίαν του. Οἱ ἴδιοι συγγραφεῖς πρίν ἀπό τέσσερα χρόνια ἐξέδωκαν τήν ἐργασίαν: Ἕνα μνημόνιον διά τήν Πόλιν: Ἡ Ἑλληνική Κοινότης τῆς Κωνσταντινουπόλεως τό 2003, Ἰσταμπούλ: Γαλλικόν Ἰνστιτοῦτον τῶν Ἀνατολικῶν Σπουδῶν, Αὔγουστος 2003, σελίδες 59 δίστηλοι, γαλλ.

Ὁ δέ Β. Θ. Σταυρίδης προέβη εἰς τήν παρουσίασίν της.

Ὀρθοδοξία, περ. Β', 11(2004) 156-158.

"Μια θαυμάσια ἐργασία, ἡ ὁποία ἀποτυπώνει εἰς 60 σελίδας περιπου, εἰς τήν γαλλικήν, κατά ἕνα ἀνατικειμενικόν καί ἐπιστημονικόν τρόπον, τήν δρᾶσιν καί παρουσίαν τῆς Ρωμιοσύνης εἰς την Πολιν κατα τό ἔτος 2003. Βεβαίως δέν λείπουν ἡ θεώρησις τοῦ παρελθοντος καί ἡ στροφή καί προσδοκία διά τό μέλλον . . .

Νομίζω ὅτι ἡ συγγραφεύς . . . θά ἠδύνατο νά προσφέρῃ μίαν καλήν ὑπηρεσιαν ἐάν ἀνελαμβανε νά μεταφράσῃ καί εἰς τά ἑλληνικά τήν ὡς ἄνω συγγραφήν της".

Το σημείωμα τοῦτο προϋποθέτει καί τά ὅσα θά ἀκολουθήσουν.

Εἰς τάς εὐχαριστίας των τό ζεῦγος τῶν συγγραφέων ἀναφέρουν: "Τά ἐνθαρρυντικά λόγια καί οἱ εὐμενεῖς προτροπές τοῦ καθηγητῆ Βασιλειου Σταυρίδη ὑπῆρξαν κρίσιμα γιά τήν τελική μορφή τῆς μελετης αὐτῆς", σ. 11. Ἀνταποδίδω τάς εὐχαριστίας!

Ἡ πρώτη ἔκδοσις ἐνεφανίσθη εἰς τό περιοδικόν τοῦ ὡς ἄνω ἰνστιτούτου ὑπό μίαν δίστηλον μορφήν, εἰς σελίδας 120 περίπου. Ἐνῶ ἡ β' ἔκδ. εἰς 337 σελίδας.

Τό σχεδιάγραμμα κατά βάσιν εἶναι τό ἴδιον καί εἰς τάς δύο ἐκδοσεις. Ἡ β' ἔκδοσις παρουσιάζει μίαν ἀνακατάταξιν τῆς ὕλης, διεύρυνσιν, ἐπαύξησιν καί βελτίωσιν.

Εἶναι γνωστή ἡ σημασία πού ἔχουν ὁ γενικός τίτλος καθώς καί οἱ τίτλοι καί αἱ ὑποδιαιρέσεις τοῦ σχεδιαγράμματος διά κάθε γραπτόν. Ἐδῶ οἱ τίτλοι σύντομοι καί περιεκτικοί. Κατανοητοί καί ἀνταποκρινομενοι πληρως πρός τό ὑλικόν, τό ὁποῖον παρατίθεται. Μέ ἐσωτερικήν σύνδεσιν καί ἀλληλουχίαν.

Οἱ συγγραφεῖς εἰς διάφορα μέρη τοῦ βιβλίου προκειμένου περί τοῦ τρόπου τῆς ἐργασιας των προβαίνουν εἰς μίαν ἐξομολόγησιν.

"Κατά τήν τετράχρονη παραμονή μας στήν πόλη", σ. 11. "Καί οἱ δυο ταξιδεψαν τακτικα στήν Πολη, ὅπου ἔζησαν ἀπό τό 1999 μέχρι

τό 2003", σ. 23. Ὁ ἕνας πέρασε τά παιδικά του χρόνια στό νησιώτικο κόσμο (Πριγκηπόννησα) . . . Ἡ ἄλλη χρωστᾶ στίς διηγήσεις τῆς γιαγιᾶς της, πού ἔφυγε ἀπό τήν Τουρκία μέ τήν ἀνταλλαγή, ἕναν ἀχόρταγο μαγνητισμό γιά τή γῆ τῶν προγόνων της", σ. 23. Γι᾽ αὐτό "τό πόνημα αὐτό τρέφει ἀναγκαστικά μία δόση ὑποκειμενικότητας. Ἀλλά, οἱ συγγραφεῖς, πανεπιστημιακοί καί οἱ δύο, τήρησαν τούς κανόνες τοῦ ἐπαγγέλματος", σ. 23.

Εἰς ὁρισμένα σημεῖα ὅμως διαφαίνεται ὁ συναισθηματικός χαρακτήρ καί ὁ ἔντονος λυρισμός. Ἀλλά ἐξισορροποῦνται ταῦτα μέ τήν τήρησιν τῶν ἐπιστημονικῶν δεδομένων καί τήν ἐφαρμογήν τῶν ἀντικειμενικῶν κριτηρίων, σελίδες 70, 229-230.

"Εἶναι βέβαια προφανές καί αὐτονόητο ὅτι οἱ ἀπόψεις πού ἐκφράζονται στίς σελίδες πού ἀκολουθοῦν εἶναι δικές μας. Τό ἴδιο καί οἱ ἐλλείψεις, οἱ ἐσφαλμένες ἐκτιμήσεις, τά λάθη ἤ οἱ ἀπροσεξίες. Ὡς συγγραφεῖς, φέρομε δηλαδή ἀκέραιη τήν εὐθύνη τόσο γιά τίς κρίσεις μας ὅσο καί γιά τίς ἀνεπάρκειές μας", σελίδες 12-13.

"Ἐξωτερικοί παρατηρητές (-ός ής)", σελίδες 76, 79, 135-138, 179-194. Ἐπιλογή προσώπων ἀρκετά πλουσία. "Ἡ ἐπιλογή τους . . . ἔγινε μέ ὑποκειμενικά κριτήρια", σελίδες 142 -143.

Πηγαί - Βοηθήματα.

Φανερός/Διάχυτος ὁ προσωπικός παράγων καί ἡ ζῶσα μαρτυρία, σελίδες 41, 291-299. Φῆμες, ψίθυροι, σ. 270. Κακές γλῶσσες, ὑστερόβουλες σκέψεις, σελίδες 151-153.

Τά ἀρχεῖα. Ἰδίως τοῦ Δημητρίου Φραγκοπούλου, σελίδες 12, 130-139, 142, 206, 309, 311. Τοῦ Χριστοφόρου Χρηστίδου, σελίδες 263-264.

Ἡ βιβλιογραφία. Ἰδιαίτερον κεφάλαιον, σελίδες 309-319. Ἐντός κειμένου καί εἰς τάς ὑποσημειώσεις, σελίδες 23-24, 41.

Ἐπιγραφαί, σελίδες 71, 257, 271-273. Μητρῶα θανάτου, σ. 256.

Ἐπιτύμβιες πλάκες, σ. 257. Νεκρώσιμα πρακτικά, σ. 257.

Τά μνημεῖα, σελίδες 227-290. Σημαντικόν.

Αἱ ὑποσημειώσεις ὀλίγαι καί σύντομοι ἀριθμοῦνται χωριστά εἰς κάθε κεφάλαιον.

Ἡ παροῦσα μελέτη, χρονολογικῶς καί ὡς πρός τά περιεχόμενα, εἶναι δυνατόν ὅπως θεωρηθῆ συνέχεια τῶν δύο παρομοίων δημοσιευμάτων τῶν Κ. Σβολοπούλου, 1856-1908, 1994 καί Κ. Σταματοπούλου, 1948-1955, 1996. Κινεῖται μέσα στά πλαίσια τοῦ τέλους τοῦ Κ′ καί τῶν ἀρχῶν τοῦ ΚΑ′ αἰῶνος. Εἶναι ἰσορροπημένη καί καλύπτει σχεδόν ὅλας τάς ἐκφάνσεις/ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς τῆς ὁμογενείας εἰς τήν πόλιν.

Γυμνά καί ὅπως ἔχει περιγράφεται ἡ παροῦσα κατάστασις. Διαρκῶς συναντῶνται οι δύο πόλοι: παρελθόν/ παρόν-μέλλον.

Παρελθόν/Παρόν

Τραύματα. Κατάρρευση. Αἱμορραγία. Ἕρμαιον τῶν διμερῶν

σχέσεων. Μία ἔμμονη φοβία: ὁ ἑλληνικός κίνδυνος, σελίδες 214-222.

Ἐάν κατανοῶ ὀρθῶς, συγκεκριμένως μία ἀπαισιοδοξία, σ. 291. Σήμερα. Στίς μέρες μας. Τό παρόν, σελίδες 16, 20, 48, 92, 93, 100-1, 106, 113, 146, 183-185, 245-249. Ἐπιθανάτιος ρόγχος, σ. 50. Τά ρωμαϊκα σχολεῖα μοιάζουν μέ στοιχειωμένα καράβια, σελίδες 100-1. Ἑλληνοφοβία, σελίδες 214-215.

Μέλλον.

Προσδοκίες, σ. 26. Λίγοι ἀλλά ἀμέτρητοι. Ἑλληνομανία, σ. 213. Πρός μία νέα προσέγγιση τοῦ μειονοτικοῦ φαινομένου, ἡ κοινοτική μνήμη. Συμπέρασμα. Προοπτικές, σελίδες 291-299. Ὡραῖοι

Καί πάλιν ἐάν κατανοῶ ὀρθῶς, ὑπερτερεῖ ἐδῶ ἡ αἰσιοδοξία, σελίδες 24, 26, 243-4. Τό μέλλον (-τολογία), σελίδες 17, 48,75,119,249, 291. Ἐλπίδα, σ. 48. Κλῖμα ἑλληνοφιλίας, σ. 214.

Ἐκτός τῶν γενικῶν εἰσαγωγικῶν, σελίδες 9--24 καί που εἰς τό τέλος συμπεράσματος/προοπτικῶν, σελίδες 291-9, τά ὁποῖα ἰδιαιτέρως μᾶς ἐντυπωσιάζουν, εἰς κάθε κεφάλαιον (7 τόν ἀρ.) δίδονται συντόμως πρός κατανόησιν τοῦ ἀντικειμένου εἰς μέν τήν ἀρχήν μία μικρά εἰσαγωγή εἰς δέ τό τέλος ἕνα συμπέρασμα. Δι᾽ αὐτόν τόν λόγον, ἀλλά καί διότι ἀρκετά θέματα λόγω τῆς φύσεώς των ἐμπίπτουν εἰς περισσοτέρας τῆς μιᾶς ὑποδιαιρέσεις, συναντῶνται αἱ ἐπαναλήψεις, αἱ ὁποῖαι ὅμως βοηθοῦν εἰς τήν καλυτέραν κατανόησιν τούτων.

Οἱ συγγραφεῖς ἀρέσκονται εἰς τήν συχνήν παράθεσιν ἐρωτημάτων καί τῶν εἰς αὐτά διδομένων ἀπαντήσεων σελίδες 25-6, 32-3, 41, 44, 70,79, 100-103, 128-130, 159, 164, 166, 178, 182, 200, 213,225, 229, 243, 252-3, 271. . .

Οἱ ἴδιοι δίδουν δικαίως μεγάλην σημασίαν εἰς τόν παράγοντα τῆς μνήμης, σ. 271, ἀτομικῆς, κοινωνικῆς, συλλογικῆς . . .

Μηχανισμοί τῆς μνήμης, σελίδες 68, 76.

Συλλογική μνήμη, σελίδες 30, 45, 62, 101, 234-5, 215-7, 271.

Ἡ κληρονομία τῶν μνημείων. Οἱ αὐθεντικοί τόποι τῆς κοινότητας τῆς μνήμης, σελίδες 227-290. Ἔντονος λυρισμός: Ἄμβλυνση τῆς μνήμης, σ. 81.

Καί τώρα θά μέ ἐπιτρέψουν οἱ ἐκλεκτοί συνάδελφοι ὅπως ἔχω μαζί τους ἕνα ἐπιστημονικόν διάλογον, μέ τήν σειράν σελίδων.

Σήμερον, ἐπί σειράν ἐτῶν, εἰς τόν ἱερόν ναόν τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου Σταυροδρομίου κατά τήν ἑορτήν τῆς 21ης Νοεμβρίου τελεῖται ἡ πατριαρχική καί συνοδική Θεία λειτουργία, σ. 72.

Μεταξύ τῶν συνδέσμων ἀποφοίτων τῶν σχολῶν τῆς πόλεως εἰς τάς Ἀθήνας θά ἦτο ἴσως δυνατόν ὅπως ἐνταχθῇ καί ἡ Ἑστία Θεολόγων Χάλκης (1952), σελίδες 78-9.

Οἱ συγγραφεῖς ἀποκαλοῦν τά μέλη τῆς συριακῆς (ὀρθοδόξου) Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ἐντάσσεται εἰς τήν οἰκογένειαν τῶν ἀρχαίων Μονοφυσιτῶν, Ἀσσυροχαλδαίους, σελίδες 59, 118, 201, 105-6.

Ἐκτός τῆς οἰκογενείας ταύτης ὑπῆρχον καί οἱ Νεστοριανοί, τά κατάλοιπα τῶν ὁποίων φέρουν τήν ὀνομασία Ἐκκλησία τῶν Ἀσσυρίων ἤ Ἐκκλησία τῆς Ἀνατολῆς, ἐνῶ οἱ ἐξ αὐτῶν ἀποσχισθέντες καί εἰσελθόντες εἰς τήν Ρωμαιοκαθολικήν Ἐκκλησίαν ἀπετέλεσαν τήν Ἐκκλησίαν τῶν Χαλδαίων (οὐνιτῶν). Ἴδε

Σταυρίδου Β.Θ., Αἱ εἰς τήν Πόλιν Χριστιανικαί Ἐκκλησίαι, Ὁμολογίαι, Κοινότητες καί Παροικίαι, Θεσσαλονίκη 2005, σελίδες 118-122, 142-146.

Κωνσταντινουπόλεως Βαρθολομαῖος (1991-) "Τό 1972 ἀναλαμβάνει τήν διεύθυνση τῆς πατριαρχικῆς γραμματείας", σ. 148. Μέσα εἰς τά πλαίσια ταύτης περιλαμβάνονται:

α) Ἡ Ἀρχιγραμματεία (τό συνοδικόν γραφεῖον).

β) Τό Α' πατρ. γραφεῖον, ὑφιστάμενον ἀνέκαθεν παρά τῷ πατριάρχῃ καί λαβόν τήν ὀνομασίαν αὐτήν τόν ΙΘ' αἰώνα.

γ) Τό ἰδιαίτερον πατρ. γραφεῖον, ἱδρυθέν ὑπό τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Δημητρίου τό 1972, εἰς τό ὁποῖον α) διευθυντής διωρίσθη ὁ τότε ἀρχιμανδρίτης Βαρθομαῖος Ἀρχοντώνης (-1991), καί

δ) εὐρύτερον ὅλα τά εἰς τό Οἰκουμενικόν πατριαρχεῖον γραφεῖα.

Τοῦ ἰδίου, Οἱ Οἰκουμενικοί Πατριάρχαι, β' ἔκδ., Θεσσαλονίκη, 2004, σελίδες 80-91.

"Εἶναι παράλληλα ἀντιπρόεδρος τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν", σελίδες 148-149. Τό ΠΣΕ ἔχει τόν θεσμόν μόνον τῶν προέδρων, ἐνῶ ὁ Κωνσταντινουπόλεως Βαρθολομαῖος ὑπῆρξεν ἀντιπρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς πίστεως καί τάξεως τοῦ ΠΣΕ (1983-1991), Αὐτ. σ. 679.

"Τό Νοέμβριο τοῦ 1999 ὁ Μπίλ Κλίντον ὑπῆρξε ὁ πρῶτος πρόεδρος τῶν ΗΠΑ πού πέρασε τό κατώφλι τοῦ Φαναριοῦ", σ. 154. Πρό αὐτοῦ, παράλληλα ἐπεσκέφθη τό Φανάριον καί ὁ πρώην πρόεδρος τῶν ΗΠΑ Τζίμμυ Κάρτερ, ἐπί τῆς πατριαρχείας τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Δημητρίου (1972-1991).

Ἡ ὑπό τό πατριαρχεῖον τελοῦσα Ἐκκλησία τῆς Κρήτης δέν ἔχει "ἡμιαυτοκέφαλη" ἀλλά ἡμιαυτόνομον ὑπόστασιν, σ. 172.

Τό 2005, εἰς τά ὀρθόδοξα νεκροταφεῖα, πού λειτουργοῦσαν στήν Πόλιν, περιελαμβάνετο καί αὐτό τῆς κοινότητος Βαφεοχωρίου, τοῦ Βοσπόρου, ἀπό τό ὁποῖον κατάγεται καί ὁ γράφων, σ. 254.

Παρατηρεῖται ἡ "ἀπουσία ἀπό τό -νεκροταφεῖον-τοῦ Σισλί πατριαρχῶν, ἀρχιερέων καί ἄλλων σεβάσμιων μελῶν τοῦ πολίτικου ὀρθόδοξου κλήρου", σ. 268. Μία μικρά ἔρευνα ὅμως ἀπέδειξε τά κάτωθι: Πατριάρχαι Κωνσταντινουπόλεως. Δέν ὑπάρχουν.

Ἀρχιερεῖς: Περγάμου Ἀδαμάντιος Κασαπίδης, 1958.

Εἰρηνουπόλεως Κωνσταντῖνος Ἀλατόπουλος, 1961

Ἀνέων Νικόλαος Κουτρουμπῆς, 1972

Λαοδικείας Μάξιμος Γεωργιάδης, 1979.
Μιλήτου Αἰμιλιανός Τσακόπουλος, 1985.
Πορφυρουπόλεως Ἰωάννης Οἰκονομίδης, 1986.
Χαλδίας Κύριλλος Ἀξιώτης, 1991.
Τυάνων Φίλιππος Καπετανίδης, 1997.

Ἐκ τῶν λαϊκῶν οἱ ἔχοντες τήν εὐθύνην διά τήν διαχείρισιν τῶν πάσης φύσεως κοινοτικῶν ἱδρυμάτων λαμβάνουν σέ σχέσιν πρός τό ἀντικείμενον τῆς δράσεώς των διαφόρους ὀνομασίας:

Κοσμικοί ἡγέτες, σ. 20. Κοσμική ἡγεσία, σ. 21.

Παράγοντες τῆς κοινοτικῆς ζωῆς, σ. 22.

Οἱ φρουροί τῆς ἑλληνικότητος τῆς πολίτικης ρωμηοσύνης, σελίδες 123-124. Οἱ φρουροί τῆς ρωμηοσύνης, σ. 134.

Οἱ κεφαλές τῆς μειονότητας, σ. 125. Οἱ θεματοφύλακες τῆς μειονοτικῆς παιδείας, σ. 133.

Οἱ ὑπεύθυνοι γιά τήν ἐπιβίωση τῆς κοινότητος, σ. 203. Οἱ ὑποστηρικτές τῆς κοινοτικῆς ἐνδογαμίας, σ. 204.

Ὁ ἀναγνώστης, ὅταν ἐπί πλέον συμβαίνει νά ἀνήκη εἰς τήν ἰδίαν ὁμάδα τῶν ἀνθρώπων καί νά εἶναι μέρος τοῦ ἰδίου συνόλου, συγκινεῖται βαθύτατα ἀπό τήν ἀνάγνωσιν τοῦ βιβλίου τούτου. Διότι βλέπει εἰς αὐτό τήν εἰκόνα τῆς κοινωνίας μέσα εἰς τήν ὁποίαν ζῆ καί κινεῖται ἐπί δεκαετίας καί τοῦ ἰδίου τοῦ ἑαυτοῦ. Εἰς τά προηγούμενα ἐδέχθησαν τά ἁρμόζοντα ὡς πρός τόν χαρακτηρισμόν τούτου. Ἐν κατακλεῖδι δέ θά εἶναι δυνατόν νά σημειωθῆ ὅτι ἀσφαλῶς θά καταλάβη τοῦτο τήν ἀνάλογον θέσιν μεταξύ τῶν παρομοίας φύσεως κλασσικῶν καταστάντων δημοσιευμάτων.

Σάββατον 1 Σεπτεμ. 2007
Ἑορτή τῆς Ἰνδίκτου
εἰς τά Πατριαρχεῖα

Βασίλειος Θ. Σταυρίδης

Μ. (Ἐμμανουήλ) Γ. Βαρβούνη, *Τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο*, Ἀθήνα: Χελάνδιον, 2006, σελίδες 142. Εἰκόνες-Φωτογραφίαι.

Ὁ ἀγαπητός συνάδελφος Μ. (Ἐμμανουήλ) Γ. Βαρβούνης (Σάμος, 1966) ἐσπούδασεν εἰς τό Ἱστορικόν καί Ἀρχαιολογικόν τμῆμα τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς (1983-1988) καί τήν Θεολογικήν Σχολήν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, μέ εἰδίκευσιν εἰς τήν λαογραφίαν.

Διατελεῖ ἀναπληρωτής καθηγητής τῆς λαογραφίας εἰς τό Πανεπιστήμιον τῆς Θράκης. Καταξιωμένος ἀκαδημαϊκός διδάσκαλος καί συγγραφεύς. Ἐπίσης ὀφφικίαλος (Προστάτης τῶν Γραμμάτων τῆς ΜΧΕ). Ἐκτός ἀπό τήν λαογραφίαν ἀσχολεῖται καί μέ τά

ἐκκλησιαστικά καί θεολογικά γράμματα. Εἰς αὐτήν τήν κατηγορίαν ἐντάσσεται καί τό παρόν δημοσίευμα περί τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου.

Ἀφιεροῦται εἰς τόν Οἰκουμενικόν Πατριάρχην κον Βαρθολομαῖον.

Περιεχόμενα

Τό στίγμα τοῦ βιβλίου τό δίδει ὁ Κωνσαντινουπόλεως Βαρθολομαῖος εἰς μίαν παράγραφον τοῦ Γράμματός του, σ. .

Ὁ Πατριάρχης προσφέρει "τήν . . . Πατριαρχικήν εὐλογίαν . . . ὅπως . . . ἐκδώσητε . . . εἰκονογραφημένον ὁδηγόν". Τό ἔργον ὀνομάζεται "ὁδηγός", ἀπό δέ τόν συγγραφέα ἐπί πλέον καί "ἐγχειρίδιον", σελίδες 9, 13-14, 121. Τοῦτο θά καλύψη τό ὑφιστάμενον κενόν. Ὁ Νικόλαος Μαγγίνας ἀποκαλεῖται: "ἡμέτερος καλλιτεχνικός φωτογράφος". Δέον νά λεχθῆ ὅτι ἡ προσφορά τούτου εἰς τόν τομέα του παραμένει πολύτιμος.

Ὁ πρόλογος καί ὁ ἐπίλογος τοῦ συγγραφέως (σελίδες 13-14, 121-123) διευρύνουν τά ὅσα ἐκτίθενται εἰς τό Πατριαρχικόν Γράμμα.

Σάν διδάσκαλος πού εἶναι ἀρέσκεται νά διδάσκη. Πρός τοῦτο δέ ἀπευθύνεται πρός τούς ἀναγνώστας του (σελίς 111 καί εἰς διάφορα μέρη τοῦ βιβλίου). Ἐδῶ χρησιμοποιεῖ τάς ἐκφράσεις: "καλόν εἶναι" καί "πρέπει"ἤ "ἔπρεπε"(σελίδες 98, 111, 121-123) λέγει: "Μία τέτοια σύνθεση, στηριγμένη σέ μελετήματα πού δημοσιεύθηκαν παλαιότερα, ὅπως ἐκεῖνα τοῦ Γ. Σωτηρίου, τοῦ Ἀρ. Πασαδαίου, τοῦ Ἀθ. Παλιούρα καί τοῦ Ἀκ. Μήλλα, δέν μπορεῖ παρά νά ἔχει ἀναπόφευκτα ἐλλείψεις καί σφάλματα", σ. 14.

Ἀσφαλῶς εἰς τά ἐδῶ παρατιθέμενα ἔργα προστίθενται καί τά εἰς τήν βιβλιογραφίαν συναντώμενα δημοσιεύματα (σελίδες 125-133).

Ὁ ἀναπληρωτής καθηγητής Βαρβούνης, μέ τήν ταπείνωσιν πού τόν χαρακτηρίζει, ἀναφέρεται εἰς τάς ἐλλείψεις καί τά σφάλματα. Ἐφόσον εἶμαι εἰς θέσιν νά γνωρίζω οὐδεμία ἔλλειψις ὑπάρχει. Προσωπικά, εἰς τάς βιβλιοκρισίας μου πάντοτε ἀποφεύγω νά κάμνω λόγον περί σφαλμάτων διά τούς ἄλλους. Ὁ ὅρος αὐτός εἶναι πολύ βαρύς καί δέν συμβιβάζεται μέ τήν ἀνατροφήν πού ἔλαβον. Ὑπάρχουν ἄλλοι τρόποι ἐκφράσεως. Παροράματα. Τυπογραφικαί ἀβλεψίαι. Προσωπικαί ἀντιλήψεις, κττ. Ὁ φίλος συνάδελφος πιστεύω νά μέ ἐπιτρέψη ὅπως προέλθω εἰς ἕνα ἐπιστημονικόν διάλογον μαζί του ἐπί τῶν περιεχομένων τοῦ βιβλίου του.

1. Τό κείμενον εἶναι διφυές. Περιλαμβάνει α) τά γραπτά, καί β) τό φωτογραφικόν ὑλικόν, ἐντός κειμένου, ἀρκετά ἐκτενές. Τοῦτο εἶναι πολύ φυσικόν, διότι τό ἔργον ἔχει τήν μορφήν ἑνός ὁδηγοῦ.

2. Μέ τήν ἀνύψωσιν τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων εἰς πατριαρχεῖον κατά τήν Δ' οἰκουμενικήν σύνοδον τῆς Χαλκηδόνος (451), διαμορφώνονται ὁριστικῶς τά πρεσβεῖα τιμῆς (Ρώμης, Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καί Ἱεροσολύμων).

3. Εἰς δύο σημεῖα λέγεται ὅτι: "Ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης κατέχει τά πρεσβεῖα τιμῆς καί τήν πρωτοκαθεδρία ἀνάμεσα στίς χριστιανικές Ἐκκλησίες"(σελίδες 17, 19). Μέσα εἰς τά πλαίσια τοῦ θεσμοῦ τῆς πενταρχίας τῶν θρόνων μήπως θά ἦτο ἴσως δυνατόν ὅπως προστεθῆ καί ἡ συνέχεια "εἰς τήν ὀρθόδοξον ἀνατολήν";

4. Εἰς τάς ὀκτώ γεροντικάς μητροπόλεις τοῦ θρόνου, μετά τόν Καισαρείας ἔρχεται ὁ Ἐφέσου, σ. 20.

5. Κατά τούς βυζαντινούς χρόνους πατριαρχική καθέδρα ἐκτός τῶν δύο ναῶν, τῆς ἁγίας Εἰρήνης καί τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας ἐθεωρεῖτο καί ὁ ναός τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, σελίδες 53, 101.

6. Ὁ Ἀλεξανδρείας Μελέτιος ὁ Πηγᾶς ἀποκαλεῖται: "πατριαρχεύων". Παραλλήλως εἰς τήν ἐκκλησιαστικήν ἱστορίαν ἐπεκράτησεν ὁ ὅρος "ἐπιτηρητής"τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου (1957-1958), ὅπως καί διά τόν Κύριλλον τόν Λούκαριν (1612), σ. 55.

7. Οἱ ἐγκαταστάσεις τοῦ Πατριαρχικοῦ Τυπογραφείου, πού λειτούργησε ἀπό τόν 17ο αἰῶνα ἕως τό 1964", σ. 91. Τό πατριαρχικό τυπογραφεῖο, α') 1627 -1628, β')1951-1963, ἐλειτούργησε χρονολογικῶς κατά διαστήματα καί ὄχι συνεχῶς.

8. Ὁ "σοφός ἐρευνητής", λόγιος, καί ἕνας ἀπό τούς κορυφαίους ἱεράρχας τοῦ Κ' αἰῶνος Σάρδεων Μάξιμος ὡς συγγραφεύς ἀσχολήθη μέ τήν ἐκκλησιαστικήν ἱστορίαν καί τό θεῖον κήρυγμα, σελίδες 96-97.

9. Ἡ ἀρχιεπισκοπή Κωνσταντινουπόλεως δέν περιλαμ-

βάνει πλέον εἰς τά ἐκπαιδευτικά της ἱδρύματα τό κεντρικόν παρθεναγωγεῖον, σ. 102.

10. "Ἐπίσης, τό Πατριαρχεῖο ἔχει ὀργανώσει συνόδους τῶν Προκαθημένων τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν", σ. 109. Βεβαίως αἱ συναντήσεις αὐταί ἐντάσσονται μέσα εἰς τά εὐρύτερα πλαίσια τοῦ συνοδικοῦ θεσμοῦ εἰς τό πατριαρχεῖον, ἀλλά γνωρίζονται ὡς "ἄτυποι συνάξεις" εἰς τό ἴδιον πατριαρχεῖον.

Τό σχεδιάγραμμα εἶναι ἀντιπροσωπευτικόν τῆς παρατιθεμένης ὕλης. Ὁ συγγραφεύς ἐπιλέγει τίτλους ἀπό τήν ζωήν τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως, σ. 101. Ἀκολουθεῖ τήν αὐστηρῶς χρονολογικήν σειράν.

Ὅπως ἐλέχθη προηγουμένως, χρησιμοποιεῖ τήν εἰς τήν διάθεσίν του βιβλιογραφίαν. Ἀλλά προστρέχει καί εἰς τάς πηγάς, σ. 89. Ἀντλεῖ ἀπό πληροφορίας, σ. 93. Ἔχει ἀδυναμίαν εἰς τάς ἐπιγραφάς (τά ἐπιγράμματα), σελίδες 27-31, 35, 45-49, 67-69, 76, 86. Κατονομάζει καί τόν συγγράψαντα ταύτας μητροπολίτην Πέργης Εὐάγγελον ἀπό τόν ὁποῖον ἡ ἐπιστήμη ἀναμένει τήν ἔκδοσιν τῆς συλλογῆς των. Σημειώνει τάς παραδόσεις, σ. 45. Τά κείμενα τοποθετοῦνται ἐντός κειμένου. Ὑποσημειώσεις δέν ὑπάρχουν.

Ἐμφανίζεται καλά μελετημένος. Εἶναι προσεκτικός εἰς τά γραφόμενά του. Διά τά ὑποτιθέμενα καί ὅπου δέν εἶναι βέβαιος χρησιμοποιεῖ τάς ἐκφράσεις:

ἴσως, σ. 34.
πιθανότατα, σ. 73.
μᾶλλον, σ. 73.
φαίνεται, σ. 73.
θεωρεῖ, σ. 77.

Εἰς τά ἰδιαιτέρας ὑποδιαιρέσεις παρεμβάλλει τεχνηέντως, ὅπου χρειάζονται, καί παραγράφους διά τήν εὐρυτέραν ἱστορίαν τοῦ πατριαρχείου σέ σχέσιν πρός τό πρῶτον κεφάλαιον, σελίδες 17-21. Ἐνίοτε προβαίνει εἰς χαρακτηρισμούς προσώπων, ἱστορικῶν γεγονότων, ἐκδόσεων κλπ.

Εἰς τά προλεχθέντα ἐσημειώθη ὅτι ἀρέσκεται νά διδάσκη. Γενικῶς ὁ λόγος κυλᾶ ἤρεμος. Τό ὕφος εἶναι συγκρατημένον. Ἀλλά ἐνίοτε διακατέχεται ἀπό αἰσθήματα δέους, θαυμασμοῦ διά τό κλέος, τήν μεγαλοπρέπειαν, τήν ἁπλότητα, τό φῶς, τό μοναδικόν κλῖμα, τό πατριαρχικόν ὕφος, τήν πατριαρχικήν τάξιν καί ὁλόκληρον τήν δομήν, τήν λειτουργίαν καί τήν ζωήν τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως. Σελίδες 13, 48, 51, 56, 65, 72, 106-107, 116-119. Εἰς ὁρισμένας περιπτώσεις ὁ πεζός λόγος ἐπηρεάζεται ἀπό τό ρητορικόν ὕφος.

Τόν εὐχαριστῶ θερμῶς διά τά ὅσα καλά γράφει, πού δέν τά ἀξίζω, διά τό ταπεινόν μου πρόσωπον, σ. 99.

Τόν συγχαίρω διά τήν ἐπιστημονικήν, ἀρτίαν καί ὁλοκλη-

ρωμένην εἰς ὀλίγας σελίδας πού εἶναι τόλμημα, παρουσίασιν τῆς ζωῆς, τῆς διοικήσεως καί τῆς δράσεως τῆς ΜΧΕ, πού τήν χαρακτηρίζουν διά μέσου τῶν αἰώνων ἡ σύνεσις, ἡ συνέχεια καί ἡ συνέπεια. Τέλος τοῦ εὔχομαι ὑγείαν καί μία καρποφόρον ἀπόδοσιν εἰς τάς ἀκαδημαϊκάς, διδακτικάς καί συγγραφικάς του ἐπιδόσεις.

Δευτέρα, 25 Δεκεμβρίου 2006
Ἡ Γέννησις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰ. Χριστοῦ

Βασίλειος Θ. Σταυρίδης